

Els antecedents de la Segona República a Sant Sadurní

El nou segle, l'etapa de la Mancomunitat de Catalunya i
la Dictadura de Primo de Rivera (1900 - 1930).

"[...] i avui tornem a tenir a casa nostra unes vinyes, els ceps de les quals s'enllacen els uns amb els altres sense solució de continuïtat formant una immensa catifa verda que s'estén fins on arriba la mirada, emplenant el pla i els costers, el torrent i el serral. Jo els he de confessar que moltes vegades, quan contemplo aquest espectacle a la primavera i veig fins al llunyà horitzó la vinya que durant tants anys va ser terra improductiva; quan veig que arriba fins les estacions de Montserrat on regna la nostra patrona; al considerar l'enormitat del sacrifici que hem hagut de fer per restaurar una riquesa de la nostra pàtria, invoco a la Verge de les nostres muntanyes, beneint-la tots els dies perquè ha conservat en el nostre cor l'amor a la virtut que distingeix al poble català, la primera virtut de totes, l'amor al treball [...]"

Marc Mir i Capella de can Guineu, el 31 de maig de 1902, a la seva ponència en el Cinquè Congrés Agrícola Català celebrat a Palma de Mallorca¹.

" Em trobo actualment aclaparat i ple de complicacions. Abraço el què no puc estrényer. Negoci de vins rancis i altres per als taverners, de vins embotellats per a ultramarins, compro animals joves per a la recia, publico una revista, projecto fer conyac i tinc els plans d'un edifici d'una fàbrica d'esperits de grans, que com que la fil.loxera

¹ **Ressenya històrica, temes, discursos de les ponències i conclusions del Cinquè Congrés Agrícola Català celebrat a Palma de Mallorca els dies 31 de maig, i 1, 2, i 3 de juny de 1902. Escola Tipogràfica Provincial de Palma de Mallorca, 1903.**

em comença a matar les vinyes, em permet de recriar bestiar i cultivar cereals [...] Jo avui faig propòsit d'anar abandonant tot això i sols dedicar-me al segon dels apuntats². Viure aclaparat per feina mal feta, no és viure".

Manuel Raventós Domènech. *Flors i violes*, 5 de novembre de 1890. p, 138

"Hay en Madrid una verdadera corriente en contra de los productos catalanes, y en una reunión que ayer celebraron los gremios de ultramarinos³, taberneros, etc. llenaron á los catalanes de improperios".

Carta de Jaume Raventós Domènech⁴, germà de Manuel, el 3 de juny de 1900, quan era el representant del xampany Codorníu a la capital de l'Estat

El nou segle a Espanya i a Catalunya no va començar de zero, com si per art d'encantament s'hagués fet cau i net amb el passat, sinó que arrossegava quatre grans qüestions agreujades a l'etapa anterior: el conflicte agrari, les restes de l'imperi colonial espanyol que havia quedat reduït al Marroc i la seva repercussió en l'estament militar, la problemàtica religiosa influïda pels corrents laics europeus i l'auge del catalanisme i del regionalisme. Entre 1900 i

² Es referia específicament al seu xampany Codorníu que tenia intenció de comercialitzar a través dels establiments denominats ultramarins. Dos anys després ja n'havia venut 984 caixes.

³ Denominació tradicional dels establiments que venien begudes i productes alimentaris. La paraula uiltramarins fa referència als productes que originàriament es venien en aquestes botigues els quals procedien dels territoris colonials d'ultramar, com cafè, espècies i altres productes d'importació.

⁴ Arxiu de Codorníu, correspondència i factures rebudes. Volum 78, carta 239.

1931 aquests quatre temes ocuparan la major part de les energies polítiques i socials del país i la seva evolució confluirà en la data del 14 d'abril de 1931, quan es va proclamar la Segona República. Al llarg d'aquest primer relat els tindrem constantment de música de fons, amb uns compassos suaus i sovint amb sobtades estridències que ens obligaran a parar l'orella per escoltar la melodia i a obrir els ulls per intentar desxifrar la lletra de la història. A cada poble i ciutat de Catalunya, i per descomptat també a Sant Sadurní, hi podrem trobar així les petjades que hi van deixar aquells esdeveniments, barrejades amb les glòries i les nafres domèstiques.

La plaga de la fil·loxera a Catalunya havia suposat l'agreujament del llarg conflicte entre els propietaris i els conreadors rabassaires —que encara empitjoraria fins a la Segona República— amb les demandes d'accés a la propietat de la terra i una major participació en els beneficis de les explotacions agrícoles. Els rabassaires havien defensat la vigència dels contractes de rabassa morta per mantenir les vinyes que treballaven i per contra, els propietaris havien considerat que, a partir de la mort de dos terços dels ceps conreats a causa de la fil·loxera, els vells contractes havien quedat anul·lats i per això havien desnonat els rabassaires i havien establert uns nous contractes de més curta durada i més favorables als interessos de la propietat. Un dels casos més significats a l'Alt Penedès va ser el de can Guineu de Sant Sadurní, promogut pel seu propietari Marc Mir i Capella (1852 – 1903) i pel seu fill Pere Mir i Ràfols (1878 – 1952)⁵. La creació de la Unió de Rabassaires el 1932 i la seva implantació a Sant Sadurní comportaria el conflicte que es visqué entre 1931 i 1934 i la presència dels pagesos en tots els ajuntaments de l'etapa republicana, a excepció òbviament del període que abraça des del 6 d'Octubre de 1934 fins les eleccions del 16 de febrer de 1936.

⁵ Al capítol d'Annexs es pot verificar la substitució de rabassaires i parcers de can Guineu, comparant les llistes dels conreadors de les diferents hisendes de la família Mir abans i després de la fil·loxera.

L'Imperi colonial espanyol que des del segle XV la monarquia hispànica havia creat i expandit, arribant al seu màxim esplendor a finals del XVI i la primera meitat del XVII, s'havia ensorrat el 1898 amb la pèrdua de Cuba, Puerto Rico i Filipines desmuntant un mite imperial mantingut durant quatre-cents anys. Només en el territori colonial del Marroc continuava onejant la bandera tricolor. La derrota de 1898 havia abocat la societat espanyola i la seva classe política al desencant i la frustració, precisament en uns moments en que la resta de les potències europees estaven fornint els seus respectius imperis colonials a Àfrica i Àsia. Als ulls de l'opinió mundial Espanya havia esdevingut una nació ferida de mort, amb un exèrcit ineficaç i amb un sistema polític corrupte i incompetent.

Des de Catalunya, el poeta Joan Maragall i Gorina (Barcelona, 1860 – 1911) havia compostat el 1898 el seu poema *Oda a Espanya*⁶:

“ Escolta, Espanya, - la veu d'un fill
que et parla en llengua - no castellana:
parlo en la llengua - que m'ha donat
la terra aspra:
en 'questa llengua - pocs t'han parlat;

⁶ El poema s'iniciava fent al·lusió a la insensibilitat d'Espanya envers les altres nacionalitats, llengües i cultures de l'Estat i continuava amb una crítica als mites i les glòries imperials espanyols. A les següents estrofes, feia al·lusió a la sang inútilment vessada que, més enllà de l'obvietat de les víctimes mortals, era una doble queixa pel fet que molts dels soldats enviats a les colònies provenien de Catalunya. Reiterava la crítica a l'ús dels conceptes gloriosos i acabava el poema amb un clam a la pèrdua de la identitat d'Espanya tal i com l'havia concebuda fins a aquell moment.

en l'altra, massa.

T'han parlat massa - dels saguntins
i dels que per la pàtria moren:
les teves glòries - i els teus records,
records i glòries - només de morts:
has viscut trista.

Jo vull parlar-te - molt altrament.
Per què vessar la sang inútil?
Dins de les venes - vida és la sang,
vida pels d'ara - i pels que vindran:
vessada és morta.

Massa pensaves - en ton honor
i massa poc en el teu viure:
tràgica duies - a morts els fills,
te satisfeties - d'honres mortals,
i eren tes festes - els funerals,
oh trista Espanya!

Jo he vist els barcos - marxar replets
dels fills que duies - a que morissin:
somrients marxaven - cap a l'atzar;
i tu cantaves - vora del mar
com una folia.

On són els barcos. - On són els fills?
Pregunta-ho al Ponent i a l'ona brava:
tot ho perdreres, - no tens ningú.
Espanya, Espanya, - retorna en tu,
arrenca el plor de mare!

Salva't, oh!, salva't - de tant de mal;
que el plo' et torni feconda, alegre i viva;
pensa en la vida que tens entorn:
aixeca el front,
somriu als set colors que hi ha en els núvols.

On ets, Espanya? - no et veig enlloc.

No sents la meva veu atronadora?
No entens aquesta llengua - que et parla entre perills?
Has desaprès d'entendre an els teus fills?
Adéu, Espanya!"

El desastre colonial havia generat també una profunda frustració i malestar entre els professionals espanyols de la milícia a causa de la manca de solució per part dels partits monàrquics a les aspiracions de la institució militar⁷. La inestabilitat política va minar la fe de l'exèrcit en el sistema de la Restauració i a partir de 1904 els militars se'n començarien a allunyar a mesura que perdien les esperances de que els seus problemes professionals es poguessin resoldre per part dels governs civils. Un d'aquests militars de carrera era Joan Sagués i Aicart⁸ (Vilafranca del Penedès, 1879 - Sant Sadurní d'Anoia, 1923) el qual havia viscut nou anys a Sant Sadurní abans de començar els estudis de batxillerat a la capital comarcal. Posteriorment havia ingressat a l'Acadèmia Militar de

⁷ Segons les manifestacions del ministre de marina Eduardo Cobián Roffignac (Pontevedra, 1857 – Madrid, 1918) el 1907, transcrites per l'historiador Ferran Soldevila a la seva obra *El año político* :*"La verdad es que el ejército no tiene la instrucción militar necesaria; carece de vestuario, equipo, armamento, municiones y ganado. Los servicios militares están organizados en forma muy deficiente. No están fortificadas las costas, ni las rías, ni los puertos. No tenemos artillería de costa ni de sitio; la de campaña es muy escasa. Nuestras industrias militares están sumamente atrasadas. El soldado no se nutre bien. El personal de nuestro ejército se halla en una situación crítica. y hasta cierto punto precaria."*

⁸ Joan Sagués i Aicart es va casar el 1906 amb la pubilla sadurninenca Carme Mestres i Santacana, filla del propietari Josep Mestres i Mas. El seu períple professional després dels estudis a l'Acadèmia Militar de Toledo el va portar a Melilla(1897), Madrid (1898), Mallorca (1906), Barcelona (1921), Girona (1922), de nou a Melilla(1923) i altra vegada a Barcelona (1923). Va morir a Sant Sadurní el 22 d'agost de 1923 a conseqüència d'un accident que va patir mentre viatjava en un sidecar d'una moto.

Toledo on havia assolit el grau d'alferes el 1897, essent destinat a Melilla, fins que un any després ingressà a l'Escola Superior de Guerra a Madrid on amb només 26 anys seria ascendit el 1905 a capità d'Estat Major.

La contínua mobilització de soldats catalans per a la guerra al darrer reducte colonial del Marroc desencadenaria les revoltes populars de la Setmana Tràgica a Barcelona i a altres poblacions catalanes —també a Sant Sadurní— entre el 26 de juliol i el 2 d'agost de 1909; i anys després oferiria l'oportunitat d'aconseguir una gran notorietat per part d'alguns generals, com Miguel Primo de Rivera (Jerez de la Frontera, 1870 - París, 1930) des de la distància i Francisco Franco Bahamonde (Ferrol, 1892 – Madrid, 1975) sobre el terreny. L'un i l'altre , el 1923 i el 1936 respectivament, serien els artífexs de dos cops d'Estat i amb ells l'hegemonia dels directoris militars al capdavant de les institucions del país durant un total de 43 anys del segle XX, amb la consegüent repressió de les llibertats dels ciutadans.

Aquest daltabaix colonial espanyol —al que Sant Sadurní havia contribuït amb nou víctimes mortals⁹— propiciaria l'auge dels moviments nacionalistas, principalment al País Basc i a Catalunya, on la burgesia industrial reivindicaria una política regeneracionista amb la modernització de les estructures de l'Estat i autonomia per a les seves regions. La Lliga Regionalista, creada el 25 d'abril de 1901, esdevindria així el partit catalanista conservador per excel·lència que duraria fins el 1933, quan va canviar el seu nom pel de Lliga Catalana un cop desbancat de la seva hegemonia per Esquerra Republicana de Catalunya.

Malgrat l'amenaça laicista, en iniciar-se el segle XX, el marc jurídic espanyol —basat en el Concordat amb la Santa Seu de 1851 i la Constitució de 1875— permetia a l'Església continuar gaudint de grans privilegis que li garantien sortir airosa en la confrontació entre catòlics i laicistas (o entre clericals i anticlericals si es vol) de forma

⁹ No ha estat possible localitzar els seus noms i per tant no podem saber si el difunt sadurninenc Ventura Singla i Manobens, mort en territori espanyol a causa d'una malaltia tropical o de les ferides sofertes a Cuba, seria una d'aquestes nou víctimes.

simultània al que s'estava produïnt a la veïna República francesa. El desenllaç però va ser molt diferent. A França es culminà el 1905 el procés endegat per la Revolució (1789 – 1799) amb l'expulsió de totes les ordres religioses que es dedicaven a l'ensenyament, mentre que a Espanya el nombre d'escoles religioses havia passat de 2500 el 1870 a 6000 el 1900. Una d'aquestes ordres franceses, la dels Hermanos de Sant Gabriel, s'establiria a partir de 1905 a Sant Sadurní, on romandria fins el 1936¹⁰. Seria en aquest àmbit de l'ensenyament de les escoles públiques i privades on més concretaria l'enfrontament entre els ideals laics¹¹ i els catòlics a partir sobretot de la proclamació de la República, en una entorn social cada vegada més allunyat de les pràctiques religioses i dels evangelis. La identificació de l'Església amb el poder establert es mantindria fins la caiguda de la Dictadura de Primo de Rivera (1930). A partir de 1931 també a Sant Sadurní és qüestionaria la preminència de l'església al carrer i a les escoles, i el rector de la parròquia mossèn Joan Salvans i Basses es posaria al capdavant de la defensa dels seus interesos.

Un cop superat el malson de la fillolxera, a Sant Sadurní, el canvi de segle va coincidir amb uns fets rellevants que obrien la porta a la modernitat. Els projectes arquitectònics que Manuel Raventós i Domènech havia encarregat el 1898 a Josep Puig i Cadafalch es van començar a construir a can Codorníu, a partir del darrer dilluns del mes de març de 1900. Es tractava en principi d'uns porxos per a les premses, d'un nou celler per a l'elaboració de vins i d'un pavelló per a les expedicions. El 1906, enllestides aquestes tres obres, s'inicià la construcció de la torre familiar dins el mateix recinte de can Codorníu. Tot plegat forma part del conjunt arquitectònic modernista més

¹⁰ I també després de la Guerra Civil fins el 1979.

¹¹ “La laïcitat és el principi que defensa la independència de la política i de l'educació respecte de les diverses confessions religioses per tal d'afavorir una millor convivència en el si de la societat. Un principi entès com a llibertat de consciència, premissa bàsica per construir un espai públic que garanteixi la plenitud i la igualtat de drets per tots els ciutadans”, segons la *Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief*, Nova York, 1981. Aquesta definició ja era plenament actual a principis del segle XX.

valuós del municipi. El mateix Manuel Raventós havia fet instal·lar aquell mes de gener una línia telefònica des de casa seva fins a l'estació del ferrocarril per agilitzar les trameses de les seves caixes de xampany i tenia en estudi la construcció d'una canalització per portar aigua de l'Anoia a can Codorníu i disposar així d'un recurs hidràulic suficient per generar llum i força. L'Ajuntament presidit per l'alcalde Pau Raventós i Vallès va decidir substituir el 80 punts de petroli de l'enllumenat públic per bombetes elèctriques contractades amb la Sociedad Eléctrica del Noya i va promoure classes nocturnes per adults a les escoles públiques del carrer Hospital, número 11, per reduir l'analfabetisme que afectava gairebé el 40% d'una població de 2671 persones, la qual cosa va comportar que els sectors més populars poguessin accedir millor a la cultura. Ves a saber si alguns dels joves que s'hi van inscriure els trobaríem trenta anys després al capdavant d'organitzacions polítiques d'esquerres o sindicats anarquistes de l'etapa republicana.

L'ampliació del sufragi universal per als homes majors de 25 anys aprovada el 1890¹² no va alterar l'hegemonia a la Casa de la Vila dels propietaris agrícoles i d'altres notables locals. En el darrer quart del segle XIX s'havien succeït cada dos anys al capdavant de l'alcaldia l'advocat Josep Madurell i Vinyals (1875), Joan Grau i Brugueres (1877), Joan Casanovas i Prats de cal Milà de la Roca (1879), Marc Mir i Capella de can Guineu (1881), Pere Rovira i Cañameras de la Foradada (1883), el metge Antoni Escayola i Font (1885), Pau Raventós i Vallès de cal Pau Francesc (1887), Modest Casanovas i Romeu de cal Milà de la Roca (1890), altra vegada el doctor Escayola (1891), el veterinari Joan Tarrida i Bonet (1894), l'efímer Miquel Mestres i Torres (va ser alcalde només una estona, el 1897), el sabater Salvador Costa i Martí (també el 1897) i altra vegada Pau Raventós i Vallès el 1899.

¹² El vot femení no es va aconseguir fins la Segona República.

Aquesta tendència no es va modificar fins després de la proclamació de la República quan per primera vegada els representants dels sectors més populars es van fer càrrec de la Casa de la Vila..

Així entre 1900 i 1931 serien alcaldes Pere Poch i Carbó, l'amo de can Catassús, que va succeir el 1904 a Pau Raventós; altra vegada Modest Casanovas i Romeu (1910) propietari de la hisenda de cal Milà de la Roca de Lavern (Subirats) , l'empresari xampanyista de cal Freixenet Joan Sala i Tubella (1914), el petit propietari Agustí Gramona i Canals (1923), el farmacèutic i propietari agrícola Narcís Viader i Escayola (1927), el també hisendat agrícola Josep Romeu i Bolet de can Romeu dels Borrulls (1928) i altra vegada Joan Sala el 1930. Si exceptuem els de l'etapa de la Dictadura de Primo de Rivera (Agustí Gramona, Narcís Viader i Josep Romeu) la resta dels alcaldes d'aquest primer terç del segle XX s'haurien identificat principalment amb els postulats catalanistes.

Els cinc primers anys del segle les vendes de xampany Codorníu al mercat espanyols van assolir el promig de 145.029 ampolles, enfront les 221.330 del *champagne* francès provinents de la importació. L'èxit d'aquesta iniciativa va estimular a altres empresaris locals que es van decidir a seguir l'estela encetada per Josep Raventós i Fatjó (1824 - 1885) i pel seu fill Manuel Raventós i Domènech (1862 -1930). El 1887, el sadurninenc Jaume Llopart i Jorba (1858 - 1926) , propietari d'una finca vinícola a Subirats, ja havia començat a elaborar-hi xampany, però pensant en un consum restringit a l'àmbit familiar i ocasional. Entorn de 1900, Modest Rigol i Tubella (1865 - 1933), que disposava al carrer Montserrat d'un establiment comercial per a la venda d'anisats, moscatells, misteles i vins rancis —i que també es dedicava a fabricar gasoses i sifons i més endavant cervesa— va fer la primera embotellada de xampany en un altre indret del mateix carrer Montserrat, conegut aleshores com carrer de les Àrpias, on la família Valldeperas hi tenia el seu obrador de terrissaires.

L'empenta de la família Rigol —sense recursos econòmics, ni capacitat financera , ni patrimoni agrícola, ni experiència i amb mínims coneixements tècnics— va vèncer tots els obstacles i poc a poc la marca Rigol es va convertir en la segona més coneguda de Sant Sadurní. Però el que realment fou decisiu va ser demostrar que llançar-se a l'aventura de fer xampany no era una exclusiva reservada per als poderosos, sinó per als emprenedors que s'hi atrevien. L'exemple de Rigol va donar ales a altres empresaris locals que es van anar afegint a la llista de les marques sadurninenques del primer quart del segle XX.

Des del primer moment el mercat català s'havia mostrat propici al xampany Codorniu i l'espanyol advers, com reconeixia en unes cartes escrites per Jaume Raventós i Domènech que es dedicava professionalment a fer de representant de la marca Codorníu. En la primera enviada al seu germà Manuel el 1896 ja afirmava¹³: "[...] los catalans com a bons amichs y menos afrancesats que'l resto d'Espanya, ben prompte lo han acceptat [es referia al xampany Codorníu] y han fet justícia [...] pero los castellans són més difícils, a Madrid particularment nos costa molt entrarhi, perquè tot lo volen francès encara que no sigui bó, lo español nol's agrada, y encara menos si es català, perquè afirman que som los inglesos d'Espanya". Gairebé dos mesos després n'hi enviava una altra també des de la capital de l'Estat¹⁴: "[...] Hay en Madrid una verdadera corriente en contra de los productos catalanes y en una reunión que ayer celebraron los gremios de ultramarinos¹⁵, taberneros, etc. llenaron a los catalanes de improperios."

El 1902 i el 1903 l'agreujament del conflicte colonial espanyol al Marroc es va traduir en l'àmbit local en un elevat nombre de pròfugs que no es van presentar a la Casa de la Vila quan van ser cridats al servei militar

¹³ Carta de Jaume Raventós al seu germà Manuel. 14 d'abril de 1886. Arxiu Codorníu.

¹⁴ Carta de Jaume Raventós al seu germà Manuel. 3 de juny de 1900. Arxiu Codorníu.

¹⁵ Els establiments d'ultramarins eren comerços on es venien tota mena d'aliments sòlids i líquids, així com licors i begudes alcohòliques. Aquest nom d'ultramarins feia referència al conjunt d'importacions provinents antigament de les colònies espanyoles d'ultramar.

obligatori. Els tretze pròfugs de 1902 van ser Antoni Martí i Busquets, Antoni Grau i Mas, Pere Montserrat i Alemany, Agustí Gana i Olivé, Josep Borrell i Montagut, Vicenç Parera i Figueras, Enric Armengol i Rosell, Josep Montserrat i Tetas, Josep Masana i Domènech, Lluís G. Giró i Riba, Joan Poch i Tetas, Francisco Roca i Roquet i Francisco Monràs i Casanovas. L'any següent en va ser cinc: Pere Vidal i Junqué, Josep Montserrat i Alemany (un germà d'un dels pròfugs de 1902), Alfons Almasqué i Domènech, Antonio Palanque i Benaiges i Rafael Ferrer i Capellades. Tots ells van ser acusats de pròfugs i sentenciats, quan fossin localitzats i detinguts, a servir a l'Exèrcit espanyol a Ultramar¹⁶, amb un recàrrec de dos anys sobre el termini ordinari¹⁷ i amb la pèrdua del dret de redempció¹⁸, obligant-los a fer-se càrrec de les despeses ocasionades per a capturar-los. El malestar popular va anar creixent entre les classes populars ja que es consideraven carn de canó, i més encara quan nou joves sadurninencs ja havien mort en aquelles guerres colonials.

En aquells primers anys del segle XX freqüentava Sant Sadurní un personatge que passava desapercebut per la seva senzillesa, el general reialista Valeriano Weyler Nicolau (1838-1930), ja retirat aleshores de l'exèrcit. Quan va ocupar militarment Sant Quintí de Mediona (Alt Penedès) durant la Tercera Guerra Carlina (1872 - 1876) , es va enamorar de la pubilla Teresa Santacana, filla de l'alcalde d'aquesta població, Maurici Santacana, i s'hi va casar. Weyler havia estat un militar de carrera que el 1896 exercia de capità general de Catalunya. Arran de la brutal repressió contra els anarquistes catalans, el president del Consell de Ministres, Antonio Cánovas del Castillo (1828 - 1897) , el va premiar destinant-lo a Cuba i li va donar carta blanca per a combatre la insurrecció. Allí va aplicar

¹⁶ **Al nord d'Àfrica.**

¹⁷ **Tres anys més dos, en total 5 anys.**

¹⁸ **No podrien acollir-se a la redempció de fer el servei militar a base de presentar un recluta de substitució, al qual se li hauria pagat una determinada quantitat de diners.**

mètodes radicals, com era habitual en ell. Era un dels generals més acreditats i ferotges del desacreditat exèrcit espanyol.

Segons l'escriptor i periodista Gaziell¹⁹: "Un dia, però, l'any 1900 o el 1901 —és a dir, només dos o tres anys després del daltabaix a Cuba i a Filipines— en arribar nosaltres a Sant Sadurní d'Anoia devia ser dia de mercat, perquè la diligència de Sant Quintí estava ja gairebé plena de pagesos, carregats amb cistelles d'aviram, paneres de fruita i verdures, forques, cànecs i sulfatadores. Tots havien vingut a comprar i vendre i se'n tornaven als seus pobles i masies. Era tan fort el brogit per encabir-se a la baluerna rodada, que la meva mare, assistida pel tartaner *Ramonet Quadres*, home avesat i d'ofici, hagué d'intervenir personalment per arribar a instal·lar les nostres tres minyones i el fato a la diligència. Les noies després de molt maldar, s'acomodaren, en companyia d'una pagesa fresca i grassa, al seient ombrejat que hi havia al davant, just a la vora de restreta banqueta del cotxer. En un moment, el carruatge quedà ple a vessar, i alguns viatgers tardans no tingueren més remei, si volien marxar, que encabir-se a dalt de la baca [...], entre els farcells i les caixes. Tot d'una, però, es presentà un personatge estrofolari, amb la pretensió de ficar-se al seient del davant, ocupat més que de sobres per les tres minyones nostres i la voluminosa pagesa. El cotxer prou que li deia que no podia ser; l'altre s'entestava en la seva [...]" . Com el lector ja s'haurà imaginat, aquell viatger estrofolari que va veure i descriure Gaziell era el general Weyler, el qual s'hagué d'enfil·lar a la baca del carruatge i fer allí dalt el viatge fins a Sant Quintí. Sense el vestit de l'emperador i desproveït de les estrelles de general, aquell homenet de metre i mig d'alçada no era més que un pidolaire acovardit.

¹⁹ L'escriptor i periodista Agustí Calvet i Pascual (1887 - 1964) a la seva obra *Tots els camins duen a Roma*.

Aquest 1901 els vins elaborats pel propietari agrícola Jaume Llopart i Jorba van ser reconeguts a l'Exposició Comarcal del Penedès d'Agricultura, Indústria i Arts organitzada per la Lliga Industrial i Comercial de Vilafranca del Penedès. Va ser el 1902 quan va aparèixer el primer número de la publicació periòdica *L'Àvernó*, portaveu del Centre Català²⁰ de la Vila que aglutinava els sectors catalanistes conservadors i que predicava els principis de la Lliga Regionalista.

La lluita contra la fil·loxera es podia donar per guanyada la primavera de 1902. En el Cinquè Congrés Agrícola Català celebrat a Palma de Mallorca els dies 31 de maig i 1, 2 i 3 de juny, el propietari sadurninenc Marc Mir i Capella de can Guineu (1851 - 1903) va intervenir amb una ponència sobre la recuperació de les vinyes catalanes en contrast amb les mallorquines i afirmà "[...] i avui tornem a tenir a casa nostra unes vinyes, els ceps de les quals s'enllacen els uns amb els altres sense solució de continuïtat formant una immensa catifa verda que s'estén fins on arriba la mirada, emplenant el pla i els costers, el torrent i el serral. Jo els he de confessar que moltes vegades, quan contemplo aquest espectacle a la primavera i veig fins al llunyà horitzó la vinya que durant tants anys va ser terra improductiva; quan veig que arriba fins les estivacions de Montserrat on regna la nostra patrona; al considerar l'enormitat del sacrifici que hem hagut de fer per restaurar una riquesa de la nostra pàtria, invoco a la Verge de les nostres muntanyes, beneint-la tots els dies perquè ha conservat en el nostre cor l'amor a la virtut que distingeix al poble català, la primera virtut de totes, l'amor al treball [...]". En contrapunt, el mateix Marc Mir havia escrit vuit anys abans²¹: "Amb les darreres pluges el temps ha refrescat i tenim en aquest moment la temperatura de la tardor. El cel es presenta blau i net, llueix el sol amb tot el seu resplendor sense que els seus raigs molestin amb la calor de l'estiu i les llunyanes muntanyes sembla que preguin les tonalitats que ens mostraran el proper

²⁰ Havia estat fundat el 1886 i el primer president va ser Rafael Mir i Deàs de cal Magí Guineu del Raval.

²¹ *La Protección nacional*. 16 de setembre de 1984, p 1

hivern. La fresca ajuda a darrera hora a madurar els raïms i en alguns indrets ja ha començat la verema. Segons llegim serà bona en algunes contrades, regular en el promig de la nostra província i en aquesta comarca des d'on escric no serà ni bola ni dolenta, serà completament nul·la.

No veurem aquell moviment extraordinari de carros i de mules de càrrega que en processó anaven de la vinya als cellers transportant raïms i més raïms. No vindran, com de costum, aquelles legions de veremadors que abandonaven el seu país per una temporada per ajudar-nos en la verema, emportant-se en canvi bones sumes de monedes en pagament dels seus treballs. Morta la vinya no hi ha treball ni per uns ni per uns altres i la comarca que més benestar havia tingut en les èpoques passades del vi, no només no pot proporcionar diners als de fora, sinó que no podrà obtenir allò que és indispensable per als d'aquí. El manteniment de les famílies i el pagament dels impostos exigeix actualment uns ingressos que de cap manera pot oferir la terra tal com es troben els cultius [...]"

El municipi de Sant Sadurní també es refeia del desastre de la fil·loxera. Entre les realitzacions més destacades del segon mandat de l'alcalde Pau Raventós i Vallès (de 1899 a 1904), destaca la col·locació de la primera pedra de les escoles públiques de la Plaça Nova, el dia de la Festa Major de 1902. Aquesta és la crònica d'aquella jornada²²: "[...] En el nom de Déu. A la Vila de Sant Sadurní de Noya, partit judicial de Vilafranca del Penedès, Província de Barcelona, Diòcesis de la mateixa, en el dia 30 del mes de novembre de 1902. Regnant a Espanya don Alfonso XIII, essent bisbe de la Diòcesis l'Excm. Cardenal Dr. Salvador Casañas i Pagès; Governador de la Província don Francisco Manzano, Diputat a Corts per aquest districte Joan Forgas i Frigola i Diputats Provincials en Marc Mir i Capella, en Josep Álvarez Lacasaigne i en Joan Godó ; essent rector de la parròquia

²² **Llibre d'actes del plenari del 30 de novembre de 1902. Arxiu Municipal de Sant Sadurní.**

mossèn Ramon Llumà, alcalde en Pau Raventós i Vallès, Jutge Municipal en Salvador Costa i Martí, fiscal en Salvador Rovira i Santacana i caporal dels sometents armats d'aquesta localitat en Jaume Llopart i Jorba, ha estat col·locada aquesta primera pedra en el centre del llindar ponent de l'edifici destinat a Escoles Públiques d'ambdós sexes situat a la Plaça Nova[...] La construcció de l'edifici està subvencionada al 50% per l'Estat i les obres s'executaran sota la direcció de l'arquitecte Miquel Madorell²³ i la inspecció de l'arquitecte provincial Josep Bori, essent el contractista de l'obra el paleta d'aquesta localitat en Rafael Isart i Garriga, havent estat beneïda prèviament la pedra pel reverend rector parroquial [...]"

El juny de 1903 el mateix rector de la parròquia i el vicari Ramon Garriga i Boixadeu, conegut popularment com mossèn Ramonet, van cedir a l'Ajuntament uns gegants construïts per aquest darrer capellà, amb les condicions de fer-los servir exclusivament en funcions en que prenguessin part, junts o per separat, l'Ajuntament i la parròquia, i que si mai es llogaven a una altra població l'import recaptat es distribuïria a parts iguals entre ambdues institucions locals. El 1903 es va dissoldre el Círcol del Noya, una entitat que havia aplegat a partir de 1863 els propietaris agrícoles locals en un immoble del carrer Nou (l'actual número 16 carrer Montserrat), on després s'hi establiria la Cambra Agrícola del Noya.

El 29 de desembre va morir l'exalcalde²⁴ Marc Mir i Capella, un dels Set Savis de Grècia²⁵ que més havia contribuït a convèncer els pagesos catalans i espanyols que la millor manera de vèncer la fil·loxera era arrencar

²³ **Miquel Madorell i Rius era tantmateix l'arquitecte municipal. Posteriorment es casaria amb Jaquelina Mir i Ràfols , una de les filles de Marc Mir i Capella de can Guineu.**

²⁴ **Marc Mir va ser alcalde de Sant Sadurní entre 1881 i 1883.**

²⁵ **Denominació simbòlica i metafòrica del grup de set sadurninencs que junt amb Marc Mir havien destacat en la lluita contra la fil·loxera: Manuel Raventós i Domènech, Rafael Mir i Deàs, Pere Rovira Cañameres, Antoni Escayola i Font, Modest Casanovas i Romeu i Francesc Romeu i Esteva.**

totes les vinyes infectades de la plaga i substituir-les per plantacions de ceps americans. El seu fill gran Pere Mir i Ràfols (1878 - 1952) va escriure el 1909 una biografia²⁶ d'aquell personatge en la qual explicava que " [...] va aprendre les lletres a l'Escola Pública de Sant Sadurní, continuant després la segona ensenyança a Barcelona fins a obtenir el grau de batxiller, havent estudiat els quatre anys primers al Col·legi de Sant Antoni Abat dels Pares Escolapis [...] Obtingut el grau de batxiller va continuar els estudis especials que es donaven a la Granja Escola de Fontinell, prop de Figueres on adquirí el títol de pèrit agrònom [...] Mostrà predilecció per l'estudi de les llengües per a les quals tenia gran facilitat, distingint-se en l'interpretació del llatí, en el qual recitava fragments dels clàssics que traduïa a l'acte a la nostra llengua. Coneixia gairebé totes les llengües d'arrel llatina, sobretot el francès que parlava amb determinació. Una altra de les seves aficions predilectes van ser els estudis astronòmics, sobretot abans d'aparèixer la fil·loxera, per la qual cosa va comprar un telescopi d'una certa potència. Gaudia donant a conèixer els planetes i les constel·lacions [...].

El dia 7 de març de 1874 va contraure matrimoni amb Antònia Ràfols i Fontanals, filla de l'hereu de la gran hisenda d'Avinyonet²⁷ coneguda com can Ràfols dels Caus [...] En tots els moviments impulsius, l'element director sorgeix com per encant i heu ací que iniciada la campanya fil·loxèrica, sense prèvia elecció i sense que ningú l'hagués designat, per un imperatiu categòric, en Marc Mir i Capella es va trobar dirigint i conduint la munió de pagesos, propietaris i rabassaires cap a vèncer la crisi, per a retornar a la vinya l'esplendor i el vigor d'abans [...] En Marc llavors, amb una colla d'amics que sempre el van secundar en les seves tasques, es van proposar fer assaigs, estudiar i provar els molts medis que s'anaven aconsellant a les revistes franceses que aleshores havien començat

²⁶ Amb el títol de **Biografia de D. Marc Mir i Capella** i sota el lema **El poble que honora als seus fills s'honora a si mateix** va guanyar el premi ofert per l'Ateneu Agrícola en el Certament Literari - Agrícola celebrat el 1909 en els locals d'aquesta societat sadurninenca.

²⁷ A la comarca de l'Alt Penedès,

a comprar. Els uns resultaven infructuosos i els que em realitat podien evitar l'acció violenta del paràsit, com foren les injeccions a les vinyes de sulfur de carbó i l'ús de l'arena que calia aplicar a l'entorn dels ceps, resultaven antieconòmiques i no massa pràctiques [...].

I com que el pitjor era no fer res i aquesta passivitat era ruïnosa, els donà un camí de llum les notícies que arribaven de França on es començaven a plantar una mena de ceps que resistien el paràsit, els quals haurien de servir de peu o patró per fer empelts amb les [varietats de les] vinyes del país. No van tardar massa a voler comprovar amb els seus propis ulls la veracitat d'aquestes notícies que, cas de confirmar-se, tornarien la pau i la tranquil·litat a la nostra terra endolada i per això junt amb dos companys inseparables, Manuel Raventós [i Domènech de can Codorníu] i Eudalt Romeu ²⁸ emprengueren el primer viatge al Migdia francès a mitjans de l'any 1888. En vista que els fets confirmaven la solució del problema amb la vinya americana, començaren a importar planters d'aquests ceps que es pagaven a uns preus exorbitants i amb els quals es van fer els primers assaigs. Aquests tingueren lloc en una de les finques de la seva propietat coneguda com La Plana de cal Guineu, situada a la riba de l'Anoia. amb unes terres fèrtils i fàcils de regar [...].

Llavors fou quan feren aparèixer la important revista *Resumen de Agricultura*²⁹, selecció completa de totes les novetats que sobre la vitivinicultura principalment publicaven les revistes agrícoles estrangeres, o el recull dels viatges, converses, observacions i altres dades que poguessin ser d'utilitat per a la classe pagesa. En aquell periòdic doncs hi és sintetitzada tota l'obra d'en Mir³⁰ [...] Escollit més tard diputat provincial³¹, portà a la Diputació

²⁸ Eudalt Romeu i Torrents (1838 - 1893) de can Romeu dels Borrulls.

²⁹ Fundada el 1889.

³⁰ També es poden llegir articles seus a les publicacions locals de Sant Sadurní *La comarca del Noya* i *L'Avernó*, al periòdic *La protecció nacional* i a *La Renaixença*. Va ser autor d'un llibret de 15 pàgines titulat *Apuntes referentes a la eficacia de los cañones granífugos y de los cohetes para prevenir los pedriscos*, escrit el desembre de 1903 i editat el gener de 1904 quan Marc Mir ja era mort.

les seves aficions i durant els dotze anys que exercí el càrrec no feu altre cosa que orientar a aquell casal en les qüestions agrícoles que des d'aleshores hi han pres tant increment. Organitzà una comissió inspectora de plantacions americanes i durant molts anys anà recorrent les vinyes noves, de quins estudis redactava memòris i fulletons que es repartien profusament.

Ell fou qui organitzà els concursos d'empeltadors i de maquinària agrícola que se celebraven durant alguns anys per la diada de l'Ascensió i que van estimular a que els nostres pagesos s'orientessin en l'art d'empeltar, per a després estendre'l per arreu de la terra envaïda per la fil·loxera i on ja s'hi veien noves plantacions. Fruit també del bon èxit i del resultat pràctic dels mateixos fou el Congrés Agrícola celebrat l'any 1898 que ell organitzà i inicià per a tractar de les vinyes americanes, faltes d'adaptació, empelts, malalties i altres problemes relacionats amb la vinya, el qual fou precursor dels Congressos successius i de la Federació Agrícola Catalano Balear, prenent una part activíssima en els que se seguiren celebrant en anys successius a Reus, Lleida, Figueres, Palma i Manresa, no podent fer-ho en el del Vendrell on tenia prevista una intervenció, perquè la mort en els prengué aquell mateix any [...]."

L'endemà del seu enterrament al diari *La Renaixença*³², sota el titular *Manifestació de dol. Enterrament de l'agricultor Marc Mir i Capella*, s'hi publicava la crònica següent: " A les deu del matí els voltants de can Guineu, domicili que fou del distingit agricultor i propietari Marc Mir, es van fer realment intransitables. Pagesos, rabassaires, propietaris de tota la comarca del Penedès s'hi veien congregats per a poder tributar la darrera manifestació d'afecte a aquell que amb son desinterès i els seus consells tant havia contribuït a la prosperitat de l'agricultura catalana. El seguici el formaven l'Ajuntament de la Vila en pes, així com el Jutge Municipal, Casinos, Centre

³¹ El novembre de 1890, en representació del partit conservador.

³² *La Renaixença*, 1 de gener de 1904.

Català; la Diputació Provincial amb el seu president senyor Espinós i diputats senyors Badia i Andreu, Álvarez i Pons; el general comandant dels Sometents Armats de Catalunya senyor Ruiz Rañoy amb els seus ajudants i el comandant en cap dels Mossos d'Esquadra i el seu ajudant; l'enginyer agrònom de la província senyor Aguiló, el President de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre senyor Girona³³, el diputat pel districte senyor Josep Zulueta³⁴, l'exdiputat senyor Forgas, el Comissari Regi d'Instrucció Pública senyor Maristany³⁵, el senador del regne senyor Marquès de Camps, el president del Centre Regional del Penedès, el de la Federació Agrícola Catalano Balear senyor Raventós³⁶, la representació de la Junta del Congrés Agrícola del Vendrell, el director de *L'art del pagès* senyor Tobella³⁷, el cos de redacció de *Resumen de Agricultura*, representacions de *La Renaixença*, *La Veu de Catalunya*, *El Noticiero Universal* i *La Vanguardia* de Barcelona, i altres nombroses publicacions els noms de les quals no hem pogut recollir.

Portaven la caixa mortuòria sis masovers en representació dels diferents que conreen terres de cal Guineu i anaven al costat del fèretre cinquanta rabassaires amb atxes, donant escolta unes quantes parelles de Mossos d'Esquadra i un piquet d'individus del sometent amb l'arma a la funerala i un nombrosíssim públic. Els oficis celebrats pel clero parroquial i pel dels pobles veïns han estat solemnitzats per la Capella de la Catedral de Barcelona i han acabat a la una de la tarda. De la parròquia s'ha organitzat el seguici acompanyant el cadàver fins al cementiri, on per encàrrec de la família, el senyor Maristany ha ressaltat la significació del difunt amb

³³ **Ignasi Girona i Vilanova (1857 - 1923)**

³⁴ **Josep Zulueta i Gomis (1858 - 1925)**

³⁵ **Pere Grau Maristany i Oliver (1863 - 1926) , comte de Lavern.**

³⁶ **Manuel Raventós i Domènech (1862 - 1930).**

³⁷ **Francesc Xavier Tobella i d'Argila (1840 - 1910)**

sentides paraules, que ham fet més evidents les altes virtuts i el mèrits que Marc Mir tenia contrets. La manifestació de dol tributada a marc Mir ha posat ben be de manifest la alta consideració i afecte que se li tenia[...]".

El seu gran amic Manuel Raventós i Domènech de can Codorníu, president des de l'any anterior de la Federació Agrícola Catalano Balear³⁸, va publicar al setmanari local *L'Àpat*³⁹ la necrològica següent: " Quina pèrdua per a la família ! Quina pèrdua per al poble! Quina pèrdua per al país! No s'estima mai prou el valor les coses fins que s'han perdut. Com més temps més trobarem a faltar la personalitat que acabem de perdre. Jo sempre l'havia estimat, però mai hauria cregut estimar-lo tant com veig ara que l'hem perdut Deixa un buit al cor!

Recordo quan sota la direcció del doctor Escayola⁴⁰ q.a.c.s⁴¹ fèiem tots plegats *La Comarca del Noya*, aquell periòdic ple de bones intencions, que mai atacava a ningú i que era un sembrador de bones idees, i que fou la nostra primera pedra de les nostres aficions agrícoles que gràcies als estudis de Marc Mir q.a.c.s. tant ha fet lluir a aquest poble. Recordo quan junts En Romeu⁴², en Marc i el que això escriu férem el 1888 el primer viatge al migdia de França per estudiar la replantació de les vinyes. Ja només quedo jo en vida ! D'aquell viatge nasqué Resumen de Agricultura on principalment donà a conèixer nostre estimat amic els seus estudis i la seva activitat. Més tard nasqueren aquí els vivers de ceps americans i això unit a l'activitat i la intel·ligència dels nostres pagesos

³⁸ S'havia creat el 27 de febrer de 1899 com un apèndix social de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre.

³⁹ *L'Àpat*, núm. 2 , 10 de gener de 1904. El mateix article es va publicar al número 760 del periòdic editat en caràcter monogràfic amb motiu de la mort de Marc Mir, *L'art del pagès* del febrer de 1904, en el qual s'hi incloïen a més necrològiques de Pere Rovira, Francesc d'Assis Tobella, Casimir Brugués, Ignasi Girona, Hermenegild Gorria, el Marqués de Camps, Enric X. Vidal i Valenciano, Rafael Mir i Deàs, Isidre Aguiló, Pau Estruch, Joan A. Vidal, Josep Zulueta i Pere Grau Maristany i Oliver,

⁴⁰ Antoni Escayola i Font (1844 - 1903) , un altre dels Sets Savis de Grècia i exalcalde de Sant Sadurní.

⁴¹ Amb aquestes quatre inicials s'acostumava a expressar per escrit el condol per la mort d'una persona. El seu significat era: que al cel sigui.

⁴² Eudalt Romeu i Torrents (1838 - 1893) de cal Romeu dels Borrulls, als límits de terme municipal tocant ja al de Piera, a la comarca de l'Anoia.

que per empeltar ceps es repartien per tot arreu, esbombant el nom de Sant Sadurní per tot Catalunya i fora de Catalunya. En Josep de la Creu i en Masblanch, també cridats per Déu, quant hi treballaren! Que dolç que és viure de records!

En tota obra de progrés es podia comptar amb en Marc, però en les qüestions de lluites no li trobaríeu mai. Certament ens deixa un exemple que hem de procurar seguir. Més tard fou per tres vegades diputat conservador. A la Diputació va ser menys polític que diputat agrícola, genuí representant dels interessos del Penedès. Les vinyes i les carreteres absorbién la seva activitat.

Escrigué algun requadre a *La Renaixença*, molts articles a *La Protección Nacional* i també a *L'Avernó*. Mai ningú va veure fel a la seva ploma. Si tenia mol bo l'enteniment, encara tenia millor el seu cor. A ell es deuen els Congressos Agrícoles i una sèrie de conferències per tot Catalunya; a ell es deuen els treballs de la Comissió Inspectora de plantacions americanes que cada any viatjava per tota la província per estudiar els resultats dels nous ceps; a ell i al malaguanyat i estimat amic Eduard Vidal i Valenciano⁴³ l'expedient de condonació de les vinyes fil.loxerades que després de tants sacrificis no va obtenir l'èxit per falta de suport en les esferes polítiques que li haurien d'haver donat suport.

És una glòria per aquesta Vila haver tingut un fill com en Marc. Ja ho sospitàvem però ens ho han fet veure encara més les representacions que han vingut al seu enterrament i el què d'ell ha dit la premsa de Barcelona. Però jo torno als meus records; el Congrés de Reus, el de Figueres, el viatge a Palma de Mallorca, el darrer Congrés de Manresa, la darrera conferència a Cunit, treballs tots que hem fet junys creient-nos fer bé als altres. Tots aquests

⁴³ **Eduard Vidal i Valenciano (Vilafranca del Penedès, 1838 - Barcelona, 1899), autor dramàtic, polític i escriptor. Una filla seva. Maria Vidal, es va casar amb Pere Mir i Ràfols, l'hereu de can Guineu després de la mort de Marc Mir.**

records m'omplen d'enyorança. Em recorden tantes il·lusions i tants bons exemples! Si mai la meua ploma destil·la la fel, recordeu-me el seu exemple per corregir-me.

Un dels records més persistents que en conservo és el d'un dia sota les voltes de can Guineu quan em va llegir amb llàgrimes als ulls un capítol d'en Pereda⁴⁴ en el que descrivia el combregar i la mort d'un hisendat a la muntanya, que havia treballat molt bé pel país, un capítol ple de sentiment i de pietat que oprimia el cor i enlairava l'esperit, un capítol que he llegit després de la mort d'en Marc i que l'he trobat tendre com mai i ple de similituds. De veritat que el sentiment es el més formós que té l'home. L'home que no té sentiments és una fera. Tants pocs anys que podem viure i que no els sapiguem viure en pau! Què en traiem de les lluites d'amor mpropi si ens hem de morir tant aviat?

El combregar, l'extrema unció, el besar el Sant Crist, el morir resignat és una mort digne d'enveja. Tant que ens ensenyà per viure i també amb el seu exemple ens ha ensenyat a morir. Encomanem-lo a Déu. Que Déu el tingui al cel i que allí ens tornem a veure si Déu vol".

Un altre gran amic de Marc Mir —que a la vegada era familiar seu i tanmateix integrant del grup dels Set Savis de Grècia—, el propietari Rafael Mir i Deàs (1860 - 1942) de cal Magí Guineu del Raval⁴⁵, també va escriure una necrològica⁴⁶ el 13 de gener de 1904: " La carretera provincial⁴⁷ que ens uneix amb la de l'Estat⁴⁸ frega les parets de can Guineu, estatge que fou del malaurat Marc que avui plorem, no només els seus parents i amics sinó la majoria dels pagesos catalans.

⁴⁴ José María de Pereda (1833 - 1906) novelista espanyol del període realista, afí al carlisme.

⁴⁵ Fill del notari local Magí Mir i Molins, de can Guineu.

⁴⁶ *L'art del pagès*, núm. 760. Febrer de 1904.

⁴⁷ La carretera anomenada aleshores de Sant Boi de Llobregat a la Llacuna que passava pels Casots (Subirats) , l'actual BP- 2427.

⁴⁸ L'actual N - 340.

Davant del portal que desemboca a aquesta via i sota la galeria que hi ha al pati i jardí, feia una vintena d'anys que de mig matí fins a l'hora propera del migdia, ens reuníem mitja dotzena de companys. Després de rellegir diaris polítics que ens oferien tema per a una estona per tal de jutjar la cosa pública segons el punt de mira de la particular manera de veure les coses de cadascú, acabàvem gairebé sempre dedicant la nostra atenció al que més directament ens interessava, com era tot allò que es referia als conreus i les indústries relacionades amb l'art de les terres. Ens hi incitava, a més del fet de érem pagesos, la presència de les notícies de *Resumen de Agricultura* que allí llegíem cada dia.

Com he dit, feia vint anys que subsistia de forma agradable aquell aplec de companys que en Marc Mir havia ajuntat. Tots i cadascun de nosaltres el consideràvem i l'estimàvem i sense haver-ho proclamat mai el teníem revestit de tota autoritat per a conciliar criteris. Era com un mestre per a tots nosaltres. Les angúnies que la fil·loxera en faria passar fou allí on primer les pressentírem. Allí va ser on es va manifestar per primera vegada el pànic que ens produïa la possibilitat de la pèrdua de les vinyes. D'aquelles reunions van néixer els intents de defensa barrejats amb guspies de desesperació i de desengany, però també d'allí van sortir projectes, iniciatives i esperances que van forjar la fortalesa que ens portaria a la victòria i amb ella la tranquil·litat moral i el benestar material del país.

Testimonis i actors de la tragèdia a l'hora, vam ser aquell aplec de companys que guiats i encoratjats per en Marc, amb esperança, constància i fe, vam aconseguir que Déu no ens abandonés i que ens permetés que no veiéssim fondre's la riquera del nostre terrer i estroncar les fonts de la seva vida.

Planeja la carretera l'espai que separa la vila de l'estació del ferrocarril. D'aquí en amunt, amb giravoltes i corbes guanya el desnivell de la serralada Carosa⁴⁹. El vèrtex de l'angle que hi ha a la vinya del Rabinat era habitualment la fi del passeig que gairebé tots els dies al matí fèiem amb en Marc els seus contertulians. Allí s'hi obra una extensa plana, és el Penedès, limitat al davant per Montserrat, a la dreta per encrestades serres i muntanyes de Martorell i a ponent per les de Font-rubí⁵⁰, Sarroca⁵¹, Castellví⁵² i altres. El panorama que allí es desplega l'havíem vist primer verd, alegre i ufanós i després rogenc, trist i pobre. Feia poc temps que a les primaveres i estius tornava a presentar-se rialler, poblat i enriquit de gales. Quantes vegades amb en Marc havíem observat aquestes mudances ! Quantes satisfaccions ens donava veure novament la vida que havíem temut que per sempre més fos desert i desolació !

Fa uns dies que no em puc treure del cap la vista que s'ofereix de La Carosa estant. D'ençà que en Marc és mort no hi he anat més ni tampoc els altres companys. Però hi aniré, hi anirem, sí, i tornarem a veure l'extensa plana que la primavera adornarà amb les seves gales i farà verdejar el fullam dels pàmpols. Hi anirem i amb nosaltres vindran els que es vulguin identificar amb el què va fer en Marc amb el seu desinterès, el seu entusiasme i els seus consells. Hi anirem a llegir el que només des d'allí pot llegir-se, la millor obra que havia escrit, la que entenem fins i tot els que no coneixen cap lletra: els vinyars del Penedès".

⁴⁹ Es tractava d'un turó situat dins la finca La Carosa propietat secular de can Guineu. El que en resta actualment, després de la gran transformació de la zona, es troba entre les vies de l'AVE i l'autopista AP-7, prop de la rotonda construïda precisament sobre la línia d'alta velocitat. Antigament dins la finca de La Carosa existien una o varies masies, ara desaparegudes sense deixar rastre.

⁵⁰ La més alta de les quals és la Serra del Bolet.

⁵¹ Volia dir Sant Martí Sarroca.

⁵² Castellví de la Marca, amb el seu castell secular. A l'extrem oposat de la comarca de l'Alt Penedès hi trobem Castellví de Rosanes. un petit municipi del Baix Llobregat.

Totes aquestes lloances merescudes però no ens haurien de fer perdre de vista altres aspectes de la figura de Marc Mir que en certa manera actuarien de contrapès a l'hora de fer una valoració del personatge. D'una banda es tractava d'un gran propietari agrícola que tenia les seves terres cedides a rabassa i que no havia tingut miraments per desnonar els pagesos amb el pretext de que les vinyes s'havien mort a causa de la fil·loxera, raó per la qual va rescindir unilateralment els contractes de rabassa morta, deixant a moltes famílies a la misèria, i els va substituir per contractes de parceria més favorables als interessos de la propietat. Des d'un altre punt de vista, Marc Mir —seguint l'exemple del seu pare Jaume Mir i Molins (1826 - 1874) i del seu avi Pere Mir i Viladoms (1793 - 1853)— va continuar venent-se patrimoni en forma de sòl urbà i llogant els molins familiars que en l'època del seu besavi Pere Mir i Porta (1762 - 1834) havien atorgat a la família Mir de can Guineu la condició d'emprenedors i empresaris, a més de la d'hisendats i terratinents. A conseqüència d'aquestes decisions —i també d'una notable incapacitat i desídia per afrontar nous projectes— els successius hereus de can Guineu es van convertir en rendistes que vivien dels ingressos per la venda de terrenys, del lloguer dels molins i dels rendiments de les vinyes. I així mentre va durar, fins a la pràctica desaparició de la nissaga. Marc Mir va ser efectivament un dels prohoms que més va lluitar per vèncer la fil·loxera (li anava la seva supervivència, la de la seva família i la de la seva classe social), però no va tenir pietat amb els seus rabassaires i es va instal·lar en una vida còmoda i plàcida mentre d'altres s'arriscaven en el negoci del xampany. És un d'aquells casos en què els darrers anys de la vida (de 1887 a 1903) van ser decisius perquè la valoració actual de la seva figura tingui aspectes positius que l'enalteixen...però no convé oblidar-nos de les seves debilitats i misèries.

1904 va ser un any de molt enrenou. El 17 d'abril el rei Alfons XIII, procedent de Vilafranca, va aturar-se quatre hores i mitja a Sant Sadurní, essent alcalde Pere Poch i Carbó de can Catassús: " Sa Magestat va ser rebut i

saludat a l'estació del ferrocarril a la una del migdia del dia 17 d'aquest mes per l'Ajuntament i un gran nombre de veïns i altra gent de la comarca al so de la *Marcha Real* que tocava l'orquestra La Renaixença d'aquesta Vila. El seguici reial format pel Rei, el Ministre de la Guerra, general Linares; els generals Polavieja i Pacheco i el Duc de Sotomayor, amb els diputats provincials José Álvarez i exdiputat a Corts i fill adoptiu d'aquesta Vila Joan Forgas es van dirigir pels carrers Diputació, Vilaró, Hospital i Església a la casa Codorníu, propietat de Manuel Raventós, on després d'haver dinat (un àpat al qual hi va assistir l'alcalde amb alguns propietaris de la població i un centenar de presidents d'associacions agrícoles de Catalunya, i un cop visitades les caves de la casa on s'elaborava el vi escumós anomenat *Champagne Codorníu*) va entrar a la població pels mateixos carrers, aturant-se a la Plaça de la Constitució per pujar a la Casa Consistorial, en el saló de sessions de la qual i sota un modest dossier va rebre una comissió integrada per representants dels pobles de Martorell, Castellví i Gelida i d'aquest mateix Ajuntament, amb els respectius alcaldes al capdavant, havent-li lliurat l'alcalde de Gelida en nom de tots, una reposició escrita en un artístic pergamí en el qual es posava a la consideració de S.M. la imperiosa necessitat de que l'Estat construeixi una carretera que uneixi tots aquests pobles amb Vilafranca i Barcelona.

En l'acte d'aquest lliurement, el jove propietari de Martorell, Francesc Maspons i Anglasesell⁵³, va llegir un missatge en el que a més d'insistir en la necessitat de construcció de la carretera es reclama la protecció a l'agricultura de la comarca tant castigada per la fil·loxera i per onerosos impostos. S.M. conduït pel regidor Pere

⁵³ **Francesc de Paula Maspons i Anglasesell (1872 - 1966) fou un jurista català.**

Mir⁵⁴ i seguit per tota la concurrència va visitar les dependències municipals, sortint a saludar al públic que emplenava la Plaça, essent aclamat dalt del balcó que dóna a la mateixa.

Va continuar després pels carrers Cavallers, Montserrat i Plaça Nova on es va aturar uns breus moments a contemplar la façana de les escoles públiques en construcció, les obres de la qual estan subvencionades per l'Estat en un 50% del seu cost, i després de recórrer els carrers Montserrat, Sant Antoni i Diputació va pujar al tren del ferrocarril a les 17 hores i mitja, essent acomiadat per les autoritats i poble amb entusiasme, als acords de la *Marcha Real*.

Amb aquest motiu els carrers van ser engalanats amb domassos a les finestres i balcons, i al carrer Sant Antoni, l'industrial Blai Madonna⁵⁵ va aixecar un arc format per magnífiques sulfatadores destinades a combatre el míldiu de les vinyes. S.M. com un record de la seva visita va lliurar al senyor Alcalde la suma de 500 pessetes per a que fossin repartides entre els pobres de la població, verificant-ho ell personalment, lliurant-ne 300 de forma directa a diverses famílies de la població i 200 a l'Associació de Senyores de Sant Vicenç de Paül [...] ⁵⁶". Mesos després d'aquesta visita reial es van estrenar les escoles públiques que el rei havia visitat, deixant buit l'immoble que fins aleshores s'havia utilitzat entre els carrers Hospital i Sant Pere.

L'aparició del setmanari *L'Àpat*, inspirat, escrit i editat per Jaume Raventós i Domènech (1868 - 1938) de can Codorníu amb la col·laboració del seu germà Manuel, la primera cursa ciclista celebrada a la Vila i la construcció de l'immoble modernista de ca la Maria Sàbat al Raval (l'actual número 16) obra de l'arquitecte Miquel Madorell i Rius, van ser tres esdeveniments destacats de 1904. Els jornals dels treballadors oscil·laven entre les quatre pessetes

⁵⁴ **Pere Mir i Ràfols (1878 - 1952) l'hereu de Marc Mir i Capella de can Guineu. Els altres regidors éren Pere Sagué i Badosa, Salvador Santacana i Oliver, Josep Mestres i Mas, Francesc Torelló i Ros, Francesc Romeu i Esteve, Josep Montaner i Oller i Joan Vallverdú i Mas.**

⁵⁵ **Blai Madonna Sorice (Rivello, Calàbria, 1866 - Sant Sadurní d'Anoia, 1943) era un constructor de màquines de sulfatar les vinyes.**

⁵⁶ **Llibre d'actes dels plenaris, número 731. Arxiu Municipal de Sant Sadurní.**

dels paletes i les 2'50 dels peons. Un quilo de pas costava 50 cèntims de pesseta, un litre d'oli 1'40, un litre de llet 0'60, un quilo de sardines, de carn de vedella o de porc valia, respectivament, 0'95, 2'40 i 2 pessetes i unes sabates 2'50.

Segons el relat de Pere Mir i Ràfols⁵⁷ de can Guineu, el 1904 "[...] una comissió d'entusiastes admiradors, en representació de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, de la premsa periòdica agrícola de Catalunya, de la Federació Agrícola Catalano Balear i de totes les entitats polítiques, socials, econòmiques i ajuntaments, formada pels senyors Ignasi Girona, don Manuel Raventós i don Francisco X. Tobella, entenent que la personalitat de don Marc Mir i Capella mereixia que d'una manera inesborrable es perpetués, fent una crida a tothom —hisendats rurals i pagesos comarcans— perquè cadascú, a la mida de les seves forces, contribuís a l'erecció d'una al·legoria que simbolitzés el ciutadà honrat de Catalunya, a l'excel·lent compatriota, al gran viticultor i conseller desinteressat, que amb sos incessants estudis tant havia contribuït a la replantació de les vinyes en totes les regions de la Península.

I les llistes de subscripció voluntària que s'obriren per aixecar el monument, un record perpetu, ben aviat s'anaren emplenant prenent-hi part totes les classes socials, des de la més humil a les més acomodades, confoses en una llista que encapçalà el Cap de l'Estat espanyol, com volent indicar amb això que el nom d'en Marc traspassava les fites de la terra catalana i que les aspiracions de tots els donants s'havia fos en un mateix gresol per a perpetuar-lo.

⁵⁷ Ob.cit.

Ben aviat es veié doncs que aquesta espontània mostra de tribut es veuria coronada de l'èxit més sincer. Al bell mig de la Plaça Vella⁵⁸ de la seva vila nadiua, quan encara no havia transcorregut un any i mig de la seva mort, s'hi havia aixecat en simbòlica pedra picada, el bust de l'excels agricultor laborat per tot un poble que vol venerar l'ídol de classe pagesa. La Vila de Sant Sadurní es va guanyar , doncs, la glòria d'ésser la primera població on s'aixecà un monument d'aquest caràcter, i Catalunya la única nacionalitat espanyola i de les poques d'Europa que hagi honorat a un pagès de la seva terra.

El dia primer de juny de 1905, diada de l'Ascensió, vuitè aniversari dels Congressos Agrícoles iniciats per ell a Sant Sadurní, tingué lloc l'acte del lliurement del monument a la Vila per part de la Comissió Organitzadora, acte tan gran i imponent que caldria considerar-lo com una verdadera solemnitat [...]"

Les cròniques publicades a *La Veu de Catalunya* el dia abans i el dia després de la inauguració permeten fer-se una idea de la importància i del ressò que va tenir aquell esdeveniment. Així la vigília s'explicava⁵⁹ : " Demà s'inaugurarà a Sant Sadurní de Noya el monument que la pagesia catalana aixeca a la memòria de Marc Mir. Honorant en Mir la pagesia de la nostra terra s'honora a ella mateixa, perquè demostra que comprèn l'alta missió que va realitzar aquell modest propietari rural, bregant sens descans per la cultura general de Catalunya i d'una manera particular per tot allò que afecta a les coses de l'art de la terra.

La pagesia catalana honorant en Marc, planta una ermosa fita en el moviment restaurador de la vida integral de Catalunya, que recull totes les energies de l'esperit verament català, el mateix que es forja a les grans

⁵⁸ Així es denominava popularment la Plaça de la Constitució, situada davant per davant de la Casa de la Vila, en contraposició a la Plaça Nova del carrer Montserrat o carrer Nou. Fins el segle anterior era coneguda com la Plaça de l'Om.

⁵⁹ *La Veu de Catalunya*, 31 de maig de 1905.

ciutats i passa després a fecundar tota la terra catalana, que les que neixen em mig de la vida camperola i en ella prenen fama i al foment d'ella hi dediquen tota la sanitosa força que porten.

A en Mir el duia tot el vigor, tota la fortalesa d'ànima per deixar marcada la seva influència dintre de la societat rural catalana. Generalment se'l considera com a viticultor excel·lent que donà una gran empenta a la reconstitució de les vinyes devastades per la fil·loxera. Però expressar així el concepte sobre la personalitat d'en Mir és deficient. Aquell concepte cal reconstituir-lo, completar-lo. Va ser en Mir, és veritat, campió intel·ligent i incansable de la reconstitució de la vinya, però importa dir que si ho va ser era perquè damunt del viticultor hi havia l'home de cor noble, el ciutadà exemplar, el fervorós, l'home d'il·lustració sòlida i extensa, que endevinava els mals del seu temps i el medis per a guarir-los. Per això en Mir era literat, deixant composicions literàries embahumades de poesia pagesívola; per això era orador que atreia i convencia amb sa paraula reposada, ingènua i correcta; per això no planyia medis naturals ni es cansava de donar tot el que el seu cor i el seu cap atresoraven per fer el be al pròxim; per això es convertí en apòstol de l'agricultura, redoblant els seus esforços en benefici general quan la invasió fil·loxèrica portà la ruïna i la misèria a la nostra terra.

Digna és la conducta dels catalans honorant la memòria de qui tant per a ells, no amb paraules sinó amb fets. Mir demostrà ser el primer agricultor entre tots els agricultors; tinguem-lo com a tal i sàpiga tothom que inspirar-se en els seus exemples de caritat i abnegació, de patriotisme i d'amor a l'estudi dels problemes vitals de "la nostra terra".

La crònica publicada el 2 de juny a *La Veu de Catalunya* informava⁶⁰ : " Va ser un acte seriós i solemne, digne de la personalitat que es glorificava. La plaça de Sant Sadurní de Noya ofería un aspecte animat,

⁶⁰ *La Veu de Catalunya*, 2 de juny de 1905.

congregant-s'hi tot el poble i una munió de pagesos de la comarca. Els balcons de totes les cases estaven endomassats. A la Casa de la Vila hi havia l'element oficial i representacions de moltes societats agrícoles catalanes. Entre d'altres personalitats recordem les següents: Governador Civil de Barcelona, senyor González Rothows; president de la Diputació, senyor Torres i diputats provincials senyors Alcover, Álvarez, Casanovas, Bartrina i Lleó; president de la Diputació de Tarragona senyor Joan Vilà; reverent degà del Penedès, doctor Badia; president de la Federació Agrícola, senyor Soler i March; vicepresident de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, en Francisco de Paula Vergés; senyor Maspons de la Cambra Agrícola del Vallès, senyor Brugués de la secció d'agricultura de l'Ateneu barceloní, Ajuntament del Vendrell, Societats Agrícoles de Vilafranca, etc.

A les tres en punt de la tarda va descobrir-se el monument que perpetuarà la memòria del malaguanyat agricultor. És una obra elegantíssima que honora en gran manera l'intel·ligent arquitecte senyor Madorell i Rius⁶¹, el mateix que els escultors senyors Massana i Buzzi⁶². La base té la forma d'una estrella de cinc puntes, sobre la qual en forma pentagonal es desenvolupa un basament que conté cinc baixos relleus esculpits en marbre, representant escenes i treballs de la vida camperola. Damunt el basament arrenca la columna [...] representant la vinya vella i la nova, el llorer i el roure. En aquestes columnes a més de les dates de naixement i mort d'en Mir hi ha les dues inscripcions següents, tot en català: *Els pagesos a son mestre* i *Els ciutadans al bon patrici*. La part superior és un capitell escultural representant cinc penjolls de raïms entrellaçats amb pàmpols, acabat amb el bust de marbre.

A la part baixa del monument, entre punta i punta hi ha un entrepeu de pedra, sobre el qual reposa una barana de ferro forjat, quedant zones verdes entre punta i punta de l'estrella. La pedra és de Montjuïc. Té el

⁶¹ **Miquel Madorell i Rius.**

⁶² **Aquests dos escultors col·laboraven aleshores amb els arquitectes modernistes més famosos.**

monument set metres d'alçada, la mida justa perquè l'obra ressalti degudament en mig de la plaça, constituint un bellíssim ornament.

Quan el monument s'hagué descobert, el senyor Tobella des del balcó de la casa de la Vila, en nom de la Comissió Organitzadora va llegir un magnífic treball ponderant els sentiments magnànims de l'home que es glorificava, que no dubtà en sacrificar el seu benestar en profit dels interessos generals. Aquesta intervenció del degà de la premsa agrícola catalana va ser premiada amb grans aplaudiments. Seguidament el cors van cantar *La Verema*, *Lo bon matí* i *Pel juny la falç al puny*, donant-se per acabada la festa de la plaça, celebrant-se tot seguit una solemne sessió a la Casa de la Vila.

La presidència fou ocupada pel senyor Governador, presidents de les Diputacions i alcalde de la Vila. El Secretari senyor Torelló⁶³ llegí les adhesions a l'acte de distingides personalitats i de nombroses entitats. Pronunciaren sentides frases enaltint la memòria d'en Marc Mir, el senyor Raventós⁶⁴, l'alcalde senyor Poch⁶⁵, el president de la Federació Agrícola senyor Soler i March, els presidents de les Diputacions de Tarragona i Barcelona, i els senyors Vila, Álvarez i Oliver. El senyor Espinós va agrair en nom de la família a tots els que havien contribuït a construir el monument, aixecant l'acte el senyor Governador amb un sentit parlament".

Exactament tres mesos després, l'1 de setembre de 1905, es van inaugurar les classes del nou Col·legi Sant Josep que l'empresari xampanyista Manuel Raventós i Domènech havia promogut en el mateix immoble de la seva propietat on fins el mes d'agost anterior s'havien allotjat les escoles públiques de la Vila, entre el carrer Hospital i el carrer Sant Pere. La docència s'encarregà a una ordre religiosa, la de la congregació dels Hermanos

⁶³ **Pelegrí Torelló i Borràs (1837 - 1917)**

⁶⁴ **Manuel Raventós i Domènech de can Codorníu**

⁶⁵ **Pere Poch i Carbó de can Catassús.**

de San Gabriel d'origen francès que havia estat expulsada del seu país a causa del liberalisme ateu que s'havia imposat a Europa i, en concret, per la separació de l'Església i l'Estat que la Tercera República francesa va posar en pràctica i que afectà totes les ordres religioses⁶⁶.

L'alcalde Pere Poch havia decidit el mes de març encarregar un plànol de la població per urbanitzar-la i eixamplar-la i el 15 de maig, davant l'extrema sequera, uns representants de l'Ajuntament es van desplaçar a Piera (Anoia) invitats pel consistori d'aquella població, per assistir a les funcions religioses convocades per tal que ploqués.

El 1906 es va estrenar amb la sessió de constitució bianual del nou consistori. En la primera votació dels regidors els dos candidats, Pere Poch i Carbó, que pretenia continuar en el càrrec, i Josep Mestres i Mas van empatar a cinc. La segona votació va donar el mateix resultat. La sessió va continuar, tal com explica l'acta corresponent⁶⁷. " [...] Així doncs, el senyor President [de major edat] ha col·locat un globus giratori sobre la taula presidencial amb dues boles iguals, amb els noms dels indicats senyors Poch i Mestres [...] En presència dels 10 regidors que componen l'Ajuntament⁶⁸ i un cop agitades les boles a l'interior del globus fent-li donar voltes, el senyor President ha cridat l'agutzil de l'Ajuntament ordenant-li que treïés una de les boles que hi havia al seu

⁶⁶ En un opuscle editat el 1966 pel Col·legi Sant Josep amb motiu del 60è aniversari de la seva arribada a la Vila s'indicava que havien estat expulsats de França "**por los malvados sicarios del masón Combes[...]**". Encara no ho havien digerit. Émile Justin Louis Combes (1835 - 1921) va ser primer ministre de la República francesa entre 1902 i 1905.

⁶⁷ Llibre d'actes dels plenaries, número 732

⁶⁸ A més de l'alcalde Pere Poch i Carbó, dels dos tinents d'alcaldes Antoni Gana i Esteve i Antoni Manobens i Rovira, hi havia els regidors Adutori Varias i Piñol, Pere Mir i Ràfols, Josep Montserrat i Torrents, Josep Mestres i Mas, Francesc Romeu i Esteva, Salvador Martí i Figueras i Jaume Llopart i Jorba.

interior, a la qual cosa el senyor Gana⁶⁹ s'hi va manifestar en contra, indicant el seu desig de que fos una persona del públic qui s'encarregués de fer l'extracció, la qual cosa, a petició del regidor Mir⁷⁰ no va ser acceptada per la Presidència, traient l'agutzil per ordre reiterada de l'alcalde una bola de l'interior del globus. Treta la papereta de la bola, va resultar escollit Pere Poch i Carbó per al càrrec d'alcalde [...]".

Pel Carnestoltes es van celebrar els balls de torn a l'Ateneu de la Fraternitat i al Centre Catatà. Com era habitual el sermó s'aprofitava per despotricar amicalment dels contraris i comentar algunes picabaralles i anècdotes que més d'un segle després a vegades costa d'interpretar. Així el que es va llegir a l'Ateneu del Raval aquell 1906 feia així⁷¹: “Volguts súbdits d'aquest poble / si escolteu amb atenció / podreu sentir lo sermó / del Rey mes gran i mes noble/. De aquest rei que al vení aquí / demostra tenir bon nas / puig ensenya pas a pas / tot lo de Sant Sadurní. / Y que ha mort desesperat / sens consol y amb aflicció / per la falsificació / del que va dir l'any passat. /Ell va dir am molta sombra :/ sols lo que es pugui gasteu / y per qui hi ha algú qui treu / mes al sol del que te al hombra /.

Y aixó al subdits 'ns te ofesos / ja que amb aquest procedí / diran que Sant Sadurní / es criadero d'inglesos. / Mireu lo que va passar / á un Centre⁷² d'aquí a la vora / que a uns músichs vinguts de fora / no varen pogué paga. /Sort que per treure'ls d'apuros / surtí una bona persona / que feu una accio molt bona / deixant un grapat de duros. /Y aquestos volen parlá / dels que no son d'ells, am mengua / y es que tenen massa llengua / y no fan mes que garlá. / Hasta parlan de la traba / que si li haurán ensenyat / y aixó porta mol callat / si senyors, escrit estava/.

⁶⁹ El tinent d'alcalde Antoni Gana i Esteve.

⁷⁰ Pere Mir i Ràfols de can Guineu.

⁷¹ Fons de l'autor. Es respecta la grafia original.

⁷² Tant es podria referir al Centre Català com al Centre Sadurninec on ocasionalment també s'hi celebraven balls.

Per que 'l varen bateijá / ara diuhen que 'l noi creix; / y no's recordan, n'hi ha un feix ! / de que ells el varen cremá. / Ja poden tirá brabatas / que no'ns fareu tornar enrera y el brill de nostra bandera/ vos farà aná a menjá ratas. /Ja poden di que á pessichs / es proposen fe'ns pati / aixó noys es bo per di / pro no ens dona neguits . / Y tingueu molta cautela / en na á testaments desfé / per que aixó es de mes malfé / que del most ferne mistela. /Y ara aixó ya vull deixá / perque tinch ganas de di / un cas que molt prop de aquí / no fa gaire va passá/.

En Carnestoltes m'ha dit / que va trobarlo mol lleig /aquell bum bum y mareig / que habia aquí sucsehit / en una casa d'eix poble / y cregueu que tot aixó / ho va trobá aquell senyó / mol poch serio y mol poch noble. / M' ha dit que a la fira, amb aire / de gent gran y adinerada /pretenent fer gran entrada / volian tení un Musclaire. / Pro tots aquells concurrents / varen quedar desmayats / al sapiguer que á aquells gats / los faltaba amaniments:/ Figureus quina requesta /tota aquella gent babau / al saber que pel cacau / varen aigualí la festa/.

El na a fe musclos vol manya / per que si no sols passá /que musclos nos pot trobá / y es troba alguna castañilla. / Y castanyas de pé i ela / ells van ensenyá el camí / y el publich vingué a n'aquí / per a veure la zarzuela. / Y despues de tanta trama / am prou feyna y gran neguit / despres de fe tan brugit / representaren un drama. /Un drama de bó de bó / puig com ja teniu entes / amb els musichs forastés / van acabar lo pinyó. / Volien, com gent formal, / fe una festa de ciutat / y surtí del disbarat / una olla fenomenal/.

Una olla am bianda poca / y am mols musclos sense peix / vaya fou tan gran lo feix / que encara 'ls torna á la boca. / Proproso que en eix testament / ja que eixas cosas no bull / que s'els hi tregui l'orgull / y s'ells dongui enteniment. / Y aixis tindrán ben entés / que es cosa que mol mareija/ que sols per la mala enveja / es lleig critica als demás. / Que procurin cuidar-se d'ells / que nosaltres nem com sá / y si ens volen avantsá / pot ser que si tornin vells/.

Aqui no es fa res tronat / y representen zarzueles / y encara que faltin pelas / las paga la Societat. / Aquí estem emancipats /tot es nostre y no's deu ré / y ells del senyó cafeté /no son més que rellogats. / Y que aquí no hi ha ningú / que sia un estrafolari / que culpin a l'empresari... / á naltres no 'ens fa ni fu . / S'entretenen fen la truja / diuen mal del embalat / y al capdevall tot plegat / sols critican a la pluja . /¿ No es vritat que son ximplets ? / ¡ Ves la pluja qui l'atura ! / Que vaijin á certa altura / á explicarho als angelets/.

Y fins hasta la claró / de nostres llums los engolfa / y tractan de posá en solfa / nostre gran instalació. / Naltres dem un vot de gracias / al industrial d'aquí / que treballant á desdí / feu un invent am tal gracias . / Aquí el llum es clá y no oscila / aquí de fum no en fa pas / y élls ne surten amb un nas / que us dich que fan bona fila. / Alló si que dona febre / el veure que en aquell saló / quedan amb un mucadó / tot farsit y brut de negre/ .

Aquí tot es alegria / sent y no sent Carnaval / allá sembla un hospital / que finguin tots l'agonia. / Van volgué fe una passada / y perque un xic fos lluida / tingueren, sembla mentida / de ferhi aná gent llogada. / Y per sortí del apuro, tan si eren socis com no / perque resultés alló / els pagaben café y puro. / Alló fou passada muda / passada donant la cera / que de tan passada qu'eras / va resultar corrupuda. / Valdria mes que's cuidessin / de prepará arribos bons / y arreplegá turrons / perque altres no se'ls mengessin. /Estaban entusiasmats / per a fer bona arribada / mes va ser una pastarada / menjada per quatre gats/.

Per xo el Rey que amb tot fa basa / al veure aquells tabalots /digué, adesiau xicots / y enguany á mudat de casa. / Ja podeu estar contents / pero habeu de confessá / que no podeu res prová / per que os faltan elements ./ No penseu amb balls de máscaras / puig al somiá qu'es un fet / tan sols beveu a galet / las noyas no están per cáscaras/ .

Y ara nois no puc mes / tingueu am valtres confiança / y cregueu que l'Alianza / es lo milló y que val més . /
Continueu la vostra trama / que hasta á fora estan ufans / de los nostres Escolans⁷³ /ja que per tot tenen fama .
/Deixeu que l'enveja hi sia / a n'el cort dels enemichs / y no os donga aixó fatichs / aneu fent la vostra via . / Que
á n'el mon sabut es já / que per fer mal molts fan pinya:/ ; Si l'enveja es tornés tinya / quants veuriem á gratá ! / Si
subdits no hi dongueu voltas / tot lo que os he dit aqui / ho va escriure ants de morí / lo gran rey en Carnestoltes. /
Per lo tan aqui don fi / lo que diu lo testament / tingueu d'ell agraument / hasta que torni a vení”.

El dia de l'Ascensió es va inaugurar a la Cambra Agrícola de la població la càtedra d'agricultura promoguda per Pere Grau Maristany i Oliver (1863 - 1926), compte de Lavern (Subirats, Alt Penedès) per designació reial. Com va escriure un escriptor contemporani anònim, aquesta càtedra ambulat responia al convenciment que “l'ensenyança s'ha de portar a la casa dels pagesos. Aquests, sense moure's del terror, han de fer la feina. Allí tenen el camp d'experiències. Al seu costat, doncs, s'han d'emetre les teories, i allí mateix han de posar-se en pràctica”. Altrament el bisbe i cardenal de Barcelona, Salvador Casañas i Pagès (1834 - 1908) , durant els dies 18, 19 i 20 de juny va visitar la Vila per administrar el sagrament de la confirmació als nens de les parròquies de Monistrol i Sant Sadurní.

Manuel Raventós i Domènech va tenir un gran protagonisme durant el 1907. D'una banda va ser promogut a la presidència de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI), l'organització que representava els grans propietaris agrícoles catalans, i d'una altra va resultar elegit el 21 d'abril diputat a Corts pel districte Valls - Montblanch per la candidatura de Solidaritat Catalana formada per la Unió Catalanista de Domènec Martí i Julià (1861 - 1917) , la Lliga Regionalista de Francesc Cambó i Batlle (1876 - 1947) , els nacionalistes republicans de

⁷³ L'Orquesta local Els Escolans fundada el 1812.

Jaume Carner i Romeu (1867 - 1934) , els republicans federals de Josep Maria Vallès i Ribot (1849 - 1911) , els carlistes de Miquel Junyent i Rovira (1871 - 1935) i els catalanistes independent d'Amadeu Hurtado i Miró (1875 - 1950). La seva primera intervenció al Congrés dels Diputats va tenir lloc el 16 de juliol per oposar-se al projecte de llei referit als impostos sobre el sucre.⁷⁴ Per aquella comtessa electoral Manuel Raventós va publicar un setmanari que va titular *Solidaritat*⁷⁵. El seu germà Jaume va accedir a les darreries de 1907 a la direcció del Laboratori de l'IACSI, on va organitzar cursos de química agrícola i visites comentades a explotacions camperoles, i a través de la revista de l'Institut va emprendre una gran tasca de divulgació i vulgarització de totes aquelles qüestions tècniques que interessaven als pagesos.

El trasllat del Casino Aliança de la Fraternitat ubicat al Raval al nou emplaçament de l'era d'en Formosa⁷⁶ al carrer de la Riera (l'actual carrer Josep Rovira), on prengué el nom d'Ateneu de la Fraternitat, va ser la gran notícia de l'any 1908. Tot plegat va esdevenir amb una gran celeritat. La decisió es va prendre el 20 de gener, quaranta dies després es col·locava la primera pedra simbòlica, i sembla que per les Fires d'aquell mateix any, tot i no estar enllestides les obres, ja s'hi van celebrar balls i representacions teatrals; i que per les festes de Nadal es va posar en escena *El ferrer de tall*, de Serafí Pitarra⁷⁷. El projecte va ser obra de l'arquitecte Miquel Madorell i Rius. La part més representativa de l'Ateneu va ser la façana del carrer Josep Rovira, amb uns elements ornamentals realitzats per un col·laborador de Madorell, l'escultor italià Buzzi, el mateix que ja s'havia encarregat dels relleus del monument a

⁷⁴ *Diario de Sesiones de las Cortes*. Congreso de los Diputados. Sessió del dimarts 16 de juliol de 1907. Diari núm. 52, pàg. 1.287.

⁷⁵ Des del 1887 s'havien succeït les següents publicacions periòdiques sadurnenques: *El Defensor*, apareguda el mateix 1887, *La Comarca del Noya* (1888), *La Lluanera* (1888), *Resumen de Agricultura* (1889), *L'Avernó* (1902), *L'Àpat* (1904) i *Solidaritat* (1907).

⁷⁶ Situada en un indret anomenat popularment El Sarral, prop de l'Era d'en Trempat.

⁷⁷ Pseudònim de Frederic Soler i Hubert (1839 - 1895).

Marc Mir a la Plaça de la Constitució (1905) , dels cavalls de l'embocadura de l'escenari del Palau de la Música Catalana (1905 - 1908) i dels altres cavalls del palau Montaner⁷⁸ (1889 - 1893), seu actualment de la Delegació del Govern a Catalunya. La comissió organitzadora de l'Ateneu de la Fraternitat⁷⁹ estava formada per Sadurní Solà, Francesc Torelló, Francesc Canals, Josep Varias, Joan Carreras, Salvador Mata, Josep Rovira, Domènec Gibert, Jaume Pius Robert, Salvador Santacana, Joan Roig, Pere Esteva, Josep Mas, Valentí Puigmartí, Agustí Gramona, Josep Domingo i Antoni Cabot.

La Setmana Tràgica de 1909 va ser l'esdeveniment més dramàtic de la primera dècada del segle XX. El detonant d'aquella revolta popular que a Barcelona va assolir un caire especialment dramàtic va ser l'embarcament de soldats catalans al port de la capital catalana en destinació al Marroc, on per tal d'assegurar l'explotació de les mines del Rif el govern espanyol enviava tropes i més tropes a lluitar en *la guerra dels rics*, un conflicte protagonitzat per un exèrcit colonial integrat per *fills dels pobres*, perquè els de les famílies benestants s'alliberaven del servei militar mitjançant una redempció en metàl·lic. En el cas de Sant Sadurní el balanç de víctimes mortals a causa de les guerres colonials s'elevava a nou. La vaga general declarada el 26 de juliol a Barcelona es va estendre immediatament a Sabadell, Badalona, Sant Feliu de Llobregat, Vilanova i la Geltrú, Sitges, Mataró, Granollers, Manresa i altres poblacions on els vaguistes atacaren les estacions de ferrocarril i els trens i tallaren les línies telegràfiques i telefòniques per tal d'aïllar Barcelona i impedir o dificultar que hi arribessin reforços militars. Sembla que va ser això el que haurien pretès els revoltats locals, però a diferència de Barcelona a Sant Sadurní no es va cremar ni saquejar cap immoble religiós.

⁷⁸ **Ambdues obres de l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner. El palau Montaner està situat al carrer Mallorca, número 278, de Barcelona.**

⁷⁹ **El 1911 es va canviar el nom de la societat que es va identificar des d'aleshores com Ateneu Agrícola.**

Malauradament, els textos manuscrits per Antoni Gana i Esteve (1859-1930) que explicaven en detall els esdeveniments locals de la Setmana Tràgica del 1909 a Sant Sadurní que ell havia protagonitzat van ser destruïts fa uns quaranta anys. Un familiar descendent d'Antoni Gana —un dels quinze sadurninencs implicats en aquells fets, el qual els havia guardat dins una caixa de llauna que va traspasar al seu fill i aquest al seu nét— va decidir destruir-los, ja que va considerar que eren ofensius per a alguns dels involucrats, concretament per als qui havien presentat les denúncies contra els implicats. Cada vegada que ens trobem davant per davant li retrec amicalment al nét d'Antoni Gana i Esteve aquella decisió i ell, convençut del que va fer, em reitera que segueix creient que va actuar encertadament. No compartim el mateix criteri sobre aquella actuació. No obstant això, també han resultat infructuoses les recerques als arxius militars de Barcelona, Segòvia, Àvila i Madrid on s'hauria de conservar el sumari del Consell de Guerra celebrat a la caserna vilafranquina del Regimiento de Cazadores de Treviño a finals del mes de març de 1910, contra alguns dels sadurninencs acusats de participar en els aldarulls del 26 de juliol de l'any anterior.

En conseqüència, no hi ha constància escrita —o no l'he sabut trobar encara, per ser més exacte i més humil— que a Sant Sadurní s'actués contra la via o els combois del ferrocarril, i sí en canvi a Gelida. Així, a la comunicació que va fer al govern el Capità General de la Quarta Regió en data de 20 d'agost de 1909, donant compte dels esdeveniments a Catalunya entre els dies 26 i 31 de juliol, s'indicava que els dos esquadrons d'Alcántara que van viatjar per tren a Barcelona per afegir-se a les forces governamentals, van haver d'aturar-se

al Vendrell (Baix Penedès) en haver-hi obstacles a la via, però ja no van trobar cap impediment fins a arribar a Gelida (Alt Penedès)⁸⁰. A partir d'aquesta estació van haver d'abandonar el tren. Ni mitja paraula de Sant Sadurní.

Podria ser que l'actuació dels sadurninencs implicats es concretés a Gelida, on no els coneixien, precisament per evitar represàlies, o que la seva actuació a l'estació de Sant Sadurní no hagués afectat la circulació dels ferrocarrils. A més d'Antoni Gana, a Sant Sadurní van ser detinguts els tres germans Climent, Dionís i Bonaventura Raventós i Ferré (tenien tres germanes més que es deien Magdalena, Francisqueta i Teresa), que vivien al capdamunt del carrer Vilafranca, i també Antoni Manobens, Joan Raventós, Francisco Rovira, Valentí Caba, Pau Llopart, Joan Codina, Enric Sardà, Josep Mateu, Jaume Mir, Josep Domingo i Pelegrí Roca. Van ser empresonats a la caserna militar de Vilafranca —on serien jutjats a finals del mes de març del 1910— i el governador civil va suspendre en el càrrec de forma fulminant l'alcalde Pere Poch i Carbó. Quan els detinguts van retornar en ferrocarril de Vilafranca a Sant Sadurní van ser rebuts a l'estació per una multitud de sadurninencs que els acompanyà en desfilada fins a la plaça de l'Ajuntament.

S'organitzà a la Vila una recollida de diners en favor dels acusats que assolí la xifra de 741'50 pessetes, tot destacant les aportacions particulars del xampanyista Manuel Raventós i Domènech, del propietari agrícola Modest Casanovas i Romeu, del metge cirurgià Jaume Pius Robert, del també xampanyista Francesc Rigol, del farmacèutic Antoni Viader i de Pau Torelló, Francesc Ferrer, Salvador Rovira i Jaume Llopart. En contrapunt l'Ajuntament va prendre l'acord de felicitar l'alcalde d'Alella (Maresme) per la detenció en el seu municipi del convilatà Francesc Ferrer i Guàrdia (1859 - 1909) , pedagog i activista, el qual va ser acusat de ser un dels instigadors dels fets de la Setmana Tràgica i posteriorment condemnat a mort i afusellat.

⁸⁰ S'entén, per tant, que les tropes van viatjar pel trajecte de ferrocarril de Sant Vicens de Calders a Barcelona, per Vilafranca , Sant Sadurní, Gelida, Martorell...

L'escriptor local Jaume Raventós i Domènech de can Codorníu, que havia viscut aquests esdeveniments a Barcelona, va publicar un article titulat *Parallamps social* al seu llibre *Proses de bon seny* en el qual donava la seva particular visió sobre la Setmana Tràgica⁸¹: “ Una placa d'aram enterrada a un pou, una gruixuda corda de fils de ferro que puja pou amunt i paret amunt i torratxa amunt acabada per una llarga barra de ferro instal·lada damunt la torratxa que apunta als núvols amb cinc puntes d'aram: això és un parallamps. La seva missió és ben comprensible. Al temps de tempesta, carregats els núvols i la terra d'electricitats contràries, amenaça contínuament l'explosió del llamp, més les puntes dels parallamps van llençant als núvols torrents de fluid elèctric que neutralitzen i suavitzen les amenaces dels núvols. Més esdevé un dia que la tempesta és més forta, els odís entre dalt i baix són massa violents, perquè la acció benefactora del parallamps pugui neutralitzar-los, esclata el llamp, tremola la terra i el llamp encarrilat pel parallamps s'esmuny pel pou sense majors desgràcies. El parallamps paga la festa res més.

Oh! Mil voltes beneïdes siguin les comunitats religioses que serveixen de parallamps a la societat! A la societat hi ha també dues electricitats contràries: la de les classes directores i la de les obreres. Les primeres es deixen portar sovint pel desig desordenat de diners i de plaers, i no pensant alguns més que en emmagatzemar moneda i altres en gaudir de la vida, o exploten o insulten amb son luxe el que té de suar per menjar. De les classes treballadores també molts escolten els mals consells de l'enveja i de la mandra; també molts tenen vicis sense diners per a sostenir-los; també molts, o per tontos o per venjatius, es presten a fer l'esqueneta a falsos redemptors que predicant l'odi, l'anarquia i la revolució, es mantenen ben nodrits i lluents sense treballar. Lo cert és que entre les dues classes amenaça sovint la tempesta. Més entre les dues s'aixequen els parallamps de les

⁸¹ Jaume Raventós i Domènech. *Proses de bon seny*. Volum II p, 121 i següents.

comunitats religioses. Les unes preguen a Déu per la pau i concòrdia dels homes; les altres, en hospitals i cases de caritat i asils recullen els diners dels rics per ajudar els que no ho són; els altres, en establiments d'ensenyança gratuïts o quasi gratuïts donen instrucció al qui no té béns de fortuna; els altres, educant els rics els ensenyen de treballar i d'ésser generosos per amor de Déu. Lo cert és que aquests odis i aquestes tempestes que contínuament amenacen, rares, rares vegades esclaten. Més ve un dia que la tempesta es concentra , amenaça i braola i esclata, damunt de qui diríeu? damunt dels rics, si la tempesta ve dels pobres? Damunt dels pobres, si la tempesta ve dels rics?

No; el llamp cau damunt el parallamps: els odis de baix es tradueixen per les teies que cremen els convents i la defensa dels de dalt se tradueix per les lleis que oprimeixen les comunitats religioses. Serveixen de parallamps per a defensar els uns i per a defensar els altres". Aquesta prèdica de Jaume Raventós no tenia res a veure amb els esdeveniments locals de Sant Sadurní.

Però no tot el que va esdevenir al municipi va ser tant convuls aquell 1909. En l'àmbit cultural l'Orquestra local Els Escolans⁸² va intervenir en un concert al Palau de la Música Catalana demostrant la seva categoria musical; es va celebrar a l'Ateneu de Sant Sadurní el Primer Certamen Literari Agrícola i el secretari de l'Ajuntament Pelegrí Torelló i Borràs⁸³ va publicar a seva obra *Monografia Històrica Pintoresca de la Vila de Sant Sadurní d'Anoya*, una aportació al coneixement de la història local des dels seus orígens.

⁸² Fundada el 1827 per Antonio Torelló i Sàbat (1802 -1872).

⁸³ Pelegrí Torelló i Borràs, nascut el 1837 a Sant Sadurní, havia exercit de mestre a les poblacions de Caldes de Montbui, Sant Martí de Provençals, Berga i Vilafranca del Penedès. Als quaranta anys va caure malalt, va tornar a Sant Sadurní i a partir de l 877 va exercir de secretari de l'Ajuntament. Es va casar dues vegades, la primera amb Irene Ferrer i Roquer i la segona amb Rosa Ramonet i Canals, amb la qual va tenir quatre fills. Va morir a Sant Sadurní el 1917.

Aquest Primer Certamen Literari Agrícola va ser promogut per Pere Grau Maristany i Oliver, comte de Lavern (Subirats) . El 8 de setembre, durant la celebració de les Fires, a les quatre de la tarda, se celebrà l'acte principal amb la designació de Montserrat Raventós i Fatjó⁸⁴ com a reina de la festa, s'atorgà la Flor natural a la composició *Anocreòntica* del poeta català resident a Sevilla Josep Calsada i Carbó, la qual va ser llegida per Josep Maria Folch i Torres⁸⁵; mossèn Josep Paradedada i Sala⁸⁶ va aconseguir un accèssit, i es concedí un premi de 100 pessetes a la millor biografia de Marc Mir i Capella escrita precisament pel seu fill Pere Mir i Ràfols⁸⁷. Un discurs del diputat a Corts Josep Zulueta ⁸⁸ sobre la figura de Marc Mir i la salutació de rigor de l'alcalde de la vila, Pere Poch i Carbó — que ja es trobava a la corda fluixa després dels esdeveniments de la Setmana Tràgica⁸⁹—, van cloure l'acte. El secretari de la celebració va ser el jove advocat sadurninenc Joan Casanovas i Maristany de cal Milà de la Roca, nét de l'alcalde Joan Casanovas i Prats i fill de Modest Casanovas i Romeu, el qual també havia estat alcalde el 1890 i ho tornaria a ser l'any següent.

En el pròleg de la *Monografia Històrica Pintoresca de la Vila de Sant Sadurní d'Anoy* a càrrec d' Antoni Fornis i Torelló, nét de l'autor, s'hi van fer unes reflexions de futur que ultrapassaven el contingut de l'obra :"[...] Pera demostrar que-ns trobèem en un moment de suspensió de les nostres tradicionals activitats, cal sols esmentar un fet ben eloqüent. Mentres per arrèu, y fins en poblets minúsculs, s'han introduhit les institucions de previsió y de crèdit

⁸⁴ **Filla de Manuel Raventós i Domènech i Montserrat Fatjó i Tintorer de can Codorníu. El periodista local Raül Maria Mir i Comas (1887 - 1964) de cal Magí Guineu del Raval, havia rebut la delegació del poeta Josep Calsada i Carbó per escollir-la.**

⁸⁵ **Josep Maria Folch i Torres (1880 - 1950), novel·lista, narrador i autor teatral.**

⁸⁶ **Clergue i poeta, fill del mestre sadurninenc Josep Paradedada i Tapiola i de Maria Sala i Tubella (germana de Joan Sala i Tubella de cal Sala de Sant Quintí de Mediona). Nascut a Sant Sadurní d'Anoia el 5 de novembre de 1878, va ser rector de les parròquies de La Bisbal del Penedès, Sant Valentí de les Cabanyes, Santa Eulàlia de Banyeres i Sant Cristòfor de Premià. Va morir el 13 de gener de 1948.**

⁸⁷ **Alguns fragments d'aquest treball premiat s'han publicat en aquest mateix relat.**

⁸⁸ **Josep Zulueta i Gomis , diputat a Corts pels districte de Vilafranca del Penedès entre 1903 i 1920.**

⁸⁹ **L'endemà, 9 de setembre, va ser destituït pel Governador Civil de Barcelona, i el regidor Antoni Gana i Esteve també.**

en una ó altra de les múltiples formes y varietats qu'ofereixen, à Sant Sadurní encara estèm orfes d'una de aquestes hermoses y humanitaries institucions que, sobre proporcionar al treballador beneficis innumbrables, el fan penetrar en el món de les idees econòmiques, l'ensenyan y el moralisan, allunyant-lo de la corruptora y depriment taula de joc. Haig de fer constar que s'han fet algunes temptatives infructuoses, y en els moments en qu'escric aquestes ratlles, s'estàn fent gestions pera la instauració d'una Caixa rural. Déu fassa que donguin profitós resultat.

Nostra actuació com à entitat vila ha d'ésser amplement expansiva, imposanta, imperialista com diuen avuy. No-ns hem d'acontentar ab una actitud merament defensiva. Els temps moderns exigeixen, pera estar en bones condicions de lluytar, una acció fortament acometiva, decididament ofensiva. Aquesta acció no l'adquireixen els pobles que viuen reclosos dintre si mateixos; precisa una educació expressa; precisen ayres de fora; precisa aquella experiència que s'adquireix per la contrastació de cultures diferentes. Aquesta educacio no-s dona pas a tot el jovent que puja, y en això-s fonamenten els meus temors, que voldria fossin infundats.

Are se-ns presentarà una bona ocasió pera treballar ab la nova Lley d'administració local. En ella hi podèm trobar la base pera començar un període de reconstitució. Vulga Déu que-n sapiguèm treure tot el profit possible y qu'ab ella inicièm una era de renovació y enlayrament.

Vaig a resumir esquemàticament les mellores que son més peremptories a mon entendre y de les quals s'han preocupat, y continuen preocupant-se, els Ajuntaments que s'han anat succehint. Ens faltarà la base, els recursos. Com a solució: un emprèstít, però no esquifit, sinó respectable, tot lo que ho permetin les garantíes que puga oferir Ajuntament.

Ja tením diners. Primera feyna: un plànol nou de la població ab una condició indispensable: qu'en ell s'hi marqui un pas que trenqui aquest rengle de cases que puja dés del pont del Cap-de-vall de la vila fins al Arrabal,

formant una barrera que divideix la població en dúes, dificultant y entorpint la seva vida y oposant-se à la seva natural expansió y al seu necessari desenrotllo⁹⁰.

En aquest plànol també es precís que s'hi senyali un passeig tot lo ample y llarch possible. Es una condició que requereix tota població moderna. Ara bé, tant el pas com el passeig, es precís que no quedin sols senyalats en el plànol, sinó que requereixen una immediata realisació. Y a propòsit de passeig, ne tením un de natural que ben arreglat fora una cosa deliciosa. Me refereixo à la ribera de la Vernó, sota la timba⁹¹. Ab una plantació d'arbres a propòsit y una senzilla explanació, tindríam un passeig magnífic.

Altra reforma que demana prompta implantació: la construcció d'un sistema general y complert de clavegueres. Es una mellora que l'higiene reclama y que acabaría de justificar la fama de sanitosa que ja té la nostra vila. Com á mida peremptoria, s'hauria de procedir de primer antuvi a cubrir el torrent de darrera-l matader⁹² fins à la vinya del Pó Martí.

L'administració central ha trassat pera la divisió administrativa línies arbitràries que poques vegades responen à un veritable sentit de la realitat. Això passa també ab les fites assenyalades al nostre terme municipal. Els actuals límits del nostre municipi no son pas els naturals. Sant Sadurní es el centre vital y propulsor d'alguns nuclis de població adscrits actualment à altres municipis. Això produeix en aquests nuclis una descentració altament perjudicial á llurs interessos. Son organismes separats del tronc que-ls dóna vida y no poden cumplir

⁹⁰ Va ser el 1911 quan es va obrir la comunicació viària entre els carrers de l'Església i Hospital i el carrer Sant Pere. Així es va crear el carrer Narcís Viader.

⁹¹ La Timba del Xiquet era el nom tradicional dels espadats i talussos sobre la riera Lavernó, just en el meandre que limita el casc urbà pel sud.

⁹² Es referia al Torrent de la Canaleta. Per sobre aquest antic torrent s'hi troba a l'actualitat la Rambla de la Generalitat, entre el carrer Montserrat i la Plaça del Pont Romà.

expontaniament les seves funcions. Aixís passa ab alguns caseríus y cases isolades que perteneixen de fet à Sant Sadurní, y no obstant de dret n'estàn separades. Es una obra de justicia desfer aquest divorci incompreensible entre la vida real y la vida administrativa d'aquestes entitats de població, y es un dever de tothòm el preocupar-se-n⁹³.

Totes les millores anunciades contribuiràn a proporcionar á la nostra vila aquella vida d'expansió de que us he parlat. Tenim condicions que moltes poblacions no reuneixen, una cultura y afabilitat poch generals en pobles com el nostre, y no obstant no les sabèm aprofitar pera fer de la nostra vila una estació estiuenca digna de competir ab tantes altres qu'avuy estàn de moda y que no reunirà pot-ser circumstancies tant recomanables com Sant Sadurní.

Pera aquesta finalitat ens falten encare algunes coses á més de les indicades: més facilitats pera la cessió de terrenos pera edificar y l'arreglo y hermostejament de les sis ó set fonts que tenim mitg abandonades péls encontorns de la vila. Hem de pensar lo convenient que-ns es el crear una colonia forastera. Avuy que afortunadament comença à estendre-s el comerç directe entre-l productor y el consumidor, hem de considerar que, comptant ab un bon contingent d'estiuejants, tindriem els mellors consumidors y al ensemps els més-desinteressats propagadors dels vins de la comarca [...]"

A la Cambra Agrícola del Noya es va celebrar el 1909 un curset d'enologia i un grup de socis de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre va visitar les instal·lacions vitivinícoles de can Ferrer del Mas, on aquell any van rebre també un invitat força exòtic. Abd al-Haffid, també conegut com Mulay Haffid (1873 – 1937), s'havia rebel·lat el 1907 contra el seu germà Abd al-Aziz i es va autoproclamar sultà del Marroc un any després. Sembla que aleshores

⁹³ Els expedients d'incorporació al terme municipal de Sant Sadurní de Sant Jaume Sesoliveres, la Fortesa i Can Canals , nuclis pertanyents tots ells al municipi de Piera (Anoià), i el del barri de Sant Joan de Subirats (que incloua Torre Ramona, Pas de Piles i can Bosch) no es va iniciar fins l'etapa de la Segona República i la resolució que va reeixir va quedar anul·lada després de la Guerra Civil,.

va establir amistat amb el propietari de la finca de can Ferrer del Mas, Josep Boada i Romeu, un comerciant de vins i aiguardents que malgrat la llei islàmica proveïa d'alcohol el mercat interior d'aquell país.

No va durar gaire al poder i el 1912 Mulay Haffid s'exilià per desavinences amb el governador del protectorat francès. Un any abans, per si un cas, ja li havia encarregat a l'arquitecte Josep Maria Puig i Cadafalch la construcció d'una luxosa residència al Passeig de la Bonanova de Barcelona. Mentre era sultà marroquí visità diverses ciutats europees i vingué a Sant Sadurní invitat per Boada. Aquella vella masia de can Ferrer del Mas es va convertir en un palauet de cartró-pedra d'estil àrab on Mulay Haffid i el seu seguici es trobaven com a casa.

A Barcelona se'l recordava com un *bon vivant*, gaudint d'un exili opulent i donant mostres contínuament de la seva extraordinària fortuna. En un moment de debilitat va regalar a la ciutat el seu elefant Júlia que formava part del seu zoològic particular. A Sant Sadurní només el recordem com un fantasma que ocasionalment es va allotjar en aquell recinte de can Ferrer, actualment en reconstrucció.

L'obra pública més important de 1909 va ser la construcció d'una passarel·la sobre l'Anoia, a l'alçada del Molinet, prop de Monistrol, d'una llargada de 130 metres i una amplada de metre i mig. El pressupost total va ser de 15.694'58 pessetes de l'època. La va projectar l'enginyer Vicenç de la Fuente. Abans de la seva construcció els veïns de Monistrol, Can Catassús i Can Benet i la Prua que volien arribar a Sant Sadurní a peu (o els de la Vila que pretenien desplaçar-se a aquests barris allunyats del casc urbà) ho havien de fer franquejant la llera de la riera per alguna de les passeres de fusta per a vianants que hi havia ancorades, o per algun dels trams propers d'escassa fondària saltant de pedra en pedra, descalços i arremangats o dalt d'un carro. El problema més greu es plantejava quan una riuada ho impedia. Aleshores no els quedava més remei que traslladar-se a peu per camins rurals fins a Gelida i des d'allí seguir la via del tren fins arribar a la vila. O a l'inrevés. I una vegada feta la feina,

retornar per on havien transitat unes hores abans. Si calculem la distància, ens adonarem que entre l'anada i la tornada havien de fer en total uns quinze o vint quilòmetres a peu, és a dir, unes cinc hores de camí. En la construcció de la pasarel·la hi van treballar veïns de Sant Sadurní, de Monistrol i de Can Catassús.

Aquells darrers mesos de 1909 Modest Casanovas i Romeu (1859 - 1926) de cal Milà de la Roca va formar part d'una candidatura municipal en la qual també es presentava Antoni Carbó i Sardà i Antoni Gana i Esteve — un dels detinguts amb motiu dels esdeveniments locals de la Setmana Tràgica. En el seu manifest electoral⁹⁴ que van repartir per la vila l'1 de desembre afirmaven que els prohoms il·lustres de la vila, Marc Mir i Capella i Antoni Escayola i Font, havien estat "substituïts per qui sols nostre cacic representa, per que sols ó fóra de sa terra y en moments sentimentals ha pogut disfressar els seus mèrits per ésser Diputat", fent referència explícita a l'alcalde Pere Poch i Carbó de can Catassús i a Manuel Raventós i Domènech de can Codorniu, que aleshores ocupava un escó a les Corts de Madrid en representació de Solidaritat Catalana.

Modest Casanovas, Antoni Gana i Antoni Carbó manifestaven que "[...] Enarborant nostra bandera de llibertat, ben alta, als quatre vents, presentém batalla forta, contra l'absolutisme, contra'ls inquisidors del segle XX, que no torturen pero difamen, contra'ls que, seguint orientacions reaccionaries, han delatat ignomíniosament als seus germans ígnocens de tota culpa [es referien a les denúncies presentades contra alguns convilatans amb motiu de la Setmana Tràgica]; contra'ls que havent fet de Sant Sadurní el centre de ses ambicions, volen tornar-nos de cop a les nits de l'edat mitjana; contra'ls quins volen la divisió del nostre poble, per inutilisarnos per al treball, y per la vida, i afixis fernos els seus esclaus"⁹⁵.

⁹⁴ **Fons de l'autor. Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès.**

⁹⁵ **Costa interpretar fidelment el significat d'aquestes paraules en el context de 1909, però sembla talment un memorial de greuges en forma de poti-poti contra els adversaris.**

Qui va fer el gran salt —primer fora del municipi i després a ultramar— va ser el músic Antoni Torelló i Ros de ca l'Escolà, nascut a Sant Sadurní el 1884. A Barcelona havia tocat amb l'orquestra del Liceu i impartia classes al Conservatori de Sa Magestat. El 1909 va emigrar als Estats Units, integrant-se com a baixista la companyia d'òpera de Boston i després a l'Orquesta de Philadelphia, fundada el 1900 per Fritz Scheel.

El nou alcalde sorgit d'aquestes eleccions, Modest Casanovas i Romeu⁹⁶ va prendre possessió l'1 de gener de 1910 i l'anterior Pere Poch, malgrat haver estat destituït, va continuar de regidor en minoria. Va ser un any catastròfic per la collita de raïm que ja s'havia recuperat de la fil·loxera; en aquesta ocasió va ser el míldiu⁹⁷ que va malmetre dues terceres parts de la collita. En canvi les vendes de xampany van assolir ja la xifra de 400.000 ampolles.

L'advocat sadurninenc Joan Casanovas i Maristany, nét de l'alcalde de l'època, i els convilatans Jaume Pius Robert i Narcís i Escayola van treure el primer número de la publicació local *La Riuada* de caràcter catalanista, identificada amb els postulats del diputat Josep Zulueta i Gomis. L'Ajuntament de la Vila va promoure actuacions contra els falsificadors i adulteradors de vi, un problema que preocupava els pagesos del Penedès en general i de Sant Sadurní en particular. Va ser el 1910 quan es va celebrar el Segon Certamen Literari Agrícola, una mena de jocs florals centrats en el món rural que l'any anterior ja havia promogut Pere Grau Maristany i Oliver. Es van celebrar el mateix dia i mes i al mateix lloc que l'any anterior. La Flor Natural en aquest cas s'atorgà al poeta Josep Granger i Paris (1887 - 1954) per la poesia *Del meu camí* i la reina de la festa va recaure en Júlia Casanovas i Maristany, la filla de l'alcalde. El secretari fou l'advocat local Antoni Fornis i Torelló i altra vegada el diputat Josep Zulueta i Gomis va intervenir obrint l'acte amb un discurs sobre la poesia i l'agricultura que va ser molt aplaudit. Un

⁹⁶ Ja havia estat alcalde el 1891.

⁹⁷ Malaltia produïda pel fong *Plasmopara vitícola* que ataca greument a les fulles i als raïms dels ceps.

dels membres del jurat, Josep Sendra va cloure la sessió amb un parlament molt emotiu, segons la crònica publicada al setmanari local *L'Àpat*. Després de dos anys, aquesta iniciativa cultural va desaparèixer del calendari i no es va tornar a considerar fins el 1923 ja en forma de Jocs Florals.

El 1911 es desencadenà una campanya contra els vins del Penedès al sud de l'Estat espanyol, amb la qual cosa ja no eren només els xampanyes els que patien una mena de boicot sinó també els vins embotellats i a doll. L'arquitecte Domènec Boada i Piera va construir l'immoble del xamfrà del carrer de la Riera amb el de Josep Rovira⁹⁸.

En iniciar-se 1912 l'Ajuntament es va afegir a una iniciativa per promoure un debat al Congrés dels Diputats: "[...] per tal de recolzar l'actitud dels senadors i diputats catalans que a la vista del perill que representa la tardança en obrir a les Corts el projecte de Mancomunitats provincials i demanar l'apertura immediata de les mateixes [...] l'Ajuntament per unanimitat acorda: Primer. Aprovar amb entusiasme l'actitud dels diputats i senadors per Catalunya, de ratificar l'adhesió al projecte de Mancomunitats, arribant si cal a la renúncia de les seves actes [...]".

El Centre Agrícola va ser inaugurat el 21 d'agost de 1912. Els sectors conservadors es van moure en aquesta ocasió a remolc de la iniciativa dels socis de l'Ateneu. A semblança d'aquests van traslladar la societat Centro Sadurninense situat en un vell immoble de la Plaça de l'Ajuntament a un nou edifici en uns terrenys confrontats amb l'Era d'en Guineu, cedits pel gran propietari Pere Mir i Ràfols. La vida social sadurninenca es polaritzà així entre aquestes dues societats que van entrar en una dinàmica de sana competència en tota mena d'activitats de lleure (teatre, cinema, balls, futbol...). A aquesta època correspon l'indignat comentari escrit per Jaume Raventós i

⁹⁸ En el moment de redactar aquestes línies està destinat al restaurant de cal Blay.

Domènech⁹⁹: " Nostre poble mateix, vull dir nostre poble de Sant Sadurní (i és cosa trista de dir) ha permès a sa joventut tots els medis de perdició, ha picat de mans, més d'una vegada, davant les lascives i descocades artistes, ha deixat buida l'Església en els dies i les hores en què la missa i la pregària són obligatòries i convenients, i ha omplert de gom a gom els cinemes que vénen a ser un llevat de podridura".

Un dels èxits del segon mandat de l'alcalde Modest Casanovas va ser la instal·lació de la xarxa telefònica a la Vila, tretze anys després que Manuel Raventós de can Codorníu estengués la seva línia telefònica particular entre el despatx de can Codorníu i l'estació del ferrocarril. Tretze anys, aquest era aleshores el decalatge entre el sector privat i el servei públic. L'acta de la sessió inaugural explicava : "[...] Present el senyor alcalde Modest Casanovas ha posat de manifest que s'anava a procedir a la inauguració dels telèfons d'aquesta població amb una subcentral anexas al grup telefònic de Vilafranca del Penedès, una millora de gran importància realitzada sota els auspicis de l'Ajuntament [...] amb la col·laboració de la majoria de propietaris i industrials. Saluda a les autoritats i els comissionats presents i els agraeix haver contribuït amb la seva presència a realitzar un acta de tanta transcendència que constitueix un nou esglaó en la marxa progressiva de la nostra estimada població [...]"

L'elecció del nou alcalde Joan Sala i Tubella de la Lliga Regionalista va resultar accidentada. L'1 de gener de 1914 es van reunir a la Casa de la Vila deu dels onze regidors electes¹⁰⁰ per votar el substitut de Modest Casanovas i Romeu al capdavant de l'Ajuntament. El resultat va ser cinc vots a favor de Joan Sala i cinc per Josep Montserrat i Font. Montserrat era l'home de confiança de Manuel Raventós i Domènech i Sala estava apunt

⁹⁹ **Jaume Raventós i Domènech de can Codorníu a la seva obra *Proses de bon seny* (1915).**

¹⁰⁰ **A més de Joan Sala i Tubella, Salvador Oliver Santacana, Isidre Montserrat i Mestre, Josep Montserrat i Font , Antoni Tarrida i Sellarès, Sadurní Solà i Casas, Ramon Amat i Casas, Joan Cuscó i Casanellas i Josep Esteva i Casas. El regidor Pere Mir i Ràfols de can Guineu no es va presentar a cap de les tres successives votacions, probablement per evitar comprometre's a favor de l'un o de l'altre candidats.**

d'iniciar aquell mateix any amb el seu gendre Pere Ferrer i Bosch l'aventura de l'empresa Freixenet. La segona votació es va celebrar tres dies després i en aquella ocasió els candidats van ser Jaume Llopart i Jorba i altra vegada Joan Sala, amb el resultat de cinc vots a favor del primer i cinc vots en blanc, per tant tampoc en aquest cas ningú va obtenir la majoria absoluta necessària. Semblava que la tercera votació seria la definitiva, però quan l'11 de gener es va tornar a procedir a l'elecció de l'alcalde entre Antonio Tarrida i Sellarès i novament Joan Sala el resultat va tornar a ser el mateix: cinc a cinc. Seguint el reglament establert i després de tres empats, es sortejà el càrrec i resultà escollit Joan Sala¹⁰¹.

El 6 d'abril es constituí la Mancomunitat de Catalunya sota la presidència d'Enric Prat de la Riba i Sarrà (1870 – 1917). Catalunya aconseguia així el reconeixement del seu particularisme i la Lliga Regionalista assolí un gran èxit polític. Des de 1911, la Diputació de Barcelona, presidida per Enric Prat de la Riba, havia llançat la idea de crear un organisme comú que mancomunés les quatre diputacions catalanes amb l'objectiu d'introduir la base d'un poder regional, millorar les infraestructures, modernitzar el programa educatiu i fomentar i difondre la llengua i la cultura catalanes. Amb aquest objectiu, la Diputació de Barcelona havia proposat "la reconstitució de la personalitat catalana, regida autonòmicament per una Diputació única" i que aquest acord fos proposat al president del govern i a les altres diputacions catalanes. El projecte que va impulsar la Lliga Regionalista i que la convertiria en la força capdavantera en la lluita per l'autonomia política de Catalunya, va ser presentat al govern liberal de José Canalejas Méndez (Ferrol, 1854 – Madrid, 1912) que l'aprovaria a les Corts el 1912. En el seu pas pel Senat, però, el projecte restaria paralitzat a causa de l'assassinat del president del govern a mans d'un anarquista,

¹⁰¹¹⁰¹ **Va exercir fins el 2 d'octubre de 1923, quan fou destituït arran la proclamació de la Dictadura de Primo de Rivera i va tornar a ocupar el càrrec després, del 26 de febrer de 1930 al 30 d'abril de 1931. Tot i haver guanyat les eleccions locals del 12 d'abril de 1931 va optar per retirar-se arran la victòria d'Esquerra Republicana de Catalunya a tot el país i de la proclamació de la Segona República.**

la divisió dels liberals i l'oposició dels conservadors. Posteriorment, i després de llargues negociacions, el govern d'Eduardo Dato Irujo (1856 - 1921) va promulgar un Reial Decret, el 18 de desembre de 1913, que autoritzava les diputacions catalanes a mancomunar-se amb finalitat exclusivament administrativa.

La Festa de la Vinya se celebrà el dia de l'Ascensió de 1914 a la sala d'actes de l'Ateneu. A partir de les tres de la tarda hi intervingueren, en primer lloc, Pere Mir i Ràfols de can Guineu i Cristòfor Mestres i Artigas (1879 - 1969) , director de l'Estació Enològica de Vilafranca, amb sengles ponències com utilitzar l'aigua de la pluja per al cultiu de la vinya. Pere Mir aprofità per fer un apologia de la recent constituïda Unió de Viticultors de Catalunya. El meteoròleg Dionís Puig exposà les seves teories també sobre les pluges i, en particular, sobre la previsió de les pedregades o calamarses, tot recomanant que per evitar aquest fenomen, des del 15 de juny fins al 15 de setembre, durant cinc anys consecutius, cada dia, a les dues de la tarda, es disparés un canó granífug¹⁰². Pere Grau Maristany, comte de Lavern, va parlar de les cooperatives vinícoles de producció.

En la seva intervenció, Manuel Raventós i Domènech de can Codorníu, expresident de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI), abordà a fons la fiscalitat de l'alcohol, la llibertat de destil·lació i la legislació vigent en aquells moments —tema en el que va insistir Ignasi Girona, també expresident de l'IACSI—, el qual va resumir la seva intervenció dient : " Hem de tenir llibertat completa, àmplia, per a poder fer de les nostres coses allò que ens doni la gana, sense enutjoses i inútils investigacions particulars o fiscals¹⁰³". Finalitzà la sessió el diputat Josep Zulueta i Gomis amb un llarg discurs en el qual va fer al·lusió a la política fiscal aplicada per Alemanya sobre els vins espanyols i elogià les ponències i propostes dels que l'havien precedit.

¹⁰² **Artilugis molt populars a l'època (i també molt qüestionats per la seva eficàcia) que s'utilitzaven per desfer la calamarsa enviant projectils carregats de pólvora i nitrat de plata contra els núvols.**

¹⁰³ El *laissez faire* , *laissez passer* preconitzat per Adam Smith (1723 - 1790) en versió autòctona, portat a l'extrem.

El 28 de juliol va començar la Gran Guerra (també coneguda com Primera Guerra Mundial). Un dels sadurninencs que hi intervingué fou Jaume Mir i Mas, nascut el 1888. La seva vida va ser com una novella d'espies, protagonitzada per un idealista, comerciant d'armes i aventurer. Aquest podria ser l'argument de la biografia de Jaume Mir , descendent d'una branca de la família Mir de can Guineu. El seu avi, Salvador Mir Sagristà, era fill de Pere Mir i Porta (1762 - 1834) , l'hereu de can Guineu, i de la seva segona esposa, Catalina Sagristà. Salvador Mir i Sagristà es va casar amb Felisa Borràs i d'aquest matrimoni va néixer Casimir Mir i Borràs, el pare de Jaume Mir i Mas. Es desconeix tot sobre la seva infantesa i joventut, però arran els esdeveniments de la Setmana Tràgica (1909) va fugir per cames del país i s'exilià a Bèlgica. Alguna cosa greu li devia pesar sobre la consciència per prendre una decisió com aquella. Va sortir del foc i va caure a les brases, ja que gairebé cinc anys després, el 4 d'agost de 1914, Alemanya envaïa Bèlgica i Jaume Mir va entrar en contacte amb una sèrie de coneguts seus per organitzar una xarxa de comunicació clandestina, connectada amb Anglaterra, Estats Units i França. Passaven informació, diners i persones. L'abril de 1915, els serveis secrets anglesos i francesos van demanar si podia fer sortir de Bèlgica obrers mecànics i ajustadors, ja que les fàbriques d'armament del Regne Unit i de França no anaven sobrats de bons especialistes. Després de dirigir una circular clandestina als obrers belgues convocant-los a una reunió en un cèntric cinema de Brussel·les, va ajudar a sortir desenes i desenes d'especialistes cap a aquests països.

Una informació seva a l'Estat Major aliat va permetre que vint-i-nou avions francesos llancessin 168 bombes i destruïssin completament el quarter general alemany de Kronprinz, a Charleville, a la regió de Namur (Bèlgica), el juny de 1915. El 26 de març de 1917 va ser detingut i condemnat pels alemanys a quatre mesos de treballs forçats, sis mesos de presó , confiscació de tots els seus béns i finalment a pena de mort. Abans de la guerra s'havia casat

amb una belga amb qui havia tingut dos fills, Elisée i Agis, i de les seves memòries es pot deduir que havia quedat vidu o s'havia distanciat o separat de la seva dona¹⁰⁴.

L'acte inaugural de l'Escola Professional i Domèstica —les finalitats de la qual eren de caire social, formatiu i patriòtic i anaven adreçades a totes les noies de la vila majors de 14 anys— se celebrà el diumenge 18 d'octubre de 1914. Segons la crònica publicada a *La Veu de Catalunya*¹⁰⁵: " L' inauguració d'aquesta nova escola va fer-se diumenge amb gran solemnitat, després que el senyor rector hagué beneït el local, segons el ritual litúrgic. A la sala, al mig de l'entrada presidencial, hi havia els senyors rector i alcalde, que tenien a la dreta el jutge municipal, la senyora de Raventós¹⁰⁶, donya Francesca Bonnemaison de Verdaguer, presidenta de l'Institut de Cultura de Barcelona, i la senyoreta Teresa Raventós¹⁰⁷. A l'esquerra, en representació de la Rvda. Madre General de l'Ordre de les Germanes Carmelites de la Caritat, les reverendes Mare Provincial i Superiora de les Escoles de Sant Sadurní. Hi havia, a més, l'Ajuntament en corporació; el pintor Joan Llimona¹⁰⁸; la Mare Prefecta d'Estudis de les Germanes Carmelites, directora de les noves classes; la Sra. Cot de Giménez, tesorera de l'Institut de Cultura; En Magí Raventós; la Srta. Maria Raventós¹⁰⁹ i altres distingides personalitats.

¹⁰⁴ L'octubre de 1933 va publicar en castellà la seva obra autobiogràfica ***Por qué me condenaron a muerte. Memorias de un condenado a muerte por los alemanes (1914-1918)***, que feia vuit anys que s'havia editat en francès. Durant la Guerra Civil espanyola (1936 - 1939) va ser nomenat delegat del Comissariat de Propaganda de la Generalitat a Bèlgica i va fer d'intermediari en la compra d'armes per a la República i en el reclutament de voluntaris per a lluitar a Espanya contra Franco.

¹⁰⁵ ***La Veu de Catalunya***, 20 d'octubre de 1914. Crònica amb el títol ***Una escola nova***.

¹⁰⁶ Montserrat Fatjó i Tintorer.

¹⁰⁷ Teresa Raventós i Fatjó.

¹⁰⁸ Joan Llimona i Bruguera (1860 - 1926) havia pintat un quadre del neixament de Jesús per decorar l'escola. Aquesta obra va desaparèixer el 1939 i va ser recuperada discretament del 1979 pel primer ajuntament democràtic, del domicili particular d'una sadurninenca que encara el conservava.

¹⁰⁹ Maria Raventós i Fatjó.

En els primers rengles de cadires hi seien les deu alumnes de l'Escola i llurs famílies i després hi havia, omplint la sala de gom a gom, representació de quasi totes les famílies de Sant Sadurní mostrant una visible satisfacció per la naixent institució de cultura que farà honor a la vila i la posarà en lloc distingit en el renaixement cultural de la terra catalana. Per trobar-se a Suïssa cuidant la seva salut la senyoreta Montserrat¹¹⁰, la seva germana senyoreta Teresa va llegir un bell discurs fent ofrena de l'Escola Professional i Domèstica a la Vila de Sant Sadurní

El senyor alcalde va contestar, en nom de la Vila, acceptant l'Escola, agraint-ne la fundació a les magnànimes fundadores i donadores, felicitant-se í felicitant la població per l'honra que té de poder tenir una notable institució. Demana a la Senyora Bonnemalson de Verdaguer que procurí a la naixent escola el valuós concurs de l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular per a la Dona de Barcelona, institució a la qual dedicà grans i merescuts elogis. La senyora de Verdaguer, en sentides paraules, expressà la satisfacció i l'agraïment que li inspirava el bon concepte que els mereixia l'obra de cultura femenina que l'Institut realitzava i va dir que podien comptar amb tot lo que de l'Institut depengués per a contribuir a fer créixer i expandir l'Escola Professional i Domèstica que s'estava Inaugurant. Tributà un aplaudiment a la generosa família Raventós, a les autoritats i a les religioses directores de la nova institució, felicitant les senyoretetes que anaven a ser les primeres a gaudir dels beneficis que, sens dubte, reportarien a la població les noves ensenyances.

La directora, amb un admirable discurs, va explicar tot el pla de l'Escola i la finalitat que es proposava, això és, valer-se de tots els mitjans possibles perquè les noies que allí s'instrueixen siguin més bones cristianes, més bones filles i més exemplars mares de família (..)". Aquesta Escola Professional i Domèstica havia estat concebuda per la família Raventós de can Codorníu i finançada inicialment amb 13.000 pessetes. Junt amb el Col·legi Sant Josep

¹¹⁰ **Montserrat Raventós i Fatjó.**

regentat pels Hermanos Gabrielistas i el Col·legi de les Germanes Carmelites de la Caritat van conformar l'ensenyament confessional al municipi fins l'etapa republicana¹¹¹.

El 1914 hi va haver també tres esdeveniments que van tenir una certa transcendència en l'àmbit xampanyista; d'una banda Manuel Raventós i Domènech va comprar la hisenda de Raïmat, a 14 quilòmetres de Lleida en direcció a Almacelles; Josep Montaner i Oller va començar a comercialitzar el seu xampany amb la marca Montaner; i Joan Sala i Tubella i el seu gendre Pere Ferrer i Bosch van treure al mercat les primeres ampolles de Freixenet. A partir d'aquest any tots els esforços i l'enginy de Manuel Raventós i Domènech els va dedicar a la colonització de la finca de Raïmat i va deixar progressivament la direcció de Codorníu als seus fills Manuel, Magí i

¹¹¹ En la creació del Col·legi Sant Josep i l'Escola Professional i Domèstica hi hagué diverses coincidències i alguna diferència. S'assemblaven: a) en el fet que ambdues iniciatives tenien el seu origen a can Codorniu, b) éren de signe confessional i catòlic i es confiava l'ensenyament a dos ordes religiosos, els Hermanos Gabrielistas i les Germanes Carmelites de la Caritat fundades per un beat i una beata que després van ser sants, i c) els Raventós de can Codorniu es van comprometre en el finançament al llarg de les seves històries respectives. Tot molt d'acord amb l'esperit, la tradició i la voluntat d'aquesta família de llarga tradició cristiana tan arrelada a la Vila. En allò que no s'assemblaven gens era en la qüestió de la catalanitat. Així, mentre el Col·legi Sant Josep estava regit des del seu inici per un orde estranger fundat per sant Lluís Maria Grignon de Montfort (1673-1716), dissolt el 1903 a França en aplicació d'un decret de laïcitat i sense arrelament a Catalunya, l'Escola Professional i Domèstica va comptar, també des del primer moment, amb unes religioses autòctones, d'una congregació catalana fundada el 1850 per una monja barcelonina, Santa Joaquina de Vedruna (1773- 1854), implantades a Sant Sadurní des del 1864, i coneixedores de la llengua i de la cultura pròpies. Aquest tret diferencial es mantindria al llarg del segle XX, i s'aguditzà particularment després de 1939, a mesura que els nous **hermanos** va ser majoritàriament d'origen castellà. No va ser casualitat, per exemple, que els tres primers directors del Col·legi Sant Josep fossin els religiosos francesos Jean Saintroyre, Louis François August Bourasseau i Casimir Pierre Escudier, i que quatre dels darrers cinc **hermanos** que van marxar de Sant Sadurní, per voluntat pròpia, el 1979, es diguessin Agapito, Hilario, Desiderio i Dionisio, noms tots ells força atípics a Catalunya. Contràriament, la primera directora del col·legi local de les Germanes Terciàries del Carme es deia Esperança i les altres monges que es van establir el 1864 a la vila es deien Miquela, Àngela i Joaquina. La directora de l'Escola Professional i Domèstica va ser la germana carmelita catalana Maria Assumpció Batllell i Vila, i quatre de les cinc darreres monges del Col·legi del Carme es deien Mercè, Núria, Meritxell i Rosa.

Jesús Raventós i Fatjó. El lideratge dins l'àmbit local va passar per primera vegada a la història de can Codorníu a can Freixenet, de Manuel Raventós i Domènech a Joan Sala i Tubella.

El 5 d'abril de 1915 tingué lloc el Primer Homenatge a la Vellesa organitzat a Sant Sadurní per la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis de Catalunya i les Balears, fundada el 1904, amb el propòsit de fomentar l'amor i el respecte als vells, divulgar les idees i operacions de previsió per preparar una jubilació digna, així com fer actes de beneficència per als més pobres i desvalguts. Les caixes d'estalvis havien nascut a partir de 1844 i proliferaren arreu de Catalunya promogudes per industrials i comerciants amb la finalitat de difondre l'estalvi popular, gestionar-lo concedint préstecs i crèdits en condicions assequibles i destinant una part dels beneficis al que s'anomenà obra social. A la nostra comarca s'havia registrat el 1913 una d'aquestes iniciatives amb la constitució de la caixa comarcal del Penedès¹¹².

L'acte central d'aquest Primer Homenatge a la Vellesa se celebrà al davant de les escoles públiques de la Plaça Nova, presidit per l'alcalde Joan Sala i Tubella i per Francesc Moragas i Barret, fundador i director general de la caixa d'estalvis, pel governador civil i pel bisbe de Barcelona, pel diputat Josep Zulueta i d'altres autoritat civils i militars¹¹³. A partir d'aquesta celebració, la festa d'homenatge s'organitzà anualment a diferents pobles i ciutats de Catalunya i les Balears.

El 1915 el baríton local Maties Ferret i Parera (1888 - 1975) es va guanyar definitivament la consideració dels cercles musicals quan el 21 de setembre va interpretar l'òpera en dos actes *Maruxa* al Teatre Novedades de Barcelona. Acabats els seus estudis primaris a Sant Sadurní, s'havia traslladat a Barcelona i treballava a l'escorxador

¹¹² **Caixa Penedès va desaparèixer just un segle després, arran la descapitalització de l'entitat a causa d'una mala gestió i descontrol i per l'escàndol generat per l'apropiació indeguda i reconeguda de 31'6 milions d'euros per part dels directius de l'entitat Ricard Pagès i Font, Manuel Troyano i Molina, Jaume Jorba i Cuixart, Joan Caellas i Fernández i Santiago José Abella i Rodríguez,.**

¹¹³ **Entre els invitats s'hi trobava Manuel Raventós i Domènech, el qual hauria inspirat Moragas per organitzar aquests homenatges.**

municipal de la capital catalana. Allí, enmig del brogit i la cridòria, la seva veu entonant conegudes sarsueles no va passar desapercebuda per l'encarregat senyor Espinosa, el qual el va posar en contacte amb l'empresari Gorgé, que immediatament l'havia fet debutar el 1911 al Teatre Còmic de Barcelona, quan tenia 23 anys. Un any després hi va estrenar *La generala* amb música també d'Amadeu Vives i Roig (1871 - 1932) i el 1913 l'empresari i baríton Josep Capsir, casat amb la soprano Mercè Tressols, el va contractar per a treballar al teatre Soriano. Aquest mateix any, amb la companyia Capsir - Tressols, va emprendre una gira artística per Espanya, Portugal i Argentina acompanyant la soprano Mercè Capsir i Vidal (1895 - 1969) i cobrant ja dues mil pessetes mensuals. S'inicià aleshores la seva etapa d'esplendor interpretant sarsueles dels mestres Rafael Millén, José Maria Usandizaga, Pablo Luna, José Serrano, Jacinto Guerrero, Francisco Alonso i Reveriano Soutullo, entre d'altres. El 1917, Alfons XIII el va felicitar personalment després d'assistir a la representació d'*El asombro de Damasco* al teatre Pereda de Santander, on la família reial estiuejava. Tres anys després va estrenar *El pájaro azul* al teatre Victoria de Barcelona i va prosseguir la seva carrera fulgurant cap a l'èxit.

Un altre músic destacat de l'època va ser Conrad Cardús i Canals (1889-1926), el qual s'havia iniciat tocant el clarinet amb *Els Escolans*. Havia cursat estudis musicals a Barcelona i el 1914 ja havia fet una gira per terres americanes integrat en l'Orquestra d'Òpera italiana. Sense deixar la seva especialitat en el clarinet, formà part als inicis dels anys vint de l'Orquestra Pau Casals, de la del gran Teatre del Liceu i de la Banda Municipal de Barcelona. Malauradament el 1915 es va perdre tota la collita de raïm.

Com era habitual cada primer de gener en anys alterns es va procedir el 1916 a l'elecció de nou alcalde, càrrec que va recaure altra vegada en Joan Sala i Tubella, de 54 anys. Tubella havia nascut al Raval de Sant Sadurní el 3 de novembre de 1861, cursant els estudis primaris a l'escola pública del carrer Hospital. S'havia casat el

1883 amb Carme Vivé i Morera i dels quatre fills del matrimoni (Joan, altra vegada Joan, Dolors i Francesc) només va sobreviure la nena. El 1886 havia estat un dels fundadors del Centre Català a Sant Sadurní, una societat pensada per a fomentar el catalanisme a través de la promoció d'activitats econòmiques i culturals. La seva signatura va recolzar aquest mateix any l'anomenat Manifest d'Irlanda¹¹⁴ i dos anys després el Manifest a la reina Regent ¹¹⁵. El 1891 va entrar de regidor per primera vegada a l'Ajuntament, el 1893 va ser delegat per Sant Sadurní a l'Assemblea de la Unió Catalanista celebrada a la població de Reus, l'any següent a la de Balaguer, el 1901 a la de Terrassa i el 1904 a la de Barcelona. Mentrestant havia adquirit una finca a Sant Quintí de Mediona i s'havia convertit en l'administrador de la gran hisenda del marquès de Monistrol d'Anoia, on s'establí amb la seva família. L'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona va organitzar un curs de viticultura i enologia destinat als pagesos i propietaris del municipi i rodalies, que es va celebrar a la Cambra Agrícola del Noya del carrer Nou i a les aules de les escoles públiques de la Plaça Nova.

Els esdeveniments més rellevants de 1917 van ser la sol·licitud que l'Ajuntament va presentar al Ministeri de Foment perquè aquest redactés un projecte per a protegir l'indret de la *Timba del Xiquet*, on se sovintejaven les esllavissades sobre la riera Lavernó, amb el compromís d'assumir el municipi el 25% del cost total de l'obra¹¹⁶; el

¹¹⁴ Es donava suport al projecte d'autonomia per Irlanda presentat pel líder nacionalista irlandès Charles Stewart Parnell al primer ministre britànic William Gladstone. En el manifest es podia llegir: "[...] los abaix firmats, decidits defensors dels drets de Catalunya en tota sa integritat s'adhereixen a aquesta mostra de simpatia pera'l gran poble irlandès que ab tan zel y activitat defensa sa llibertat i autonomia, ¡Tan de bó que haviat pugan los irlandesos tornarnos semblant obsequi! ¡Visca Irlanda lliure!".

¹¹⁵ Aquest document promogut per la Lliga de Catalunya amb el títol **Missatge a S.M.D. Maria Cristina d'Habsburg - Lorena. Reina Regent d'Espanya** li fou lliurat el 1888 amb motiu de la visita que feu a Barcelona en ocasió de l'Exposició Universal. En ell es demanava l'autonomia de Catalunya i es reivindicaven els drets de la nació catalana.

¹¹⁶ Aquest era un projecte que ja havia proposat el 1909 el secretari de l'Ajuntament, Pelegrí Torellí i Borràs, en la seva **Monografia històrica i pintoresca**. No va ser fins el mandat de l'alcalde Joan Amat i Solé, entre 1995 i 2011, quan es va dur a terme un projecte de gran envergadura a l'indret de la Timba.

concert que l'Orquestra *Els Escolans* va oferir al recinte de la presó Model de Barcelona i la presentació d'un nou model de màquina trepitjadora i escorredora de raïm, dissenyada i construïda per Joan Forns i Carulla i pel seu fill Pelegrí Forns i Torelló. El consistori va aprovar una subvenció de trenta pessetes anuals per a l'escola privada de Monistrol, en concepte d'honoraris per a la professora ja que les mensualitats dels alumnes eren insuficients; va enviar una nota al govern de l'Estat sol·licitant la tramitació urgent de la concessió de l'autonomia de Catalunya i la família de viticultors Raventós i Poch va treure al mercat les marques de xampany *Lacrima Baccus* i *Lavernoya*. En aquest any, la Cooperativa Agrícola Sant Josep assolí la xifra de 142 socis, els quals aprofitaven aquesta associació per proveir-se de tota mena de recursos necessaris per a desenvolupar les feines del camp i la posterior vinificació, en millors condicions econòmiques que fent-ho individualment.

El 1918, en honor al president difunt de la Mancomunitat de Catalunya Enric Prat de la Riba i Sarrà (1870 - 1917) l'Ajuntament va donar el seu nom a la Plaça Nova. El 26 de desembre va morir a Vilafranca la senyora Amàlia Soler i de Tord¹¹⁷, vídua i usufructuària de Josep Ferrer i Sallés, i es va procedir a obrir i llegir el testament del seu marit¹¹⁸ en el qual constaven les condicions sota les quals s'instituïa hereu universal l'Ajuntament de Sant Sadurní. Tot just començar 1919 l'Ajuntament, en data 5 de gener, va aprovar adherir-se a les bases d'autonomia de Catalunya i els mesos de novembre i desembre es van presentar els projectes d'una línia ferroviària de Sant Sadurní a Igualada i d'un tramvia elèctric entre Sant Quintí de Mediona i Sant Sadurní, respectivament. Ni l'un ni l'altre van reeixir. En canvi sí que van veure la llum dues noves publicacions locals, *Bon seny* i *Avenç Agrícola*. La

¹¹⁷ **Amàlia Soler i de Tord (Vilafranca del Penedès, 1837 - 1918). Va fer donació d'una part important del seu patrimoni a la població de Vilafranca on actualment existeix una fundació amb el seu nom encarregada d'administrar el seu llegat.**

¹¹⁸ **L'havia constituït a Barcelona davant el notari Carlos Parés, l'1 de maig de 1875. Al fons de l'autor dipositat a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès hi ha de fet una còpia autenticada de data 2 de febrer de 1889 signada per l'advocat i notari de Barcelona, Josep Parés i Castellfort.**

primera va prendre el relleu a *L'Àpat* que havien promogut el 1904 els germans Manuel i Jaume Raventós i Domènech de can Codorníu; i la segona va ser un projecte personal de mossèn Josep Maria Rovira i anava dedicada als pagesos i elaboradors, principalment als vitivinicultors.

El centre d'interès es va tornar a desplaçar el 1919 de Sant Sadurní a Monistrol on el dimarts 8 de juliol es produí un fet luctuós. Mai no es va determinar oficialment si es va tractar d'un assassinat o un suïcidi i quin paper hi va jugar en tot plegat un misteriós oncle Felip, no se sap ben bé de quina branca familiar de cal Damià¹¹⁹, que apareixia i desapareixia de Monistrol molt sovint. Segons la versió més versemblant dels fets, hauria estat aquest oncle Felip qui hauria assassinat Josep Rovira i Gavaldà¹²⁰.

L'anomenat oncle Felip era un boira i la Guàrdia Civil el buscava perquè havia estafat diverses famílies de la província de Barcelona. Sembla que s'oferia per a substituir a un jove que havia estat cridat per anar al servei militar obligatori, signava un contracte de compromís amb una *Empresa de sustitución de quintos*, cobrava una quantitat per anticipat i quan era l'hora de presentar-se a l'exèrcit no hi apareixia. I així, en dues o tres ocasions. Per evitar que el localitzessin, deambulava d'un lloc a un altre i només de tan en tan es presentava a Monistrol a demanar aixopluc. Hi ha qui explica que estava enamorat de la meva àvia Roseta.

Josep Rovira i Gavaldà —fill de Francisco Rovira i Rossell i Maria Gavaldà i Rafecarina, del municipi de Querol (Alt Camp) —, i aquell misteriós oncle Felip, treballaven pel marquès a les seves premses de Monistrol. El primer hi residia habitualment, ja que s'havia casat amb la pubilla de cal Damià i el segon només hi apareixia de mitjans

¹¹⁹ **Aquesta nissaga es remunta com a mínim fins el 1633 quan Jacint Rovira de Mediona es casà amb Elena del lloc d'Hostalets de Pierola. Des d'aleshores tots els hereus de la família van esdevenir masovers del marquès de Monistrol, treballant les seves terres a rabassa.**

¹²⁰ **Estava casat amb Rosa Rovira i Rigol, la pubilla de cal Damià, i tenien tres filles, l'Antonieta (nascuda el 1913) , la Tresina (1915) i la Paquita que va néixer dos dies després de l'assassinat del seu pare Josep Rovira i Gavaldà.**

d'agost fins a finals d'octubre, procurant passar sempre desapercebut. A més de treballar a les premses, ambdós s'encarregaven també dels cups de vi, vetllant el procés de fermentació i que els trasbalsaments es féssin acuradament. El matí del dimarts 8 de juliol es van adonar que un dels cups més grans s'havia buidat accidentalment durant la nit, llençant-se milers de litres de most. L'un per l'altre, Josep i Felip s'acusaren mútuament del desgavell i el segon, tement la reacció del majordom Joan Sala i Tubella, li etzibà un tret al cap a Josep Rovira i així poder atribuir-li la culpa de la fuga al difunt. Segons la versió de l'oncle Felip, Josep Rovira hauria optat per suïcidar-se al sentir-se culpable.

Aviat però l'oncle Felip se'n adonà que aquell fet sagnant comportaria la presència immediata de les autoritats i de la Guàrdia Civil i l'obertura d'una investigació de la qual en podria sortir molt mal parat, atesos els seus antecedents, i decidí fugir de l'escena del crim i desaparèixer per sempre. Per la raó que sigui es va convenir que havia estat un suïcidi i la família no va autoritzar l'autòpsia. La causa de la mort, segons consta al Registre civil, va ser "la destrucció de la substància cerebral" provocada per un tret de pistola o escopeta realitzat a molt poca distància.

El 20 de juny de 1920¹²¹, altra vegada el consistori va acordar : "[...] per unanimitat: Primer. Adherir-se a tots els acords que s'hagin pres i als que es puguin prendre en el futur per la Mancomunitat de Catalunya perquè li sigui respectada la facultat conferida per les Diputacions per fer-se càrrec de diversos serveis transferits. Segon. Reiterar el criteri sustentat per aquesta Corporació Municipal de que només l'Autonomia de Catalunya un cop

¹²¹ **Llibre d'actes dels plenaris, núm. 738. Arxiu Municipal de Sant Sadurní.**

aconseguida, pot resoldre jurídicament els problemes polítics, socials i econòmics que ens afecten. Tercer. Enviar un telegrama al President del Consell de Ministres significant-li que el traspàs de serveis de les Diputacions catalanes a la Mancomunitat de Catalunya es considera beneficiós per a Catalunya i per a Espanya [...]".

El conflicte agrari a Catalunya i a Sant Sadurní al llarg de la segona meitat del segle XIX i els primers trenta sis anys del XX havia girat principalment a l'entorn del problema rabassaire, amb dues reivindicacions permanents: l'accés a la propietat de les terres conreades i la millora de les condicions contractuals a favor dels pagesos. Ja el 1874 s'havien produït greus conflictes socials després que el govern sorgit del cop d'Estat del general Manuel Pavía i Rodríguez de Alburquerque (1827 - 1895) abolís la llei de la Primera República que declarava redimibles totes les pensions i rendes dels rabassaires (20 d'agost de 1873). En aquella ocasió, l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, representant els interessos dels grans propietaris catalans, ja havia pressionat perquè es suspengués la llei favorable als rabassaires.

Amb la mort de les vinyes a causa de la fil·loxera a partir de 1887 els rabassaires de can Guineu van ser desnonats per Marc Mir Capella i substituïts per altres pagesos que es van avenir a unes condicions contractuals més desfavorables. Marc Mir gaudia d'un enorme prestigi social guanyat a pòls juntament amb altres sadurninencs¹²² que havien encapçalat la lluita contra la fil·loxera mitjançant la substitució dels ceps infectats per ceps americans immunes a la plaga, però, com ha s'ha explicat, no va desapropiar l'oportunitat per rescindir tots els contractes de rabassa i deixar moltes famílies sadurninencs a la misèria. Aquesta seria la cara fosca d'aquest personatge que ha esdevingut un dels referents de la història local.

¹²² Manuel Raventós Domènech (1862 – 1930), Antoni Escayola Font (1844 – 1903), Rafael Mir Deàs (1860 – 1942), Pere Rovira Cañameres (1851 – 1908), Modest Casanovas Romeu (1859 – 1926), Francesc Romeu Esteva (1855 – 1936) i Pere Raventós Varias (1871 – 1936), entre d'altres.

A la Conferència de Barcelona de 1893 promoguda pels pagesos s'havien aprovat dues mesures que no van tenir un posterior recorregut legal i van quedar en un no res: Primera: el dret a la continuïtat a la terra mitjançant la perpetuïtat de la rabassa morta, i segona: la revisió dels contractes vigents de tal manera que les rendes que es tenien de lliurar a la propietat es rebaixessin a la cinquena part els anys bons (20%), a la desena part els anys regulars (10%) i a zero els anys dolents. La situació es va apaivagar el 1896 ja que els parcers i rabassaires havien aconseguit una millora de les condicions contractuals i no seria fins al venciment d'aquests nous contractes que s'adonarien de la degradació que havia sofert la seva condició jurídica de conreador. El mes de setembre de 1920 la Societat de Rabassaires de Sant Sadurní va presentar als propietaris unes demandes de millora que van ser desestimades, raó per la qual un nombre indeterminat de parcers locals van negar-se a lliurar les parts de la collita que corresponien als titulars de les terres. L'actuació fulminant de la Guàrdia Civil va redreçar la situació després de detenir nou dels representats de la Societat de Rabassaires local, dels quals quatre eren parcers de can Guineu: Josep Raventós i Casanovas (Sant Sadurní d'Anoia, 1887 - 1970) de *ca la Clemència*, Simó Varias i Suñé, conegut com *el Simonet*, Ramon Miquel i Jaume Gibert.

L'u d'abril de 1921 una comissió local de propietaris agrícoles integrada per Pere Mir i Ràfols de can Guineu, el farmacèutic Narcís Viader i Escayola i Josep Romeu i Bolet de can Romeu dels Borrulls¹²³ van signar un conveni amb els delegats dels pagesos Josep Raventós i Casanovas¹²⁴, Ramon Miquel i Pau Pujadas, amb la intermediació

¹²³ Els dos darrers van ser alcaldes de Sant Sadurní nomenats a dit durant la Dictadura de Primo de Rivera, el 1927 i el 1928 respectivament.

¹²⁴ Va ser regidor de l'Ajuntament (1920 - 1923), tresorer de la Societat de Rabassaires de Sant Sadurní (1921 - 1922), president del Centre Republicà local (1922), fundador de la Societat Agrícola Obrera (1923) i viatjà a Madrid per negociar per tractar d'aconseguir reformes legislatives favorables als rabassaires i el 1925 va dirigir la Cooperativa Obrera.

del diputat Josep Zulueta i Gomis ¹²⁵, que semblava obrir una etapa d'entesa, malgrat els mals auguris d'alguns rabassaires que consideraven que es tractava d'una ensarronada, com efectivament va acabar esdevenint. El preàmbul i els acords d'aquesta comissió mixta de propietaris i parcers deien¹²⁶: "Davant el conflicte suscitat arran la collita de raïms en la brema de 1920, En Josep Zulueta i Gomis, Diputat a Corts pel districte, invocant l'interès públic, l'exemple del veí poble del Pla del Penadés i la justa fama assolida pel propi Sant Sadurní considerat d'antic com a model digne d'imitar-se en l'art difícil de cultivar les vinyes, suplicà que's sotmetessin les diferències causants de la discòrdia a una Comissió mixta genuina representació de propietaris i parcers. Els interessats accediren gustosos. Designats com a representants dels propietaris En Pere Mir, En Narcís i En Josep Romeu, que sumen a llur valer personal el prestigi de llur abolori en la comarca; escollits com representants dels parcers pel doble sedaç d'una comissió de dotze , el.legida en junta general amb l'encàrrec de nomenar als tres comissionats, resultant designats En Josep Raventós [i Casanovas] , En Benato Font i En Ramón Miquel, igualment de tradició parcers de la comarca, es plantejà en l'acte de constituïr-se la Comissió, a manera de qüestió prèvia, la de fer constar que els comissionats obraven com veritables representants sense subordinament a manament imperatiu, i a més, que s'apartaria de les deliberacions tot interès polític, sempre petit davant l'interès permanent de l'organització del treball, i tot interès societari, atenent-se els reunits al problema genuïnament agronòmic de portar la vinya a la màxima producció, única manera d'assolir un acord no basat en una transacció passatgera, sinó en un esperit de justícia i efectes duraders.

¹²⁵ **Diputat a Madrid des del 1903 ininterrompudament en representació del Partit Reformista de Melquíades Álvarez .**

¹²⁶ **Document del fons de l'autor. Ariu Comarcal de l'Alt Penedès. Transcripció literal respectant la grafia original.**

Essent les circumstancies econòmiques excepcionalment anormals i difícil de predir el sentit en que ha d'operarse el cambi presentit; receloses les parts de la manca de garantia del compliment de lo pactat en el cas inevitable de que per part d'algún individu es resistis, per causa d'impossibilitat material o per qualsevol altre causa, a practicar els deures de sa cooperació, hagué de pensar-se —alliçonats per l'experiència del Pla del Penedès¹²⁷— en instituir un Tribunal mixte encarregat d'adaptar en tot moment a les noves circumstancies i de punir les possibles transgressions amb estricta bona fé, amb ànim de evitar les despeses, dilacions i viaranys d'animositats inseparables de l'actuació judicial i amb aptitut per a ajustar els laudes de coneixement concret de coses i persones que motivin els desacords.

Les terres del Penedés demanen descans, a l'ensem que les necessitats creixents del viurer modern imposen majors rendiments obtinguts amb beneficis no menors; l'absentisme de la terra, no ja dels propietaris, sinó més encara, dels braços, de les intel·ligències, precisament quan l'agricultura s'enlaira a la condició de ciencia i l'explotació agrícola es complica amb dificultats financeres de jorn en jorn inevitables, imposen una col·laboració eficient que quants s'interessen per la producció; col·laboració, que fora endebades ontindrer dels propietaris, minvant llurs drets i escatimant llurs profits, ni molt menys s'assoliria dels parcers, fent encara mes penosa llur condició de treballador del terrer.

Afortunadament la solució es trova amb facilitat en un sa criteri d'economia rural subordinat a un sentit estricte de justicia. El treball resulta tant mes lucratiu en quant s'intensifiquen els demás elements de la producció, així com el capital fixe i el circulant rendeixen major interés en la proporció en que's prodiga el treball. Les bases acordades per unanimitat s'inspiren en estimular la máxima aportació de tots i cada un dels elements de la

¹²⁷ **On l'experiència no havia reeixit.**

producció mitjansant la recompensa a que's facin creditots segons dictamen del Tribunal mixte. Clar es que han de variar les circumstancies del cultiu segons els llocs i segons les persones interessades. Reconeixent-ho així s'aplana el camí a l'excepció: per aixó avans que tot es consigna que la Comissió es circunscriu al terme de Sant Sadurní de Noya. Empero no es menys evident que un cop generalitzats els convenis per termes municipals i després que's pugui recollir la jurisprudencia sentada en cada cas pels Tribunals mixtes estarem en condicions d'elevant els resultats a l'Institut de Reformes Socials per tal que la Llei consagri el régim juridic que els interessats lliurement s'han volgut donar per a llur govern.

Acords de la Comissió mixta de propietaris i parcers de Sant Sadurní de Noya. Els contractes anuals subsistirán amb les següents bases d'esmena. Primera. Constitució d'un Tribunal mixte compost per tres propietaris i tres parcers amb un president que elegiran de comú acord els sis individus, no poguent el president esser ni propietari ni parcer del terme de Sant Sadurní. Aquest Tribunal entendrà en tots els litigis, si be no podrà modificar els contractes ni el present conveni, devent sols solventar els cassos no previstos, aclarir els dubtosos i evitar males interpetacions. Segona. El present conveni es refereix únicament a les pesses de terra quin cultiu sigui vinya rabassada i plantada a cost del parcer, y a les que els propietari hi ha contribuït en part. Tercera. El parcer que no trevalli la terra segons les exigencies del cultiu a judici del Tribunal mixte, se li donará un any de temps per a esmenarse; transcorregut aquest, el Tribunal deurá despedir-lo valorant les millores que pugui acreditar. Quarta. Com a garantia de que el parcer no's vegi privat de les terres ni de les millores degudes al seu esforç, es pacta: a) Que's gestionarà del Poder públic la legalització dels Tribunals mixtes, així com se procurarán facilitats de la Banca i legislatives per adquirir propietats. b) Dos anys avans d'acabar el contracte, el parcer deurá averiguar si el propietari está dispostat a renovar-lo. En cas afirmatiu, es farà la renovació immediatament. En cas negatiu, el parcer acudirá al

Tribunal Mixte, qui cuidarà durant aquells dos anys de cercar-li una nova pesa de terra. c) Quan no existeixi document de contracte i el propietari tingui dret a rescindir-la, vindrà aquest obligat a donar al parcer el plaç fixat en l'apartat anterior, pagant les millores al deixar el parcer la terra, mes un tant per cent prudencial sobre l'augment de valor que la finca hagués pogut obtenir amb el treball que el parcer hi hagi esmerçat. Totes les peritacions correran a càrrec del Tribunal mixte. d) No podrà rescindir-se el contracte escrit, i per lo tant no procedirà el desahuci mes que per incompliment d'alguna clàusula taxativament marcada en el contracte, per haber incorregut el parcer en la sanció de la base tercera o per finir el plaç de l'escriptura. Si fos ja finit s'aplicarà lo que disposa el següent apartat. e) En cas de que el contracte sigui verbal, serán solament causes de rescissió la de la base tercera i la de que el propietari desitgi reincorporar-se a la terra.

Cinquena. Sempre que el parcer desitgi fer alguna millora, deurà posar-ho en coneixement del propietari i fer-la amb les condicions que ambdós convinguin. Cas de disconformitat, deurà esser sotmesa aquesta al Tribunal mixte, qui determinarà i en son cas valorarà les millores, com també fixarà el plaç i la forma d'amortització de la mateixa. Regiran les mateixes condicions quan sigui el propietari i no el parcer el que desitgi fer les millores. Sisena. El grà d'aresta es partirà a la sisena sempre que's fassi amb els adobs consegüents tots a cost del parcer, així com vindrà a càrrec del mateix segar, lligar i apliar, partint-se la garba i emportar-sen la seva part el propietari. Setena. Tots els arbres fruiters es partiran al quart, devent el parcer collir en fruit. Vuitena. En les vinyes que son al terç en les que es fan per costum establerta, nou o menys camins de carro o quinze o menys d'animal, per causa de la distancia en que's trova el celler del propietari, aquest abonarà al parcer: la tercera part del sofre i sulfat a raó d'un kilo i mig del primer i un kilo del segón per carga; la tercera part d'abonos posats a la vinya, i el cost de collir i trajinar el parcer la part corresponent al propietari.

Novena. En les vinyes al terç en les quals es fan deu o mes camins, el propietari abonará lo mateix de la base anterior en quan a sofre, sulfats i abono, i en quant a collir i trajinar el parcer la part del propietari, la diferencia entre el cost normal i el que regeixi en l'any de la collita. Desena. En les vinyes al quart en les quals es fan un total de nou o menys camins per la causa senyalada en la base vuitena, el propietari abonara lo mateix que en la base novena, empero sols en sofres, sulfat i adobs. Onzena. En les vinyes al quart en les quals es fanm deu o mes camins per la causa senyalada en la base vuitena, el propietari abonará la quarta part del sofre y sulfat a raó de kilo i mig del primer i kilo del según per carga i la quarta part dels abonos posats a la vinya. Les quantitats de sofre i sulfat que's mencionen en aqusta base i les tres anteriors, es basarán sempre en la quantitat de cargues collides l'any anterior. En cas de perdua de collita a causa d'accidents fortuïts, es basará el cálcol en l'any precedent. Dites quantitats s'entregarán per tot el mes d'abril.

Dotzena. Sempre que, a pesar dels pactes establerts, hi hagi discrepancia en la data en que han de collirse els fruits, se sotmetrá el cas al Tribunal mixte i ambdues parts vindrán obligades a acatar ses decisions. Tretzena. Llegums, alls i tubércols es partirán a la novena , segant-los o arrencant-los i apilant-los el parcer. La trepadella als tres anys de sembradura deurá fangar-se i no podrá ocupar mes de la quinta part de la terra destinada a sembradiç .Quan es faci una sembra de trepadella o altres lleguminoses per a destinar-les a la venda, es partirán com sin fos grá d'aresta. En cas de que la sembra de lleguminoses es destini a abono en vert, no's partirá i deurá tombar-se sencera, deguent abonar-se amb adob químico, corrent a cárrec del propioetari el facilitar-lo. Catorsena. El propietari vindrá obligat a indemnitzar al parcer dels danys que el bestiar pugui causar, ja sigui propi, ya tingui arrendades les erbes a un tercer. Quinzena. Queda suprimida tota prestació pecuniaria o en especies fora de les parts de fruits. Setzena. Si alguna de les parts creu esser perjudicada per alguna de les cláusules aqui

establertes, podrà formular la seva demanda al Tribuna mixte, qui resoldrà lo que procedeixi. Dissetena. Propietaris i parcers es congratulen d'haver arribat a un acord i es comprometen formal i mutuament a abandonar tota classe de coaccions. En cas de noves demandes colectives o personals o desobediència al Tribunal mixte, totes les millores concedides per mig del present conveni, quedarán per aquest sol fet anulades respecte d'aquells o d'aquells desobedients. Sant Sadurní de Noya, 1 d'Abril de 1921". Els rabassaires més crítics i experimentats afirmaven que aquell conveni era paper mullat, pretensions i somiatruites... com es va posar de manifest ben aviat, generant una enorme decepció, com s'exposarà en aquest mateix relat. .

El 1921 hi va haver tres nous xampanyistes, Bartomeu Gramona i Pursell (Barcelona, 1886 - Sant Sadurní d'Anoia, 1968) , Josep Montaner i Oller i Joan Juvé i Baqués (1886 - 1968) ; el fuster Joan Cuscó i els seus fills es van iniciar en el negoci de fabricació de pupitres de fusta per al xampany i Vicenç Canals i Montserrat va començar les gestions per importar de França una màquina de fer morrions. L'Ajuntament va aprovar el 2 de juliol de 1921¹²⁸ que : " A la vista d'un comunicat de la Junta local d'Ensenyament s'acorda realitzar tots els treballs que calguin a l'objecte de convertir en escola nacional la que fins ara hi havia establerta amb caràcter particular a Monistrol [...]". Aquest any es va començar a editar la publicació periòdica *El Noya*, que en aquesta primera etapa va perdurar fins la proclamació de la Dictadura de Primo de Rivera (1923). Aquesta publicació aglutinava els sectors conservadors catalanistes locals.

El 1922 es va constituir a Barcelona l'Unió de Rabassaires i altres Conreadors del Camp de Catalunya i el 6 de gener de 1923 s'aprovava el seu programa amb una declaració preliminar en la que s'afirmava que la Unió “ considera la terra és propietat de tots els homes i que només el treball crea els drets efectius per a la possessió i

¹²⁸ **Llibre d'actes dels plenaris, núm. 738. Arxiu Municipal de Sant Sadurní**

úsdefruit de la mateixa". Com agenda d'immediata realització es va acordar adreçar-se al Govern de l'Estat perquè legislés ràpidament sobre el problema agrari, implantant en les lleis els principis següents: a) els contractes d'arrendament de terrenys plantats serien considerats enfiteütics, és dir, perpetus, amb dret de redimir-los d'acord amb el valor declarat en els emmirallaments¹²⁹; b) durada mínima de 25 anys pels demés arrendaments; c) revisió dels contractes existents i regulació de la renda al màxim del 8 per cent del valor declarat en l'emirallament; d) indemnització per les millores introduïdes a les finques en el moment d'acabar-se el contracte; i e) improcedència del judici de deshauci en els arrendaments. A més d'aquests principis que pretenien assolir l'anhel secular d'assegurar una major estabilitat a la terra, un accés més fàcil a la propietat i una millora de les condicions de vida, la Unió de Rabassaires proposava, entre d'altres, normes relatives a l'expropiació de terres no conreades i l'anul·lació de la renda en casos de plagues o malures. Es tractava d'una actualització de les velles reivindicacions pageses que s'arrossegaven des del principi del segle XIX, lluny dels postulats bolxevics als quals se les volia equiparar amb tota la mala intenció.

Els pagesos de Sant Sadurní, Josep Raventós i Casanovas, Ramón Miquel, Simó Varias, Josep Boltá, Antón Carol, Ramón Moliné, Pau Pujades, Jaume Gibert i Benet Carbó, en representació de la Societat de Rabassaires de Sant Sadurní i vist el fracàs del conveni signat amb els propietaris l'1 d'abril de 1921, van imprimir i distribuir el 1922 un pamflet titulat *Proves concretes de l'obra negativa d'En Zulueta en la qüestió rabassaire de St. Sadurní*, amb el text següent¹³⁰: " Provenen els fets del primer de Setembre de 1920. La secció de Rabassaires d'aquesta vila presentà unes demandes als propietaris, essent refusades. Enfront de la negativa, la Societat acordà no

¹²⁹ **Padrons que elaboraven els ajuntaments contemporanis per conèixer la riquesa pecuniària, urbana i rústica dels contribuents de llurs termes municipals.**

¹³⁰ **Fons de l'autor. Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès. Transcripció literal respectant la grafia original.**

conduir les parts¹³¹ pel Setembre com se venia fent. Així es practicà d'acord amb En Zulueta. Vista la nostra actitud, els propietaris recorrerent a la força armada, i es detingué algún rabasser, siguent portats els raïms al Jutjat. Sapigut casualment que en Zulueta anava a Sant Joan¹³², una comissió va acudir a l'Estació [del ferrocarril de Sant Sadurní] per assebeutar-li lo que passava, i la seva primera resposta sigué de gel i de fel. Ens digué que havíem obrat malament. ¡ I això que havíem subjeetat nostra conducta a les seves instruccions !¿Què vos sembla amics de Sant Sadurní la frescura d'En Zulueta?

Observat per ell la pèssima impressió de llur resposta, ens endolcí el paladar dient-nos que tinguéssim paciència fins a les 6 de la tarda. En dita hora es presentà i es reuní amb els propietaris, que posats uns i altres d'acord, els deix venir a nosaltres, els rabassers, que l'esperàvem en un pati per la resposta. I aquesta fou: Que la solució era quedar tot com abans, sols que els propietaris donaven paraula d'honor que passat el Setembre es formaria el Tribunal Mixte.

Escarmentats els obrers per haver sigut enganyats dugues vegades, li observaren si s'havia firmat cap compromís , posant-se la mà l pit digué que li havien promés. ¿Però i els gastos ocasionats qui els pagarà? li observarem. A lo que respongué, que si no els pagaven els propietaris els pagaria ell. Promeses sempre, promeses i enganys. La societat encara té un compte de 80 pessetes, que no havent-lo pagat els Propietaris, li fou demanat a En Zulueta de paraula i encara pengen. Ja ha arribat l'hora de fer conèixer als pagesos del Penadés que el diputat que hem tingut fins ara, no ha donat res més que promeses, fent viurer d'il.lusions als qui havíem confiat massa en ell. Volia fer de Sant Sadurní un espill, i mireu com ho ha deixat, tot malmés i desballestat.

¹³¹ **La collita de raïm es dividia en tres parts, una per la propietat (el 33'33%) i dues pels rabassaires (el 66'66%). La frase s'ha d'interpretar com que els rabassaires no van lliurar les parts a la propietat.**

¹³² **Per desplaçar-se a Sant Joan de Mediona des de l'estació de Sant Sadurní existia un cotxe de línia regular.**

Pro parlem de les Bases. Com que s'apropaven les eleccions, va constituir-se el Tribunal Mixte, i després d'algunes sessions s'arribá a un acord. Passades aquelles, la feina va ser nosaltres per firmar les Bases. Tinguerem de fer molts viatges a Barcelona per trobar a En Zulueta; pro l'un dia no estava bó, l'altre se'n havia anat a Madrid, i per últim va dirnos que ho tenia al Institut de Reformes Socials¹³³. Pro nosaltres ja desconfiávem d'ell, i obrant en conseqüència ens dirigirem a En Largo Caballero¹³⁴, de la comissió, i ens contestá que allí no s'havia rebut res que fés referència a lo que preguntavem. Amb penes i treballs es firmaren les Bases, més hi hagué un embull de mil dimonis amb la Base vuitena degut a la copciosa intepretació dels propietaris.

Cridat de nou en Zulueta com a president, perque influís amb son bon criteri fent prevaléixer la nostra raó, va escórrer el bulto amb subterfugis perque havia de manifestar-se contra els propietaris. Passaren uns dies, i una comissió de la Junta dels Rabassers es personá a casa d'En Zulueta rebent-la amb aquella fredó tant seva i tot extranyant-se els digué: —Què se'ls ofereix ? —Res, —li responguerem—, que ja torném a esser a Setembre i estém, igual, malament com sempre. I amb aquella fleuma i arronsant les espatlles murmurà: —Senyors, jo em rento les mans de tot, no puc fer-hi rés. Aquest senyor és el que pretén la representació del nostre districte. ¿Sereu tant cándits els electors obrers de donar el vot a qui volguent esser el protector nostre, ens ha vingut enganyant per no comprométre's amb els propietaris, deixant de resoldre plet que tant convenient era per la nostre classe? ¿ Quant esperaréu a conéixer la táctica d'aquest home de volguer servir a Déu i al dimoni i a qui es presenti, sols li pugui donar un vot, encara que sigui negant promeses, escorrent el bulto i fent el mal? Diumenge que ve, obrers, teniu la paraula per donar-li la lliçó que es mereix". El sentiment generalitzat entre els rabassaires locals era que els

¹³³ Es referien a la proposta de Zulueta de portar el conveni signat a Sant Sadurní a aquest Institut perquè proposés legislar sobre el tema.

¹³⁴ Francisco Largo Caballero (1859 – 1946) dirigent del Partido Socialista Obrero Español i de la Unión Genetral de Trabajadores i diputat al Congrés.

propietaris els havien tornat a enganyar amb unes expectatives exagerades i irrealitzables i que el diputat Zulueta havia estat l'artífex principal de l'enganyifa. Només els més lúcids pensaven que potser la culpa no era només dels altres, sinó en part també seva, per haver actuat una vegada més amb tanta ingenuïtat.

En els mesos de març i abril de 1922 van esdevenir un fets que es van interpretar com un intent d'intimidat els dirigents locals de la Societat de Rabassaires. L'informe que el Jefe de la Línea de Vilafranca de la Guardia Civi, Juan García, va enviar al Governador Civil de la província de Barcelona ho relata amb tota precisió: *“ Según me participa el Capitán de la 5a Compañía de ésta comandancia, le fue entregado por su autoridad la adjunta carta anónima en la que se denuncian varios atropellos cometidos por el Comandante de Puesto de Sant Sadurní, Moisés Hernández Herrera. Hechas las consiguientes averiguaciones por el Jefe de la Línia de Vilafranca para el esclarecimiento de los hechos que se denuncian resulta que el día 11 del mes anterior¹³⁵ se personó el guardia primero Angel Rutia Planes que accidental mandaba el puesto por enfermedad del cabo, acompañado del guardia segundo José Olalla Rodríguez, en la casa de Luis Roig Ollé que habita en el caserío de la Pau de aquél término y efectuaron un reconocimiento en la misma, el cual fue debido a consecuencia de haberle denunciado el Alcalde de San Sadurní al cabo que había recibido cuatro anónimos en los que le amenazaban de muerte y que sospechaba fuera el autor de ellos, el citado Luis Roig, al que a la vez la opinión pública tiene tildado como sospechoso por ser de ideas mas bien anarquistas que sindicalistas y por tal motivo practicaron el citado reconocimiento para ver si podían hallar en su casa algún escrito que pudiera tener relación con los citados anónimos no habiendo dado resultado favorable, si bien la citada pareja se incautó de tres libritos de apuntes escritos por el Ruiz [volia dir Roig] para comprobar si la letra de ellos coincidía con la de los aludidos*

¹³⁵ **Març de 1922.**

anónimos, los cuales devolvió el oficial una vez cerciorado que no tenían relación alguna con el hecho que se perseguía. Dicho sujeto fue después a la casa cuartel donde le hicieron escribir para cerciorarse mejor y poder apreciar el carácter de la letra por si podía semejarse a la de los repetidos anónimos y una vez efectuada lo ficharon toda vez que como queda expuesto dicho individuo es de ideas avanzadas y peligroso.

Para corroborar todo lo anterior fué interrogado el Luis Roig, el que manifiesta que efectivamente el día once de Marzo último le reconocieron su casa, que después fué al cuartel donde escribió en una cuartilla de papel frases que le dictó el cabo y que consideró injuriosas para el las palabras que le hicieron escribir, quedándose el cabo con la citada cuartilla y que además el cabo le había injuriado de palabra extremos estos que no se pueden comprobar, puesto que tanto el cabo como el guardia Angel Rutia que dice se hallaba presente niegan que al expresado sujeto se le maltratara ni si le injuriara.

La cuartilla en la que escribió el citado Ruiz [volia dir Roig] y que dice el anónimo contenia términos injuriosos para el cabo es adjunta para corroborar una vez más que es inexacto que le hiciesen escribir frases ofensivas. El sujeto José Mateu, Secretari de la Sociedad de Rabasaires que también fué llamado manifiesta que fue al cuartel y que escribrió al respaldo de la nota del Roig, siendo fichado después pero que no le maltrataron ni de palabra ni obra, siendo igualmente fichado el Presidente de la citada Sociedad llamado Antonio Coral, el cual no ha sido interrogado por encontrarse ausente; el motivo de haber sido fichados los citados individuos , es como queda expuesto por considerarlos de ideas avanzadas y sospechosas.

El cabo Moisés Hernández en virtud de haberle denunciado como queda expuesto el Alcalde Sr. Sala, que había recibido los anónimos y de las sospechas que tenia, como igualmente por confidencias que habia recibido que entre un tal Juan Moragas que dirige el elemento obrero del Panadés, de acuerdo con el Luis Roig, Antonio

Coral, Simón Barías [Varias], José Raventós [i Casanovas] y Pablo Pujadas habían acordado eliminar de la comarca, entre otras

Referente a los libritos que en la denuncia se indican que se quedó la citada [...] desde luego aparece comprobado que así fué y siendo devueltos dichos libritos por el Oficial al personarse a la comprobación de éstas personas al Sr. Salas [Sala]¹³⁶ y al Juez Municipal Sr. Mestres, venia haciendo dicho cabo gestiones para el esclarecimiento de los hechos denunciados, descubrimiento y captura de los autores y con tal motivo vigilaba de cerca estos sujetos para conocer sus manejes.

Por todo lo expuesto, el Jefe que suscribe aprecia desde luego esclarecidos los puntos denunciados y por qué se presentó la pareja a efectuar el reconocimiento en la casa del Luis Roig, lo cual lo fué, por ser dicho sujeto a juicio del Comandante de puesto de ideas avanzadas y peligrosas y al mismo tiempo por señalarse por el Sr. Alcalde como presunto autor de los anónimos que recibió y que comunicó oportunamente al Comandante de puesto.

[...] por no considerarlas de importancia en su relación con los anónimos. En consecuencia el Jefe que suscribe considera justificada la conducta observada por la referida [...] la cual pone de manifiesto en todas las ocasiones una gran [...] y celo en el cumplimiento de sus deberes. Lo que tengo el honor de informar a V.E. para su superior conocimiento. Dios guarde a V.E. muchos años. Barcelona 12 de abril de 1922"¹³⁷.

En resum , a partir de quatre anònims que contenen amenaces de mort, l'alcalde Joan Sala i Tubella aconseguí que la Guàrdia Civil interrogués el rabassaire Lluís Roig i el Secretari de la Societat de Rabassaires, Josep

¹³⁶ **L'alcalde Joan Sala i Tubella que ho era des de 1914.**

¹³⁷ **Document del fons de l'autor.**

Mateu i els fitxés com “ *individuos de ideas avanzadas y sospechosas*”. Per les mateixes raons van fitxar al president d'aquesta societat Antonio Coral i de pas van aprofitar per estendre les sospites a Simó Varias (*el Simonet*), Josep Raventós i Casanovas i Pau Pujades, tres dels signants l'any anterior del pamflet contra l'actuació del diputat Josep Zulueta a Sant Sadurní. Varias i Raventós portaven a rabassa vinyes de can Guineu. Tot plegat semblava un muntatge per intimidar els dirigents rabassaires locals tot i que és difícil d'imaginar que l'alcalde Joan Sala s'hagués prestat a escenificar una comèdia d'aquesta naturalesa. Crida l'atenció la relació que s'estableix tres vegades en el text anterior entre tenir idees avançades i ser perillós o sospitós. En el context de l'època, i des d'una visió conservadora, devien ser considerats conceptes sinònims i actualment encara és així en determinats ambients socials.

Aquell 1922 s'havia iniciat amb una estranya notícia: el 4 de febrer va aparèixer el cadàver d'un assassinat a la riba del Besós (Barcelonès) i es va identificar en un primer moment com el d'Eudald Lara; però segons va informar la policia amb una nota del 6 de febrer¹³⁸ es tractava en realitat d'Ubald Lara i Oliver, natural de Sant Sadurní d'Anoia. Aquest personatge tenia un llarg historial com a militant de la CNT: el 1917 havia format part d'un grup integrat per cinc anarquistes, tots del ram de l'aigua¹³⁹, que havia comès diversos atemptats, entre els quals l'assassinat del fabricant d'aprest Joan Tapias. El 4 de gener de 1913 ja havia estat detingut per haver intentat assassinar Jeroni Figueras, l'encarregat d'una fàbrica de l'Hospitalet. Per aquesta acció va ser processat i absolt. També el varen jutjar per haver clavat una punyalada a un capellà de Sants. El 1916 havia estat acomiadat de la seva feina de vigilant per haver disparat contra els qui intentaven accedir a la finca que ell protegia. Finalment,

¹³⁸ ***La Vanguardia*, 7 de febrer de 1922.**

¹³⁹ **Fàbriques dedicades als tints, aprests i acabaments de peces tèxtils teixides que utilitzaven l'aigua com a força motriu. Actualment té el significat de ser homosexual o gai.**

també el van acomiadar de la fàbrica de tints Gabarró i Clotet per les seves accions violentes en defensa del Sindicat Únic (CNT). Crida l'atenció que en dita nota la policia no faci al·lusió a cap condemna derivada dels múltiples actes de violència en que s'havia vist involucrat. Aquesta circumstància d'una aparent impunitat afavoreix les tesis dels qui sospiten que l'assassinat de Lara va ser una venjança dels seus correligionaris ja que el tenien per un confident de la policia, mentre que d'altres historiadors assenyalen com a culpables els sicaris del Sindicat Lliure¹⁴⁰.

No ha estat possible encara localitzar els successors d'Ubaldo Lara —si es que es va casar i va tenir descendència—, per la qual cosa es fa molt difícil completar la seva biografia i determinar la seva integritat o misèria personal. Màrtir de la causa llibertaria o traïdor a l'anarcosindicalisme, aquest dilema s'hauria de poder aclarir per fer justícia al personatge. Hi ha una altra circumstància que enterboleix aquesta historia: al Registre Civil de Sant Sadurní no consta el seu naixement i als padrons municipals de 1889, 1902 i 1910 , no hi trobem cap família amb el cognom Lara. Podria haver nascut a la Vila i estar registrat en una altra, la família podria haver-hi residit només entre padró i padró i també podria ser que es tractés d'un error de la policia que va trobar el cadàver, o que el difunt portés una cèdula d'identificació personal manipulada. Ves a saber. El març va aparèixer el setmanari infantil *La Rondalla*, dirigit per J. Torelló Ferrando.

¹⁴⁰ **Fou una organització repressiva dels obrers creada sota el padrinatge de la patronal catalana i vinculada amb l'autoritat militar de Catalunya, el general Severiano Martinez Anido, el comandant Bartolomé Rosell i el capità Lasarte entre d'altres, sota les ordres de la Capitania General de Catalunya, comandada aleshores pel general Milans del Bosch. El de Francesc Layret i Foix el 1917 i el de Salvador Seguí i Rubinat el 1923 van ser els dos assassinats més destacats comesos pels pistolers del Sindicat Lliure.**

A partir de la segona quinzena de maig de 1922 , el Tinent Coronel d'Estat Major Joan Sagués i Aicart, casat amb la pubilla sadurninenca Carme Mestres i Santacana de la nissaga de cal Mestres de la Plaça de la Vila va participar el la redacció de dos documents titulats *El problema militar en España* i *Bases para organización del Ejército*¹⁴¹. El primer contenia unes reflexions sobre la necessitat de reducció del nombre d'oficials i de soldats així com la durada del servei militar obligatori dins l'Exèrcit espanyol, i la reestructuració que li calia afrontar a la institució per afrontar el futur . Joan Sagués el va enviar al diputat pel districte de Vilafranca del Penedès, Josep Zulueta i Gomis, perquè ell a la vegada el lliurés a Melquíades Álvarez González - Posada (Gijón, 1864 - Madrid, 1936)—, el qual, des del 15 del mes de març d'aquell mateix any presidia el Congrés dels Diputats en representació del Partit Liberal.

El text íntegre deia així: " *Que la organización actual del Ejército español es deficiente es tan palpable, que no merece el más pequeño esfuerzo de demostración. No es menos evidente que el presupuesto actual del Ministerio de la Guerra ha alcanzado el límite máximo de la capacidad económica de España, sin que la eficiencia del Ejército sea proporcional al esfuerzo que la Nación realiza. Prueba irrecusable de nuestro aserto es el estado en que llegaron a Melilla las fuerzas expedicionarias enviadas después del desastre de Julio*¹⁴², *fué preciso enseñarlas a maniobrar antes de poder llevarlas al combate.*

No parece sino que el ideal de nuestro Ejército sea solamente desfilas con mayor o menor brillantez en días de gran parada; la oficialidad no es mala, el soldado tampoco, pero el conjunto es deplorable.

¹⁴¹ Han estat cedits per Mercè Domènech i Montagut.

¹⁴² El 22 de juliol de 1921 havia esdevingut l'anomenat Desastre d'Annual, la derrota militar espanyola ocasionada per les tropes rebels d'Abd el-Krim prop de la localitat marroquina d'Annual. Aquest desenllaç advers va obligar a una redefinició de la política colonial d'Espanya a la Guerra del Rif.

Si analizamos aunque sea brevemente las causas del estado actual de nuestro Ejército veremos que la oficialidad, si bien sale de las academias militares con regular instrucción y con gran entusiasmo, a la llegada a los Cuerpos decrecen rápidamente los valores que les adornan, debido principalmente, y descartadas otras muchas causas que no es el momento examinar, a la falta de medios para realizar su misión educadora del soldado.

En efecto, son muy raras las guarniciones que posean campos de instrucción adecuados, y por lo tanto ésta debe realizarse en malas condiciones, pero aún es mucho peor, se realizan en las mismas calles o paseos de las poblaciones, que es por desgracia caso muy frecuente en nuestro país.

La instrucción en tiro que es tan crucial en el Ejército, es deficiente en grado sumo, pues es muy raro el cuerpo que tenga campo en buenas condiciones; lo corriente es que se tire a distancias superiores a 100 o 200 metros y sólo individualmente, es decir en forma tal que sólo permite que el soldado sepa manejar materialmente el fusil, pero enseñándolo mal, pues el tiro, en las condiciones dichas no es realizable en campaña.

La instrucción teórica y la educación moral se llevan a cabo también en malas condiciones, sin darle gran variedad, de modo que no resulta agradable al soldado, y el oficial llega a cansarse también de ella, dando por resultado una monotonía aterradora.

Consecuencia inmediata de todo lo expuesto es que descarga el entusiasmo de la oficialidad y si a esto se añade el poco estímulo que tienen los que por su natural son estudiosos, pues la única recompensa que se les da es cargarles todos los cometidos difíciles, mientras que los que no estudian se dedican a vegetar y darse la mejor vida posible, se comprenderá que la instrucción recibida en las Academias vaya desgastándose lentamente y llegue un momento en que ya no reúnan las condiciones que debe tener un oficial.

Pero aún hay más, la falta continuada de ocasiones en que la oficialidad tenga que dedicarse al estudio, produce la inacción y ésta la ociosidad...y bien sabido es de todos las lamentables consecuencias de la ociosidad para que tengamos que insistir sobre ello.

En cuanto a la tropa, la primera materia es bastante buena, pues el pueblo español no es tan malo como dicen algunos pesimistas, el espíritu de la raza aún se manifiesta con frecuencia, y tenemos la seguridad de que España aún es capaz de las grandes acciones que honran su historia; lo que hace falta es que se aplique bien la fuerza latente que todos poseemos.

Está desde luego fuera de toda duda la repugnancia con que generalmente acude al cuartel el nuevo recluta, la idea que tiene del servicio militar no es muy halagueña, la idea santa de la Patria apenas la vislumbra y no comprende por lo tanto la obligación que tiene de servirla y morir si es preciso por ella..., al llegar al cuartel sólo ve el recluta que tendrá que vivir tres años fuera de su familia, separado de sus afectos y de su trabajo, que su ausencia quizás ocasionará graves perjuicios en su porvenir, y en estas condiciones no es de extrañar que tenga las ideas que tiene al ingresar en el Ejército.

La temporada de instrucción del recluta es indudablemente la que más influencia ejerce en el ánimo del nuevo soldado. El trabajo es continuo y produce fatiga aún al más fuerte, pero al propio tiempo la variedad de su nueva vida le proporciona una sensación jamás sentida; el cambio de ambiente en que se mueve y las nuevas amistades y las nociones que su oficialidad vierten en su espíritu sobre la Patria, el honor, la abnegación, el heroísmo, etc. conmueven su alma y la enaltecen en progresión creciente hasta llegar al momento culminante de la Jura de la bandera, en cuyo acto hasta el más malvado siente el escalofrío de lo sublime.

Pero tan pronto como es dado de alta para el servicio, se inicia el descenso de su entusiasmo y las instrucciones son ya menos frecuentes, el servicio ordinario de guarnición, con sus guardias, cuadras, imaginarias¹⁴³, etc. ensombrecen su espíritu y la inactividad y la consiguiente ociosidad clavan su garra en el corazón del soldado con efectos mucho más deplorables que los producidos por igual causa al oficial; en éste el sentimiento del honor y la dignidad profesional constituyen un freno, imposible de encontrar en el soldado. La monotonía en la vida de cuartel y los muchos ratos en que está inactivo hacen que el soldado mantenga conservaciones que no se distinguen precisamente por su idealidad, pierde el hábito del trabajo y cuando se licencia intenta abandonar su antiguo oficio y busca con afán un empleo que le libre del trabajo que antes consideraba honroso y retribuido u ahora cree que es depresivo y abrumador...

Las mismas o parecidas consideraciones podríamos hacer por lo que respecta a los soldados llamados de cuota por lo que nos abstendremos de hacerlas y solamente haremos hincapié en la inmoralidad que representa el que existan castas dentro del Ejército. Todas las ventajas que disfrutaban los cuotas son entre otros tantos agravios que se infieren a los pobres del cupo ordinario, desde la elección del cuerpo hasta la dispensa de los servicios mecánicos, pasando por los sucesivos licenciamientos de que son objeto mientras los del cupo ordinario han de permanecer en filas todo el tiempo del servicio.

Ésta es a grandes rasgos la manera de ser de nuestro Ejército, que no sólo no cumple su fin primordial, sino que además no proporciona la satisfacción interior tan esencial para su existencia.

Las corrientes modernas tienden a reducir el plazo del servicio militar. Francia, no obstante su especial situación ha llevado la reducción a los 18 meses y en Parlamento francés al discutirse la reforma, se preconizó

¹⁴³ En aquest punt del text apareix la xifra 26.982 entre línia i línia i no s'entén el perquè.

para muchos la necesidad de aumentar la reducción, llegando al año de servicio. Los enormes presupuestos de todas las naciones exigen economías y no es pequeña la que se obtiene reduciendo los efectivos militares. Por otra parte, a la reducción en los armamentos navales firmada en Washington, seguirá inevitablemente la limitación de los efectivos terrestres, coronando la obra con pactos de no agresión y con sanciones más o menos efectivas que codificará la Sociedad de Naciones¹⁴⁴. El horror a la guerra es cada vez mayor en la humanidad y a evitarla tienden los esfuerzos de los grandes hombres, pero no hay que fiar demasiado en la bondad de los pueblos, el hombre no es perfecto ni lo será en muchos siglos, los egoísmos y los intereses provocarán otras guerras , aún contra la voluntad de los pueblos, por lo que creemos que sin perjuicio de seguir las orientaciones modernas por lo beneficiosas que son, debemos pensar que si algún día el destino obliga a España a empuñar las armas, no sea una víctima propicia al sacrificio, sino que sea una potencia que dentro de sus medios pueda enaltecer nuevamente su historia y pueda cumplir otra vez la misión que ha ejercido en la humanidad.

Ahora bien, si llevamos a la práctica la reducción de efectivos consiguiente a la del servicio militar sin variar los procedimientos, la escasa eficiencia actual del Ejército se convertirá en nula y valdrá más que licenciemos el Ejército...pero como esto no es posible veamos si hay algún medio que nos permita seguir aquellas orientaciones y aumentar al propio tiempo el poder de nuestras armas.

Dos principios fundamentales e incontrovertibles constituyen la base del sistema a seguir: 1º. Toda Nación pobre (España no es rica) debe tener un ejército permanente muy reducido, sin perjuicio de tener sus reservas perfectamente instruidas. 2ª A los ciudadanos ingleses y norteamericanos les han bastado seis meses de

¹⁴⁴ La Societat de Nacions (o Lliga de Nacions) era un organisme internacional creat pel Tractat de Versalles (París, França) , el 28 de juny de 1919, que pretenia establir les bases per a la pau i la reorganització de les relacions internacionals després de la Primera Guerra Mundial.

entrenamiento para poder tomar parte en las luchas del frente occidental en la última guerra¹⁴⁵, las más compleja y difícil de cuantas registró la historia.

Dada la situación actual en España, con el problema de Marruecos¹⁴⁶ cuya importancia no hay porque encarecer, estos dos principios o axiomas necesitan un corolario que es la creación de un Ejército colonial a base del voluntariado, pero como ya está aceptada esta idea nos abstendremos de estudiarla,, limitándonos a declarar que creemos que es un problema de urgente resolución.

La reducción de los efectivos trae aparejada la de la oficialidad, pero la movilización en las reservas exige tener preparados los cuadros. Veamos como es posible cumplir con ambos principios al parecer contrapuestos, sin perjuicio del erario.

Sin limitación en el ingreso en las Academias militares, las facilidades para el pase a la reserva de los jefes y oficiales que están en activo, el empleo de los mismos oficiales en otros servicios del Estado, puede darnos paulatinamente la reducción en la oficialidad profesional que se acrecentará mucho más al ver la nueva vida que va emprender el Ejército, incomptable con la manera de ser de aquellos que han ido al servicio de las armas sin entusiasmo, considerando la carrera militar como un medio de vivir como otro cualquiera.

El excesivo número actual de jefes y oficiales trae emparejada una limitación grande en las carreras , muchos oficiales tendrán que ser retirados por edad en el empleo de comandante, y en estas condiciones no es de extrañar que decrezca el entusiasmo en los oficiales que fueron al servicio con honrada ambición. Precisa

¹⁴⁵ **Es referia a la Primera Guerra Mundial (1914 - 1918)**

¹⁴⁶ **Després del Desastre d'Annual les tropes espanyoles colonials al Marroc es van retirar a posicions fortificades mentre Abd el-Krim declarava la República del Rif.**

que la oficialidad tenga buen porvenir, que todos puedan alcanzar por lo menos el empleo de coronel y si reducimos el número será fácil conseguir este ideal.

La oficialidad profesional debe ser la encargada de instruir los contingentes anuales en tiempo de paz y constituir los cuadros superiores del mando en tiempo de guerra, dejando los empleos inferiores en su gran mayoría a la oficialidad de complemento, cuya formación es también privativa de la oficialidad profesional. Los oficiales de complemento serán escogidos de entre los reclutas llamados anualmente al servicio, escogiendo de entre todos ellos aquellos que por sus condiciones o por su carrera puedan alcanzar aquella categoría en la forma que diremos después.

Anualmente si es posible, o por lo menos cada dos o tres años, se verificarán maniobras entre cada dos Regiones con objeto de que los Capitanes Generales y las Planas Mayores Regionales intervengan directamente en el mando de tropas. Si se considera conveniente podrán ser llamados a estas maniobras los contingentes de los dos años anteriores al que esté en filas, bien en su totalidad, bien parcialmente.

Aún cuando el servicio quede reducido en la forma dicha a ocho meses, los Gobiernos, bien por sí, bien consultando a la Cortes, podrán en circunstancias especiales llamar a las armas a los contingentes de los tres últimos años de servicio, durante cuyo tiempo, constituirán como en la actualidad la primera situación del servicio activo, pasando después del tercer año a la segunda situación.

Entre los reclutas llamados a filas serán elegidos por los capitanes de compañía, escuadras, baterías o unidades análogas, un cierto número de individuos que por sus condiciones o por su carrera sean susceptibles de formar la oficialidad de complemento. Estos mismos individuos serán objeto de una enseñanza especial, de manera que en los tres meses puedan ascender a cabos, a los seis a sargento y al ser licenciado su contingente

obtener el empleo de suboficial. Éstos al iniciarse el período de conjunto del reemplazo siguiente, serán llamados a practicar su empleo y podrán, al terminar los dos meses, ascender a alférez de complemento, empleo que practicarán análogamente en el siguiente año. De esta manera al terminar la primera situación de servicio activo serán ya alférez. Su ascenso hasta la categoría de capitán, límite en su carrera, será objeto de disposiciones especiales, basadas principalmente en la práctica de sus empleos y ligeros exámenes teóricos.

Si se tiene cuidado en la elección e instrucción de la oficialidad de complemento, es indudable que llegada una movilización podrá contar con un gran número de oficiales subalternos y aún de capitanes, con que dotar a las reservas, quedando resuelto de esta manera tan magro problema, sin necesidad de gravar el presupuesto de Guerra.

Los actuales Regimientos deben quedar en cuadro, con el personal de jefes y oficiales necesarios para la administración (que pueden ser de la reserva) y los necesarios para la instrucción de los contingentes anuales, Deben figurar además las clases de tropa (sargentos y suboficiales) indispensables para los dos conceptos antes expresados, y un reducido número de individuos de tropa para el servicio interior y el cuidado del ganado. El personal de tropa procederá del voluntariado mediante el cumplimiento de ciertos requisitos que tendrán de ser objeto de una reglamentación especial. Deberá también estudiarse la conveniencia de dotar a los cuerpos de una manera permanente de aquellos individuos que llevan actualmente misiones especiales, como herradores, artificieros, etc.

En cada región se adquirirá un campo de instrucción capaz para la de todos los reclutas en la misma y que permita los movimientos y despliegue de una División en pie de guerra, por lo que puede marcarse un límite a su extensión que oscile entre los 40 y 50 kilómetros cuadrados. Estos campos de instrucción deben estar dotados de

todo el material de guerra moderno, y con gran abundancia de municiones. No hay que olvidar un momento que la reducción del tiempo de servicio solamente es posible con una gran intensificación de la instrucción y que ésta sea dada con todas las garantías de acicate.

Anualmente al entrar la primavera serán llamados a filas todos los individuos que constituyen el contingente anual. El destino a cuerpo será de la misma Región a la que pertenezcan los reclutas, con el fin de evitar muchos gastos de transporte y facilitar al propio tiempo las movilizaciones.

Incorporados los reclutas a sus cuerpos se procederá a vestirlos y equiparlos, a las vacunaciones reglamentarias y a la ceremonia de prestar el juramento a la Bandera, iniciando al propio tiempo a los reclutas en la instrucción elemental.

Transcurrido un mes serán trasladados al campo regional de instrucción en donde recibirán la especial en su arma o cuerpo durante cinco meses, transcurridos los cuales, se empezará la instrucción de conjunto con la combinación de todas las armas, cuerpos y servicios hasta llegar a la maniobras de división.

Este procedimiento a parte de proporcionar una sólida instrucción a la tropa, constituirá una excelente escuela para la oficialidad de todas las categorías, incluso los Generales que hoy no tienen nunca ocasión de practicar el mando correspondiente a su empleo. Se emplearán dos meses en esta clase de instrucciones, pasados los cuales se procederá al licenciamiento del contingente anual.

Llegado este momento, los jefes y oficiales dedicados a la instrucción disfrutarán de una licencia de tres meses con todo su haber, pasados los cuales se incorporarán a sus cuerpos para proceder a la preparación de los cuadros de subinstructores que han de instruir el próximo contingente.

Con el sistema que tan a la ligera acabamos de exponer pueden llevarse a la práctica los dos principios fundamentales antes señalados, como base del futuro Ejército Peninsular, sin que se ofrezcan los inconvenientes determinados al referirnos a la situación actual, pues con la intensificación en la instrucción y el realizar esta en buenas condiciones nos permite asegurar que no decaerá la instrucción ni el entusiasmo de la oficialidad, antes al contrario, la práctica constante de su profesión acrecentará aquellas facultades que antes de veían desgastadas por la ociosidad y falta de elementos. La tropa asimismo verá en el Ejército una escuela constante de buenas costumbres, basada en el trabajo constante, que indudablemente ejercerá en su espíritu sana influencia.

La economía que en el presupuesto de la Guerra es posible realizar, es muy manifiesta, pues los efectivos en los ocho meses de instrucción serán menores que actualmente en que tenemos en filas a la mayor parte de tres contingentes, y los cuatro meses restantes del año será muy escaso el personal que esté en filas."

La lectura i anàlisi d'aquest primer document ens permet corroborar quina era la situació interna de l'Exèrcit espanyol , amb tots els seus vicis i mancances. Les propostes semblen convincents, però el propi Sagués admet al final del seu text que estan realitzades a la lleugera. El fet que no s'incloguin els costos reals i l'estalvi previsible en milions de pessetes fa que tot quedi en l'àmbit teòric i de les bones intencions, però cal reconèixer que ens trobem davant d'una proposta no només de reestructuració militar sinó també d'una certa regeneració dels oficials professionals i de retruc dels soldats de lleva. El diputat Josep Zulueta després de rebre el document va enviar-li una carta¹⁴⁷ al Tinent Coronel Sagués el 28 de maig de 1922 en que li deia: "*Muy querido amigo. Me ha interesado mucho, como ya suponía, la lectura de sus notas acerca de las reformas que se pueden introducir en la organización el Ejército, pero no pude entregarlas a don Melquíades porque no había regresado de Lorca. Debe*

¹⁴⁷ Carta facilitada per Mercè Domènech i Montagut.

de llegar esta mañana y espero que por la tarde comunicarlas a Pedregal¹⁴⁸ para que juntos hablemos con el Jefe¹⁴⁹. Adelanto a VD, mi felicitación más cordial y las gracias por el obsequio que hace al partido. Mis afectos a la familia y Vd. mande a su afm. P.D. Confío en asistir al Congreso Agrícola¹⁵⁰ el día de la inauguración."

El segon document elaborat amb la participació del Tinent Coronel Sagués que portava per títol *Bases para Organización del Ejército* era una proposta corporativa de reforma en tota regla de l'Exèrcit espanyol. Sembla talment una conseqüència del primer. És important en aquest cas situar correctament els esdeveniments, ja que la cronologia ens pot ajudar a entendre l'oportunitat del document. Quan es van redactar aquestes bases d'organització feia més de dos mesos i escaig que Melquíades Álvarez es trobava al capdavant de la Cambra legislativa. El text en qüestió que s'ha pogut consultar està escrit a màquina sobre onze folis en blanc i per tant no hi ha cap indici que permeti deduir que es va enviar des d'una instància militar o governativa (com la Junta de Defensa Nacional, l'Estat Major, una Capitanía General, un Govern Militar o el ministeri corresponent), però atès l'abast del seu contingut tot fa suposar que en aquelles circumstàncies era inimaginable que s'hagués pogut redactar al marge de l'estament militar. No porta data ni signatura.

El que sembla indubtable és que la finalitat de les *Bases* era l'estudi per a la tramitació parlamentària d'una nova llei o d'un nou reglament militar a càrrec dels liberals i dels republicans per tal de reformar i modernitzar l'Exèrcit espanyol. Si a més amagava les ambicions personals dels autors de les *Bases* per a promocionar-se personalment dins l'escalafó militar, a la cambra o al govern, haurien estat perfectament legítimes i oportunes.

¹⁴⁸ Podria tractar-se del secretari personal del president del Congrés dels Diputats o d'un ajudant qualificat.

¹⁴⁹ Forma col.loquial de referir-se a Melquíades Álvarez.

¹⁵⁰ El XXV Congrés Agrícola s'inaugurava a Sant Sadurní el 4 de juny de 1922, una setmana després.

L'estil no té res a veure amb el del text anterior , és molt més precís i dóna tota la impressió de ser el resultat d'un estudi i debat previs.

El text íntegre diu així: 1ª. *El Ejército español ha de ser organizado en forma que su presupuesto esté dentro de los límites de nuestra potencialidad económica, aún cuando dedicando todas las cantidades que aquella nos permita, hasta tanto se haya conseguido hacer del Ejército, un elemento útil. Hay que evitar a toda costa suceda lo que hoy sucede y es que no obstante las enormes cantidades que se dedican al Ejército, éste no responda, ni con mucho, a lo que la Nación tiene hoy derecho.*

2ª. *Para conseguir que el Ejército sea eficiente, en su conjunto precisa lo sea en sus partes y por tanto hay que buscar que cada uno de sus elementos cumpla su fin, para lo cual es necesario que todos los organismos estén en pié reforzado (mejor seria el de guerra) por lo que respecta al personal y ganado y con el completo de su material, por no ser éste fácilmente imponible.*

3ª. *El Ejército debe ser proporcional a la densidad de la población¹⁵¹, que es la que lo nutre y debe procurarse que aquél se componga del número de unidades que ésta permita, dentro de los límites primordiales de la base primera.*

4ª. *Lo primero que debe proceder a toda organización de nuestro Ejército es fijar nuestra política exterior¹⁵² y aún cuando sea sin concretarla, por no depender exclusivamente de nosotros, por lo menos fijar los puntos principales de la órbita en que debe moverse España. Ello podría determinarse mediante una reforma de la Junta de Defensa Nacional. La composición actual de esta Junta está bien para estudiar y resolver muchos de los*

¹⁵¹ **Es tracta d'una afirmació ampulosa (un foc d'encenalls) mentre no es concreti exactament la proporció i la densitat.**

¹⁵² **Semblaria que aquest atribut hauria de correspondre al Congrés dels Diputats i al Consell de Ministres de torn, abans que als militars. La proposta esdevé així una subordinació de l'estament polític a l'Exèrcit.**

asuntos que son de su incumbencia, pero para fijar las grandes orientaciones de nuestra política exterior y la consiguiente organización de nuestro Ejército, precisa que aquel organismo sea debidamente aumentado con todos aquellos elementos representativos de la opinión pública. Si a los componentes actuales de la Junta se aumentan los presidentes de las Cámaras¹⁵³ y los Jefes de los partidos gubernamentales podríamos solucionar el problema por cuanto habríamos conseguido que todos los partidos llamados a gobernar tuviesen el mismo programa en cuestión tan trascendental como la que nos ocupa y ésto podría ser una sólida garantía para el desarrollo del programa que se fijara por la Junta de Defensa Nacional incrementada como queda dicho, la cual podría ser convocada siempre que se tratara de hacer alguna variación esencial y siempre que circunstancias de excepcional importancia así lo aconsejaran.

En principio, la organización que cabe a nuestro Ejército podría ser la siguiente: a) Dada la configuración de nuestro territorio con dos fronteras perfectamente definidas, parece lógico crear un Ejército para cada una de ellas y como la frontera Norte es la que corresponde al país de mayor fuerza militar, reforzar el correspondiente a dicha frontera. Así pues podríamos asignar tres cuerpos de Ejército al de la frontera occidental¹⁵⁴ y cuatro cuerpos al de la septentrional¹⁵⁵. Claro que en el caso de surgir alguna complicación de política exterior que nos obligara a decretar la movilización sobre una de las fronteras, las fuerzas que orgánicamente pertenecían a la otra, pasarían a reforzar la amenazada, dejando en la suya propia, aquellas fuerzas de observación que la prudencia y las circunstancias demandasen.

¹⁵³ **El Congreso i el Senat.**

¹⁵⁴ **Portugal.**

¹⁵⁵ **França.**

b) Cada Cuerpo tendrá un número de Divisiones que variará según las circunstancias especiales de la Región que guarnecen, oscilando entre dos y cuatro divisiones, dando un total de 18 divisiones que a 17.500 hombres cada una suman 315.000 hombres.

c) Cada uno de los Ejércitos debe contar con una división de caballería.

d) Precísase crear fuerzas propias del cuerpo de Ejército, con las correspondientes a las líneas de comunicaciones y etapas, por lo que podemos fijar la cifra de 500.000 hombres como la del Ejército de primera línea. Debe pensarse después en la creación del Ejército o Ejércitos de Reserva y la tendencia que se ha de perseguir es la de obtener para éstos un efectivo en hombres igual a la del Ejército de primera línea, con lo que los contingentes sobre las armas llegarían a la cifra de un millón que por ahora creemos prudente no rebasar. El ganado y material de estas unidades no es posible tenerlos en tiempo de paz, será preciso tener un estudio completo y ver cuáles son los elementos que puedan improvisarse por medio de requisas u otros medios y cuáles son los que no son susceptibles de improvisar, y que por lo tanto exigirá tenerlos ya preparados en tiempo de paz

Uno de los problemas a resolver es el concerniente a nuestro ganado y material, pues hay que procurar no ser tributarios del extranjero. Una bien entendida movilización de las industrias civiles y el estudio detenido de nuestra cría caballar y mular, podrán aconsejarnos en tal problema.

Otro problema esencial es el de la oficialidad. Es necesario tener preparados los cuadros de mando por lo menos para todas las unidades organizadas y previstas en tiempo de paz para la guerra. Francia y Alemania sobre todo, en la última contienda, debieron gran parte de su fuerza a sus cuadros de mando que permitió a la última proporcionarlos a sus Ejércitos aliados¹⁵⁶. Ahora bien si pretendemos cubrir todos los destinos con oficiales efectivos

¹⁵⁶ A la Primera Guerra Mundial Alemania es va aliar amb Àustria - Hongria i Itàlia formant l'anomenada Triple Aliança.

y profesionales, importará al Estado una cantidad que seguramente rebasaría los límites de la base primera, aparte de que serían muchísimos los que no podrían aspirar a escalar los altos puestos de la milicia en detrimento de la honrada ambición que preconizan las ordenanzas.

Es preciso puede acudir a otro sistema y éste es el de la oficialidad de complemento, para cuya formación deben realizarse los mayores esfuerzos. El tener un número grande de oficiales, bien instruidos en el mando de tropas y dotados de muy buen espíritu militar, sin que su sostenimiento sea gravoso para el Estado, es la única solución del problema.

La oficialidad profesional debe ser sumamente reducida y muy bien retribuida, pues dado su nuevo carácter de instructores de los contingentes su misión es muy penosa y requiere un constante estudio para poder mantenerse a la altura de las circunstancias. En la base 17 volveremos a tratar de esta importantísima cuestión.

Las promociones que salgan de las Academias deben ser bastante reducidas como antes hemos indicado y constituirán el total de los cuadros de mando del Ejército activo en tiempo de paz y los cuadros de mando superior de todo el Ejército, dejando los cargos de oficiales del Ejército movilizad para los de complemento.

Hasta el empleo de Coronel no hay duda alguna deben ser obtenidos todos los empleos dentro de cada arma o cuerpo por antigüedad y por rigurosa selección. El ascenso por méritos de guerra tan solo de darse en casos muy excepcionales y en virtud de servicios muy escrupulosamente aquilatados.

Los Generales de brigada deben ser proporcionales entre las diferentes armas y cuerpos combatientes. Los que no reúnan esta condición deben formar escala aparte, dentro de su cuerpo.

Los Generales de división deben ser dos terceras partes proporcionales a los Generales de brigada de cada arma o cuerpo combatiente y la otra tercera parte de libre elección de acuerdo con el Consejo de Ministros a propuesta del de la Guerra,.

Dada la existencia de cuerpos de Ejército y de Ejércitos (base 5) parece natural modificar el actual empleo de Teniente General y desdoblar en otros dos, a saber: General de Cuerpo de Ejército y General de Grupo de cuerpos de Ejército, como se ha venido practicando por todas las Naciones durante la última gran guerra.

Aceptada esta nueva calificación, diremos que el 50% de los Generales de cuerpo, deben ser proporcionales a las diferentes armas y cuerpos combatientes y el otro 50% de libre elección como antes se ha dicho para los de División. Los Generales de grupo de cuerpo de Ejército que por el momento no serian mas que dos (uno para cada Ejército) serian de libre elección del Gobierno. Finalmente el cargo de Generalísimo del Ejército debe reservarse a aquellos Generales que hayan prestado a su país unos grandes servicios y el nombramiento ha de ser objeto de una Ley votada en Cortes a propuesta del Gobierno.

El servicio militar debe ser considerado como una obligación ineludible para todo ciudadano español. El servicio militar debe ser igual para todos los ciudadanos, desapareciendo las cuotas, pues si el servir a la Patria es un sagrado deber, no cabe hacer distinciones entre los llamados a cumplirlo. La ley debe comprender a todos sin castas y sin excepciones. Tan sólo quedarán exentos del mismo los inútiles por invalidez y los que padezcan enfermedades contagiosas, por el peligro que pueda reportar su contacto con los demás. Precísase pues, revisar el actual cuadro de inutilidades.

Los individuos que no puedan resistir las penalidades del servicio activo y al propio tiempo no reúnan las condiciones antes señaladas para eximirse del mismo, podrian dedicarse a otros servicios mecánicos,

burocráticos, asistentes, en las líneas de etapa, etc, en una palabra, podrían estos individuos aliviar a los cuerpos activos, de la pesadilla de los destinos, con lo que se evitarían algunas arbitrariedades que hoy se cometen y se conseguiría que los cuerpos y unidades estuviesen siempre al completo de sus efectivos.

Los individuos exceptuados del servicio activo por razones de familia, deberán prestar el servicio como todos los demás, ahora bien, a sus familias se les puede pasar una pensión o subsidio a sufragar, por partes iguales, entre el Estado y el Municipio.

La esencia del servicio militar ha de ser convertir el recluta en soldado y una vez conseguido esto, proceder a su licenciamiento. De aquí se deduce que si se intensifica la instrucción, podrá reducirse el servicio, tanto más cuanto más se intensifique aquella. Por ahora podemos afirmar la reducción a un año y medio o dos años como plazo máximo de permanencia en filas¹⁵⁷, sin perjuicio de conceder licencias temporales en las épocas más convenientes para reducir aún más el gasto de los haberes, hasta tanto la instalación de verdaderos campos de instrucción y entrenamiento sea ya completa y permita llegar a la reducción del servicio a un año ininterrumpido.

Nunca insistiremos bastante en precisar la conveniencia, mejor dicho, la necesidad de establecer los grandes campos de instrucción y entrenamiento. Basta considerar que en la pasada guerra mundial bastaba a los ciudadanos de Inglaterra y de los Estados Unidos una permanencia de 6 meses en los campos de instrucción para poder tomar parte en los hechos del frente occidental. Bien es verdad que en aquellos países la juventud tiene una educación física muy distinta a la de la juventud española, que las circunstancias del momento exigieron abreviar mucho la instrucción, que los elementos puestos a disposición de los instructores fueron tantos y de tal naturaleza que hicieron posible una cosa que los profesionales antiguos habrían considerado como

¹⁵⁷ **Observis que aquests terminis són superiors als que Joan Sagué proposava en el seu document anterior.**

imposible, pero de todos modos di España quiere entrar de veras en el camino de la regeneración del Ejército y dedica sus esfuerzos en conseguirlo, no es aventurado afirmar que en plazo no muy lejano podrá el servicio reducirse a un año, sin perjuicio de la eficiencia del Ejército, antes al contrario, aumentando ésta a un límite no sospechado por los que dedican su vida a regentar plácidamente sin preocuparse más que de firmar la nómina.

Los campos de instrucción han de ser uno por Región, contar con una extensión superficial de unos 50 kilómetros [cuadrados] y estar dotados de cuantos elementos requiere la guerra moderna.

La maniobra táctica y el tiro de aplicación y la combinación de todas las armas, cuerpos y servicios, constituyen la esencia de la instrucción de las tropas. Los cursos de estudios militares para oficiales y los cuerpos superiores para Generales y Jefes y la aplicación de los conocimientos adquiridos en los campos de instrucción, constituyen la base de la instrucción de la oficialidad.

El reclutamiento debe ser Regional, a fin de facilitar la incorporación a sus cuerpos de los reclutas sin grandes dispendios en los transportes y al propio tiempo para acelerar y facilitar la movilización. Las actuales Comisiones Mixtas de Reclutamiento deben modificarse eliminando de ellas todo cuanto pueda tener de relación con la política local y provincial. Asimismo deben modificarse las Cajas de reclutas y Batallones de reserva, reduciendo al límite su personal, pues en la actualidad constituyen estas dependencias una de las mayores rémoras de nuestro Ejército, pues tienen la virtud¹⁵⁸ de enmohecer muchas actividades e inteligencias, acostumbrando a muchos Jefes y Oficiales a solicitar estos destinos sedentarios con la única mira de darse buena vida. Si se hiciera una escrupulosa revista de inspección simultánea y de improviso en esas dependencias se vería con asombro que están ausentes de sus destinos el 80% de los jefes y oficiales, los cuales viven en poblaciones muy

¹⁵⁸ Aquesta paraula apareix subratllada en el document original (també la podrien haver situat entre cometes) per indicar precisament tot el contrari. Fent-ho així volien manifestar que es tractava d'un defecte i no d'una virtut.

alejadas a veces de su destino, al que sólo van a primeros de mes. Eso constituye un abuso intolerable y demuestra que la reducción del personal puede ser muy grande en beneficio del tesoro y del mismo Ejército.

Llegada la época marcada para la concentración de los reclutas, éstos se incorporaran directamente a sus cuerpos, a los que previamente habrán sido destinados, conforme se hace hoy día con el cupo de instrucción. A su llegada al cuerpo de destino serán vestidos, equipados y vacunados y se les enseñará los primeros ejercicios de instrucción preparatoria, jurarán la bandera y al mes de su incorporación serán conducidos al campo de instrucción, en donde se dedicarán durante cinco o seis meses a la instrucción propia de su arma o cuerpo y una vez terminada ésta a la de conjunto y combinada con fuego real.

Conociendo los efectivos en pie de guerra o reforzados de las diferentes unidades y el número de reclutas llamados a concentración clasificados según sus aptitudes entre las distintas armas y cuerpos es cosa ya fácil saber qué número de unidades se podrán formar. El ideal sería que cada Región militar pudiese constituir una división en pie de guerra, con todos sus elementos, pues de este modo las prácticas de campamento podrían terminar en las maniobras de división si es que no se quería llegar a las de Cuerpo de Ejército, mediante el concurso por breves días de 2 o más divisiones, con el fin de que el Alto Mando pudiera también dar pruebas de su aptitud.

De todos modos lo que hay que evitar a toda costa es que existan Regimiento ficticios como actualmente, en que la mayoría de los de la Península no puede pasar la instrucción de compañía y ésta aún sin los efectivos de guerra, ello trae aparejado el que los jefes no hagan nada y se embote su inteligencia y se enmohezcan todas sus facultades. Dado por sentado que en cada Región se procurará que haya anualmente una división en pie de guerra con los reclutas de aquel año, los cupos y unidades pertenecientes a las otras divisiones quedarán en

cuadro. Los jefes y oficiales de éstas últimas, mientras la división activa se dedica a la instrucción peculiar de cada arma o cuerpo, pasarán a los cursos de estudios militares.

Éstos podran tener lugar en las capitalidades de las Regiones, o mejor aún, creando escuelas especiales de cada arma o cuerpo con campos de instrucción adjuntos y con un profesorado seleccionado. Será objeto de estos cursos el estudio de las materias que los jefes y oficiales van a desarrollar en el siguiente año con sus cuerpos formando parte de la división activa (lo que previamente habrá determinado el Estado Mayor Central). También será objeto de estos cursos el estudio crítico de los ejercicios últimamente efectuados por el personal concurrente.

El jefe o oficial que fuese descalificado en uno de esos cursos, quedará postergado en su carrera y si en el curso siguiente no mejora su concepción será dado de baja del Ejército. Los cursos terminarán con la antelación suficiente para que los jefes y oficiales que hayan concurrido puedan asistir a las prácticas de conjunto de la división correspondiente a la Región a que pertenezcan, en concepto de agregados, no pudiendo ser utilizados más que en caso de verdadera necesidad, pues en principio la División actuante tendrá que valerse de sus propios recursos para llevar a cabo la misión que se le ha encomendado.

Los Jefes y oficiales que estén destinados en centros y dependencias que no tenga tropas y no puedan por tanto actuar en las maniobras de División, serán distribuidos proporcionalmente entre todas ellas de manera que cada tres años asistan a un ciclo completo de instrucción práctica y curso de estudios militares.

Para los Generales se creará también una escuela de estudios superiores en donde puedan perfeccionar sus conocimientos. La descalificación de un curso llevará aparajeda la postergación que sólo podrá ser levantada, si el interesado obtiene mayor calificación en otro curso, pero si subsiste la clasificación pasará desde luego a la reserva.

Complemento indispensable de todo cuanto queda expuesto es la creación de un verdadero Estado Mayor Central a cuyo frente estará el futuro Generalísimo de los Ejércitos. En caso de discordia entre el Gobierno y el Generalísimo del Ejército, la Junta de Defensa Nacional, en sesión plenaria, resolverá el litigio. Será misión del Estado Mayor Central, estudiar y resolver todo cuanto pueda tener relación con la guerra o si no puede resolver por sí, proponer a la indicada Junta de Defensa Nacional. La dirección y encauzamiento de la instrucción de las tropas, será también privativo del Estado Mayor Central.

El Jefe de este Centro será el Inspector General del Ejército con amplias facultades y presidirá las Juntas para la declaración de aptitud para el ascenso de los Generales y Coroneles, siendo su fallo inapelable. Será objeto de estudio del Estado Mayor Central determinar con toda urgencia la cantidad y la calidad de las fuerzas del cuerpo de Ejército y de Ejército, a cuyo fin podrá orientarse en los países que han tomado parte en la Guerra Europea. También dependerán del Estado Mayor Central la inspección de ferrocarriles y Etapas y la Movilización de Industrias civiles, entidades ambas llamadas a tener desarrollo, por su vital importancia en el futuro Ejército".

Més enllà de la transcendència d'aquestes Bases i de la seva aplicació en el futur , allò que interessa destacar en aquest relat és el fet que un sadurninenc d'adopció va participar en la seva redacció per la seva condició de Tinent Coronel d'Estat Major. Moltes de les mesures proposades representaven sens dubte un avenç de la institució militar i la seva modernització, però sense qüestionar en cap cas el paper preeminent i hegemònic de l'exèrcit, alguns generals del qual es consideraven els *salvadors de la pàtria*. Així ho demostrarien malauradament amb el cop d'Estat del general Primo de Rovira de l'any següent i el del general Franco catorze anys després. Joan Sagués no va poder veure realitzades les seves propostes reformistes ja que el 22 d'agost de 1923 va morir a conseqüència d'un accident que va patir mentre viatjava en el sidecar d'una moto

Pels dies 4, 5 i 6 de juny es va convocar a Sant Sadurní el XXV Congrés Agrícola. Feia per tant un quart de segle des de l'anterior també celebrat a la mateixa Vila, però en una circumstàncies totalment diferents. El 1898 la lluita contra la fil·loxera i l'opció d' arrencar les vinyes infectades i replantar-les amb ceps americans era el tema que més havia preocupat als pagesos, i el 1922 aquest era un capítol de la història local totalment superat. Els promotors de la iniciativa van aprofitar l'oportunitat per pregonar el bon moment de la vitivinicultura en general — com si ja s'hagués recuperat l'esplendor anterior a la fil·loxera—, la importància i progrés de la vila de Sant Sadurní en particular, gràcies al xampany, i les amenaces que afectaven el sector vitivinícola, com era l'adulteració de vins. El problema rabassaire va quedar en segon terme per uns pocs dies.

Retorn a la grandesa va ser un article èpic escrit pel farmacèutic local Jaume Torras i Llopart que es va publicar en el monogràfic *Viles de Catalunya* del diari *La Veu de Catalunya* ¹⁵⁹ dedicat a Sant Sadurní amb motiu precisament del XXV Congrés Agrícola : “Si els nostres avis, aquells fornits pagesos que van veure com es perdien les vinyes malmeses per la fil·loxera i amb elles de tota una vida consagrada al terròs, tornessin a aixecar la testa, rebrien una sorpresa tant gran en contemplar aquells ermots abandonats convertits en noves fonts de riquesa, que no encertarien a comprendre com la seva terra esdevenia un oasi de verdor, on totes les activitats agràries hi són multiplicades a tal faisó.

I realment altra cosa no pot dir-se, recordant aquelles dades i comparant-les amb l'estat de progrés que s'observa a totes les contrades de la comarca del Noia. Tanmateix la fil·loxera, aquest paràsit destructor que tant donà que sentir als nostres vinaters, proporcionà una transformació tan radical en la idiosincràsia del nostre poble

¹⁵⁹ *La Veu de Catalunya*, 25 de maig de 1922.

que ha variat totalment en les diverses modalitats de son ésser. I això pot comprovar-se en els diferents estaments socials que integren la nostra nissaga. Aquell *anem tirant* que constituïa la ideologia del nostre pagès, avui, com per art d'encantament s'ha transformat en una ànsia manifesta de créixer. Aquell *ja ho farem*, avui es tradueix en *fem feina*. I això pot comprovar-se en els diferents estaments socials que integren la nostra nissaga. Es comprèn, doncs, que quan hem sentit a dir a estimats fills de Sant Sadurní, que és el poble més ric de les terres d'Espanya¹⁶⁰, no ens els hem mirat i contemplat amb signe de sorpresa, sinó que els hem donat el nostre assentiment.

Què vol dir, el poble més ric d'Espanya? Senzillament, que aquí no hi ha cap pobre. Que el jornalier més modest té una rabassa o una porció de terra a parts, i que d'ella, després d'haver guanyat la setmanada i el pa quotidià treballant de jornalier, aprofitant unes hores de lleure que resta al no fer res, conrea aquella porció de terra que al final de la campanya li ha de proporcionar vint, trenta, cinquanta, cent o més càrregues¹⁶¹ de parts de vi. Amb elles aixeca una casa, fa uns cellers, compra premses i trepitjadora, adquireix botes noves de deu càrregues i després guarda aquell caldo exquisit, per adinerar-lo molt enllà, quan el corredor¹⁶² està ja cansat de demanar-l'hi per a tastar-lo o potser quan té de comprar el sulfat o el sofre per a tractar els nous raïms. Abans aquí, les indústries agrícoles amb prou feines es coneixien. Sols un ferrer de tall hi tanta migrada vida.

Avui, cal solament que doneu una tombada per la vila, i veureu com per tots costats hi ha tallers, alguns d'importància inqüestionable, on s'hi fabriquen tota mena d'eines i aparells de pagès: des de les arades vinyeres

¹⁶⁰ En els segles XIX i XX aquesta afirmació va esdevenir un tòpic que no se sustentava sobre cap dada ni realitat econòmica. Ni abans ni ara la renda per càpita local ocupa cap posició destacada en el rànquing del benestar català o espanyol. Un altre tòpic habitual era el tamany de la població que tothom donava per fet que estava a l'alçada de la popularitat del municipi del xampany, quan en realitat era molt menor.

¹⁶¹ Una càrrega de vi és l'equivalent a 121'4 litres.

¹⁶² El comprador de vi a l'engrós.

fins a premses, trepitjadores, bombes per a trasbalsar el vi, màquines de sulfatar i ensofrar , tota mena d'utilitatge per a produir vins escumosos i d'altres menes. I fins elaboren taps per a xampany i cistelles per aquella indústria.

Què més encara? Seria cosa de mai acabar. Avui ja no és una sola casa la que té l'exclusiva per a elaborar vins escumosos. Al redós del seu renom, estès per tot el món, se n'aixequen d'altres que consoliden llur crèdit, i avui són set o vuit les marques de vins tipus xampany que aquí s'elaboren.

Les misteles, que anys enrere eren el complement senyor per a sucar les llaminadures i postres de la festa major o de les gran diades, hi ha cases especialitzades que en vinifiquen en quantitats increïbles. Amb elles troba el mercat de vermuts i de vins generosos que van a l'estranger un centre importantíssim d'operacions. Ja ho veus, llegidor que ens honores aquests dies amb la visita, si sense fantasiar un sol moment pot justificar-se que el nostre poble és que el seu esdevenidor és falaguer cada moment promet temps de majors grandeses. I consti que per ésser breu, ja que així m'ho demanen els confeccionadors d'aquestes planes dedicades a la nostra vila, deixo una munió de coses al tinter; un altre dia... serà un altre dia."

En aquest mateix monogràfic de *La Veu de Catalunya* sobre Sant Sadurní, publicat la setmana anterior a la celebració del XXV Congrés, un dels seus ponents, mossèn Josep Maria Rovira, va escriure: "La humanitat passa per uns dels moments més difícils de la seva història. Mirant enrere, veiem convulsions de tota mena i capgirells que devien espantar als que els visqueren. Però quasi tot queda reduït a senzills canvis de domini entre altes potestats. Ara, la crisi és més greu que tot passat, i el capgirell és d'una foscor que desorienta els enteniments més desperts.

Fondíssima crisi econòmica. Plena pertorbació d'idees. La vida i la pau dels pobles ha esdevingut curulla de desorientació en tots els ordres des de les classes altes i privilegiades fins al mateix cor del poble. La lluita que una i altra cosa porten, deprimeix l'ànima i és necessari buscar la manera de salvar les riqueses amenaçades per

l'embat d'egoïsmes nascuts a l'ombra de les penalitats econòmiques existents i conservar íntegre el patrimoni espiritual que ens llegaren les generacions passades.

L'activitat humana més amenaçada dintre Catalunya és, sens dubte, la viticultura. Aquesta riquesa és importantíssima a la nostra terra, i ella manté i sosté la major part dels seus fills. La tenim abocada a una ruïna, i sols l'esperit constructiu de la raça catalana pot intentar buscar la manera de salvar-la i fer que se salvi .

Per això, el XXV Congrés de la Federació Agrícola Catalano Balear, que se celebra a Sant Sadurní de Noya, els dies 4 i 5 del vinent mes de juny, i la seva exposició de vins i derivats de la vinya no és sols una festa agrícola, més o menys ben organitzada, sinó que té tots els caires de les grans solemnitats, perquè en ell i d'ell s'esperen mides salvadores que estronquin d'una vegada la sagnia incalculable que en sa riquesa sofreix la mostra, viticultura. Vindran d'arreu de Catalunya nombrosos vinyaters, sentirem l'esclat de tota l'opinió i, malgrat les traves i contratemps que sempre ens han barra el pas , farem tasca profitosa i buscarem entre tots la manera d'edificar sobre les runes actuals, una viticultura nova capaç de crear veritable riquesa.

I per aquest Congrés cerquem la i simpatia de tots, perquè nosaltres som el primer engranatge de la prosperitat de Catalunya, i si nosaltres ens ensorrem, s'ensorrarà ella. Es ja una cosa de tots sabuda que, si tenim prosperitat, tot el comerç i tota la indústria són pròspers; i si nosaltres, els vinyaters, sofrim un greu contratemps, la indústria i el comerç queden sense activitat. Per la viticultura, per Catalunya, per tots i cada un dels seus fills, han de procurar que tinguem un feliç èxit en la nostra tasca".

També el periodista local Raül Maria Mir i Comas (1887 - 1964) de cal Magí Guineu del Raval va publicar-hi un article: " Sembla que no ha d'escaure aquest encapçalament en una fulla que *La Veu* consagra a la volguda vila dels nostres amors, avui de festa major amb motiu del XXV Congrés d'Agricultura, bodes de plata de la

Federació qual oportunitat volem creure que tots els mants de les riqueses que ha proporcionat l'arbust de Noè¹⁶³ s'apressaran a fer-hi acte de presència per la Federació Agrícola Catalana Balear, amb tributar-li una nova mostra d'admiració, de la qual creiem que s'ha fet digna.

Un xic d'història justificarà la raó d'ésser del suggestiu títol que porta aquesta nota. Els que l'atzar ens ha fet conreadors de la vinya no podrem mai oblidar que allà per l'any 80 començà de córrer la veu que arreu, del món vitícola hi entrava un esverament aterrador. La paraula s'estenia: la vinya es perd i no hi ha remei que detingui la invasió, ni armes que l'aplaquin. No cal dir que l'eco llançat a França repercutia i donava fe de vida, primer a l'Empordà, on les vinyes en continent, com afectades per una boca de foc, es quedaven mortes, seques; passant tot seguit al Penedès i comarca del Noya, en les quals s'afermà de tal manera que en un obrir i tancar els ulls tota la mar de verdor que, ahir ufana i portadora del nostre quotidià viure, era convertida a ens un bosc d'esquelètiques redoltes mortes, i que representaven la més gran misèria que un país pugui sofrir, ja que el conreu de la vinya, era i és per a nosaltres l'única, solució agrària.

Qui no recorda aquells vells ceps robustos, entrats en anys, que donaven al cup portadores curulles d'asoleiats raïms, goig i fruit pletòric d'un treball esmerçat amb tota la fe i energia, i que un paràsit diabòlic enfondeix les entranyes de la terra fent desaparèixer els arbrissons fantàstics, rosegant-los fins a parilitzar per sempre més, el moviment de la saba? L'esgarrifosa tragèdia féu que els homes d'aquella època s'agrupessin i, mirant-se els uns als altres es diguessin: —I ara, què hem de fer?

¹⁶³ El cep.

En els grans moments, en el instants de perill, és quan es troben i es coneixen els homes. Il fou llavors quan al pati de Can Guineu s'hi congregaren fills predilectes de la nostra vila per a orientar-se i cercar, de les notícies que la premsa estrangera donava a conèixer, la llum i la bona mar que devia portar la barca en perill a port segur. Són aquests en Marc Mir, en Manuel Raventós, en Rafel Mir, en Pere Rovira, el doctor Escayola, l'Eudalt Romeu¹⁶⁴ i en Salvador Rovira¹⁶⁵. Es digué, primer, que un insecticida, el sulfur de carboni, aplicat amb un aparell injector, destruïa el terrible afidi, i realment era veritat, però resultava poc menys que antieconòmic. Més tard ja es digué que unes menes de ceps vingudes del nou món resistien l'acció devastadora de la fil·loxera.

I llavors començà el treball incansable d'aquells conterrànics il·lustres, els quals, corrent, els uns a França a estudiar la manera d'aplicar el remei, posant-lo altres en pràctica, i penetrant meticulosament en el procés de la nova manera de retornar la pau i tranquil·litat al país, altres escampant la nova en conferències i treballs de divulgació, atenent consultes que de per tot arribaren, donant a llum dos periòdics (un de local, *La Comarca del Noya*, primer; i un de tècnic, el *Resumen de Agricultura*) que foren molt llegits, devorats, començaren a trobar la solució a un problema que tants trastorns ocasionà, fent que desapareguessin arruïnant-se cases pairals molt antigues i que moltes altres quasi totes trontollessin terriblement.

La cobla d'entusiastes sadurninencs era ací i allà; iniciaren pràctiques de tota mena en una vinya a la qual es donà el nom de camp d'experimentació, es feren els primers concursos d'empeltadors, ja que el cep americà no donava raïms i havia d'empeltar-se amb varietats viníferes del país; concursos d'aparells per a conrear i per a combatre els altres enemics que s'ensenyoreixen de vinya i finalment el primer Congrés Agrícola, precursor dels

¹⁶⁴ Eudalt Romeu i Torrents (1838 - 1893) de can Romeu dels Borrulls (1838 - 1893).

¹⁶⁵ Salvador Rovira i Santacana (1846 - 1917) de cal Mota.

que han acoblat els elements que integren la Federació Agrícola Catalana Balear; en el qual ja es donaren orientacions certes i precises per assolir la tant anhelada victòria.

L'agrupació d'homes que portaren a fermó la tasca més intensa que mai es pugui imaginar fou primer irònicament batejada amb el nom que encapçala aquestes ratlles i després [...] per *solo nosotros somos los buenos*. El millor monument que pugui aixecar-se a aquells homes, uns justament enlairats i altres injustament postergats, l'hem edificat entre tots. El retorn a la mar quieta de verdor les vinyes ufanoses i pletòriques de fruit, és la millor mostra de la fortitud de llur treball: obra tan gran es veurà consagrada amb la presència de la gent de totes les terres que en els dies del XXV Congrés de la Federació Agrícola Catalana Balear, vindran a retre-li homenatge".

Per fornir aquest monogràfic de *La Veu de Catalunya* es publicaren tres reportatges més. *Els xampanyes de Sant Sadurní*¹⁶⁶, d'autor anònim, feia un repàs a l'estat de la indústria del xampany en aquell any de 1922: "Es digne d'estudi la producció enorme de xampany de Sant Sadurní. Per això aquest ram de la producció local el tractem a part seguint l'ordre d'antiguitat amb què han anat establint-se. Tractant de donar en aquest número de *La Veu* una idea del que és i val Sant Sadurní de Noya, immediatament creguérem obligada una visita a Can Codorníu, en primer lloc, perquè el seu nom i la seva actuació passaran a la posteritat lligades a la història de la Vila; en segon terme perquè el nom de la població de Sant Sadurní és conegut a tot el món per figurar en les etiquetes de xampany d'aquesta casa i d'aquesta vila catalana, que gaudeixen de la fama ben guanyada pels Codorníu, na ja sola sinó amb una bona colla d'altres fabricants locals que s'han ensinistrat i produeixen exquisits

¹⁶⁶ *La Veu de Catalunya*, 25 de maig de 1922

xampanyes, sinó que tracten d'imitar-ho d'altres de fora de la població i comarca, podent-se ben dir que a l'encertada i constant labor de can Codorníu es deu la fama dels xampanyes catalans.

Perquè, naturalment, el primer va al davant, i qui s'emporta la fama mundial és el xampany Codorníu. Amb el desig de contar als nostres lectors quelcom de l'elaboració del xampany de Sant Sadurní, la indústria entre les indústries locals, férem un dia el viatge acompanyats de l'amic Raül Maria Mir, fill de la vila, el qual ha demostrat molt d'interès perquè aquest número monogràfic de *La Veu* reflectís ben bé el que Sant Sadurní representa en el concert dels pobles que a Catalunya treballen.

A Can Codorníu fórem amablement rebuts per don Manuel Raventós i Fatjó, el qual, assabentat del nostre propòsit, es disposà a fer-nos conèixer la seva casa. És clar que les línies airoses del xalet on viuen els propietaris de can Codorníu i l'elegància de les construccions de ço que es veu en arribar-hi, predisposen i admiren, perquè no en va les ha traçades un arquitecte de la fama d'en Puig i Cadafach, però certament és més admirable allò que no es veu que no pas allò que hi ha a flor de terra.

Començarem visitant el local de premses, ample i espaiós. Després de la cura que a la casa es posa perquè a les premses no hi vagi cap raïm ni cap gra que no siguin ben triat, es pot dir que aquesta operació de premsat és de les més essencials, puix cal fer ràpidament les operacions, per tal que el most no se senti a la rapa i que el que surt dels raïms negres no doni color. De com ha aconseguit això el senyor Raventós ho ha dit Mn. Louis Robert de Reims en una carta que s'ha publicat i en la qual diu que el premsat dels raïms de can Codorníu és senzillament admirable i meravellós.

Penetràrem en un dels dos grans cellers, els quals tenen 200 metres de llarg per 20 d'ample. En petites bótes fan allí la fermentació els mostos. Per ésser ara l'època en què s'inicia la segona fermentació dels vins, poguérem

presenciar l'embotellament i abans l'operació de rentatge de les ampolles , fetes amb vint màquines mogudes elèctricament. Aquesta operació es fa amb raspalls de ploma d'oca en substitució de l'antic procediment dels perdigons de plom, que no permetia fer l'operació tan acuradament. Dotze dones encarregades d'aquest servei, se'ns digué que rentaven diàriament 20.000 ampolles. L'embotellament es fa també d'una manera mecànica, ràpida i perfecta i després, mitjançant una enginyosa sínia es van baixant les caixes¹⁶⁷ d'ampolles als quatre pisos de les caves. Aquestes mateixes ampolles , com una de tantes minucioses operacions que comporta l'elaboració dels vins escumosos a cal Codorníu, durant l'hivern, passen de les caves als cellers per a quedar exposades a la influència del fred.[...] És cosa sumament interessant per a tot profà o curiós, de contemplar com es treu el solatge o pòsit addicionant-li, per acabar d'omplir l'ampolla i donar-li el gust que reclama el públic, un licor fet a base de xampany, conyac i sucre candi, cridant-nos l'atenció que els aparells de reompliment són d'argent brunyit i lluent per assegurar en tot moment la més absoluta netedat¹⁶⁸.

L'elegant presentació de tots els tipus de xampany Codorníu el fan ben albirador entre totes les marques i és que tenen cura de tots els detalls. En haver visió tanta i tanta cosa, una idea ens turmentava: —Quantes ampolles hi deu haver aquí? Però el senyor Raventós, somrient, no ens va contestar. Més la perfídia ens permeté saber que el xampany Codorníu que s'expèn al mercat porta set anys de cava, que s'elaboren més d'un milió cinc-centes mil ampolles anuals, que altres tantes poden i deuen treure cada any de les caves per expedir al consum... i amb aquestes dades, amic lector, els comptes són clars i els sap treure tothom¹⁶⁹ I així s'explica com ha d'ésser

¹⁶⁷ No eren caixes de fusta sinó cistells de vímet.

¹⁶⁸ L'autor d'aquesta reportatge es va oblidar d'explicar l'operació de remenat de les ampolles als pupitres per aconseguir que el pòsit es dipositi al coll de l'ampolla, tasca aquesta prèvia al degorjat.

¹⁶⁹ Amb aquesta informació és impossible fer els comptes així com així (si s'entén per **fer els comptes** determinar els resultats d'una empresa); al menys aquest autor no s'hi veu en cor.

d'enorme la producció per a servir els devots d'aquest licor escumós marca Codorníu, que ha estat premiat amb les més altes recompenses en certàmens de tot el món [..].

La casa Rigol va ser la primera, després de can Codorníu, que es dedicà a l'elaboració de vins escumosos amb tota la meticulositat que exigeix el sistema de vins escumosos de cava. L'èxit assolit pels seus vins és ben fefaent, puix segons és sabut, en un curs de tast de vins escumosos fet per un Centre Enològic Oficial assolí la primera classificació. La casa Rigol, en vista dels seus èxits, està eixamplant i creant noves i espaioses caves per tal d'atendre la seva cada dia més dilatada clientela que s'estén a tot arreu, enllaminada amb l'exquisitat de seus vins escumosos. Tot el secret de l'èxit dels vins del senyor Rigol¹⁷⁰ és que són de la terra i estan elaborats amb tota cura, seleccionant els raïms i cenyint-se a les pràctiques enològiques que requereix l'elaboració dels vins escumosos, tal i com es practica als millor cellers de la Xampanya¹⁷¹.

El favor que el públic ha dispensat al xampany Freixenet és parell a l'esforç realitzat per la casa Sala, aportant a l'elaboració tots les moderns procediments que segueixen les grans cases de la Xampanya; totes les regles del *méthode champenoise* apreses en la pràctica en el país d'origen, han estat aportades curosament a dita elaboració; en triar per exemple, les premses, han optat per l'Etiqueta clàssica de Xampanya, adoptada per totes les grans marques, i així en totes les altres operacions; assemblatges, cupatges, clarificacions, remogut, degollament, etc. i és per això que l'indicat producte s'aparta de gairebé tots els tipus nacionals i té una similitud que be pot dir-se identitat amb les grans marques franceses. És per això que el favor que ha dispensat el consum al xampany Freixenet és el millor elogi que es pot fer d'aquesta marca, i això serveix per al refinament de procediment en l'elaboració. Quant a producció és la segona casa d'Espanya.

¹⁷⁰ **Modest Rigol i Tubella (1865 – 1933) pare de Ramon Rigol i Prats (1897 – 1937)**

¹⁷¹ **Volia dir la regió francesa de la Champagne, situada uns 200 quilòmetres al nord de París.**

Una de les cases més importants de Sant Sadurní és la casa Calixtus. Fou en l'any 1897, en aquell temps que la major part de les finques estaven ermotades que el senyor Oliver (Calixtus) comprà la hisenda de can Batlle de la Pujada, a dos quilòmetres de la Vila. A mans del nou propietari [...] com per art d'encantament aquesta finca augmentà de faiso extraordinària, fins el punt que els deu hectolitres de vi que s'hi collien el primer anys es tornaren més de tres mil hectolitres al cap de deu anys.

La casa Calixtus fa anys que es dedica a l'elaboració de vins especials, per a fer tota mena de xampanyes, i a ella es dirigien part de fabricants d'escumosos. Aquests vins, tal com es fa a la famosa Xampanya francesa, procedeixen de raïm triats d'un a un, transportats en coves grans dins el trepitjador, on valent-se d'unes premses de cinc mil quilos de cabuda s'aixafen. El primer raig es destina a xampany, i els altres a vi usual. Tasca llarga seria detallar, ni que fos per sobre, les diverses operacions que sofreixen aquests caldos. Limitem-nos a dir que el *debourbatge*, colatge i tamissatge i totes les manipulacions es fan amb rigorosa escrupolositat i que totes les fermentacions són a base de llevat d'Ay Verzenay¹⁷², Cramanti¹⁷³, etc.

Però no ha volgut la casa Calixtus limitar-se què els seus vins servissin per a donar nom a altres cases, i per això fa temps que ha fet l'escumant de cava que porta el seu nom. Aquest xampany fa poc posat a la venda, ha anat introduint-se a totes les places, essent molt ben acollit pels intel·ligents que es desfan en elogis de la finura, petillatge i bouquet d'aquest nèctar exquisit que porta el nom de Calixtus.

La casa J. Montaner i Oller, primer i únic exportador de vins de Sant Sadurní de Noya, fa molts anys que ve dedicant-se a aquest negoci amb força èxit, la qual cosa prova les contínues ampliacions dels seus magatzems i

¹⁷² Verzenay és un petit municipi situat al departament francès del Marne, a la regió de La Champagne. D'allí devien portar els llevats.

¹⁷³ No ha estat possible d'identificar.

cellers. Invitats amablement pel seu propietari¹⁷⁴, tinguérem ocasió d'apreciar la importància de la casa, la qual elabora els vins amb un utilatge modern, on no hi manquen els aparells més científics que la ciència enològica recomana. La casa Montaner Oller s'ha format una clientela nombrosa i selecta a la península, i els seus èxits li han fet introduir els seus vins en els mercats de França, Suïssa i Ultramar. És d'admirar son desenvolupament degut a la perícia del seu propietari amb la cooperació dels seus fills de reconeguda competència tècnica i comercial, que han sabut acreditar una casa que honora la vinicultura de Sant Sadurní de Noya. La casa Montaner , desenvolupant el seu camp d'acció, fa temps venia preocupant-se i acaba de llençar al mercat els seus selectes Xampanyes Montaner els quals, segons les nostres notícies en una visita que férem a la casa, s'obriran pas per la competència del senyor Montaner a tot quan a vins es refereix i pel ben muntats que estan els seus cellers.

Don Jaume Raventós i Poch¹⁷⁵ dona ara també al mercat els vins escumosos que porten el seu nom¹⁷⁶. Havem pogut entendre que el senyor Raventós és un hàbil enòleg que no es llença a provar fortuna, sinó que presenta amb els seus xampanyes el fruit dels estudis sobre la matèria, per la qual cosa tothom creu que la marca Jaume Raventós s'obrirà pas"¹⁷⁷.

Per evidenciar que la indústria del xampany exercia una enorme influència sobre la resta de l'economia local i que la vila era considerada molt catalanista es va publicar un segon reportatge que portava per títol *La Vila de Sant Sadurní*¹⁷⁸ , escrit per la redacció de *La Veu de Catalunya*: "En commemoració de les noces de plata de

¹⁷⁴ Josep Montaner i Oller.

¹⁷⁵ De cal Pau Francesc, va ser assassinat el 1936 per ordre del Comitè de Milícies Antifixistes local.

¹⁷⁶ Lacrima Baccus i Lavernoya.

¹⁷⁷ Aquesta referència als elaboradors de xampany sadurninencs de 1922 s'oblida d'altres com Jeroni Parera (de la marca Jerónimus), Bertomeu Gramona (Gramona) , Joan Juvé i Camps (Juvé), Ramon Fontanals (Fontanals) i Salvador Mata (Lincoln).

¹⁷⁸ *La Veu de Catalunya*, 25 de maig de 1922.

la Federació Agrícola Catalano Balear se celebrarà els dies 4, 5 i 6 de juny, una assemblea que tindrà extraordinària importància, el mateix que l'exposició monogràfica que dels vins i derivats s'obre demà. Com que l'anunci d'aquestes manifestacions de la vida de Sant Sadurní, i el prestigi dels ponents de l'assemblea, cridaran molta gent a la dita població, *La Veu* ha volgut associar-se a aqueixos actes vitals, dedicant especialment aquest número a estudiar la vida industrial d'aqueixa florent població catalana. Volem dir, però, unes paraules en elogi de la catalanitat de Sant Sadurní, la qual població no s'ha esmentat en la secció on hem anat constatant durant algun temps els rètols en català. Però no hem parlat i potser és la població que en té més. Seguiu carrers i els veieu a tot arreu, la qual cosa dona major atractiu a la Vila.

Però ja ve de lluny la catalanitat de Sant Sadurní. Hi tingué estada un Centre Català fill del de Barcelona, precursor de la Lliga de Catalunya. Això vol dir que hi ha hagut sempre bons patriotes que han sentit sempre les nostres reivindicacions i s'han encarregat d'encomanar l'amor patri als convilatans. Per això en l'història del catalanisme local s'hi compten actes de propaganda, en els quals han pres part les més prestigioses personalitats de la nostra política. Hi ha perorat en Cambó, quan només era una esperança¹⁷⁹.

Una de les persones patrícies de Sant Sadurní, en la qual milita de tota seva vida, en el catalanisme és don Joan Sala. El senyor Sala és avui digníssim alcalde, el qual càrrec fa més de vuit anys que l'exerceix, havent estat abans jutge per espai de divuit anys i mig i altres vuit anys tinent d'alcalde. Només amb dir això està palesada

¹⁷⁹ Es referia a la visita que Francesc Cambó va dur a terme el 1898 a la Vila per a participar en un míting electoral. A les seves memòries Cambó recordava que : "[...] se celebraven mítings i a mi em va tocar anar a Sant Sadurní d'Anoia. El discurs que jo havia de fer era el primer dels meus discursos davant una massa imponent d'espectadors, entre els quals n'hi havia d'hostils, tant de dreta com d'esquerra. [...] Malgrat tot vaig ser jo qui va tenir el major èxit i vaig recollir els més vius aplaudiments[...]". A l'hora de la votació però no va assolir un bon resultat. Ben mirat, els tres referents que li permeten a l'autor de l'article posar en valor la catalanitat i els bons patriotes de Sant Sadurní són força estentissos; els rètols dels carrers en català, la constitució d'un Centre Català el 1886, ja desaparegut aleshores, i la presència de Francesc Cambó en un míting el 1898, feia 24 anys. Tot plegat més anecdòtic que consistent.

l'honradesa del dit senyor, quan tantes vegades ha exercit càrrecs d'elecció popular i de confiança de més altes autoritats. I amb una primera autoritat així, ja és de suposar com pot prosperar un poble, en realitat és ben albiradora la creixença de Sant Sadurní, segons és de veure en l'enumeració que donem de les seves indústries.

El sojorn a Sant Sadurní hi és fàcil i confortable. A l'antiga i acreditada ca l'Anton de la Fonda¹⁸⁰ serveixen molt bé i tenen magnífiques habitacions. Igualment són reconfortables la cuina i en confort de cal Xic Maxina¹⁸¹.

Quant a drogueries, confiteries i botigues de queviures la població n'està molt ben datada. Que ho diguin les dels senyors Ildefons Solà¹⁸², Francesc Coll¹⁸³, així com la Casa Rossell¹⁸⁴. El senyor Romeu¹⁸⁵ ha muntat una granja model. Qui vegi aquelles quadres tan higièniques i sàpiga que les vaques que hi tenen estada han estat adquirides directament a Holanda no estranyarà que la llet de la Granja Romeu sigui tan estimada per vilatans i que s'envii convenientment esterilitzada a Barcelona i a distints punts de Catalunya, presentada en envasos de molt de gust. Una llaminadura de Sant Sadurní té la fama molt ben guanyada, i són les garlandes de Cal Mitjà¹⁸⁶. Aquell qui les prova una vegada, les cercarà sempre. Tanmateix són delicioses. No diguem res dels embotits de can Lincoln¹⁸⁷, sobretot de la botifarra catalana especialitat de la casa.

¹⁸⁰ Al carrer Sant Antoni.

¹⁸¹ També al carrer Sant Antoni..

¹⁸² A la Plaça de la Constitució.

¹⁸³ Al carrer Hospital.

¹⁸⁴ Al carrer Cavallers, tocant a la Plaça de la Constitució.

¹⁸⁵ Josep Romeu i Bolet, propietari de la hisenda de can Romeu dels Borrulls situada al límit nord del terme municipal, prop de l'aiguabarreig de l'Anoia i el Riudebitlles. El 1928 va ser alcalde de Sant Sadurní.

¹⁸⁶ Forn del Raval.

¹⁸⁷ Podria tractar-se d'un error ja que Lincoln era aleshores la marca d'un xampany, no d'un tocinaire local.

Una altra indústria de Sant Sadurní és la importantíssima fàbrica de plomes d'escriure marca Serra¹⁸⁸ cada dia més sol·licitades a tots els despatxos. Hem tingut el gust d'apreciar les diferents manipulacions de l'acer des que és en peca ens que surt la ploma trempada i afinada a través d'una enorme bateria de màquines i maquinetes que afinen, poleixen, foraden i donen forma al que després han d'ésser les plomes d'escriure marca Serra, amb una de les quals escrivim aquestes ratlles. La casa ha obtingut grans premis a les Exposicions de Lió, Brussel·les, Roma, París, Londres, Madrid i Saragossa. Produeix diàriament 50.000 plomes. L'orquestra Escolans fundada a Sant Sadurní l'any 1812 té, després de cent deu anys d'èxits constants, un envejable nom conquerit. El seu director, A. Torelló¹⁸⁹, ha sabut mantenir i reverdir els llorers assolits pels seus pare i avi, que el precediren en la direcció de l'orquestra.

Hem tingut el gust de fullejar un àlbum, on el senyor Torelló va enganxant programes, retalls de diari i gravats referents a l'orquestra, i es pot dir ben bé que no hi ha societat important de Catalunya, i de fora que no els hagi contractat. I és que la fama de l'Orquestra Escolans, és molt, ben guanyada per la precisió, justesa i afinació que donen a totes les peces del seu repertori abundantíssim i integrat, pel més notable, tant en composicions clàssiques, com en les modernes per a concerts, així com en música religiosa i ballables.

Veu's aquí Can Bosch de Noya¹⁹⁰, una molt ben muntada farinera, perquè no es pugni dir que a la vila no hi ha de tot. La maquinària que més perfecta surt en molineria, va introduint-la el Senyor Bosch¹⁹¹ en la seva fàbrica. Fa més de quaranta anys que la casa Samsó es dedica al negoci de les cadires, fabricant-ne d'entrefines,

¹⁸⁸ No fabricaven plomes d'escriure sinó només tremps. La fàbrica estava ubicada al carrer Sant Pere.

¹⁸⁹ Antoni Torelló i Romeu (1873 - 1953) .

¹⁹⁰ Situada a la riba de l'Anoia més enllà de Pas de Piles, ja al terme municipal de Subirats.

¹⁹¹ Joan Bosch i Torrents (1884 - 1954), el pare de Ramon Bosch de Noya i Casanovas.

tornejades i corbades a l'estil de Viena¹⁹², amb gust irreprotxable. Igualment té sempre un gran estoc de cadires per a vendre i llogar.

Sant Sadurní ciutadeja i les botigues de novetats i teixits són ben fornides: així la casa d'en Pere Notó¹⁹³, i la coneguda per Casa Mercè¹⁹⁴, d'En Josep Esteve. Hem visitat així mateix el laboratori químic-bacteriològic, que, com a derivació científica de la seva farmàcia, té instal·lat l'apotecari don Narcís ¹⁹⁵. D'ascendència galènica, ja que els seus besavis practicaven la farmàcia, ha posat el senyor al nivell de les exigències mèdiques, fent tota mena d'anàlisis, tant d'esputs, de sang, vísceres, que sense haver de recórrer per res als grans laboratoris instal·lats a la capital. Una altra farmàcia muntada, amb tots els avenços que la ciència requereix, és la del senyor Jaume Torras i Llopart, afortunat inventor del xampany Kola, d'aplicació medicinal.

Don Blai Madonna¹⁹⁶ és l'inventor afortunat de les màquines sulfatadores Madonna, tan conegudes i sol·licitades per tot arreu, les quals han estat premiades en diverses exposicions i concursos amb medalles d'or, per la seva solidesa i la garantia, que ofereix el nom del seu inventor. N'exporta, el senyor Madona a tot Espanya, portant-ne més de 40.000 de venudes, i és que els seus polvoritzadors no tenen parell.

Abans de l'enorme producció de vins escumosos aquesta població era famosa per les seves misteles. Avui encara se n'elabora i se n'exporta en gran quantitat, així com d'altres vins fills de les immenses vinyes del terme de Sant Sadurní. Anotem noms ben coneguts i ben prestigiosos: don Jeroni Parera¹⁹⁷, don Josep Baqués¹⁹⁸, don

¹⁹² Volia referir-se a les cadires de la marca Thonet, de fusta i cul de vímet, molt populars a l'època.

¹⁹³ Al Raval.

¹⁹⁴ Al carrer Cavallers.

¹⁹⁵ Narcís Viader i Escayola (1884 - 1968). Va ser alcalde el 1927.

¹⁹⁶ Blai Madonna i Sorice (Rivello, Calàbria, 1886 – Sant Sadurní, 1943).

¹⁹⁷ Elaborava la marca de xampany Jerónimus.

¹⁹⁸ Elaborador de misteles.

Ramon Fontanals¹⁹⁹, don Bertomeu Gramona²⁰⁰, don Josep Montaner²⁰¹ i don Salvador Mata²⁰². Don Josep Pibernus i don Josep Amat són uns excel·lents coadjuvadors de la indústria del xampany, dedicant-se el primer a la fabricació i exportació de tota mena de taps de suro, i el segon a tota mena de cistelleria pròpia per tots els usos de l'elaboració de vins escumosos.

El senyor Joan Raventós²⁰³ és un destre mecànic. Les seves trepitjadores de raïm, les premses i les bombes que construeix, són estimades per tot agricultor i comerciant que vol estar ben servit i desitja una bona maquinària. En fabrica en variats tipus, tots igualment molt recomanables. Don Josep Bosch té un taller importantíssim per a la construcció de tota mena de maquinària per a la fabricació de vins escumosos. Construeix màquines per a tapar, per a grapar i posar morrions, per a rentar ampolles, per a omplir-ne, per a sacsejar-les cada vegada que dins de l'elaboració han de canviar-se de lloc, per a destapar en les operacions de degorge, per a lligar els taps, etc., i, ultra això els accessoris variats que són precisos per a totes les operacions de l'embotellament, havent-se acreditat tan bé, que ha proveït i proveeix, no sols les fàbriques locals de xampany, sinó totes les que a l'elaboració de vins escumosos es dediquen a Catalunya i a Espanya.

I és que el senyor Bosch és un excel·lent mecànic, que treballa amb gran perfecció, i per això tots els aparells sortits dels seus tallers són polits, precisos i de durada, amb la qual cosa es manifesta la llarga i profitosa pràctica que el senyor Bosch ha posat al servei de la construcció i reparació de la dita maquinària accessoris.

¹⁹⁹ La seva marca de xampany era Macabeo.

²⁰⁰ Amb la marca Gramona.

²⁰¹ Josep Montaner i Oller. El seu xampany portava la marca Montaner.

²⁰² Salvador Mata elaborava el xampany Lincoln.

²⁰³ No identificat.

Un altre taller que honora la indústria local és el de don Joan Cuñat, en el qual es fonen bronzes i altres metalls, essent el senyor Cuñat un excel·lent especialista en la construcció i reparació de bombes per al trasbals del vi i elevació d'aigües, essent molt sol·licitats els seus serveis per a fer instal·lacions de tuberia i soldar l'alumini".

Per completar la panoràmica industrial i comercial local faltava una referència a les fàbriques del Molí Guineu²⁰⁴ i a la Colònia de can Jordana. De la primera se'n devien oblidar, però no de la segona: " En un dels bells indrets de Sant Sadurní de Noya²⁰⁵ hi és bastida una sèrie d'edificacions que honoren sobiranament la Vila. Ens referim a la Colònia Font i Pujols²⁰⁶, una admirable fàbrica de filats i retorts de cotó. El que es tenia sabut i ressabut que Sant Sadurní és una població eminentment i quasi es podria dir exclusivament vinícola, s'ha de quedar sorprès en saber que hi ha un establiment fabril de molta importància. La Colònia Font i Pujols fou creada el 1916 per Gaspar Font, a base d'una antiga fàbrica de filats sumament modesta²⁰⁷. En unir-se amb el senyor Pujols, hi adicionaren els retorts, notant-se de seguida l'empenta dels senyors Font i Pujols, que aportaren al seu negoci tots aquells profunds coneixements de la tècnica i la incansable activitat de què en altres establiments de gran importància havien donat prova.

I la intel·ligència posada al servei del treball fa miracles, com els han fet ostensiblement, com els han realitzat els senyors Font i Pujols fent créixer aquella fabriqueta minsa i decaiguda, a çò que avui és çà Colònia Font i Pujols, admiració de propis i estranys, i adquirint, com ampliació de llur negoci, una important fàbrica a Callús, multiplicant així llur producció, la qual, per la perfecció amb què surt de les fàbriques dels senyors Font i

²⁰⁴ Dedicada a la fabricació de paper, aigües avall de l'Anoia, en el límit del terme municipal.

²⁰⁵ Ubicada a l'aiguabarreig de l'Anoia i el Riudebitlles.

²⁰⁶ També anomenada de can Jordana abans de 1916.

²⁰⁷ La fàbrica de can Jordana.

Pujols, és arreu sol·licitada a tot Catalunya a tot Espanya importada, com ho seria, a les repúbliques sud-americanes si el Govern tingués cura de servir els interessos industrials.

Però, tornant al que indicàvem, la Colònia, segons encertada frase del soci don Gaspar Font, és un oasi febril entre els immensos vinyars de Sant Sadurní, amb grans rengles de caserius que serveixen d'alberg als treballadors de la fàbrica, als quals donen els senyors Font i Pujol casa, hort i llum de franc, i demés, en tota necessitat, troben els operaris de la Colònia uns excel·lents protectors en llurs propietaris, els quals fan tot allí i bon xic més que el que es sol fer perquè l'harmònica relació entre patrons i obrers sigui d'un gran exemple. Per a esbarjo dels habitants de la Colònia els han instal·lat un camp de futbol, un cafè i una sala de ball, i sense això anualment paguen els senyors Font i Pujols una festa major, que se celebra, a l'estiu, on no hi manquen bones orquestres, il·luminacions i decoració del paratge, fent així que sigui molt concorreguda.

Ultra ells treballadors que viuen a la Colònia, els operaris precedeixen dels pobles propers de Sant Jaume Sesoliveres, La Fortesa, Can Catasús i Terrassola - Torrelavid, constituint un fort nucli obrer i de població que els senyors Font i Pujols, bons patriotes com són, fan de manera que es manifestin en llur amor a Catalunya sempre que l'ocasió es presenta. I essent així, la competència i la laboriositat que demostren els senyors Font i Pujols, es fa doblement simpàtica”.

Més enllà dels aspectes socials i econòmics que retrataven el Sant Sadurní de 1922, l'escriptor i poeta local Jaume Rosell i Roig (1892 - 1964) de cal Ticus va afegir la seva visió sobre l'esport a la Vila en el monogràfic de *La Veu de Catalunya*, en un tercer reportatge titolat *L'esport a la Vila*²⁰⁸: “Alguns anys enrere prengué gran volada l'afició al ciclisme, seguint després un interval de temps que l'apatia s'ensenyorí del nostre jovent, trobant el buit

²⁰⁸ *La Veu de Catalunya*, 25 de maig de 1922

més desesperador qualssevol iniciativa. Fou aleshores que es va aconseguir, d'una entitat: de la nostra vila, que habilités un clos de la terrassa per a pista de patinar, acceptant-se aquest esport amb veritable deliri. Aprofitant l'avinentesa de l'entusiasme que produïren els patins, es treballà de ferm, fins aconseguir que uns joves aprenguessin de jugar futbol, tenint per camp de joc el del Col·legi dels Germans de Sant Josep. Aquí va començar un veritable calvari per a contrarestar l'actitud agressiva amb que reberen el futbol la majoria dels nostres convilatans, que avui en són els més fervents defensors. Es constituí el Club Esportiu Noya, fent el nostre debut al camp del Martorell, vestits de la manera més arbitrària, començant a sumar-se admiradors a tan bell esport. Es llançà una proclama a la vila, firmada per homes de prestigi, a fi de fer callar els dicteris que contínuament rebien els organitzadors. Davant la dificultat de trobar camp , s'acceptaren les proposicions de l'Ateneu Agrícola, que encara recordava l'èxit assolit pels patins. Avui és tan gran, l'afició, que bé podem qualificar-la de primordial interès. Per a demostrar-ho, cal només mirar els dos esplèndids camps de de joc (Noya i Catalònia), que costen més de trenta mil pessetes ea. de un.

El Noya fou el primer de constituir-se, distingint-se amb la fe i entusiasme com es llança a la lluita, valent-li sovint la victòria sobre els equips de més saber. El Catalònia ha tingut en les seves files *equipiers*²⁰⁹ de gran valer, que li han donat dies de glòria; aquest mateix club ha construït una, pista de tenis que ja ha trobat l'aliciet que mereix tan selecte esport. Quan amaini el contrapunt dels de dalt²¹⁰ i dels de baix²¹¹ es podrà treballar en pro de l'atletisme, boxa , etcètera. Avui ho absorbeix tot el futbol. Els que l'iniciaren resten satisfets de veure que els

²⁰⁹ **Equip de jugadors en francès.**

²¹⁰ **Els de l'Ateneu Agrícola, per estar situada l'entitat a la part alta de la població**

²¹¹ **Els de Centre Agrícola, a una cota inferior.**

nostres joves, en lloc de fugir de la nostra vila cada festa, ara es queden i es diverteixen, atraient-ne demés en gran nombre de poblets veïns”.

En aquest marc urbà i agrícola sadurninenc se celebrà el XXV Congrés. A la crònica publicada a *La Veu de Catalunya* ²¹² s'informava que: " A la vila de Sant Sadurní s'han festejat les bodes d'argent de la Federació Agrícola Catalano Balear que el 1898 allí fou fundada i des d'aleshores ha contribuït amb eficàcia al foment agrícola transmetent-li el fruit de llurs estudis , experiència i assaigs. Amb tal motiu la vila de Sant Sadurní estava engalanada de festa. Quasi totes les cases apareixien amb banderes, gallarets i domassos. Flora i brancatge pels carrers. Dues bandes de música alegraven la nombrosa multitud que de diversos pobles hi afluia. L'Ajuntament en ple, amb el reverend ecònom i autoritats locals, reberen els congressistes a l'estació, formant-se una comitiva precedida per la banda de caçadors d'Estella. Ja a la Casa Consistorial, l'alcalde don Joan Sala donà la benvinguda als congressistes desitjant que els fos agradable l'estada a la Vila, corresponent al president de la Federació Agrícola, don Carles de Fortuny ²¹³, dient que a l'agradable sorpresa de dies anteriors amb motiu de la visita a la magna Exposició Vinícola de Sant Sadurní, s'agregava ara una altra sorpresa en la rebuda esplèndida que la dita vila tributava als agricultors. Recordà que Sant Sadurní sempre havia proporcionat estudiosos homes que ansiaren el foment agrícola, com els Mir, els Raventós, els Sala i tants d'altres. Així doncs, trobant-se els agricultors en aquella vila, i en la commemoració de les noccs d'argent de la Federació tenia especialment importància l'Assemblea que anava a celebrar-se. Tots els oradors foren molt aplaudits . Les sessions del congrés foren al saló del Centre Agrícola.

²¹² ***La Veu de Catalunya*, 8 de juny de 1922.**

²¹³ **Carles de Fortuny i de Miralles (1872 - 1931).**

L'acte inaugural fou presidit per l'alcalde, formant part de la mesa els representants de la Diputació, senyor Nolla, el de l'Ajuntament de Barcelona, senyor Junyent; reverend rector ecònom i altres distingides personalitats. L'alcalde senyor Sala, després de saludar els congressistes que acudien per a canviar impressions sobre el perfeccionament dels mètodes de cultiu de la vinya, va cedir la presidència a don Carles de Fortuny. El representant del Consell de Foment, don Ramon Ribas refereix el que anys anteriors passava entre els agricultors que, faltats d'associació i de mitjans per a estudiar els avantatges dels experiments i assaigs, cadascú obrava independentment i sense avançar ni perfeccionar-se els cultius. Es va fundar, a la fi, fa uns anys, l'Institut²¹⁴ Agrícola Catalano Balear que recorre cada any una regió diferent per a donar pública manifestació de ses observacions i estudis, divulgant així mètodes de cultiu i ensenyaments útils que a tots els agricultors beneficien.

El senyor Nolla va dirigir una salutació a la vila de Sant Sadurní, admirant els exemples d'industrialització dels seus mostos i de la vitalitat de les seves vinyes, que ja constitueixen una fama nacional per tot arreu. El senyor comte de Lavern²¹⁵ digué que amb gust, encara que sense veu a penes, es dirigia als congressistes. Exposà la conveniència d'aquestes assemblees, puix que tant al camp com a la ciutat eren necessaris els estudis que deriven sempre en progrés, en perfeccionament, ja que es canvien i en condensen les observacions dels pràctics i dels tècnics.

El senyor Junyent, en nom de l'Ajuntament de Barcelona, la Metròpolis de Catalunya, sumà la seva humil veu —digué— a la cridòria esplèndida de lloances que eren dirigides a Sant Sadurní amb motiu de la celebració de les

²¹⁴ El periodista volia dir Federació, no Institut.

²¹⁵ Pere Grau Maristany i Oliver (1863 - 1926) , comte de Lavern (Subirats) per designació reial.

noces d'argent de nostra Federació , que és un veritable signe de la personalitat de Catalunya que vol progressar i triomfar mitjançant el treball.

El reverend Canals²¹⁶, rector ecònom, felicità la Federació, nena d'ahir que complia 25 anys, i que vestida de núvia acudia al lloc del seu naixement per a ésser admirada i festejada. Digué que la gent del camp necessita sempre de la vida espiritual, ja que tot poder i bé dimana de Déu, única força veritable, i acabà amb un brillant període recordant la frase de Verdager²¹⁷: Qui ensorra o alça els pobles és Déu, que els ha creat.

Va resumir els discursos el senyor Fortuny, recordant que si en una ocasió digué que les assemblees de la Federació s'assemblaven a les festes de família, a les quals acudeixen de diverses comarques llurs individus, comunicant-se llurs desgràcies i alegries, amb major motiu ho repetia avui, ja que la festa de la família és extraordinària, puix es commemoren les festes d'argent. I així com en aquests actes familiars es parla dels principals esdeveniments ocorreguts durant rels darrers 25 anys, dedicant-se preferentment un record als difunts, també la Federació els comptava, i molt sentits, dedicant formoses frases a la memòria de Marc Mir , pare de la Federació; a Josep Deu²¹⁸, el fundador dels premis que tant estimulen els agricultors; a Teodor Creus²¹⁹, a Dachs²²⁰ i a Joaquim Abadal²²¹, el qual arribà a ésser president de la Unió Agrària espanyola.

²¹⁶ Joan Baptista Canals i Biosca va ser ecònom de Sant Sadurní entre 1918 i 1924. El va substituir mossèn Joan Salvans i Basses.

²¹⁷ El poeta Jacint Verdager i Santaló (1845 - 1902). La frase és la darrera del poema de 1883 *A Barcelona, oda*.

²¹⁸ Josep Deu i Mata (1846 - 1916) industrial i filantrop català vinculat amb els negocis dels vins i anisats.

²¹⁹ Teodor Creus i Corominas (1827 . 1921) alcalde de Vilanova i la Geltrú (1861) i president de la Federació Agrícola Catalano Balear (1902).

²²⁰ Salvador Dachs i Pous.

²²¹ Podria tractar-se de Joaquim d'Abadal i Calderó (1856 - 1917)

Després d'haver anomenat tots aquells morts il·lustres, que tant esplendor donaren a la Federació, esmentà el senyor Fortuny la tasca que exerceixen encara molts del que hi som inscrits. Recordà el Marquès de Camps²²², el Manuel Raventós, en Lleonci Soler i March²²³, en Ignasi Ramon Ribas , en Jansana, en Zulueta²²⁴ i acabà el seu discurs encoratjant perquè l'esperit de la unió sigui la característica sempre de la Federació Agrícola Catalano Balear".

En la mateixa crònica de *La Veu de Catalunya* s'informava també sobre com havien anat les sessions del XXV Congrés: " Sota la presidència de don Carles de Fortuny es va donar lectura a la llista d'adhesions rebudes, entre les quals figuren les de corporacions i personalitats de tot Espanya. Seguidament, el ponent del tema primer, *Reconstitució de les vinyes*, don Pere Mir, completà les conclusions. El senyor Riba, secretari de la Federació — després de felicitar el President i el ponent i d'agrair la presència de moltes i belles dames a la sessió— donà lectura a les conclusions de la ponència. El president de la Confederació Agrícola Unió de Viticultors de Catalunya, doctor Santacana, després de tenir frases d'elogi per als coneixements tècnics del ponent, objeccionà l'explicació que fa aquest del concepte de raquitisme, per considerar que aquest és degut a falta d'adaptació, que la falta de tractament per sulfat de coure no implica tampoc el defecte psicològic que assenyala el ponent, així com el degut a altres malalties, portant-lo a la conclusió que un error en el diagnòstic pot donar com a conseqüència una mala terapèutica per a curar el mal. Objeccionà als graus d'adaptació de les classes de ceps, per considerar que cal esperar almenys tres generacions de varietats de vinyes, i que, mentrestant, cal acceptar el

²²² **Carles de Camps i d'Olzinellas (1860 - 1939)**

²²³ **Leonci Soler i March (1858 - 1931) propietari agrícola i diputat per Manresa en representació de la Unió Catalanista, Lliga Regionalista i Solidaritat Catalana, entre 1899 i 1910.**

²²⁴ **El diputat Josep Zulueta i Gomis (1858 - 1925)**

Lot²²⁵ com el tipus més adaptat. Rectifica el ponent senyor Mir, qui diu que ell ha donat a la paraula raquitisme el concepte vulgaritzat, i es ratificà en les seves conclusions. També rectifica el senyor Santacana, i diu que, donada l'elasticitat de la paraula raquitisme, no ha d'objectar res.

El director de l'Estació Enològica de Reus, senyor Oliveras, amb la seva competència extraordinària, fa algunes objeccions a la ponència sobre els motius de la degeneració, i assenyalà la necessitat de persistir en els tractaments amb el sulfat de coure després de la verema, puix aquesta continua la seva vida vegetativa, i si es sulfata es labora en pro de la collita de l'any següent i de tota la vida futura de la planta, Exposà, també que en els empelts no sols s'han de tenir en compte les condicions del medi, sinó l'adaptació del peu a l'empelt. Assenyalà, algunes varietats de ceps útils a la finalitat de la ponència, de què, pel seu tecnicisme, fem gràcia al lector.

El senyor Via (don Fèlix), recolza la idea de la ponència de forçar l'adob de les vinyes, per a evitar la degeneració. El senyor Rovira, de Mataró, pregunta quantes sulfatades necessiten les vinyes. Fa alguns aclariments el senyor Mir (don Pere), rectifica el senyor Oliveras, qui diu que és impossible assenyalar a priori les èpoques de sulfatar, puix depèn de les condicions climatològiques .

²²⁵ Segons l'endleg de Subirats (Alt Penedès) l'amic Lluís Ràfols i Bages "quan es va descobrir la solució d'empeltar la *Vitis Vinifera* europea sobre cep americà es van portar a Catalunya diferents espècies de ceps d'aquesta procedència, (*Vitis Rupestris*, *Vitis Riparia*, *Vitis Berlandieri*...) i es van fer proves de selecció i compatibilitat directament sobre elles o sobre hibridacions obtingudes per creuament, amb les varietats de vinya ja existents. Algunes no anaven bé i el cep no es desenvolupava, ni produïa, o degenerava en pocs anys i moria l'empelt. Una planta de *Vitis Rupestris Scheele* (Scheele era el botànic que la va catalogar) va donar un excel·lent resultat, que fou notat inicialment per R. Sijas a Montferrier-sur-Lez, a prop de Montpeller (França) , i després estudiada a fons per Millardet, notable hibridador i especialista en viticultura, el 1879, i a qui devem nombrosos portaempelts àmpliament utilitzats. Encara que no s'ha trobat la referència històrica que n'expliqui el perquè de Lot, la vall del riu Lot dona el mateix nom al departament de la regió francesa de Midi Pyrénées. Podria ser que per alguna raó els exemplars de *Rupestris* observats a Montferrier vinguessin inicialment d'aquest Departament de Lot. Per tant quan els pagesos del XXV Congrés Agrícola celebrat a Sant Sadurní el 1922 es referien al Lot, podrien estar parlant d'aquest portaempelts".

S'aproven les conclusions primera, segona, tercera i quarta. A la quinta el director de l'Estació Enològica de Vilafranca del Penedès, senyor Mestres²²⁶, exposa la necessitat de fer major la separació de les línies de ceps, per, sense disminuir la producció, facilitar el conreu i augmentar la zona d'alimentació de la vinya, i i pràcticament ho ha demostrat que inclús creix la producció i disminueixen les despeses del conreu. S'aprova aquesta conclusió, la sisena, setena i vuitena, i la totalitat de la ponència.

El ponent, del tema *Elaboració del vi*, don Manuel Raventós, amb la seva competència indiscutible, dóna compte, ampliant-les i completant-les, de les conclusions del tema, i aportà dades molt valuoses d'experiència personal, que feren del seu treball una obra perfecta, dintre de l'estat actual dels coneixements enològics. Fou el seu estudi i les conclusions derivades d'aquest un treball eminentment pràctic, encaminat a difondre el concepte primordial d'higiene en l'elaboració i conservació del vi, les condicions que ha de reunir la maquinaria vinícola i la forma en què s'han de realitzar i portar a terme els freqüents canvis i altres tractaments a què han de sotmetre's els sucres per a obtenir bons vins escumosos en què el ponent és mestre indiscutible.

El senyor Vidal i Barraquer²²⁷ demana al ponent que s'addicioni a les conclusions el nomenament d'una comissió que reculli les dades sobre les collites i elaboració del vi cada any, i que es designi per a dirigir-la al ponent, senyor Raventós. Aquest demana que sigui redactada. El senyor Oliveras assenyala alguns defectes de la fermentació del vi, que causa sols a Catalunya una pèrdua anual d'uns vuit milions de pessetes. Rectifica el senyor Raventós, i demana que ambdues addicions, es refonguin en una sola, i proposa que la presidència de la comissió proposada recaigui en el senyor Oliveras.

²²⁶ **Cristòfor Mestres i Artigues (Sant Pere de Ribes, 1879 - Vilafranca del Penedès, 1969)**

²²⁷ **Josep Vidal i Barraquer .**

El senyor Jansà proposa que aquestes addicions siguin a part de la conclusió, i que podria encarregar-se se de realitzar la labor proposada als Serveis Tècnics d'agricultura de la Mancomunitat; però que en el cas que el senyor Oliveras sigui qui la presideixi, creuen en l'eficàcia d'aquesta labor encomanada a l'Estat, i ofereix, en nom de la Mancomunitat, tota la col·laboració necessària.

Accepten les idees exposades els senyors Vidal i Barraquer, Oliveras i Raventós (don Manuel), acceptant el segon la presidència de la comissió i la col·laboració dels Serveis Tècnics d'agricultura de la Mancomunitat. S'aproven les conclusions una per una, i després la totalitat i s'aixeca la sessió.

Acabada la sessió, els congressistes visitaren l'Ajuntament, on se'ls obsequià amb un esplèndid vi d'honor. Hi hagué entre les diferents festes realitzades, un interessant partit de futbol al camp de l'Ateneu Agrícola; es disparà un castell de focs artificials obsequi del veïnat als congressistes i es ballà tarda i nit al Centre Agrícola i Ateneu Agrícola." De forma paral·lela a la celebració del Congrés es va organitzar una exposició de productes relacionats amb la vinya, l'elaboració de vins i el xampany en un celler de can Guineu del carrer Diputació i es van concedir medalles i diplomes a alguns dels expositors.

Cinc mesos després, el 10 de novembre de 1922²²⁸, el plenari de l'Ajuntament, atenent el problema de l'adulteració de vins, va aprovar la següent resolució: "Vista la crisi vinícola per la qual travessa la comarca del Penedès, s'acorda subscriure una instància que junt amb els altres municipis de la comarca serà enviada a l'Excm. Ajuntament de Barcelona, demanant l'entrada dels nostres vins a la ciutat comtal lliures d'arbitris o, en defecte, que s'estableixi una reducció dels actuals drets d'entrada amb una classificació provisional a la graduació de cada vi, amb la qual cosa, a més de ser més justa, s'evitarà el perjudici econòmic que s'ocasiona a la nostra

²²⁸ Llibre d'actes dels plenaries, núm. 739. Arxiu Municipal de Sant Sadurní

comarca i les adulteracions de vins de les qual s'abusa a Barcelona ". El 10 de desembre de 1922²²⁹ el mateix consistori es va fer ressò del problema colonial al nord d'Àfrica: " Considerant que la intervenció de les nostres tropes a l'interior del Marroc, encara que només sigui per donar suport a l'acció de les [il·legible] del Magreb, constitueix un perill constant de conflictes que pugui obligar a sacrificis com el que actualment està realitzant Espanya superior evidentment a les seves forces i interpretant el sentiment general d'aquest poble s'acorda Primer. Demanar al Govern la immediata repatriació de les tropes del Marroc, deixant-hi simplement una força al litoral que no excedeixi de 30.000 homes, els quals hauran de ser substituïts a la major brevetat possible per voluntaris. Segon. Que en el cas de que el Govern entengués que l'anterior acord no expressa l'opinió de la majoria del país, únic motiu pel qual podria desatendre el prec dins un règim constitucional, sol·licita al mateix Govern la convocatòria d'un referèndum en el que puguin votar tots els electors amb l'objectiu de definir el sentit de la política d'Espanya al Marroc".

La senyora marquesa d'Alcubierre²³⁰ s'oferí el 6 de maig de 1923²³¹ a construir un edifici per ubicar-hi l'escola a Monistrol, amb la condició de que l'Ajuntament després li llogués a raó de 400 pessetes anuals.

Al XXVI Congrés Agrícola de la Federació Agrícola Catalana Balear celebrat a Sòller (Mallorca) sota la presidència de Pere Mir i Ràfols de can Guineu de Sant Sadurní, els dies 20 i 21 de maig de 1923, es va produir un incident en certa manera premonitori del què esdevindria quatre mesos després. Sota el títol *Un incident idiota*²³² el diari *La Publicitat* de Barcelona va publicar la crònica següent: "[...] No podia mancar l'incident. Acabat el Congrés en mig del més gran entusiasme, un diari mallorquí, expressió d'un grup polític sense cap pensant, es

²²⁹ **Llibre d'actes dels plenaris, núm. 739. Arxiu Municipal de Sant Sadurní.**

²³⁰ **L'esposa del Marqués de Monistrol.**

²³¹ **Llibre d'actes dels plenaris, núm. 739. Arxiu Municipal de Sant Sadurní.**

²³² ***La Publicitat*, 27 de maig de 1923**

despenjà amb una nota en la qual es deia que el Congrés havia estat un acte en el qual : "[...] se extremó tantísimo la nota catalanista, que hasta diremos que en él se llegó a los límites del separatismo; un acto donde España quedó oividada por completo. En catalán fueron publicados los programas; en catalán se pronunciaron las conferencias y en catalán se celebraron los actos de apertura y clausura, no pronunciándose una sola palabra en castellano a pesar de asistir y tomar parte en tales actos elementos del Estado, de un Estado, el español, siempre solícito y atento a las regiones que lo integran en una unidad que ha de ser, que debe ser inquebrantable. El diari mallorquí es lamentava en un llenguatge semblant, del discurs del director dels Serveis Tècnics d'Agricultura de la Mancomunitat, el qual parlà de la nostra pàtria, de la Catalunya gran, de l'obra de la Mancomunitat que traspasa les fronteres, i protestava de les paraules del senyor comte de Perelada, que demanà als mallorquins germans de Mallorca, perquè s'ajuntessin sota la bandera de les quatre barres. Com és natural, nosaltres²³³ tenim la satisfacció de pensar d'una manera diferent. Creiem que per sobre de la significació i de la importància agrària, el mèrit d'aquest Congrés està en el caràcter catalanista que ha revestit des del començament a l'acabament; està en les afirmacions catalanistes fetes pels oradors, està en l'ocasió que ha proporcionat als catalans de Mallorca perquè sentíssim els lligams que els uneixen amb Catalunya. Per això ens declarem contents del Congrés de Sòller i sentim una viva alegria pel disgust que hem causat al diari mallorquí [...]"

Seguint l'exemple dels certàmens literaris - agrícoles dels anys 1909 i 1910 es van convocar pel 9 de setembre de 1923 a Sant Sadurní els primers als. La iniciativa va correspondre al Foment Comercial i Industrial, una entitat que pretenia aixecar el nivell de l'economia del poble. L'acte principal se celebrà ja el Centre Agrícola i s'atorgà la

²³³ Es refereix a la línia editorial del diari *La Publicitat*.

Flor Natural al poeta Octavi Saltor i Soler (1902 - 1982) el qual, ves per on, s'enamorà de la reina de la festa, Maria Soler i Ferrer, i s'hi va acabar casant poc després. El jurat estava integrat, entre d'altres, per Jaume Raventós i Domènech de can Codorníu, el capellà sadurninenc Josep Paradedada i Sala i Josep Maria Folch i Torres²³⁴. Va ser una bona ocasió perquè la llengua catalana obtingués una gran notorietat en l'àmbit local.

Amb el cop d'Estat militar de quatre dies després , el general Miguel Primo de Rivera Orbaneja²³⁵formà un Directori militar amb la pretensió d'establir l'ordre públic, suspenent el règim constitucional, establint una rígida represió i censura i prohibint tots els partits polítics i sindicats, llevat dels lligats a la patronal. Davant la impossibilitat dels partits dinàstics de crear un govern fort i eficaç que afrontés la radicalització de la lluita obrera, amb l'augment de les activitats de protesta dels republicans i nacionalistes i que superés la situació de recessió econòmica i les conseqüències polítiques del desastre d'Annual²³⁶, la determinació de Miguel Primo de Rivera s'avançà als debats del Congrés dels diputats constituïnt un règim dictatorial. A Catalunya, el partit polític creat expressament per donar suport al dictador, Unión Patriótica (UP) no assolí però la integració d'amplis sectors de població i només una part de la dreta catalana el recolzà. A Sant Sadurní el nombre d'afiliats

²³⁴ Els següents Jocs Florals es van celebrar vint-i-cinc anys després, el 5 de setembre de 1948, en plena dictadura franquista, sense cap mena de significació catalanista. També hi assistí el poeta Josep Maria Folch i Torres.

²³⁵ Miguel Primo de Rivera Orbaneja (Jerez de la Frontera, 1870 - París, 1930) va ser Capità General de Catalunya (1922 - 1924), president **de facto** del Consell de Ministres (1923 - 1930) i Ministre d'Estat (1927 - 1930) .

²³⁶ La batalla d'Annual havia esdevingut el 22 de juliol de 1921 durant la Guerra del Rif, entre les tropes colonials espanyoles que s'internaven a la regió i les tropes irregulars del líder Abd el-Krim, just en el barranc que separa Igueriben i Annual, al Rif marroquí. En la historiografia és coneguda popularment com a Desastre d'Annual. En la batalla, les tropes espanyoles van patir una gran desfeta, amb 8.000 soldats morts entre els quals molts catalans i sembla que algun veí de Sant Sadurní encara no identificat..

declarats d' UP no arribava a la dotzena, entre els quals cinc propietaris agrícoles, dos pagesos, un veterinari, un farmacèutic i un propietari urbà.

Les ambigües promeses regionalistes fetes per Primo de Rivera van tenir el seu efecte a Catalunya fins el punt que la Lliga Regionalista li va donar suport inicialment, però després de les destitucions de tots els alcaldes i regidors dels ajuntaments i dels professors de les institucions docents de la Mancomunitat de Catalunya, de la prohibició del català i de les senyeres i del desmantellament de les quatre diputacions —i en conseqüència la dissolució de la mateixa Mancomunitat— li va girar l'esquena. A Sant Sadurní, l'alcalde de la Lliga Regionalista Joan Sala i Tubella i els seus regidors van ser destituïts i rellevats. La Confederació Nacional del Treball (CNT), el sindicat anarquista, va ser prohibit i el general Severiano Martínez Anido (1862 – 1938) va neutralitzar totes les manifestacions del moviment obrer, fins el punt que com a Governador Militar de Barcelona donà cobertura a la creació del Sindicat Lliure promogut per la patronal per reprimir els dirigents sindicals anarquistes i les seves organitzacions. Un dels membres dirigents d'aquest sindicat seria el veí de Sant Sadurní Antoni Rovira i Jané (1884 – 1936) de cal Foradat, afiliat a la UP, propietari de la hisenda de la Foradada i empresari del cinema i l'espectacle a la ciutat de Barcelona. Va ser ell qui contractaria per al Sindicat Lliure al pistoler també sadurninenc Fermí Coll²³⁷ per actuar contra els líders obrers i els seus advocats.

²³⁷ El 1936 Fermí Coll s'afilià a la Federació Anarquista Ibèrica (FAI) i s'integrà al Comitè de Milícies Antifeixistes de Sant Sadurní. Va ser ell precisament qui per evitar ser delatat pels seus antecedents de pistoler a sou del Sindicat Lliure, assassinà de forma sanguinària a Antonio Rovira i Jané. Fermí Coll a la vegada va ser executat el 1937 pels seus propis companys de la FAI a causa de la seva extrema crueltat amb els detinguts.

El problema del protectorat del Marroc fou resolt gràcies a la cooperació amb França; el desembarcament de tropes a Alhucemas (setembre del 1925) posà fi en pocs mesos a les activitats del líder rebel Abd el-Krim²³⁸. Quan les classes dominants es veurien afectades per la crisi econòmica de l'any 1929, deixarien de sostenir Primo de Rivera i Alfons XIII —que havia propiciat aquella dictadura— i per tal d'intentar en darrera instància salvar la institució monàrquica li retiraria el suport, la qual cosa obligaria a Primo de Rivera a dimitir el 18 de gener de 1930 i a exiliar-se a França. Alfons XIII li ordenaria immediatament al general Dámaso Berenguer Fusté (1873 – 1953) la formació d'un nou govern.

El 2 d'octubre de 1923²³⁹ es va constituir el nou consistori sota la presidència de Moisés Hernández Herrera, el comandant de la caserna local de la Guàrdia Civil. Després de la lectura del Reial Decret del 30 de setembre es van retirar els regidors que fins aleshores havien format part de l'Ajuntament (Joan Sala i Tubella, Salvador Gibert i Singla, Antonio Cols i Mestre, Pau Pujadas i Frígols, Jaume Rosell i Roig, Josep Raventós i Casanovas, Simó Varias i Suñé i Ildefons Solà i Esteva) i van intervenir en la votació els integrants de la Junta Municipal creada *ad hoc* (Agustí Gramona i Canals, Jaume Tubella i Olivé, Salvador Santacana i Oliver, Joan Samsó i Sendra, Joan Cuscó i Casanellas, Antonio Raventós i Parés, Josep Rosell i Cols i Pere Sardà i Bofill). El resultat va donar la majoria absoluta, només amb un vot en blanc, a Agustí Gramona i Canals que va ser proclamat immediatament com a primera autoritat municipal. L'acta d'arqueig obligada en tot canvi d'alcalde va determinar que a la caixa forta hi havia 127.780 pessetes, una fortuna procedent de la deixa del difunt Josep Ferrer i Sallés.

²³⁸ **Muhammad ibn Abd al-Karim al-Khattabi (Ajdir, el Marroc, 1882 - el Caire, Egipte, 1963), conegut per Abd el-Krim, fou el capdavanter que entre els anys 1921 i 1926 va sublevar i comandar la resistència contra l'ocupació colonial espanyola i francesa al Rif, una regió situada al nord de l'actual Regne del Marroc. Abd el-Krim va ser president de l'efímera República del Rif (1923-1926).**

²³⁹ **Llibre d'actes dels plenaris, núm 739. Arxiu Municipal de Sant Sadurní.**

Durant el primer any del mandat d'Agustí Gramona es va iniciar el projecte de la portada d'aigües des de la finca de Can Rosell de la Muntanya (Gelida) amb un cabal de 185.000 litres diaris i es van posar en marxa els tràmits per ampliar el cementiri amb l'adquisició a Manuel Raventós i Domènech d'uns terrenys de 42 àrees i 84 centiàrees dedicats a vinya, per un import de 5300 pessetes.

El setembre de 1925 va aparèixer el primer número de la revista parroquial *Joventut Cristiana* que malgrat haver de superar la censura governativa prèvia es publicava íntegrament en català. Aquest era l'òrgan d'expressió de la parròquia que comptava des de l'any anterior amb un nou rector, mossèn Joan Salvans o Basses i que informava a través de la publicació mensual de totes les activitats de catequesis i de l'escolania així com dels exercicis parroquials, actes litúrgics, romeries, santes missions i visites a altres parròquies. Els articles i els poemes²⁴⁰ tractaven exclusivament sobre temes religiosos o tradicionals lligats a les celebracions anuals (Quaresma, Nadal, Reis, Setmana Santa...) sense excepció. En l'editorial de presentació del primer número s'hi podia llegir: "És amb gust i íntima satisfacció que us fem la presentació d'aquest petit butlletí de la nostra jovenalla, aplegada a l'escalf de la Parròquia i freturosa d'espirtualització i perfecció moral. Son ells, els vostres nens, qui mensualment us farant el present de llurs treballs infantils, rústecs com podeu suposar, més sincers i sobretot cristians. Per aixó us saluden amb el nom de *Joventut Cristiana*; per a donar a entendre, sense eufemismes i amb franquesa catalana, que el seu esperit, acorat per tantes distraccions i afanys, vol sentir i comunicar als demés lo que per a tothom es la primera de les necessitats, ço és: la vida de la fé i de la gracia, predicada pel Crist i copsada en herència dels nostres avis.

²⁴⁰ Entre els col.laboradors més habituals hi havia el mateix mossèn Joan Salvans (sovint amb el pseudònim de Sadurní) , Jaume Rosell i Roig, Adjutori Varias i Gabarró, Lluís Forn i Ventura, Alfons Romeu i Sabater, mossèn Josep Paredada, mossèn Amadeu Oller, Octavi Saltor i Jaume Raventós i Domènech.

Avui en la nostra volguda Vila, com a tot arreu, es pot parlar de Religió sense por de dividir- nos. L'esperit cristià torna a prendre forma en totes les capes socials dels pobles i tothom sent de lluny o de prop la conveniència de donar-se una estreta abraçada de germanor i de pau en la confessió pràctica d'una mateixa fe. La Parròquia d'altra part no podia deixar escapar tan escaiguda ocasió per a tenir a ma un medi de comunicació espiritual amb els seus dilectíssims fills, fecundant alhora aqueixes petites serments que en l'esdevenidor convertiran, si Deu vol, la nostra feligresia en un verger de virtuts i sants heroïsmes. Per això ella estarà sempre darrera els vostres infants, emparant les seves nobles aficions literàries, defensant els drets cristians del seu esperit, mantenint viva la flameta de l'ideal religiós i repetint los sovint I a cau d'orella aquelles paraules de S. Lleò Magne: *reconelx, o cristlà, la teva dignitat*. I feta aquesta lleugera aclariment, us demana generosa caritat per a llegir amb esperit de dolça benignitat els fruits primerencs d'aqueixes tendres intel·ligències. El vostre rector". Durant tota aquesta etapa de la Dictadura de Primo de Rivera no va aparèixer ni una sola línia que la criticués o la posés en qüestió . No seria fins el maig de 1931 que començarien a publicar-se articles contraris a la Constitució Republicana, concretament els que propugnaven el laïcisme a la societat.

Per les Fires de 1925 també es va publicar el primer número de *Lavernó*²⁴¹ de periodicitat quinzenal, una mena de contrapunt laic al butlletí parroquial. En la seva editorial de presentació aclarien la seva declaració d'intencions genèrica i contemporitzadora: "[...] Voldríem amb el nostre *Deú vos guard* expressar-te ben clarament l'amor que sentim per totes les nostres coses. Voldríem significar-te que som devots admiradors de la vila nostrada. L'esport, les diversions i tot lo que sigui un espai digne i ordenat trobarà en nosaltres a més d'uns informadors un entusiastes defensors. Les nostres honorables autoritats i tot lo que significa la rigidesa de la societat, poden estar

²⁴¹ **Lavernó**, núm 1. 6 de setembre de 1925.

tranquils, procurarem no esgrimir les nostres plomes amb ells. Els nostres comentaris seran sempre sense estridències de cap mena, suaus i subtils defugint sempre tota mena de campanyes. Si un dia entenem desencertada l'actuació dels homes públics, que una possible equivocació els condueix per viarany poc dreturers, els cridarem l'atenció per a que tingui esment de lo que fan".

Durant el 1926 es va posar en marxa la constitució d'un patronat per a executar el projecte d'un hospital local a partir dels recursos provinents del testament de Josep Ferrer i Sallés. L'indret escollit va ser el solar indicat per una denominada Junta de l'Hospital i d'Ensenyament²⁴². Aquest patronat estaria presidit pel rector de la parròquia amb l'alcalde de vicepresident, més els dos regidors de major edat, els dos majors contribuents industrials, els dos majors contribuents agrícoles i el metge titular²⁴³. Les obres de reforma del temple parroquial es van realitzar també durant tot l'any 1926. Va ser aquest any quan Manuel Raventós i Domènech va constituir societat aònima Coldorníu.

A principis de 1927 en geòleg mossèn Marià Faura i Sans (1883 - 1941) havia rebut l'encàrrec de l'alcalde Agustí Gramona de dibuixar amb absoluta precisió la conca receptora i la proposta de l'emplaçament de noves captacions d'aigua potable per a la vila a la zona compresa entre la Serra de l'Aixertell al nord, el coll de Ribalta a ponent, can Ferrer del Mas a llevant i els límits amb el terme municipal de Subirats al sud²⁴⁴. Es

²⁴² Es tracte de l'immoble municipal encara existent, avui destinat a l'ampliació de la Casa dels Avis.

²⁴³ Aquest patronat es va manetnir fins el 1979.

²⁴⁴ Quan mossèn Marià Faura i Sans va dur a terme aquest projecte el 1927, durant la Dictadura del general Primo de Rivera, es trobava apartat de la seva càtedra de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona per la seva significació catalanista. Quatre anys després, amb l'adveniment de la República, va ser readmès fins que el 1939, amb la implantació del règim feixista del general Franco, va ser novament depurat.

tractava de millorar l'aprofitament ja existent i Faura va afrontar el repte d'acord amb les indicacions rebudes. El 22 d'abril va dimitir l'alcalde Agustí Gramona i el 27 de maig el va substituir per decret governatiu el primer tinent d'alcalde Narcís i Escayola, ambdós afiliats a UP.

El 15 de juny va aparèixer la publicació *L'Agrícola* ²⁴⁵ promoguda per Joan Armengol de la Granja Maurici, amb aquesta presentació : "Aquest nou periòdic nostre —diem nostre perquè realment ha d'ésser ben nostre, ben de la nostra Agricultura— creiem que ha de venir a omplir un buit que, sí no ens enganyem, observarem en nostre poble. En efecte; a nosaltres ens ha semblat que, a la vila de Sant Sadurní, tradicionalment progressista i productora, li faltava un portaveu que podés recollir el més sentit, el més útil i el més pràctic que, sobre l'Agricultura, sigui per la població. Nosaltres presentem avui unes fulles; que reuneixin amb el temps les aptituds que hem esmentat, no és pas obra nostra, sinó de tots el sadurninencs. El caràcter principal —fonament de tots eis altres— de nostra vila, creiem que és, l'agrícola. *L'Agrícola* em pensat que és el nom que millor escau al periòdic. Hem cregut que, aquestes fulles, sempre, es clar, si els convilatans i, especialment; els que sou agricultors, ho voleu, podríeu arribar a ésser uns defensors dels valors generals de nostra Agricultura i particularment de la de Sant Sadurní i de la comarca.

A propòsit d'això, per poc que se'ns correspongui, i, sense por a aquest judici prematur, diem, que més que no pas devots de la teoria voldrem esdevenir-ho de la veritat. I podríem anar tot seguit per la part pràctica del periòdic.

Ens proposem, si la sort ens ajuda, de fer sortir aquest petit portaveu dues vegades cada mes. Però entremig d'això se'ns acut alguna pregunta: Qui el llegirà? Els vaga prou a la gent i als agricultors de nostra vila,

²⁴⁵ **S'imprimia a les Gràfiques Varias.**

per llegir? Voldran llegir? El nostre criteri —d'acord sempre amb la nostra professió— és el següent, per a que un periòdic sigui llegit amb interès cal que tracti de coses vives i elevades, perquè el públic, sigui quin sigui, (agrícola, etc.), sol al últim decantar-se vers el bon sentir.

I ara a l'oferir aquestes planes a tots aquells que vulguin simpatitzar amb les idees i aflacions adés exposades i que per tant així hagin volgut reconèixer la nostra amistat, els preguem, per si desitgen ajudar-nos, bonament, com a agricultors i com a sadurninencs. Nosaltres voldrem agrair i correspondre a fals favors. Per últim, saludem a les Autoritats, als agricultors i a tot el públic en general. També a la premsa comarcal i a tota la redacció".

Tres setmanes després el sadurninenc Fèlix Ferrer i Mestres (Sant Sadurní d'Anoia, 1897 - Barcelona, 1977) que havia marxat del poble amb la intenció d'emigrar als Estats Units es va quedar a París on va obrir el restaurant Barcelona, al número 9 de la Rue Geoffroy Marie, a quatre passos del Folies Bergères.

Una nova marca de xampany va aparèixer el 1928, promoguda per Josep Mestres i Manubens que va optar per identificar-la amb el seu primer cognom. A final d'any també hi va haver un nou alcalde, l'advocat i propietari de la hisenda de can Romeu dels Borrulls, Josep Romeu i Bolet²⁴⁶, afiliat a UP, com els seus dos predecessors en aquesta etapa. A can Codorníu van anomenar presidenta a Montserrat Fatjó i Tintorer degut a les complicacions de salut del seu marit Manuel Raventós i Domènech. Aquell any el nombre de membres del somentent armat era de 81. (Veure la llista als *Annexs*).

L'Exposició Internacional de Barcelona inaugurada el 20 de maig de 1929 va ser el gran esdeveniment de l'any, en la qual hi van participar les principals empreses xampanyistes locals. Per acabar d'arrodonir la celebració també l'Orquestra Els Escolans va celebrar-hi un concert. Freixenet va aprofitar l'ocasió per estrenar

²⁴⁶ **Fill de l'alcalde Eudalt Romeu i Torrents (Sant Sadurní, 1838 - 1893) i de Josefa Bolet i Balluter de Vilanova i la Geltrú. S'havia casat el 1915 amb Glòria Fernández Guillén, nascuda a Zamboanga (Filipines).**

dos elements publicitaris que farien època: el cartell del nen²⁴⁷ amb una ampolla de xampany sota el braç i el vehicle de quatre rodes a motor en forma d'ampolla, i a més va encarregar el projectes d'ampliació de les seves noves instal·lacions davant de l'estació del ferrocarril de Sant Sadurní a l'arquitecte Josep Ros i Ros (Martorell, 1885 - 1951). On Codorníu també va presentar un estand molt espectacular va ser a l'Exposició Iberoamericana de Sevilla, amb una ampolla gegant situada a la teulada del pavelló firal²⁴⁸. Joan Miró i Bages va iniciar les obres de les seves caves i residència familiar davant d'un descampat que més endavant rebria el nom de plaça de Manuel Raventós i els Tallers Bosch van començar a fabricar morrions,

Malauradament però aquell any es va vestir de dol el 19 de desembre, quan a un quart de deu del matí un tren de viatgers conduït pel maquinista Pere Martí i Cortés i pel fogoner Martiniano Sánchez Marrón, a l'indret del pas a nivell de Torre Ramona (Subirats), va arrossegar dos-centes metres un cotxe de línia ple de passatgers conduït per Magí Boqueras, que tornaven del mercat setmanal de Sant Sadurní, amb el resultat de disset morts i vuit ferits.

Segons les memòries de l'advocat sadurninenc Joan Casanovas i Maristany ²⁴⁹ —que poc després assoliria el càrrec de president del Parlament de Catalunya— recopilades i escrites pel seu fill Joan Casanovas i Cuberta (Sant Sadurní d'Anoia , 1916 - Barcelona, 2004)²⁵⁰ :“A les darreries del mes de gener de 1930, dimitia el general Primo de Rivera, començant la liquidació de la Dictadura, per pròpia disposició del rei Alfons XIII, que l'havia

²⁴⁷ El model va ser el nen sadurninenc Joan Sendra i Carbó.

²⁴⁸ Estava situat prop d'una de les portes principals d'accés a l'exposició i era tant espectacular que els veïns de la ciutat i els visitants van batejar aquell accés com *la puerta de la botella*.

²⁴⁹ Joan Casanovas i Maristany (Sant Sadurní d'Anoia, 1890 - Valràs - Platge, Franca, 1942) de cal Milà de la Roca de Sant Sadurní d'Anoia. Era advocat i fill i nét d'alcaldes del seu poble.

²⁵⁰ Joan Casanovas i Cuberta a la seva obra *Joan Casanovas i Maristany, president del Parlament de Catalunya*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.

també instaurada i estimulada. El Rei, en adonar-se del seu descrèdit, en zones fins aleshores afectes, i del descontentament del país, volia reprendre sota el seu regnat, encara, el sistema *monàrquicoconstitucional*, origen i fonament de la seva corona. Pretenia dur a la pràctica la famosa frase d'un dels seus funestos predecessors Ferran VII quan digué: —*Marchemos todos, y yo el primero, por la senda constitucional*—, com si fos possible desenterrar provatures, que feia inviàbles la major sensibilitat política i social del nostre temps. Ara calia, d'una manera o altra, consultar el país mitjançant el sufragi popular, suspès per la Dictadura, després d'alguns anys de gaudir-ne. El general Berenguer²⁵¹, successor immediat de Primo de Rivera com a president del Consell de Ministres, prometia la consulta electoral, encaminant-la cap a unes eleccions generals a Corts ordinàries, després d'haver retocat lleugerament els quadres bàsics municipals i provincials formats per la Dictadura. El seu propòsit, deformat pel suspecte afany ministerial de dominar l'expressió del vot popular, aprofitant encara les deixalles de la Dictadura, fou rebutjat per la majoria dels partits amb molt poques excepcions. Els partits oponents volien unes Corts Constituents sortides d'unes eleccions rabiosament sinceres, segons l'expressió feliç de D. Ángel Ossorio Gallardo²⁵², i no volien ni podien, honestament, prestar-se a unes eleccions que, les condicions Berenguer, convertirien en un simulacre, servidor al cap i a la fi, de la política *monàrquicodictatorial*. Davant de les protestes desfermades dutes fins a la sedició —alçament dels capitans Galán i García Hernández, a Jaca²⁵³— i de l'abstenció electoral que preconitzaven les forces polítiques que s'oposaven al pla del general Berenguer, aquest

²⁵¹ **Dámaso Berenguer Fusté (1873 - 1953).**

²⁵² **Ángel Ossorio Gallardo (Madrid, 1873 - Buenos Aires, Argentina, 1946).** Advocat i polític democratacristià. Ministre de Foment durant el regnat d'Alfons XIII s'havia allunyat de la política durant la Dictadura de Primo de Rivera. Va ser el defensor del president Lluís Companys davant el Tribunal de Garantias Constitucionales del franquisme.

²⁵³ **Els capitans Fermín Galán Rodríguez i Ángel García Hernández havien estat afusellats el diumenge 14 de desembre de 1930 arran l'anomenada Sublevación de Jaca que pretenia la proclamació de la república a Espanya.**

es veié obligat a dimitir, per dir-ho així. Després d'unes provatures a l'entorn de Sánchez Guerra²⁵⁴ i de Melquíades Álvarez, ²⁵⁵li succeí en el càrrec l'almirall Aznar²⁵⁶, sota el patronatge de La Cierva²⁵⁷ i del comte de Romanones²⁵⁸, amb participació directa de la Lliga Regionalista de Catalunya, representada per Ventosa i Calvell²⁵⁹. Aquest govern prometé *la renovación completa e inmediata de los Ayuntamientos y de las Diputaciones, por sufragio universal, y la convocatoria, acto seguido, de las Cortes con el carácter de Constituyentes*, amb el desig d'accedir a les exigències de l'opinió pública. Al·ludia, en una declaració, al Problema Català, retrotraient-se per a resoldre'l, com a base mínima a la Ponència de la Comissió extraparlamentària formada l'any 1918 sota la presidència d'Antoni Maura²⁶⁰. El setmanari català *L'Opinió*, en donar compte de la formació d'aquest govern, el qualificà en forma profètica de darrer govern de la Monarquia”.

Una de les conseqüències immediates de la dimissió de Primo de Rivera va ser la reposició dels ajuntaments anteriors al cop d'estat de 1923, amb la qual cosa altra vegada Joan Sala i Tubella va situar-se a l'alcaldia a partir del 26 de febrer de 1930. Un mes després reapareixia altra vegada la publicació *El Noya* amb un editorial del tot

²⁵⁴ **José Sánchez Guerra (Córdoba, 1859 - Madrid, 1935). Després de la caiguda del general Berenguer va acceptar l'encàrrec del Rei i va tractar de formar govern infructuosament.**

²⁵⁵ **Melquíades Álvarez Posadas (Gijón, 1864 - Madrid, 1936) Havia estat President del Congrés dels Diputats entre 1922 i 1923. Va ser assassinat l'agost de 1936 per milicians anarquistes.**

²⁵⁶ **Juan Bautista Aznar - Cabañas (1869 - 1933) va ser un almirall i polític espanyol i el darrer president del Consell de Ministres previ a la instauració de la Segona República.**

²⁵⁷ **Juan de la Cierva y Peñafiel (Mula, 1864 - Madrid, 1938) va ocupar la cartera de Foment en el darrer govern monàrquic de l'almirall Aznar.**

²⁵⁸ **Álvaro Figueroa y Torres (Madrid, 1863 - 1950). Havia estat president del Senat, 17 vegades ministre i 3 president del Consell de Ministres durant la monarquia d'Alfons XIII.**

²⁵⁹ **Joan Ventosa i Calvell (Barcelona, 1879 - Lausana, Suïssa, 1959), de la lliga Regionalista, havia ocupat el ministeri de finances en el darrer govern de la monarquia.**

²⁶⁰ **Antoni Maura i Montaner (Ciutat de Palma, 1853 - Torrelodones, Madrid, 1853) . President del Consell de Ministres cinc vegades durant el regnat d'Alfons XIII.**

insubstancial: " Salut vila dels nostres anhels! Salut nobles sadurninencs! Rebeu la nostra publicació amb els braços oberts i amb l'entusiasme genuí dels vostres cors! No defraudarem les vostres il·lusions més belles! Venim a continuar l'esforç que feren altres periòdics que ens precediren en la noble tasca, no tan sols informativa, sinó d'enlairament de tots els interessos de la vila nostrada. Sant Sadurní, la noble, la famosa, la florida vida dels nostres amors, ens resulta a voltes trista, desabillada, incompleta, sense un element de publicitat que canti ses belles gestes i la defensi en moments d'ofuscació en que resta desatesa.

Per això al saludar-la voldríem que la nostra salutació, plena d'optimismes com la nostra mateixa joventut, franca, sincera, entusiasta, per l'obra que ens havem proposat envers la nostra petita pàtria nadiua, joia exquisida de la comarca del Noya, fos acollida amb la simpatia que guia els nostres nobles anhels. L'interès de la població serà sempre el nostre i amb ella i per ella lluitarem perquè sigui pulcre, noble, progressiva i que mai desdigni al tradicional bon nom que sempre ha tingut arreu.

A les honorables autoritats i a tot quants tinguin confiada l'orientació de la Societat nostrada, la nostra més respectuosa salutació. A la Vila tota, als intel·lectuals, als esportistes, a les gentils damiselles, admiració de propis i estranys, a tots l'expressió de més franca i lleial del nostre Déu-vos-guard. A tots invitem a col·laborar en l'obra que ens havem proposat. Que a tots correspon igualment el deure patriòtic d'ajudar-la fins a l'assoliment de l'èxit més afalagador". En realitat la publicació era l'òrgan d'expressió dels militants locals més joves de la Lliga Regionalista.

Els esdeveniments es van precipitar amb la tornada de Francesc Macià²⁶¹ del seu llarg exili durant la Dictadura i de la creació d'Esquerra Republicana de Catalunya. Segons el testimoni personal de Joan Casanovas i Maristany: " [...] Macià fou acollit a Catalunya per l'entusiasme del poble català. Aquell 22 de febrer de 1931,

²⁶¹ **Febrer de 1931.**

l'estació de l'*Empalme*, on Macià deixà el tren que el portava des de la frontera francesa, per dirigir-se i entrar a Barcelona per carretera, donava ja un tast exuberant del que serien les aclamacions posteriors de les multituds catalanes. Persones de totes les condicions socials, foses en l'amor a Catalunya, esperaven Macià per conduir-lo en caravana triomfal cap a la capital de Catalunya. Probablement, Macià no esperava aquella manifestació, aquella gentada, en la perduda estació gironina, que no tenia més atractiu que el de la confluència de dues línies de ferrocarril enmig del camp, ni oferia cap hospitalitat particular als qui per allí transitaven; però, malgrat el dia d'hivern, fred i boirós, tots hi érem. Macià, després d'unes paraules generals, anà abraçant els amics i coneguts, i àdhuc els desconeguts, i per a tots tenia una paraula amable i un estímul patriòtic. Lleugerament pàl·lid, amb la imperceptible mutació de l'emoció incontinguda, amb el digne esguard sostingut de lluitador honest que la confiança en la victòria tampoc no rellevà del turment de l'avenir, Macià, patriarcalment, es confongué amb la multitud que l'aclamava amb respectuosa veneració. En formar-se la caravana, Macià em féu l'honor de confiar-me personalment la seva esposa, Donya Eugènia²⁶², i la seva filla Maria²⁶³, per a conduir-les a Barcelona amb el meu cotxe particular, mentre ell, amatent a les exigències de les multituds que l'ovacionaven en passar pels pobles, viles i carreteres, presidia aquella desfilada imposant, dalt de l'automòbil descobert que el conduïa, i que no podia anar altrament que al pas que marcaven les manifestacions de la gentada que el rebia arreu. Trigàrem hores i hores per a arribar a Barcelona. Pertot arreu, els pobles en pes ovacionaven l'Avi i el crit de Visca Catalunya Lliure! ressonava per totes aquelles contrades.

²⁶² Eugènia Lamarca i de Mier.

²⁶³ Maria Macià i Lamarca era un dels tres fills del matrimoni.

En arribar a Barcelona al domicili familiar de Macià (Provença-Llúria), una altra gentada, també imposant, que esperava, es confongué amb els que arribàvem enmig de crits i visques eixordadors a l'Avi²⁶⁴ i a Catalunya Lliure, fins que ens dissolguérem, per no fer el joc a la parada policial, que, frenètica, sotjava per enterbolir la festa. La primera, precursora de les futures victòries. Francesc Macià, de retorn a Catalunya, aureolat amb el prestigi de les seves lluites, declarava a la premsa: El moment polític és altament interessant.

La constitució d'un gran partit catalanista i republicà, la necessitat del qual vaig proclamar en un manifest publicat fa sis mesos, la formació del qual s'afavoriria amb dissolució dels Partits d'Acció Catalana i d'Acció Republicana, interessa vivament. Serà convenient, a més, fixar els anhels de Catalunya, concretar ideals i aspiracions en relació al règim interior dels catalans i a la solució dels seus problemes socials, econòmics i polítics... La participació de la Lliga Regionalista en el Govern Central és un fet que respon a la seva tradició. Una vegada més s'ha constituït en puntal de la Monarquia, i aquesta li ho haurà d'agrair doblement perquè representa una humiliació per al Sr. Cambó²⁶⁵, que havent manifestat a la caiguda de Berenguer que no tenia partit i considerant-se l'àrbitre de la situació dins de la política espanyola, ha acceptat la participació dels seus amics a remolc del Marquès d'Alhucemas²⁶⁶ [...].

Aquells dies —març de 1931— responent a la patriòtica crida de Macià, constituïrem al seu entorn, sota el seu guiatge i inspiració, Esquerra Republicana de Catalunya. En el seu si, s'hi fongueren nuclis i personalitats, disperses fins aleshores, procedents dels antics partits catalans: independentistes (Estat Català i la Falç), catalanistes, federals i republicans, i el grup denominat de l'Opinió, que s'aplegava entorn del setmanari d'aquest

²⁶⁴ Així es coneixia popularment a Francesc Macià.

²⁶⁵ Francesc Cambó i Batlle (Verges, 1876 . Buenos Aires, 1947) havia estat un dels fundadors de la Lliga Regionalista (1901).

²⁶⁶ Manuel García Prieto (1859 - 1938) , primer marquès d'Alhucemas.

nom —fundat i mantingut per Joan Casanelles²⁶⁷, que s'havia distingit en els darrers temps per les seves campanyes nacionalistes i contra la Dictadura. M'excuso d'esmentar altres grups que farien necessària alguna matisació personal, per a no incórrer en oblits. Cal consignar, però, la presència de Lluís Companys²⁶⁸, procedent dels antics partits republicans, reflex, en aquells moments, dels nuclis federals de Sabadell en l'aspecte polític i dels rabassaires en el social. Tothom responia, però, a les idees inseparables de Catalunya, República, liberalisme i democràcia. La constitució del partit que així venia a irrompre en la vida política catalana, no fou ni fàcil ni senzilla. Al marge de les diferències de matisos i de procediments dels nuclis dispersos que pretenia coordinar, amb les inevitables ambicions d'algun clan i de personalitats secundàries que en volien el predomini (tares que afortunadament s'estrellaren davant de la formidable personalitat de Macià, que va refondre aquell estat originari, indecís i caòtic, en el millor exponent de la dignitat política catalana), hi havia també la desconfiança que volien llençar-li al damunt els partits ja existents a Catalunya, que es resistien a donar bel·ligerància a un nou concurrent. Com si es pogués aturar l'empenta d'un partit que precisament naixia sota l'impuls de l'opinió pública i de la figura de Francesc Macià, davant el fracàs dels altres partits i de figures catalanes, que la Dictadura posà en relleu. Només podien esperar el contrari els qui en les crisis públiques no palpen l'esperit dels pobles. Només podien dubtar-ne els partits i les personalitats que creuen que es pot desafiar impunement l'opinió del país, amb errors i fracassos.

La Lliga Regionalista, esgotada ja per la seva política d'aproximació a la Monarquia, que encara ajudava en aquells moments amb participació directa en el Govern de l'almirall Aznar, pressentia que un nou concurrent catalanista, bàsicament popular, posava en perill el seu predomini de tants anys en la vida política catalana.

²⁶⁷ **Joan Casanelles i Ibars (Barcelona, 1904 - 1986)**

²⁶⁸ **Lluís Companys i Jover (El Terròs, municipi de Tornabous, 1882 - Barcelona, 1940).**

D'una banda, jugava amb l'equip més respectable, el que s'havia abstingut de tot contacte personal amb la Dictadura, el de més saba catalanista en el procediment i en la doctrina, per tal de refer el seu crèdit a Catalunya i propagar el dubte respecte els sentiments patriòtics d'Esquerra Republicana de Catalunya i de les seves esperances renovadores, i la combatia amb molt més zel que no feien els partits exòtics del nostre país. Negava el pa i la sal a Maçà i l'oferia, com un escarni, a Alexandre Lerroix²⁶⁹. Posava els interessos de grup per damunt dels interessos permanents de Catalunya. Perseguia i s'afanyava més pel poder immediat, fins amb la monarquia i el lerroixisme, que pel mateix triomf de Catalunya. D'altra banda, movia el seu equip francament governamental que participava, segons deia, en el Govern Aznar, per tal de garantir la lliure expressió del sufragi i l'exercici de les prerrogatives polítiques dintre d'un ordre renovador. En una paraula, reiterava solemnement l'accidentalitat de la forma de govern, fórmula inspirada més per afany de classe que per ambició patriòtica. Indecisió que en aquells dies afavoria la monarquia, tradicionalment enemiga de Catalunya. Per un altre costat, el partit lerroixista reclamava —en els espasmes dels seus darrers moments— la bel·ligerància republicana que, a Catalunya, volia vestir d'un color federal, per dissimular el seu esperit espanyolista davant del problema català, del qual a ningú no era lícit sostreure's, a Catalunya. A l'entorn d'aquest, s'hi aixoplugaren les deixalles d'altres partits, més o menys espanyolistes i monàrquics, que no podien avenir-se. a la *nacionalització* dels partits, catalans, credo essencial de l'Esquerra. Tampoc no mancava l'enemiga d'Acció Catalana, que, refosa ja aquells dies, amb Acció Republicana, prenia part en les lluites polítiques d'aquell moment amb el nom nou de trinca d'Acció Catalana Republicana, con si no estigués en joc, per damunt dels noms, el problema de conductes i solucions que ambicionava Catalunya,

²⁶⁹ **Alejandro Lerroux García (Córdoba, 1864 - Madrid, 1949) . Polític andalús que presidiria tres governs de la Segona República.**

trasbalsada per neguitoses inquietuds i esperances del seu destí. No respongueren a la crida de Macià ni Acció Catalana ni Acció Republicana. Ni Nicolau d'Olwer²⁷⁰, ni Bofill i Mates²⁷¹, tots dos de la primera, ni Rovira i Virgili, ²⁷²de la darrera, no solament no s'hi aventuraren sinó que, des dels seus diaris respectius, iniciaren, una recelosa oposició als afanys de Macià. Així, *La Publicitat* del dia 26 de febrer de 1931 no volia veure en Macià més que el venerable patriota que condensa l'energia sentimental catalana, desentenent-se, amb unes frases amables, de la formació del partit catalanista republicà que Macià reclamava com a indispensable en aquells moments. I *La Nau*, comentant el retorn d'Acció Republicana —sorgida d'una escissió de Rovira i Virgili d'Acció Catalana— preocupada de tornar a casa, solament amb aquesta darrera, publicava aquells dies les paraules que transcrivim: Anem a crear la força que substituirà La Lliga Regionalista en les funcions rectores de Catalunya. Aquesta, ha realitzat a l'inversa el miracle evangèlic de Sant Josep; a sant Josep li florí la vara, i la Lliga ha vist el contrari, com s'assecava la seva. I afegia més endavant: Els bons camins els han assenyalat, al nostre entendre, Acció Catalana i Acció Republicana, per un costat, i Estat Català, per l'altre. Els dos primers partits fosos en companyia d'altres elements valuosos, dintre d'Acció Catalana Republicana, creant la força nacional republicana que representa la Catalunya liberal, no constituïda en específica de classe. Estat Català, declarant-se obrerista i col·lectivista, posa els fonaments d'una nova organització política de la classe obrera catalana. Així es dibuixen i perfilen les dues grans agrupacions que són necessàries per al funcionament normal i eficaç de la nostra política: el col·lectivista obrer i el republicà demòcrata, ambdós inclosos en el cercle de la política nacional.

²⁷⁰ Lluís Nicolau d'Olwer (Barcelona, 1888 - Mèxic, 1961).

²⁷¹ Jaume Bofill i Mates (Olot, 1878 - Barcelona, 1933). Després de separar-se de la Lliga per fundar Acció Catalana se'n va penedir i va tornar al punt d'origen.

²⁷² Antoni Rovira i Virgili (Tarragona, 1882 - Perpinyà, França, 1949) era militant d'Esquerra Republicana de Catalunya. Va ser president del Parlament de Catalunya a l'exili.

Comentaris, aquests, que, desnaturalitzant el caràcter d'Estat Català, la crida de Macià i el fet de la doctrina de l'Esquerra, que no tenia res de partit de classe, ni per la doctrina ni pels procediments, produïen la seva desorientació en perjudici de les forces que acabdillava Macià, tractant de fer néixer el recel en el medis proletaris i en els demòcrates. Enmig d'una sèrie d'incidències, moltes d'elles pròpies de totes les reunions humanes, es constituí Esquerra Republicana de Catalunya el dia 19 de març de 1931, en la darrera sessió —gairebé permanent, de dos dies— celebrada en el local del Foment Republicà de Sants, que Macià tancà amb aquestes paraules: Tots els homes que estimin la llibertat han de formar en les files dels que lluiten contra les oligarquies i contra tots aquells poders que obstaculitzen el progrés i l'alliberament de Catalunya. Com a record històric vull dir que el nom que es donà al nou partit, no fou fàcil de trobar. Enmig dels diferents noms suggerits, el d'Esquerra Republicana de Catalunya fou acceptat immediatament, en proposar-lo Duran i Canyameres²⁷³, llavors militant als nostres rengles. El nom resumia totes les característiques de la formació liberal, demòcrata, republicana i nacionalment catalana. Per decisió de l'Assemblea, a indicació de Macià, vaig presidir gairebé totes les sessions, algunes de les quals foren llargues i delicades, com la darrera, que, sense interrompre's ni a l'hora de sopar, acabava a la matinada amb l'aclamació de la constitució del partit. Un dels òrgans d'Acció Catalana Republicana, el diari *La Nau* publicava el següent comentari: S'acaba de celebrar l'anunciada Conferència d'Esquerres Catalanes. Tenim la sensació que ben poca cosa positiva en resultarà d'aquestes deliberacions [...]".

La visita electoral que Francesc Macià va realitzar a Sant Sadurní el mes de febrer o març de 1931 li va permetre adreçar-se als seus entusiastes simpatitzants des d'un balcó de cal Milà de la Plaça Nova en companyia

²⁷³ **Fèlix Duran i Canyameres (Barcelona, 1889 - 1972) , advocat, historiador i polític català.**

de Joan Casanovas i Maristany, Ventura Gassol ²⁷⁴, així com d'alguns militants locals d'ERC, com Daniel Forns i Torelló (Sant Sadurní d'Anoia, 1897 - 1981) i Antoni Raventós. El 4 de juny de 1931 Daniel Forns entraria a formar part del consistori republicà i quaranta-vuit anys després, encapçalaria la llista d'Esquerra Republicana a les eleccions municipals de 1979 —les primeres després del franquisme— obtenint representació al consistori. Donada la seva edat li va tocar presidir la sessió de constitució d'aquest pioner ajuntament democràtic de la segona meitat del segle XX i òbviament va haver de tractar amb els caps de llista dels altres partits que havien obtingut representació. D'entre aquests —Partit Socialista de Catalunya, Convergència i Unió i Partit Socialista Unificat de Catalunya— el que comptava amb un número de regidors que ja li garantia la majoria absoluta era el PSC. En la conversa informal posterior a la sessió d'investidura del 19 d'abril de 1979 es manifestà orgullós de que li hagués tocat a ell presidir l'acte que s'acabava de celebrar i s'emocionà recordant les paraules de reconeixement i d'homenatge als regidors i alcaldes republicans que jo acabava de formular en el ple. Es va excusar de no haver-me votat perquè els seus companys de la llista d'ERC que ell encapçalava li havien indicat que es votés a si mateix, cosa que per cert va complir escrupulosament. Gairebé dos anys després va caure malalt i en qualitat d'alcalde, i per petició expressa de la seva filla Rosa Forns i Estruch, vaig anar a l'hospital local a visitar-lo i animar-lo. Li vaig comentar que ens semblava haver trobat la fórmula per retornar l'Ateneu incautat als socis (aquesta era una de les seves gran il.lusions des del 1939) i m'ho va agrair efusivament. Ens vàrem acomiadar amb una forta encaixada de ma i l'endemà, 1 de maç de 1981, va morir en pau.

²⁷⁴ **Bonaventura Gassol i Rovira (La Selva del Camp, Tarragona, 1893 - Tarragona, 1980) va ser un altre dels fundadors d'Esquerra Republicana de Catalunya.**

Entre 1900 i 1930 la Vila consolidà l'estructura viària heretada i ampliada en la segona meitat del segle XIX —amb la Plaça Nova i el carrer Diputació com les actuacions urbanístiques més importants— i afrontà l'ocupació del carrer Indústria on es desenvoluparia una creixent activitat econòmica. El 1911 s'obrí el carrer Narcís , que comunicava el carrer Hospital amb el carrer Sant Pere, trencant així pel mig la barrera urbana que des del Raval fins al capdavall del carrer de l'Església dividia a la població. Una colla d'arquitectes foranis van intervenir a Sant Sadurní en projectes de caràcter públic i privat. A més de Josep Puig i Cadafalch (1867 - 1956) , que es va centrar exclusivament a can Codorníu, van construir immobles Francesc Folguera i Grassi²⁷⁵ (1891 - 1960) , Santiago Güell i Grau²⁷⁶ (1865 - 1955), Eugeni Campulloch i Parès²⁷⁷ (1870 - 1950) , Josep Anselm Capdevila²⁷⁸, Miquel Madorell i Rius²⁷⁹ (1869 -1936), Domènech Boada i Piera²⁸⁰ (1866 - 1947), Santiago Corratgé²⁸¹ i Josep Ros i Ros²⁸² (1885 -1951).

²⁷⁵ La seva obra més important va ser la reforma de la façana del temple parroquial i de la rectoria el 1926.

²⁷⁶ Entre les seves realitzacions a Sant Sadurní destaca la casa Lluís Mestres al Raval (1906).

²⁷⁷ Va projectar la reforma de la Casa Francesc Fàbregas del carrer Diputació (1902).

²⁷⁸ Autor del projecte de la casa de Sadurní Solà al carrer Indústria (1914).

²⁷⁹ Va projectar, entre d'altres immobles, les escoles públiques la Plaça Nova (1904) , la casa Maria Sàbat del Raval (1904), el monument a Marc Mir i Capella (1905) i l'Ateneu Agrícola (1908),

²⁸⁰ La seva única obra a Sant Sadurní va ser el magatzem de Santacana Roig, en el número 27 de carrer Josep Rovira, on actualment s'hi ubica el restaurant de cal Blay (1911).

²⁸¹ Al carrer Marc Mir va construir un immoble per encàrrec de Joan Cuscó i Casanellas (1922).

²⁸² Dos dels seus projectes locals destacats van ser cal Baqués, al carrer Sant Antoni (1925) i els edificis de les caves Freixenet (1929).

En l'àmbit local cultural i artístic , entre 1900 i 1930, destacà principalment l'escriptor Jaume Raventós i Domènech de can Codorníu (Sant Sadurní d'Anoia, 1868 - Barcelona, 1938) amb la seva gran obra de cinc volums *Proses de bon seny*²⁸³, i el seu germà gran Manuel amb *Flors i violes*²⁸⁴ . Jaume Raventós —a diferència de Manuel que escrivia les seves reflexions com un exercici d'introspecció i pensant només amb que fossin útils per a ell i per als seus fills— redactava els seus breus articles per a la publicació *Bon seny* prenent que tinguessin una funció social i religiosa per a nombrosos lectors de procedència molt humil, utilitzant sovint el recurs de la paràbola, a semblança de Jesucrist a l'evangeli. A partir de la plaga de la fil·loxera alertava així sobre l'enemic del pecat²⁸⁵: “Abans de la fil·loxera, tots els ceps feien raïms: allò era una glòria. Per l'hivern clavaven a terra una estaca de xarel·lo²⁸⁶ o de sumoll²⁸⁷, venia la primavera i brotava: a l'any vinent ja tenia un raïmet, als tres anys ja en tenia un penjoll, als quatre anys ja omplia la cistella. Es moria un cep i poca feina ens donava; del cep del costat hi fèiem un colgat i ja teníem cep nou. Venia la collita, vinga omplir cistells i premses i cups. A l'hivern quedaven plenes tota la filera de bótes del celler. Què dic bótes! si no l'havíem de menester. Els cups encara feien bromera i ja venia el francès²⁸⁸ a preguntar-nos quant ne volíem. Cinc duros? , sis duros? Què més tenia duro ençà, duro enllà... no ens

²⁸³ Va ser autor a més de *La llei d'amor* (1917), *A un jove* (1920), *L'alimentació humana* (1932) i *L'art de fer bon vi* (1923).

²⁸⁴ Es comenta abastament al final d'aquest mateix capítol.

²⁸⁵ Jaume Raventós i Domènech. *Proses de Bon Seny*. Volum II, p, 267 i 228.

²⁸⁶ Varietat de raïm blanc tradicional al Penedès.

²⁸⁷ Varietat de raïm negre autòctona del Penedès.

²⁸⁸ L'arribada de la fil·loxera a França, amb la consegüent destrucció de les vinyes i la nul·la producció de vi —mentre que Catalunya encara estava al marge de la plaga—, va propiciar que una de les grans empreses franceses elaboradores de xampany (Moët) li comprés la matèria primera a Manuel Raventós i Domènech de can Codorníu. Aquest s'ho va cobrar amb diners en efectiu i en accions de la companyia francesa.

regatejaven el ral !. Vinga omplir bocois a raig de cup, vinguen unces i més unces, eren d'or²⁸⁹ i Santes Pasqües. El vi ja estava venut.

Quins temps aquells!... ¿I després? Una mala bestiota, xica, molt xica, però més dolenta que una pedregada i lletja com un pecat, que per tot el món se'n diu fil·loxera, feu trontollar les vinyes de tota la terra rodona. Mala negada! Pobres de nosaltres si no hagués vingut el cep americà. Però així i tot, com canviaren les coses! Provatures i més provatures, patir i més patir. No hi pot haver vinyes en lloc si no les empelten sobre cep americà. Sense peu americà no hi ha ceps. Sense empelt no hi ha raïms. D'aquests raïms, i bon goig que en puguem tenir, ne farem vi, i després de molt suar, el vendrem i, si podem, a quinze pessetes.

Planteu i empelteu i llaureu i caveu i esmejanqueu²⁹⁰ i ara sofre i després sulfat d'una mena i més tard sulfat d'una altra mena; i si no haveu estat desgraciats pel cuc²⁹¹, ni per l'escarbató, ni per la clorosis²⁹², ni per l'antracnosi²⁹³, ni pel *black-rot*²⁹⁴, ni per la pedregada, collireu vi per a vendre'l a quinze pessetes, i bon goig!

²⁸⁹ Aquest paràgraf retrata molt bé el que va representar pel Penedès en general i per Sant Sadurní en particular l'etapa de prosperitat anomenada de la *febre d'or*, que Narcís Oller va immortalitzar a la seva novel·la del mateix títol.

²⁹⁰ Remoure la terra amb unes àrpiques o arpiots.

²⁹¹ El corc del raim és una papallona que forada el gra i hi diposita un ou del qual surt una eruga que se'n alimenta i acaba provocant la podridura del fruit.

²⁹² La clorosi (clorosi fèrrica) es una deficiència en l'absorció del ferro per part de la planta, provocada per l'excés de calci en el terreny de la vinya. La planta perd el color verd, s'esgrogueix i no produeix, arribant a morir. Hi ha portaempelts més sensibles que d'altres a aquest problema i en funció d'aixó se seleccionen amb cura al Penedès, que en general té terrenys rics en calci.

²⁹³ L'antracnosi es una enfermetat provocada pels fongs *Glocosporium ampelophagum* i *Sphaceloma ampelinum* que causen taques que s'asequen i foraden la fulla.

²⁹⁴ El *black rot* o ronya negra es una altra malaltia fúngica causada pel fong *Guignardia Bidwellii* que ataca fulles, cirrells i raïms. Es dona sobre tot en terrenys amb molta humitat i bona temperatura com a les regions vitícoles gallegues.

Si mala pua fou la fil·loxera, corc ben verinós fou el pecat. Abans d'ell tots els homes eren reis i totes les criatures creien son senyor; els camps feien fruit sense treballar, els llops i els dracs eren amics nostres, el sol i el vent i els núvols, estaven a nostra voluntat... Allò sí que era millor que vendre el vi a sis duros i millor que fer el gossos amb llonganisses...

Però el pecat va assecar la terra, i va portar les pedregades, i va atiar les feres contra nosaltres, i va encendre les passions dintre nosaltres mateixos, i va portar les baralles entre els homes, i totes les desgràcies. Què hauria estat de nosaltres sense la Creu del Redemptor! En ella ens havem d'empeltar pel sofriment i el dolor. Sense cep americà no hi ha vinyes. Ni sense la Creu hi ha salvació. Sens empelt no hi ha collita de vi. Ni sense dolor, que és la soldadura amb la Creu, hi pot haver cap virtut ni cosa bona en el món".

En un altre dels seus articles publicats a *Proses de bon seny*, titulat *Procediment de sumar*²⁹⁵ reclamava la necessitat d'unir-se els treballadors, talment com si apel·lés a que s'agrupessin en un sindicat: " Dos i dos fan quatre. Això és una cosa molt senzilla de pensar i de creure, però molt difícil de fer . Poseu dos homes al costat d'altres dos, i en comptes de sortir quatre homes en surt molt sovint una baralla que no en queden de tots quatre sinó les cues. Lo que farien els homes si se sabessin sumar! Això de saber-se sumar, que és per a tots un avantatge, per a les classes treballadores és, a més, una necessitat. Cada jornaler no pot estalviar de son jornal lo que li farà falta el dia d'una malaltia, però mil jornalers que sàpiguen sumar-se formant una germandat, amb una pesseta al mes cada u, podran fer els fondos necessaris per als qui estiguin malalts. Cada petit rabassaire se'n veurà un feix de posseir bones eines per al conreu, de comprar adobs per a les terres, de vendre el vi sens ésser explotat, de resistir una mala collita o una pedregada; mes si se saben sumar tres-cents rabassaires o petits propietaris, poden

²⁹⁵ **Jaume Raventós i Domènech a *Proses de bon seny*, Volum I, p, 110 i següents.**

formar un sindicat que pot reunir un bon capital per a comprar les millors eines de treball, o per a adquirir adobs amb avantatge; que pot reunir en un magatzem les collites de tots per a vendre-les millor; que els podrà deixar diners o gèneres sense interès usurer, després d'una mala collita; que els podrà donar a més bon preu els aliments de primera necessitat.

Cridaran i s'exclamaran en va les classes treballadores contra els mals governs que les exploten i les enrunen i se'n burlen; però si saben associar-se a l'ombra d'una bandera de justícia, faran trontollar els governs i es faran escoltar dels qui manen. Un treballador isolat tindrà sempre misèria de medis per a instruir-se i educar-se, trobarà cares les escoles, no tindrà biblioteques, no llegirà mai aquelles revistes de l'ofici que poden ensenyar-lo; més associeu-vos cinc-cents en un Ateneu i ja podreu tenir totes aquestes coses. Que sia tan fàcil associar la gent per a ballar i divertir-se i beure, constituint casinos o afavorint tavernes, que són els grans explotadors del treballadors, i que sia tan difícil associar-se per a viure amb comoditat, per a satisfer les més apremiants necessitats, per a alçar de nivell l'educació i la cultura! I aquest és el camí, l'únic camí de redempció del qui no té el bossot prou gros ni prou ple per a bastar-se a ell mateix. Tenim d'aprendre de sumar”.

En un àmbit més general plantejava com la pàtria i la família esdevenien els pilars de l'organització social²⁹⁶: “ Les idees falses fan amb el temps el seu camí i donen per fruit males obres. Falsament es va establir que la societat humana no és conseqüència de la naturalesa, sinó d'un pacte, i que els homes van pactar viure en societat com podien pactar viure en estat salvatge. Posada així la idea de societat damunt aquest fonament fals, no hi ha perquè estudiar i tenir en compte la naturalesa humana en les organitzacions socials: pactem, i allò que pactem serà. Si els pactes dels homes rompen les lleis fetes dels homes, si la llei social natural anterior al pacte no

²⁹⁶ **Jaume Ravenrós i Domènech. *Proses de bon seny*. Volum II, p, 84 en endavant.**

existeix, està clar que els pactes socials rompen tota llei social. Imaginem, en conseqüència, qualsevol utopia, pactem-la, i serà llei fins que en pactem una altra de diferent. Ningú tindrà dret a queixar-se. Qui gemegui ja ha rebut; i, per altra part, les ferides que esquincin les entranyes de velles institucions, el temps i amb ell els costums nous ja les guariran. Així se'ns presenta el pacte social com una paraula equivalent de despotisme social opressor de la naturalesa humana, els drets socials de la qual no reconeix. La teoria del pacte social, clarament definida en l'era moderna, ha estat en tot temps practicada per tots els tirans que han volgut dominar a son albir la societat i han intentat fer rajar el dret social de la seva voluntat com única font de dret.

No s'han pas de gastar moltes filosofies per a demostrar els esguerros d'aital principi social ; només cal observar, ço és, escoltar i guaitar. Escoltar els clams de les organitzacions naturals oprimides i guaitar el panorama desolador de runes i enderrocaments socials. Dues grans organitzacions socials són les que clamen justícia, encara fortes i arrelades perquè tenen els fonaments en les entranyes del ser humà, però trossegades i mutilades com la vinya que acaba de sofrir la pedregada: són la pàtria i la família. Les pàtries naturals delimitades pel mar, els rius i les muntanyes; per llur educació, maneres, costums i ideals, i, més que per altra cosa, per llurs idiomes, es troben partides i oprimides per les pàtries artificials (diem-ne pàtries) produïdes pel pacte social generalment proclamat entre l'estridència de les baionetes i el tronar de les canonades, pàtries que, com a artificials que són, estan sempre inquietes i es mostren sempre ambiciosos de traslladar més enllà llurs fronteres senyalades amb trinxeres de guerra. Més, així com la mar bramula i torna per lo que és seu i li han pres, així les vertaderes pàtries s'agiten i reclamen la llibertat, no precisament ensenyant canons i baionetes, sinó ensenyant serenament la llei natural davant l'opressor i acoblant llurs fills sota el seu maternal mantell per tenir-los reunits i amatents quan soni l'hora providencial de la desfeta. Per ço el ciutadà, com a tal ciutadà, no trobarà bandera més santa que la bandera

de la seva pàtria natural santificada per Déu, de qui la naturalesa és com un ressò, ni causa més justa que la causa dels drets maternals de la pàtria imposats per la llei natural que no és sinó una transcripció parcial de la llei divina”.

Amb motiu de la inauguració d'una sucursal de la Caixa de Pensions a Sant Sadurní fomentava l'interès per l'estalvi²⁹⁷: “ Pagesos, estalvieu. No pel gust de comptar a la nit del dissabte, amb avarícia, les pessetes estalviades amb el treball de la setmana, no pel gust de fer cartutxos de moneda, no pel gust de tenir més que el veí i poder-li dir amb la cara alta que és un pobre pelat, no per fer anar les vostres noies més maques que les altres noies de la vila, no per fer més llúida la festa major o la festa del barri; tots aquests foren pobres motius per l'estalvi. Pagesos, estalvieu, per cent altres motius que tots ja sabeu, i d'alguns dels quals jo us vull fer memòria. Morals i socials.

Estalvieu perquè tingueu en vostra vellesa algun diner que us ha de servir per a fer-vos menys gravosos als fills i per a fer-vos més aïmar i respectar d'ells. Estalvieu per a poder aminorar quelcom el treball a mida que us manquin les forces, podent arribar a més llarga vida. Estalvieu, perquè podeu estar malalts i passar necessitats imprevistes. Estalvieu per a tenir el pa d'avui i assegurar el de demà i poder treballar sense ànsia i amb tranquil·litat d'esperit. Estalvieu per si ve una malura, una pedregada, una desgràcia. Estalvieu, perquè el fer de pagès ve a ser cada dia més com una indústria que necessita algun capitalet per a gastar en adobs i treballs que l'han de fer més profitosa. Estalvieu per a no tenir d'acudir en vostres necessitats als usurers i a les caixes d'empenyos, que cobren el seixanta per cent de lo que deixen. Estalvieu per a fugir dels luxes inútils en el vestir i en el viure, luxes que són causa de moltes desfetes en les butxaques i en els esperits. Estalvieu per a apartar-vos dels vicis, que lo menys dolent que tenen és el ser cars i lo més dolent el fer perdre la salut del cos i de l'ànima. Estalvieu per a fer-vos

²⁹⁷ **Jaume Raventós i Domènech. *Proses de bon seny*, Volum I, p, 208 i següents.**

incompatibles sobretot amb el joc i la luxúria que perden als ciutadans i als pobles. Estalvieu per a apartar-vos de teatres, cines i balls, que atenten contra la ignorància de vostres filles i fills.

Estalvieu per a no veure's temptats de tenir enveja contra vostre veí, perquè tingui quatre quartos. Je veieu, doncs, com l'estalvi dóna benestar material i ensems ajuda a ser virtuós. Per aquests i altres motius que vosaltres sabeu, estalvieu”.

Des d'una concepció cristiana de la societat en què vivia blasmava contra la immoralitat i la indecència²⁹⁸: “ Hi ha coses deixades a les disputes dels homes en les quals caben diversitats de parers i d'opinions, i fins en algunes d'elles es pot tolerar-se el no tenir cap opinió. Així comprem nosaltres que hi hagi qui sia partidari de tal o qual forma de govern, qui busqui una repressió enèrgica del desordre, o qui la vulgui atemperada, qui vulgui per alcalde o per president del consell de ministres a fulano o a sutano, qui vulgui fer de fuster o qui s'estimi més ser adroguer. Però coses hi ha en les quals la indiferència és criminal, i tota la influència i poder de l'autoritat i tot l'esforç del cos social i de sos individus, s'han de posar sempre a favor de la veritat i del bé conegut i contra la mentida i la perversitat. Una d'elles és la decència dels costums públics, avui dia, greument amenaçada, no solament a les capitals, sinó també en nostres pobles per la impudícia de les representacions teatrals i per la impudícia de les companyies que les donen.

Aquesta indecència de certs i certes artistes que no sabem per què s'anomenen artistes, encara és cosa més perniciosa que la de les mateixes produccions teatrals, perquè té la mala bava de fer tornar indecoroses i inacceptables les mateixes produccions teatrals que són de mena honestes. Els diaris de la capital de Barcelona, sense distinció de matisos polítics, s'han ocupat amb cruent censura de la falta de vergonya en sos teatres i

²⁹⁸ **Jaume Raventós i Domènech. *Proses de bon seny*. Volum I, p, 229 i 230.**

exhibicions, i no hi ha dubte que aquest fang infecte pot d'allí estant esquitxar i realment esquitxa els teatrets de nostres viles, desmoralitzant nostres joves i molts que no són ja joves. Potser és hora oportuna de fer una crida a tota la gent que estimen la pública decència, perquè cadascú hi faci lo que pugui, des de no entrar a la sala on s'ofengui la moral, fins protestar sorollosament i legalment el dia que un hom es trobi enganyat. Mes els qui tenen més devers a complir són les autoritats i els presidents i juntes de casinos. Sense censurar a ningú, ans suposant que de part de la moralitat bo i tothom hi està, estimulem-los a tots en el compliment de sos deures oferint-los l'aplaudiment entusiasta de tots els qui volen salvar nostres viles de la corrupció, de tots els qui tenen fills o filles i no volen prostituir-los, de tots els qui no proclamen la poca-vergonya com regla de viure”.

Aquesta indecència i amoralitat la criticava amb motiu d'un carnestoltes²⁹⁹: “Jo no crec que els homes vinguin de les bèsties. Jo no crec, ni puc creure, ni vull creure que els meus rebesavis hagin estat ases, ni micos tan sols. Jo no crec que d'una bèstia en pugui esdevenir un home, encara que el vent se li emporti la cua, encara que de tant gratar. se li escurcin les potes de davant o els morrets de tant furgar, encara que el pel li caigui de tant raspallar-se. Tot i veient lo que fa la gent per Carnestoltes, tampoc crec que vinguin de les bèsties.

Això que fan de posar-se careta de bèsties, de disfressar-se de bèsties, d'anar a quatre potes com les bèsties, de bramar i fer veus diferents fins millor que moltes bèsties, no crec pas que sia una habilitat natural que l'hagin heretada d'alguna bèstia que hi pugui haver hagut entre els seus avantpassats. Més aviat que aquest rebaixament de veu o de vestit me faria entrar en dubte sobre el rebaixament moral dels homes que celebren el Carnestoltes. Més no crec tampoc que ni el belar de la luxúria, ni el bramar de la borratxera, ni el roncar de la ira subsegüent, sigui quelcom que hagi quedat d'alguns avantpassats de quatre potes, perquè, sigui dit en honor de

²⁹⁹ **Jaume Raventós i Domènech. *Proses de bon seny*. Volum I, p, 285 i 286.**

la veritat i en honor de les bèsties, els seus desordres i les seves passions no són tan repugnants ni tan rebaixades, és a dir, no són tan bestials com les de moltes persones. Per totes aquestes raons no crec que els homes vinguin de les bèsties; ara, si ens dieu que s'hi poden tornar, ja és altra cosa. Vull dir que fer un home d'una bèstia ho veig molt negre; mes fer una bèstia d'un home és cosa ben trista, però possible. El món, el dimoni i la carn fan aquest miracle per les diades de Carnestoltes”.

A *Proses de bon seny* Jaume Raventós hi ha va publicar tres necrològiques al rector sadurninenc mossèn Lluís Fontanilles, al bisbe Torras i Bages i a Enric Prat de la Riba. La crònica històrica de la mort del primer sembla força documentada³⁰⁰: “ Mossèn Lluís Fontanilles fou rector de la parròquia de Sant Sadurní de Noya. La primera partida de l'arxiu parroquial que apareix amb la seva firma és de l'any 1815. Va trobar, doncs, la parròquia exhausta i empobrida per la guerra dels francesos, que es veu que trepitjaren fort nostre terme, ja que l'arxiu parroquial esmenta una batalla a Prunamala³⁰¹, i la tradició n'esmenta una altra al serral de la Rigola³⁰². Havia estat en temps anterior, regent de la parròquia de Sant Esteve Sesrovires i vicari d'Esparreguera. Es conserva encara una còpia d'una carta seva al senyor bisbe de Barcelona, defensant se d'algunes acusacions que alguns feligresos li feren mentre fou a Sant Esteve. Son primer mirament fou la fundació o restauració de la Confraria de la Minerva, especialment dedicada a l'Adoració de Nostre Senyor Sagramentat. Els llibres parroquials guarden tota la llista dels confreres, feta de lletra de mossèn Fontanilles, per ordre de carrers, i inclou potser més de quatre cents noms (no els havem comptat amb detenció). Aquesta sola llista és ja una esplendorosa manifestació de l'estat religiós de la vila de Sant Sadurní a les primeries de la dinovena centúria. L'any 1819 s'havia estrenat una custòdia de plata,

³⁰⁰ Jaume Raventós i Domènech. *Proses de bon seny*. Volum III, p, 321 en endavant.

³⁰¹ Prop de l'actual celler de la Cooperativa Vitícola del Penedès (COVIDES), a ponent de la població.

³⁰² Indret situat al nord del municipi, entre el cinturó de ronda i la part nord de la finca agrícola de Raventós Blanc, S.A.

s'havia fet el cor de l'església i l'orgue (de la qual només queda algun ferro vell), s'havia netejat i emblanquinat l'església, millorant les robes, recomposada la casa dels malalts, etc., havent-se gastat en tot això unes 3.500 lliures. Suposem que tenia el costum de preparar bé sos sermons i fins d'escriure sencers els principals d'ells, puix es guarda algun paquet de sermons escrits de son puny i lletra.

Segons tradició oral que es guarda en diverses famílies de la nostra vila, entre elles a cal Torelló (Escolà), dels passats de la qual, un habitava a la rectoria, tingué lloc son assassinat de la següent manera: El dia 2 d'abril de 1823 (any que no fou escàs en gresques lliberals) es presentaren de dia alguns homes a la rectoria demanant al senyor rector, per a un cas urgent de son ministeri. Mossèn Fontanilles expressà sos desitjos de compondre's per a sortir, més se li va dir que no valia la pena o que el cas no donava temps. Sortí el senyor rector acompanyat d'aquells homes, prenent el camí de Monistrol per Les Roquetes, seguit també a llarga distància per l'esmentat Torelló, anomenat l'Escolà, qui, sospitant alguna cosa, volgué vigilar lo què passava. En son camí fou vist per la gent de la vila, que no pensà cap cosa bona al veure el rector així acompanyat; més com sia que la gent d'aquell temps estava esverada o acovardida per les freqüents bullangues revolucionàries, el deixaren passar sense emparar-lo ni avisar-lo.

A l'arribar al lloc anomenat Les Roquetes³⁰³, es conta que, segur ja el rector de la fi que l'esperava, va pregar als assassins que no el portessin més enllà perquè desitjava morir dins el terme de sa feligresia³⁰⁴. Sia per això, sia perquè era ja el lloc prou solitari per a la malifeta, allí fou vilment i covardament assassinat d'un tret al cap. Sembla que el tret fou sentit per l'Escolà à, qui, com havem dit, seguia de lluny, i que fou qui primer veié el cadàver

³⁰³ Aquest indret està situat al nord de can Ferrer del Mas, a l'antic camí que venint de Monistrol d'Anoia entrava a la Vila pel carrer de les Àpies (l'actual carrer Montserrat).

³⁰⁴ El terme on van esdevenir els fets era era el de Monistrol d'Anoia, que aleshores tenia entitat pròpia.

del senyor rector, i qui en donà part al poble. Fou enterrat el dia 4, l'endemà passat, en el cementiri, i exhumat i traslladat, pel gener de l'any vinent, a l'església parroquial. En Jaume Domènech, de cal Pilé, diu haver sentit a contar al seu pare, que ell i el pare d'ell (o sia l'avi del qui ho conta) assistiren al trasllat de les mortals despulles del que fou rector de Sant Sadurní, mossèn Lluís Fontanilles; que el cadàver estava sencer i aparentment incorrupte, i que al descobrir-lo li va donar son pare una bufetada (tal com s'acostumava fer en les execucions capitals³⁰⁵), perquè es quedés gravat en sa memòria l'assassinat vil de mossèn Fontanilles i s'abstingués d'imitar semblants criminals.

Als llibres parroquials i ha una partida que diu així: Als dos d'abril de mil vuit-cents vint-i-tres, en esta parroquia de Sant Sadurní de Noya, Bisbat de Barcelona, fou mort per una facció revolucionària i edat de quaranta set anys, lo Rvt. D. Lluís Fontanilles, digne Rector d'aquesta parròquia, natural de Santa Magdalena de Bonastre, de dit Bisbat, fill legítim i natural de Tomàs i Rosa Ibern. No feu testament. El cadàver del qual, lo dia quatre de dit mes i any se sepultà en lo cementiri de dita parroquia, i lo dia tretze de janer de mil vuit-cents vint-i-quatre, amb decret del M. I. Sr. Vicari General i Governador de la Mitra de Barcelona, D. Pere Abellà, fou desenterrat de dit lloc i col·locat en puesto més decent. (Segueix lo referent als funerals i va firmada per Torrents, rector de Subirats).

I aquí acaba ço que sabem del màrtir de son deure i víctima dels lliberals d'aquells temps, que, després d'haver regat amb sa suor vuit anys aquesta feligresia, la va també regar amb sa generosa sang. Que Déu el tinga al cel, per a intercedir per sos assassins i els successors d'ells. I acabem això manifestant que en la recerca d'aquestes dades històriques no havem posat de part nostra cap treball, puix que tot aquest se l'han pres els

³⁰⁵ Segons la tradició oral aquestes execucions locals se celebraven a la Plaça de l'Om, avui Plaça de l'Ajuntament.

senyors vicaris mossèn Anton Llosas i Àngel Rovira, als quals devem regraciar el desenterrament d'aquests records interessants a nostra vila de Sant Sadurní”.

Amb motiu de la mort del bisbe Josep Torras i Bages va escriure una altre necrològica³⁰⁶: “ Nostre gran Doctor³⁰⁷ és mort. L'ànima traspassada de dolor és la que ens dicta i la ploma xopa de llàgrimes la que escriu aqueixes paraules: nostre gran Doctor és mort. Hem vist morir el poeta, mes del seu niu estant ens davallen assaigs de cants que ens fan creure que el poeta no ha mort; hem vist morir el patrici, més en son sepoli ja altre aixecava nerviós la bandera de la pàtria; hem vist morir el mestre, més la escola encara bull amb el seu esperit i ens promet nous mestres; hem vist morir el polemista, més sentim la fressa de cent plomes que volen prosseguir la tasca que ell ha deixat sospesa.

Per damunt del poeta i del patrici i del mestre del polemista resplendia un astre gegant, el doctor que dictava la llei a l'artista, el patriarca que contava la tradició al poble, el sacerdot que mantenia l'afirmació eterna, l'apòstol que predicava la glòria del martiri, i aquest doctor, patriarca, sacerdot i apòstol, tot d'una peça, és mort! i i la seva cadira quedarà buida fins que Déu vulgui! Catalunya en ses sotsobres tenia un cabdill que l'animava, en ses empreses un bisbe que la beneïa, en sos dubtes un savi que l'aconsellava, en sos errors un pare que la corregia. Del cor de Catalunya estant, la seva llum resplendia més enllà i la seva santedat edificava l'Església tota, mereixent que dos Sants Pares de l'Església ens el retraguessin com un bisbe sant i com un doctor savi de la nissaga espiritual de Sant Pau. Nosaltres catalans no el podrem pas oblidar mai; la personalitat de nostre poble no solament fou per ell magistralment definida, sinó que fou en ell meravellosament encarnada, de manera que ell a nostres ulls és el gran català, el patriarca, i al desaparèixer la seva persona d'entre nosaltres, no serà pas per a

³⁰⁶ **Jaume Raventós i Domènech. *Proses de bon seny*. Volum V, p 327 i següents.**

³⁰⁷ **Es referia al bisbe de Vic Josep Torras i Bages (Les Cabanyes, Alt Penedès, 1846 – Vic, Osona, 1916).**

quedar esborrada de nostra memòria, ans bé, s'anirà engrandint i enaltint d'any en any fins adquirir el relleu d'una gran figura històrica, alçada com poques davant les generacions futures per a ésser admirada, estudiada i imitada. A l'escriure eixes ratlles³⁰⁸, el seu cos no ha passat encara als braços de la mare terra, però tenim tan fixa l'idea de què la seva ànima està ja amarada de la infinita saviesa de Déu, que al sentir en nostre dolor la necessitat d'alçar a Déu nostra pregària, gairebé no sabem per on començar: si encomanant a Déu la seva ànima, o pregant a ell que encomani a Déu la nostra Pàtria”.

La mort d'Enric Prat de la Riba va donar peu al següent article³⁰⁹: “ En Prat³¹⁰ és mort ! Tot lo que hi hagi en el món d'esperit català rebrà una forta sotragada davant d'aquest fet inexorable, i les llàgrimes pujaran del cor als ulls, testimoniant la pena més pregona, arreu de Catalunya. Res serà massa, ni cap dol serà prou fort en memòria de l'home que omple tota la història de Catalunya de vuit anys ençà. Déu ha donat a la nostra terra en aquests temps de renovació el seny d'encertar l'home, de saber-lo entendre i de voler obeir-lo. Seny vertaderament providencial, perquè les qualitats eminentíssimes d'En Prat de la Riba no eren d'aquelles que lluen obsessionen a les multituds. No era En Prat un orador de paraula ardent que encengués l'auditori; ni un menador de multituds, davant de les quals gairebé mai s'havia presentat; ni un polític efectista que fos mestre d'habilitats, ni un escriptor de fraseologia vibrant. La seva actuació es mantingué sempre en un pla superior. D'esperit selecte i aristòcrata, d'intel·ligència subtil i intuïtiva, de voluntat ferma i serena, mesurat en els seus moviments de cos i ànima, s'havia consagrat tot sencer a la causa de Catalunya sense dubtes, sense temors, sense vanitat, sense ambició, sense presumpció.

³⁰⁸ Aquest text va ser escrit el 7 o el 8 de febrer de 1916.

³⁰⁹ Jaume Raventós i Domènech. *Proses de bon seny*. Volum V, p, 329 i següents.

³¹⁰ Enric Prat de la Riba i Sarrà 1870 – 1917), primer president de la Mancomunitat de Catalunya, mort l'1 d'agost de 1917 a Castellterçol (comarca del Moianès).

I fou primerament el mestre definidor de la nacionalitat catalana i després un gran treballador i propulsor d'energies, i més tard un fundador d'escola política i gran educador per la virtut de la seva paraula i del seu exemple, i finalment, un coordinador i dominador de gairebé tots els valors i totes les energies catalanes. Podem dir que la Catalunya d'ara és obra d'En Prat, deixeble d'En Prat, filla d'En Prat.

L'aparició d'En Prat de la Riba a la vida pública de Catalunya va començar una etapa històrica de la qual ell ha estat l'ànima, i no dubtem en afirmar que la seva mort és l'acabament d'aquesta etapa i el començament d'altra nova, que els fets ens aniran revelant. Els que hem viscut aquesta època d'En Prat, curta pels anys que ha durat, emperò llarga, molt llarga, per la feina que s'ha fet, retindrem en la memòria tots els emocionants esdeveniments de que hem sigut testimonis o actors, i recordarem En Prat com el plasmador d'aquesta modalitat de la vida de Catalunya. Potser els que som homes arribarem a vells i un dia gronxarem els néts damunt dels nostres genolls i i amb quina devoció els contarem que temps enrera hi hagué un home que es digué Enric Prat de la Riba...! En Prat és mort ! i ha mort com un cristià ple de fervor, de serenitat, de resignació, confortat amb el Sant Viàtic, ungit amb la Unció dels escollits, dedicant a Catalunya l'última lletra sortida de la seva ploma i l'últim pensament de la seva intel·ligència. Resem un Parnostre pel que fou el primer dels catalans”.

Davant la posició estratègica espanyola enfront la Primera Guerra Mundial Jaume Raventós proposava abandonar la neutralitat³¹¹ : “ No sé d'on ha sortit l'idea de què les nacions neutrals podrien convertir-se en hospitals per als ferits de les nacions que estan en guerra. Ens plau, en gran manera, la idea; la trobem oportuna, amorosa i cristiana. Potser per això no es realitzarà. Voldríem veure a nostra terra convertida en un hospital de francesos, anglesos, alemanys, austríacs i servis. Voldríem, al davant de tantes desgràcies, palpar la impressió viva

³¹¹ **Jaume Raventós i Domènech. Proses de bon seny. Volum IV, p, 159 i 160.**

del gran benefici que Déu ens fa d'una relativa pau. Voldríem, tot passant pels llits d'un hospital, sentir-nos corpresos d'un sentiment efectiu de germanor envers tots els homes de totes les llengües. Voldríem, amb la contemplació de mil tragèdies, que fos nostre esperit envaït d'un horror i antipatia envers la guerra, filla primogènita del pecat. Voldríem, finalment, poder donar una lliçó muda, d'aquestes que no couen, a les grans potències de la terra, directores de la humanitat, tot dient-los: si vosaltres, riques i poderoses; heu perfeccionat l'art de matar, nosaltres, pobres i desvalgudes, practiquem el de curar: encara servim d'alguna cosa, alabat sia Déu. Voldríem d'aquesta manera intervenir en la lluita i no ser neutrals, sinó interessats en favor de tots els qui són nostres germans".

El jove Joan Ferrer Sala³¹² també s'estrenava el gener de 1926 amb només 13 anys a les pàgines de la revista parroquial *Joventut Cristiana* amb un article sobre el Nadal³¹³: " Santa Llúcia de la Bisbal, tretze dies d'aquí a Nadal. Qui de nosaltres no ha cantat aquesta popularíssima cançó i no ha sentit emplenada de joia la seva ànima, al pronunciar la màgica paraula de Nadal. I és que aquest mot inclou tot un poema; en recorda la festa més hermosa de l'any; per això ja fa molt temps per endavant que l'esperem amb delit, presurosos de poder retre homenatge al nostre Rei i Senyor Jesucrist, fet Nen per amor nostre. Ultra que'ns recorda el misteri més dolç de la nostra creligió, la festa de Nadal és la festa de les efusions íntimes de la família, car és quelcom vinculat a les nostres costums, de passar aquestes festes a casa i els que es veuen obligats a una separació forçosa s'associen per mitjà de cartes carinyoses al goig de la casa pairal; els amis feliciten llurs amics, desitjant-se mútuament felicitat; tot són demostracions d'afecte i satisfacció. Quin goig més simpàtic veure els avis i els pares; els germans més

³¹² Joan Ferrer i Sala de cal Freixenet seria detingut i assassinat durant la revolució de 1936.

³¹³ *Joventut Cristiana*, núm 5, gener de 1926, p, 3 i 4.

grans somrients i satisfets contemplar els infantons, els reiets de la casa, mentre piquen, convençuts de l'eficàcia dels cops de garrot, al Tió de Nadal.

Què cosa hi ha més poètica que la Missa del Gall tan concorreguda i solemne a la nostra parròquia? Altre dels atractius de Nadal són els pessebres, expressió plàstica de l'amor del nostre poble al Naixement del Fill de Deu. Com deu beneir des del seu petit hostatge el Diví infantó de Betlem tota la família, d'una manera especial els nensw de la casa on hi ha aquest costum!

Les cançons de Nadal també recorden d'una faisó bella els sentiments que emplen el cor de tots els fidels, ja síen majestuosos com *Adeste fideles*³¹⁴, ja tendrívols com les del nostre gran Mn. Jacint Verdaguer, ja alegres com *El noi de la mare*, totes palesen els afectes que commouen el nostre esperit en aquests sublims dies. En resum, la festa de Nadal és la festa del goig i de la pau; la que estreny poderosament els llaços de família al caliu de la llar paterna. Beneïda sia".

La llista dels poetes local de l'etapa 1900 - 1930 l'encapçala mossèn Josep Paradedà i Sala (Sant Sadurní d'Anoia, 1878 – Premià de Mar, 1948). Quan tenia 25 anys va escriure *La segona filla*³¹⁵:

La llevadora

—Deu els hi dona una xamosa nena
Cara-rodona y plena;
Dona bó de mirá,
Guayteu qu'hermosa está !

³¹⁴ És un càntic religiós se sol entonar per Nadal, amb una lletra que convida a anar a Betlem per adorar el salvador acabat de néixer.

³¹⁵ Poema facilitat per Pere Rovira i Alemany.

Una vehína

—Del perfil de la cara,
Es l'estampa mateixa de sa mare !

Una altra vehína

—Té'ls ulls blau cel, igual com els tenía
Son avia que al cel sia.

La mare

Vina als meus brassos, filla del meu cor,
Vina ab ta mare, papellona rossa !

El pare

—¡ Mireu que'm persegueix la mala sort ! ...
¡ Jo esperaba un hereu ... y una altre mossa !

El poeta Jaume Rossell i Roig (1891 - 1964) de cal Ticus seria el més prolífic del segle XX. D'aquesta etapa destaquen, entre d'altres, tres poemes, el primer de 1915 dedicat a Eulàlia Mata i Gabarró —amb qui es casaria quatre anys després— titulat *Tendra flor*³¹⁶:

" Poncella d'Abril
a punt d'esclatar,
la del cor gentil,
la del dolç mirar,

Ensomnis d'amor
goses nit i dia,
no saps de l'aspror
de la melangia.

Ni aimes clavell
que ja n'és badat,
és el llir novell
ton somni daurat.

³¹⁶ **Glosses sadurninenques d'en Jaume Rosell i Roig.** Traç biogràfic i recopilació de poemes realitzats el 1983 pel seu fill Joan Rosell i Mata.

Més... ai ! que d'amor
jamai rebis dany
que el més greu dolor
és el desengany".

El 1920 Jaume Rossell va compondre *Himne a l'esport*³¹⁷ que va ser premiat en el Certament Literari del Poble Nou de Barcelona del mateix any:

"Que l'aire pur ens ompli el pit;
fugim del vici, febre insana;
tot educant-nos l'esperit
aimem l'esport que ens agermana.

Fen tot esport, petits i grans
que en du salut, que és font de vida;
quan serem forts tindrem fills sans,
serem de raça més fornida.

Que la noblesa en triomfar
sigui l'orgull del nostre lema
que mai l'instint del baix lluitar

³¹⁷ **Ob.cit.**

no ens faci el blanc d'un anatema.

Mai defallim si som vençuts
i enlaire alcen honrats la testa,
que un altre jorn si som astuts
llorers haurem de nostra gesta.

Que tot pregant i tot corrent
guanyin els muscles lleugeresa;
que ens colri a ple el sol i el vent
que en faran do de fortalesa.

És de virtut un enfilall
el noble esport, és tot grandesa,
ens estimula en el treball
i triomfants en tota empresa".

El tercer poema seleccionat de Jaume Rossell amb el títol *El llargandaix i la perdiu*³¹⁸ el va publicar en el calendari d'*En Patufet* el 1924:

" Una perdiu i un llargandaix,

³¹⁸ **Ob.cit.**

dalt d'un marge ella i ell a baix,
llarga conversa van tenir,
les seves dots van discutir;
el llargandaix, deia sensat:
—Jo vinc fent bé a la humanitat;
quan una serp vol encisar
algun pagès, que es sent roncar,
amb pessigolles donc l'alerta
a aquell pagès fins que es desperta—.

Pro la perdiu digué amb inflor:
—Fuig ! que a mi em cerquen amb braó,
corrent pel bosc adelerats,
homes humils i ponderats;
mentre de tu, lleig i verdós,
tothom en fuig, per fastigós—.

El llargandaix, contesta atent:
—Saps perquè et cerca a tu la gent?
per fer-te amb cols a la cassola
i així donar gust a la gola.

Aprofitem doncs la lliçó;
quan algú ens cerqui adelerat...
mirem primer si és caçador
que ens vulgui fer amb estofat".

A més de Jaume Rossell, començaven a despuntar al redós de la parròquia un grup de joves poetes locals, entre els quals destacaven Jaume Torras i Llopart, Pere Uyà i Morera i Adjutori Varias i Gabarró. Tots ells, prosistes i poetes, van contribuir a la difusió de la llengua catalana i de les tradicions del país sota la Dictadura de Primo de Rivera. El gener de 1927, Jaume Torras, de la farmàcia del mateix nom, va publicar el seu poema *El nadó té fred*³¹⁹:

" La Verge que cus,
veu al nen Jesús
que'l fred el fa balb...
I tota es commou !
La mula i el bou
l'hi donen escalf.

S'és fos el caliu
i en sent un fred viu
dintre l'establia.

³¹⁹ *Joventut Cristiana*.núm. 17, gener de 1927, p, 5 i 6.

En tan humil lloc,
un xiquet de foc
els revifaria.

Prou venen ocells,
volant a parells
portant brins de palla.

Maria, plorant
fa un bes a l'infant
i tristoia calla.

La Mare de Déu
esguarda la neu
que volta la cova,
i amb gest senzill
estreny al seu Fill;
car li manca roba.

Amb toi i ésser fosc
Sant Josep va al bosc...

i enardit s'empenya
en dur un feix feixuc
d'argelaga, brucs
i brancam per llenya.

S'escola la nit
i el Nadó arraulit
al cos de Maria,
s'adorm i somriu
i el non-non joliu
dura fins que's dia".

Cinc mesos després el mateix Jaume Torras publicava *Estada a Egipte*³²⁰:

" El bon Josep i la Verge
tots a Egipte han arribat,
cerca que cerca casona,
volten entorns i poblats.
Una de vella i xicota
a l'últim els han llogat.
Cerca matí.

³²⁰ *Joventut Cristiana*, núm 22, juny de 1927, p. 3 i 4.

cerca de tarda
cerca que cerca s'hi han ficat.

Fila que fila Maria
sota l'ombriu de l'arbrat,
i en ses mans esdevé seda
en llinet esparpillat.
Fila que fila tothora,
i en tasca no s'abat.

Fila'l matí
fila a la tarda
fins que el borrim s'és acabat.

Broda pessés i més pessés,
pels veïns rics del voltant;
quan més pessés Ella broda
més feina li van portant.
Son Fill aguanta les troques
i Josep va capdellant.
Brodi'l matí,

brodi la tarda,
altres l'ajuden tot cantant.

Cus i sorgeix roba vella
de son humil parament;
prenda usada qu'Ella toca
els seus dits la fan olent.
Si es flairant a camosina
o a llirs, no ho sap pas la gent.

Cus al matí,
cus a la tarda,
sens sentir mai defalliment.

El Fuster tot ho embalatja,
ajudant-lo el nen Jesús;
martell ribot i garlopa,
coixí, teleret i fus.

Noves de mort
del rei Herodes
fins l'Egipte duu un intrús".

El jove Pere Uyà, de la rellotgeria del carrar Cavallers , va publicar *Sant Jordi triomfant*, un breu poema

dedicat al patró de Catalunya³²¹:

"Mireu-se el jovencell esvelt i llest;
sempre amatent a la cristiana crida
cavalca en son corcer, tothora prest,
radiós de llum i assadollat de vida.

El rostre resplendint-li un goig honest,
ell mena el poltre —qui obeeix la brida—
brunzent com un dardell; el drac ferest
udola, ronc de ràbia maleïda.

Ningú com el genet branda la llança
amb mestria inspirada i generosa;
mai ha copsat acorament plebeus.

I escometent el monstre amb refiança
li malfereix la glòria verinosa
boi rebatent-se'l, victoriós, als peus".

³²¹ *Joventut Cristiana*, núm.20, abril de 1927, p 3.

Finalment, Adjutori Varias i Gabarró³²², fill d'un tractant de vins, que a la dècada següent escriuria un bon nombre de poemes i articles, va publicar la seva *Cançò popular* el juliol de 1927³²³, al final de la Guerra del Rif al Marroc, on morien o resultaven greument ferits molts soldats espanyols i catalans:

"— Jo quan era petitet
la mare prou m'estimava.
M'en donava algun ouet
i alguna nou esquerdada.
Ara que ja són grandet
me'n fa anar a la campanya.
A la campanya del rei
que els qui van no en tornen gaires.
També en tornarà el meu fill
que n'és de casa mitjana.
Un dia estant al balcó
al balcó que es pentinava.
Ja me'n veig venir el meu fill
vers un camp que en verdejava
verdejava de clavells

³²² Havia nascut a Sant Sadurní el 10 de febrer de 1911, era fill de Ramon Varias i Solà i Teresa Gabarró i Farreras. Vivien al carrer Sant Antoni, 30.

³²³ *Joventut Cristiana*, núm 23, juliol de 1927, p. 5.

i de violes morades.
Ai fill meu com t'has tornat
sense cao color a la cara.
Ai mare, no'm digueu res
que nos n'heu sigut la causa.
Ja em poder anar a fer llit
a dalt de les golfes altes
en poseu els llenços nets
i les coixineres blanques
que pel temps que jo viuré
no les embrutaré gaire.
Quan mori em posareu
una de les meves armes.
I la gent que passaran;
de qui són aquestes armes .
Són d'aquell pobre soldat
que n'ha mort a la campanya".

Mirat amb una certa perspectiva, el personatge sadurninenc més destacat del període 1900 - 1930 va ser Manuel Raventós i Domènech de can Codorníu, nascut al poble el 1862. Com ja s'ha explicat, va prendre el relleu

de Marc Mir Capella, l'hereu de la casa pairal de can Guineu i el capdavanter de la lluita contra la fil·loxera, mort el 1903, quan tenia 51 anys. No es tractava d'una substitució generacional (Marc Mir i Manuel Raventós només es portaven deu anys de diferència), sinó de quelcom molt més important, ja que representava : 1) el declivi de l'hegemonia local basada en l'agricultura i l'auge del poder econòmic fonamentat en la indústria del xampany; 2) la irrupció de l'activitat emprenedora xampanyista enfront del cofoïsme derivat de viure a costa de les rendes agrícoles, de les vendes de terrenys urbans i del lloguer d'immobles industrials en desús; 3) la consolidació de dues classes socials de caràcter industrial (l'empresariat i el proletariat) amb el consegüent establiment d'unes noves relacions i conflictes laborals , seguint els mateixos paràmetres que a les fàbriques locals de paper del Molí Guineu i de la de filats de cotó de can Jordana, així com dels molins pelleters i paperers que existien aleshores a les conques de l'Anoia i el Riudebitlles; i 4) l'obertura comercial del municipi a la recerca de nous mercats consumidors de xampany arreu de l'Estat espanyol i amb vocació internacional. És per tot això que al final d'aquest primer relat convé aturar-se en la biografia de Manuel Raventós ja que conté moltes de les claus que ens ajudaran a entendre el primer terç del segle XX sadurninenc , fet i fet, fins a la Segona República.

A risc de ser acusat de resolutiu i poc esforçat, crec honestament que una de les millors maneres manera d'entendre el personatge és recórrer literalment a les *Notes biogràfiques de Manuel Raventós Domènech* escrites de forma magistral pel seu propi germà, Jaume Raventós³²⁴. Costaria molt superar-les i, en qualssevol cas, també s'hi afegiran altres comentaris complementaris.

³²⁴ Jaume Raventós Domènech (1868 - 1938) , l'autor entre d'altres de l'obra *Memòries d'un cabaler*.

La primera nota biogràfica fa referència a la infantesa i als primes estudis de Manuel Raventós: "A cosa d'un quilòmetre de Sant Sadurn d'Anoia, en el camí veinal que travessa la riera³²⁵ quasi fregant l'esperó de defensa de can Guineu³²⁶, que portava Espiells ³²⁷ i a Sant Llorenç d'Hortons³²⁸ , i que no existeix actualment, estava situada l'espaiosa casa pairal de can Codorníu, transformada avui en oficines de la S.A. Codorníu, després de bastida en una esplanada pròxima la magnífica estada construïda pel nostre biografiat l'any 1908³²⁹. Allí nasqué en Manuel Raventós Domènech, primogènit de Josep³³⁰ i Teresa³³¹, el dia 7 de setembre de 1862 [...]. Les primeres lletres li foren ensenyades pel mestre de minyons de la vila, el notable pedagog senyor Aranyó, que passà, crec jo, després a la ciutat de Terrassa. Traslladada la família a Barcelona a causa de la guerra carlina l'any 1872, en Manuel va tenir-hi per mestre particular un tal senyor Tudó, i més tard, potser l'any 1874, va ingressar d'alumne en el notable col·legi barceloní dit de Sant Miquel, situat al carrer del Governador [...]. És molt probable que en aquest col·legi vagi fer la primera Comunió abans de cursar el primer any de batxillerat. Mentrestant el pare no estava oció en el seu pis del carrer Girona, a Barcelona. Amb els seus cinquanta anys , assistia a la càtedra de Química general de D. Ramon de Luanco³³² i a la Universitat de Barcelona, com si fos un jove; era alumne asidu del

³²⁵ El riu (o riera) Anoia.

³²⁶ Es referia a la construcció per a la captació d'aigües per a la fàbrica de paper del Molí Guineu que la família Mir tenia arrendat a uns empresaris.

³²⁷ Barri del terme municipal de Sant Sadurní, aleshores amb una ermita romànica i ara, a més, amb l'Escola de Viticultura i Enologia Mercè Rossell i Domènech.

³²⁸ Municipi de l'Alt Penedès fronterer amb la comarca de l'Anoia.

³²⁹ La torre modernista construïda per l'arquitecte Josep Puig Cadafalch (1867 - 1956).

³³⁰ Josep Raventós i Fatjó (1821 - 1885).

³³¹ Teresa Domènech i Vinyals.

³³² José Ramon de Luanco Riego (Castropol, Asturias, 1825 - 1905), químic i historiador. Va ser president de l'Ateneu Barcelonès i de l'Acadèmia de les Bones Lletres i ocupà diverses càtedres a les universitats d'Oviedo, Santiago i Barcelona, esdevenint rector de la darrera el 1899.

curset de Química agrícola que el senyor Justo i Villanueva³³³ donava a l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, i en el jardí de la casa on habitava va buidar un petit soterrani per fer assaigs d'elaboració de vins escumosos amb la cooperació del senyor Esquirol³³⁴, propietari de Vilanova desterrat també a Barcelona [...]. Poc pensava en Josep Raventós que estava sembrant la llavor d'un indústria que havia de donar celebritat al seu cognom , a la seva casa i a la vila on havia nascut".

La segona nota biogràfica porta per títol *Al col·legi i a la Universitat. La mort del pare* : " Resolta que fou la tragèdia carlina, la família es va traslladar altra volta a la casa de pagès i en Manuel Raventós fou portat a prosseguir el batxillerat al col·legi del Jesuïtes del Salvador, a Saragossa, el dia 3 de febrer de 1876, probablement mentre cursava el segon any.[...] Hi va passar una perillosa pulmonia que el portà a prop de la mort, durant la qual fou viaticat i allí va acabar el batxillerat el 1880.[...] En haver sortit passà a Barcelona a cursar a la Universitat diverses assignatures de les facultats de ciències fisico-químiques i ciències exactes, sense intenció, creiem , d'obtenir títol acadèmic. Freqüentava també l'aula del seminari, on donava les seves explicacions el celebrat doctor Almera³³⁵. En aquest període (1880 - 1884) mostrà aficions literàries, influït, sens dubte, per la lectura dels poetes de la nostra renaixença. Va compondre algunes poesies; va escriure una comèdia, que fou aplaudida en un teatre de Sant Sadurní; un poemeta d'uns cinc-cents versos , amb el títol *Càntic a la tempestat*; va començar un poema al qual va posar per títol *La Creació*, del qual queden alguns manuscrits dispersos; tot això

³³³ **Luís Justo y Villanueva (Madrid, 1836 - 1880) , químic i enginyer industrial espanyol i primer degà del Col·legi d'Enginyers Industrials de Barcelona.**

³³⁴ **Miquel Esquirol i Soler (Vilanova i la Geltrú, 1841 - 1890) a l'igual que Manuel Raventós de can Codorníu s'havia refugiat a Barcelona amb motiu de la Tercera Guerra Carlina.**

³³⁵ **L'eclesiàstic Jaume Almera i Comas (Vilassar de Mar, 1854 - Barcelona, 1919), geòleg i paleontòleg català i fundador del Museu Geològic Diocesà del Seminari de Barcelona.**

ha quedat inèdit. Només va imprimir un poemeta titulat *Les set paraules que digué Crist a la creu* ³³⁶[...]. En aquests temps dels estudis de Manuel Raventós (1876 - 1885) el pare donava impuls a la indústria de la mistela, a la qual dedicava toita la verema de la finca, fins a portar-la a un grau altíssim de prosperitat amb la seva claríssima intel·ligència i remarcable activitat i prudència; arribà a guanyar-se un crèdit per ningú no igualat, amb la seva serietat i honradesa[...] Complementària d'aquesta indústria era la destil·lació de vins, tenint, com tenia, de pròpia elaboració l'esperit de vi, matèria indispensable. Ensem amplia l'elaboració de vins escumosos, construïa un modest soterrari per a les ampolles i un celler per a criar els vins i començar a portar al mercat les primeres caixes. Això no obstant, la indústria no tenia sinó estat rudimentari, i més aviat semblava una afició que no un negoci [...]. El cop fort fou la mort del pare, pel març de 1885 [...] mort impensada i desconcerteradora. L'hereu no tenia sinó vint-i-dos anys , i la filloloxera a les portes de casa plantejava un problema paorós".

A la tercera nota biogràfica sobre el seu germà Manuel que porta per títol *A can Codorníu. El casament. La mort de la mare*, Jaume Raventós escriu : " La mare, vídua, que havia polsat bé la capacitat del seu fill³³⁷ no va pas dubtar a deixar a les seves mans l'administració del patrimoni. Quatre germans més conviven en la família, que, posats per ordre d'edat, havien per noms, Mercé, Jaume, Josep i Assumpció. Tres més, Patrocini, Assumpció i Ramon havien volat al cel els anys primers anys de la seva vida. L'hereu, va continuar allò que havia trobat i es veié obligat a deixar els estudis universitaris. La seva empena i la seva acivitat es posaren ja llavors de manifest. Amb bona base científica estudiava sàviament els problemes, matinejava extraordinàriament perquè no li faltés temps, i amb la seva audàcia deixava esmerduts els dependents i els de fora de casa. Es va proposar triplicar la

³³⁶ Es pot llegir al final del volum II de *Flors i violes*.

³³⁷ Manuel Raventós Domènech.

producció a la finca i ho va obtenir gastant en un sol any, per adobar-la, unes setanta mil pessetes, quantitat que podia llavors qualificar-se de fabulosa.

Tot i això, la indústria de la mistela estava amenaçada d'una pròxima ruina, ja per les lleis de tributació d'alcohols medidades pels ministres d'Hisenda ja per la preferència, cada dia creixent, que els consumidors demostraven per als vins secs. Fou llavors quan Manuel Raventós girà els ulls vers els assaigs de vins escumosos, que el pare havia iniciat a Barcelona els anys de la guerra carlista i havia continuat més tard a la casa pairal. Aquella llavor trobà saó per a germinar. Ell mateix va anar a Reims a estudiar l'organització i els procediments xampanyesos; passà a ésser dependent d'un taper³³⁸, per trobar més fàcil l'entrada a les gran cases d'aquella famosa comarca³³⁹ i en va portar un pràctic operari³⁴⁰ per a certes operacions més delicades. Preveient, altrament, que la invasió fil·loxèrica el deixaria ben aviat sense primera matèria, es va preocupar de replantar ràpidament la finca amb portaempelts americans i aquelles pues (morastell, macabeu, xarel·lo, parellada) més aptes per a la singular elaboració a què ja havia decidit de dedicar-se. No esperava pas que les vinyes fossin perdudes per a arrencar-les només que les veiés decandides les arrabassava, ja amb la llaura rompedora³⁴¹ estirada per vuit bous, ja amb la que era arrossegada per un malacat del vogi o mogut amb locomòbil³⁴², que tots aquests procediments va emprar simultàniament per tal de fer la replantació ràpidament i no quedar-se sense raïms per a la indústria que havia començat amb auspicis favorables. Penso que fou en els anys 1885 a 1886

³³⁸ **Fabricant de taps de suro.**

³³⁹ **La Champagne (França).**

³⁴⁰ **Monsieur Alfred Delapierre.**

³⁴¹ **Una arada que llaurava a gran profunditat.**

³⁴² **Màquina de vapor adaptada a les feines agrícoles, propietat però del Marquès de Monistrol.**

que va començar una fina amistat amb el gran apologista reverend Fèlix Sardà i Salvany³⁴³, que va durar fins a la mort d'aquest. Fruït d'ella va ser la col.laboració de Manuel Raventós a la *Revista Popular* i a l'*Almanaque de los Amigos del País*, i també el fet que més tard fos establerta a la Tipografia Catòlica del carrer del Pi l'administració del *Resumen de Agricultura* i de l'*Agenda Agrícola*.

Es va casar el dia 15 de març de l'any 1887 amb Montserrat Fatjó Tintorer³⁴⁴, procedent de la mateixa casa pairal d'on havia sortit la seva àvia, la família de la qual vivia llavors a can Tintorer, del terme de Barberà, casa de la qual era pubilla la seva mare.[...].

Aquest any 1887 fou de mal averany per als viticultors del Penedès. El mildiu³⁴⁵ que, poc conegut encara, havia fet la seva aparició un parell d'anys abans, va deixar veure la seva acció malèfica amb una virulenta invasió. En Manuel Raventós fou el primer a la comarca que el va combatre amb les polvoritzacions cúpriques³⁴⁶[...]. Aquesta fou la primera campanada que escampà la seva fama d'intel.ligent viticultor.[...] La seva activitat es veié estimulada l'any 1888 pel naixement del seu fill Josep (25 de febrer) que portava els mateixos nom i cognoms del pare. Aquest fou l'any precisament de la primera Exposició Universal de Barcelona a la qual la casa Codorníu va portar els seus vins escumosos i va obtenir per a ells dues medalles d'or i també per aquest temps li fou atorgat el premi del Ministeri de Foment al millor viticultor i vinicultor d'Espanya.[...] La fil.loxera anava envaïnt ja algunes vinyes; la comarca estava consternada, de tot arreu ploviem preguntes sobre el què calia fer. La vila de Sant Sadurní semblava la destinada per la Divina Providència a posar-se a l'avantguarda de la lluita: ella era la

³⁴³ **Fèlix Sardà i Salvany (Sabadell, 1841 - 1916).**

³⁴⁴ **Montserrat Fatjó Tintorer (1864 - 1889).**

³⁴⁵ **Malatia de le vinyes ocasionada per fongs que ataquen a les fulles, a la tija i als raïms.**

³⁴⁶ **Oxiclorur de coure.**

pàtria d'en Marc Mir, d'en Pere Rovira de la Foradada, d'en Rafael Mir i Deàs i d'en Manuel Raventós³⁴⁷, viticultors tots ells de mèrit i fama, i tot el país tenia els ulls en el que ell pensaven i feien. Cal dir que tot ells estigueren a l'altura de llur missió, i per donar més seguretat i autoritat a llurs decisions, emprengueren plegats un viatge al Migdia de França, per estudiar-hi el problema de la replantació de les vinyes fil.loxerades, del qual tornaren fets uns apòstols de la bona nova; escamparen per tota la comarca els coneixements adquirits i aixecaren el decaigut esperit dels pagesos em mítings i conferències.

I arriba l'any 1889, amb les seves hores tràgiques per al biografiat. El dia 13 de gener, després d'una malaltia de més de mig any, morí santament la mare Teresa Domènech i Vinyals, confortada amb els Sant Sagraments i donant proves d'una cristiana resignació. Com si això fos poc, per l'abril la seva esposa i el seu filllet van passar malalties molt greus [...]"

La nota quarta es titula *Vins escumosos. La replantació de les vinyes. El Resumen de Agricultura. L'Àpat. President de la Federació Catalana Balear. La visita de sa Majestat. Malaltia:* " Amb la mort de sa mare, en Manuel Raventós va quedar en plena possessió de béns pairals i en plena llibertat d'iniciatives. Va aguditzar l'estudi del problema de la replantació de les noves vinyes i amb el desig que els estudis i les proves que ell fes fossin profitosos per tot el país, va fundar en 1889 la revista *Resumen de Agricultura* , comptant amb la col.laboració dels amics ja citats que l'acompanyen a França i altres, com el doctor en ciències físico-químiques Casimir Brugués³⁴⁸, íntim amic

³⁴⁷ **A més de Marc Mir Capella (1851 -1903) de can Guineu , Pere Rovira Cañameres (1851 - 1908) de la Foradada , Rafael Mir Deàs (1860 - 1942) de cal Magí Guineu i Manuel Raventós Domènech (1862 - 1930) de can Codorníu, Sant Sadurní també era la pàtria d'altres convilatans que junts van afrontar el repte de la fil.loxera: el metge Antoni Escayola Font (1844 - 1903) , el propietari de la finca de cal Milà de la Roca de Lavern (Subirats) Modest Casanovas Romeu (1859 - 1926) resident a Sant Sadurní i del també propietari local Francesc Romeu Esteva (1855 - 1936). A tots ells sel's va denominar els *Set Savis de Grècia.***

³⁴⁸ **Casimir Brugués i Escuder (Barcelona, 1863 - 1940).**

seu des de la infància; en Salvador Rovira Santacana i en Modest Casanovas , propietari de Sant Sadurní³⁴⁹ i potser algun altre que no ens ve a la memòria. En les seves pàgines trobaríem la història de la replantació de les vinyes del Penedès [...] Pot dir-se que l'heroi d'aquella croada fou Marc Mir [...] Manuel Raventós deixà la direcció de *Resumen de Agricultura* el 1904, en el gener del qual morí Marc Mir³⁵⁰ la revista però encara va durar fins acabat el 1914 [...] Complement d'aquesta revista fou l'*Agenda Agrícola*, dirigida pel mateix Raventós i publicada en 1893.

Per aquell temps (1890 o 1891) fa un viatge al nord d' Itàlia per visitar a Asti i a les cases elaboradores del *moscato spumante*, indústria íntimament relacionada amb la seva.

[...] Amb aquell esperit pràctic que solia posar en les seves obres el nostre biografiat, va seguir durant cinc anys (1888 - 1893) unes experiències de poda i adobs.[...] En 1894 i 1895 va obtenir les seves primeres victòries a l'estranger, amb les medalles d'or que li foren atorgades en les exposicions d'Anvers (1894) i de Bordeus (1895). Precisament en aquesta, assistí ell mateix a les deliberacions del jurat, servint, disfressat de cambrer, el seu escumós [...]

La replantació fou ràpida i a can Codorniu estava ja be i acabada el 1896. [...] Quan va començar a córrer la centúria vint, la indústria dels escumosos entrava en un període de plena prosperitat. Llavors en Manuel Raventós va donar un fort impuls a la construcció de nous cellers i soterranis, sales de premses, luxosos locals d'expedició, fins que obligat pel creixement del negoci, es va construir l'esplèndida casa nova; l'antiga casa pairal

³⁴⁹ **Modest Casanovas Romeu (1859 - 1926) vivia a la Plaça Nova de Sant Sadurní, però la seva finca agrícola la tenia a cal Milà de la Roca a Lavern (Subirats)**

³⁵⁰ **Marc Mir va morir de fet a finals de desembre de 1903.**

fou dedicada a habitació del majordorm, Josep Montserrat³⁵¹, que sempre va considerar com el seu millor col.laborador, i a oficines de comptabilitat i laboratoris. Moltes d'aquestes noves construccions foren executades³⁵² segons plans de l'arquitecte Puig i Cadafalch³⁵³.

Els estudis que durant divuit anys va anar fent sobre les premses, tema al qual va dedicar una atenció preferent, els va publicar a la seva revista *Resumen de Agricultura* (1901 - 1904) i els va recopilar en un llibre que quedarà com un clàssic en aquesta qüestió.[...] Altrament, desitjós de no tancar-se en el cercle dels seus interessos particulars escriví alguns articles sobre l'ensenyança agrícola al *Diario de Barcelona*, a la *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro* (1898), i a *La Veu de Catalunya* tot un rengle d'articles amb el títol general de *Filosofies de fora* i amb la signatura de *Pagès*, que començaren en 1899 i anaren sortint amb algunes intermitències en 1900, 1901, 1903 i 1911.

L'any 1897 va començar a funcionar en terres catalanes la Federació Agrícola Catalana Balear, que celebrava una reunió mensual a l'estatge de l'Institut de Sant Isidre i un congrés anyal en diverses ciutats i viles , resseguint succesivament les quatre províncies catalanes i les Illes Balears, per discutir temes d'actualitat, interessant principalment a les comarques on el congrés es reunia.Les diades del congrés eren ordinàriament les dues festes de Pasqua Granada. Tingueren una part principal en l'organització d'aquesta entitat, entre d'altres, Teodor Creus, el marquès de Camps, Ignasi Girona³⁵⁴, Marc Mir , Zulueta³⁵⁵, Salvador Dachs , Leonci Soler i

³⁵¹ **Josep Montserrat i Font.**

³⁵² **Un dels contractistes sadurninencs que hi va intervenir va ser Bonaventura Manobens Rovira.**

³⁵³ **Josep Puig i Cadafalch (1867 - 1956)**

³⁵⁴ **Ignasi Girona i Vilanova (Barcelona, 1857 - 1923) enginyer agrònom i polític.**

³⁵⁵ **Josep Zulueta i Gomis (1858 - 1915) , diputat a Corts Espanyoles durant la restauració borbònica.**

March³⁵⁶, Eusebi de Puig i de Rich³⁵⁷, i el nostre biografiat. El seu objecte era crear una força agrícola incontrastable influent en les esferes governamentals i en el país agrícola mitjançant l'adhesió de les nombroses societats agrícoles disperses per la regió. Les tasques foren inaugurades l'any 1897, després del congrés de Sant Sadurní d'Anoia, que fou considerat com el primer de la Federació, perquè va incubar-s'hi el projecte i no foren interrompudes fins l'any 1923, després del congrés celebrat a Sóller [...] L'any 1903, en el congrés de Manresa fou elegit per a la presidència de les forces agrícoles catalanes en Manuel Raventós [...] i cessà reglamentàriament en el càrrec l'any 1904, en el congrés del Vendrell[.....].

El dia 17 d'abril del mateix any va rebre a la casa pairal de Sant Sadurní la visita de S.M.Alfons XIII. En Manuel Raventós volgué donar a l'acte una alta significació agrícola , invitant a l'àpat els representants de les societats agrícoles que formaven la Federació Agrícola Catalana Balear [...] Acabat que fou l'àpat i abans de visitar els cellers subterranis, en Raventós va llegir a Sa Majestat un missatge ben expressiu dels corrents que llavors dominaven entre els pagesos. Fa així traduït al català: Benvingut sigueu, Senyor, a aquesta casa dels meus passats, a visitar la representació de més de setanta societats aquí reunides i la instal.lació vinícola on esteu. Us ho agraim en l'ànima. Admirats de les virtuts de la vostra augusta mare³⁵⁸, i esperançats de vós perquè heu dit que desitjàveu ésser el primer agricultor d'Espanya, ens permetem d'evocar una frase de Napoleón que deia que l'agricultor que fa produir dues espigues on se'n produïa només una dobla el territori de l'Estat. Nosaltres, els agricultors, desitgem doblar aquesta part del vostre regne, però ensopeguem amb la inestabilitat dels governs i de les lleis, els tributs

³⁵⁶ **Leonci Soler i March (Manresa, 1858 - 1932), propietari rural i polític.**

³⁵⁷ **President de 1900 a 1932 de la Junta directiva de la Cambra Agrícola de l'Empordà.**

³⁵⁸ **La reina regent Maria Cristina de Habsburgo - Lorena (1858 - 1929)**

sempre creixents, amb l'impost de consum que fa néixer el vi artificial dintre les capitals, amb l'escàs coneixement que els legisladors poden tenir de les necessitats peculiars de cada regió i dels prejudicis que irroguen les seves lleis.

El propietari d'extensos dominis fa l'arrendament per finques, ja que comprèn la impossibilitat d'administrar-les directament; per això tenim fe en els concerts econòmics, ja que creiem ruïnosa per a Catalunya i per al Tresor l'administració directa. Podríem fer assaigs parcials, i si a això s'unia la solidesa i llarga durada dels vostres governs, perquè tinguéssin temps d'estudiar a fons la necessitat de la producció i no haguessin de preocupar-se a afermar-se en el poder, doblaríem sens dubte la producció d'aquesta part del vostre regne, on tantes activitats i iniciatives són anulades per les lleis.

Preguem a V.M. que ens feu l'honor de sovintejar i allargar les vostres visites, que tant han de contribuir a conèixer les nostres necessitats. Aquí trobareu lleialtat i desigs de treballar i, amb ajuda de Déu, sense perdre el temps en xorques lluites polítiques, donarem a aquesta regió tal grandesa, que el vostre major orgull sia governar-nos.[...].

En aquest mateix any va començar a viure *L'Àpat*, petit setmanari de quatre planes només, amb el qual en Manuel Raventós volia propagar entre els pagesos la doctrina i moral cristianes, i ensems vulgaritzar els seus coneixements i assaigs agrícoles. El setmanari viqué amb el seu nom original fins l'any 1919 [...] *El Bon Seny*³⁵⁹ va allargar la seva vida fins acabar l'any 1922".

La cinquena nota biogràfica de Manuel Raventós escrita pel seu germà Jaume porta per títol *President de l'Institut Agrícola. Diputat solidari. Mort del seu fill, Josep*: " Pel gener de 1907 en Manuel Raventós fou elegit president de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, la societat agrícola catalana més antiga de Catalunya

³⁵⁹ La nova capçalera que substituï *L'Àpat*.

fundada a mitjans de la centúria dinou. [...] D'ençà de la seva joventut en Manuel Raventós fou un convençut catalanista, sense que prengué una actuació política determinada. Quan l'acabament de les guerres colonials (1898) va prendre estat a Catalunya el partit polaviejista³⁶⁰, de caires regionalistes, ell va formar part de la junta que es va constituir i va mantenir relacions d'amistat amb el general Polavieja. Per aquells temps tingué temptacions d'intervenir en la política [...]. Fou després soci de la Lliga Regionalista i va figurar a la seva junta directiva, essent-ne president Enric Prat de la Riba.

Vingué el mes de març de l'any següent (1907) amb el seu període electoral. Allò era un veritable alçament legal a Catalunya. Tots els homes de prestigi de la nostra terra lluitaven a l'avantguarda, donant llur nom a les eleccions. En Manuel Raventós, president de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, s'incorporà al moviment *solidari*³⁶¹, fou candidat pel districte de Valls-Montblanc. Fundà i dirigí amb mires electorals el periòdic *Solidaritat*, on es publicaven articles agrícoles i polítics, la vida del qual va durar fins a les eleccions [...] En Manuel Raventós anà a Madrid a ocupar l'escó que li pertocava en el Congrés. Allí va inaugurar les seves tasques combatent pel juliol de 1907 el projecte de llei organitzant el trust del sucre, i pel novembre de 1908 el projecte de llei d'alcohols, defensant, amb l'ajuda d'altres diputats solidaris, el lema de la lliure destil·lació del vi, al qual es mantingué fidel tota la vida, perquè veia en aquesta lliure destil·lació el millor paliatiu de les freqüents crisis del preu del vi.[...] L'any 1908 foren dissoltes aquelles Corts i l'exdiputat se'n tornà als seus negocis ben decidit a no reincidir.[...] no tardà gaire (8 d'octubre) a finir a Barcelona, víctima d'una apendicitis, el primogènit Josep, a la jove edat de vint anys, minyó robust de cos i d'ànima, falaguera esperança de la casa, que havia cursat el batxillerat en els col·legis de Pares Jesuïtes de Sarrià i Orduña[...]"

³⁶⁰ El seu màxim exponent era el general Camilo García de Polavieja y del Castillo (1838 - 1914)

³⁶¹ La candidatura prengué el nom de *Solidaritat Catalana*.

Sisena nota biogràfica titulada *Les vineries. Notes de viatge. Director de l'Escola d'Agricultura. Polèmiques*: " Degué ser el 1910 que el seu enteniment encetà el tema de les vineries o fàbriques de vi que, com les filatures³⁶² i els teixits, treballésin tot l'any en una forma industrial, amb mostos conservats per una o altra manera. Els pagesos feisn mostos; els industrials farien vi [...] Potser l'any 1911, en què va complir el temps reglamentari a la presidència de l'Institut, fou el de més fecunditat per a la seva ploma. Dóna a *La Veu de Catalunya* unes notes de viatge d'Estrasburg, Zermatt i Trent; dóna al públic el seu llibre *Qüestions econòmiques. L'Absentisme. Impost sobre el capital*, i aquell altre llibre del qual podem dir que és la seva obra mestra. *La Verema*, cant del triomf de l'home que veu coronat per l'èxit els seus treballs, poema d'amor a la vinya i a la vida de pagès, viticultor, el qual, ensems que l'esperit poètic de l'autor, ens palesa l'home calculador implacable i l'ardit organitzador.

[...] En Prat de la Riba, que el tenia ben conegut, li encarrega per aquests temps l'organització de l'Escola Superior d'Agricultura. Ell vigila i es pot dir que dirigeix les obres de l'escola naixent en el lloc dit *Els Batllons*; ell pren part en els jurats que escullen el professorat, i ell fa de director en els primers cursos (1912 - 1914) i no deixa la seva obra fins que té una vida normal i regular [...].El dia 12 de juliol d'aquest any de 1911 se li concedí la gran creu del Mèrit Agrícola [...] Ementem de pas un gest profitós per a la vila de Sant Sadurní: ens referim a la fundació del col·legi de Sant Josep, dirigit pels Germans que hom anomena *Gabrielistes* (1912), on és ensenyada i educada la major part de la joventut de la vila³⁶³.

³⁶² A Sant Sadurní existia la fàbrica de filats de cotó de can Jordana, situada a l'aiguabarreig del Riudebitlles i l'Anoia,

³⁶³ La fundació del Col·legi Sant Josep dels Germans Gabrielistes a Sant Sadurní va ser vuit anys abans, el curs 1904 - 1905 i aplegava només nens i nois. Al col·legi de les Germanes Carmelites de la Caritat ja hi assistien nenes i noies. Una bona part del jovent de la Vila però anava a les escoles públiques de la Plaça Nova i de Monistrol. Deixem constància d'un altre centre d'ensenyament local, l'Escola Professional i Domèstica per a noies, promogut el 1914 per Manuel i Jaume Raventós de can Codorní i les tres filles del primer, Maria, Montserrat i Teresa,

" A mig juliol de 1914 signa l'escriptura de compra de la finca de Raimat...". Així comença Jaume Raventós Domènech la setena nota biogràfica del seu germà Manuel, titulada *Raiimat. Mort del seu fill Jaume. Epístoles al senyor Moragas*. I continua: "...d'una extensió de més de tres mil hectàrees, les tres quartes de la qual són regables amb les aigües del Canal d'Aragó i Catalunya, llavors construït de poc. Aquest fet assenyala un canvi d'orientació radical en les seves activitats. La finca de Can Codorníu i la indústria dels vins escumosos queden sota la direcció dels seus fills, especialment del més gran d'ells, Manuel, mentre que el pare passa llargues temporades a la finca que va a transformar. Aquesta, com totes les de aquella rodalia, era, pot dir-se, un ermot de farigoles i esparts. La seva renda millor era el vedat de caça [...] Per la tardor del mateix any comença la construcció de sèquies, camins i cases per a treballadors. Per la primavera de l'any següent ja té llestos els tres quilòmetres de carretera, ben afermada, que comunica el castell de Raiimat, amb la carretera de Lleida a Binèfar, per Almacelles, que li ha de fer fàcil l'anada al castell des de Lleida, i tres brigades de joves de Bordils, Banyoles i Olo , i dues del país fan les plantacions. En acabar l'any ja tenia plantats vint mil arbres en terres de regadiu³⁶⁴, i en el secà deu mil coníferes, i sembrats tres-cents quilos de pinyons i cent de glans.

[...] Visita en 1915 la finca de Sadurní Bellido a Gurrea i admira els defonsaments que allí es fan amb llaures estirades per malacats moguts per motors elèctrics, i en fa la descripció en el fulletó *Labores eléctricas: visita a la finca de don Saturnino Bellido, en Gurrea*. En 1916 envia de Lleida estant set articles a *La Veu de Catalunya*, amb el títol general *En pro de l'arbrat*; i en 1919, per encàrrec de la Mancomunitat de Catalunya, llavors presidida per Josep Puig i Cadafalch, fa un brillant *Informe sobre la replantació forestal*.

³⁶⁴ Xops.

Quan el 1920, per Pasqua Granada, va celebrar-se a Lleida el Congrés de la Federació Catalana Balear, els congressistes visitaren Raimat i quedaren admirats de l'obra efectuada. Segons dades que llavors va proporcionar al redactor de *Las Noticias*, Hermini Fornés, per a un article que fou publicat per Antoni Fornés, enginyer de monts, el dia 22 de setembre, havia construït a Raimat tres quilòmetres de carretera engravada, setanta quilòmetres de camins de carro de cinc metres d'amplada, vuitanta de sèquies principals, quaranta de sèquies de desguàs; havia construït una seixantena de casetes i havia plantat cinc-cents mil arbres. La colònia ja té l'església en construcció.

Entremig d'aquesta febre de treball no manquen algunes escapades a les terres nadiues del Penedès. Així el trobem l'any 1917 de president del Jurat del Centre Agrícola del Penedès, discursejant a Vilafranca en l'acte de la repartició de premis el dia de la Festa Major, i per la Pasqua Granada del 1922 reapareix com a viticultor en el XXV Congrés de la Federació Agrícola Catalana Balear celebrat a Sant Sadurní, encarregat de la ponència i de formular les conclusions provisionals del tema *Elaboració de vi* [...].

Al costat però de tots aquests goigs i de totes aquestes glòries, volgué Déu, nostre Senyor, provar-lo una altra vegada amb un pas ben dolorós. El dia 2 de novembre de 1919 se li morí a Barcelona el seu fill Jaume, a l'edat de divuit anys, assistit pel P. Casanovas ,S.J. i després d'haver rebut el Sant Viàtic i l'Extremaunció amb cristipà fervor. Era un jove de sòlida pietat, de caràcter bondadós, dòcil i aplicat als estudis, que havia estat educat en el col·legi dels Pares Jesuïtes de Sarrià [...] i fa esforços per interessar el senyor Moragas, director de la Caixa de Pensions, en la replantació forestal a imitació de certs bancs estrangers , en una sèrie de set epístoles, que porten les dates de 20, 21, 22, 23, 24, 25 i 26 d'agost de 1923, plenes de sàvies consideracions sobre l'absentisme, sobre els greuges rebuts per la classe pagesa, sobre les compensacions que s'imposa donar-li i arriba a la conclusió que la única

esperança de regeneració econòmica del país està *en el sol, en el núvol i en la muntanya* [...] ³⁶⁵. L'any 1927 canvia l'organització de la indústria dels vins escumosos, constituint la Societat Anònima Codorniu [...]"

La vuitena nota biogràfica es titula *La malaltia. El darrer viatge. Mort cristiana*" El dia 16 de juny de 1928, diada del Sagrat Cor precisament, va tenir un fort atac cardíac que feu trontollar la seva vida. Era el primer avís que li enviava el Cel, i per cert, en un dia ben significatiu [...] El dia 22 d'octubre el tingué encara més fort. Aquests accidents els registra en Manuel Raventós en les darrerres gloses de *Flors i Violes* [...] Passa després alguns mesos relativament bé, i ja avançat el 1929 li repetiren les disnees, sense que cap d'elles oferís un caràcter greu [...] S'ha de dir, això no obstant, que res no l'acovardia, foins al punt que pel novembre de 1929, amb astorament de la família i dels amics, emprèn un viatge a Itàlia, sense altra companyia que la del seu xofer que li portava l'auto [...]

Finalment, el dia 10 de gener de 1930, poc més de les set de la tarda, tot just havia retornat de Barcelona a la casa que habitava al Desert de Sarrià des del mes novembre anterior, es van sentir indisposat i es va allitar, i, després d'uns minuts d'ofec, va lliurar l'ànima a Déu. El doctor digué que havia finat d'un edema pulmonar, conseqüència de la seva malaltia cardíaca[...]

El fèretre, el matí del dia 12, acompanyat de la clerecia parroquial, de la família i una gran gentada fou portat a l'església de Sant Vicenç de Sarrià i d'allí a Can Codorníu, i a la tarda, seguit de la clerecia de Sant Sadurní i dels pobles veïns en una gran manifestació de dol en què participava tota la vila, fou conduït a l'església parroquial i al panteó de la família"

La penúltima nota biogràfica porta per títol *Semblança física, espiritual i moral*: "En Manuel Raventós era d'estatura regular, més aviat baixa, gros en relació amb l'alçada, faccions pronunciades, ulls grosos de color clar,

³⁶⁵ **Sembla una metàfora de l'agricultura.**

cap mal cobert de cabells ja a mitja edat. Feia molt temps que portava barba i bigoti mal proveïts i els conserva tota la vida. Tenia les mans fines i petites, i des de casat portava al dit anular de la ma esquerra l'anell llis d'or, dit aliança. Els seus ulls éren d'una penetració remarcable; els músculs de la cara se li contreïen sovint, i a la boca solia dibuixar-se-li una mitja rialla que no se li donia pas sempre en les estones de neguit i de vagades prenia un caient tràgic. La fesomia, encara que plena, era pàlida, i sense color la pinzellada dels llavis.

El seu caràcter neguitós s'amagava sovint sota una aparença de placidesa i de bon humor, filla potser de l'esforç de dominar-se. Moltes vegades aquesta exterioritat enganyava els qui el tractaven superficialment [...] Els seus manuscrits delaten una tràgica lluita interna entre les seves raó i voluntat i els seus nervis, i la tempestat s'esbravava en una perpètua acció, en ocasions impetuosa. El seu enteniment era poderós, ordenat i clar, com la lletra que rajava de la seva ploma; tenia una voluntat de ferro, una imaginació viva, a estones tumultuosa, una energia sense defalliments que s'encrespava en topar amb els obstacles. La seva activitat rajava de les seves facultats extraordinàries i s'expansionava en múltiples direccions [...] Dormia poc, pensava molt, i ell, el gran vinater, no tastava el vi; en canvi totes les hores li éren bones per a acostar els llavis a la tassa de cafè [...] Mirat sota l'aspecte d'home de negocis era un gran organitzador. Hi aplicava tot el seu poder, activitat i habilitat [...] Dels seus negocis cada detall tenia un fil que anava a parar al seu cervell, i això feia que exercís damunt ells una influència integral de conjunt i de detall, com si hi fos a dintre per presència i per potència [...].

En Manuel Raventós, sota les aparences d'un home de negocis, era home d'una forta espiritualitat [...] Llegia rellegia les obres dels poetes de la Renaixença (mossèn Cinto³⁶⁶ fou el preferit) [...] Havia dedicat llargues estons a la lectura de la Bíblia. que citava i comentava sovint den el seus escrits i en les seves conjverses. Apassionat per

³⁶⁶ Mossèn Jacint Verdaguer i Santaló (Folgueroles, Osona, 1845 - Vallvidrera, Barcelona, 1902

lectures filosòfiques, socials, econòmiques i crítiques passaren per les veves mans les obres de Balmes³⁶⁷, Ceferí González³⁶⁸, Bossuet³⁶⁹, Eduard Drumont³⁷⁰, Sismondi³⁷¹, Léroy-Beaulieu³⁷² [...] , Charles Perin³⁷³, Joaquín Costa³⁷⁴, Ruskin³⁷⁵, Spencer³⁷⁶, [...], Bastiat³⁷⁷, Taparelli³⁷⁸ [...], Kropotkin³⁷⁹, Molinari³⁸⁰, Chesterton³⁸¹ [...] Fou tota la seva vida profundament religiós en les seves creences i en les pràctiques [...] Entre les notes corresponents als

³⁶⁷ Jaume Balmes i Urpià (Vic, 1810 - 1848) clergue catòlic català, filòsof i teòleg. La seva obra més coneguda és *El criterio*.

³⁶⁸ Zeferino González y Díaz Tuñón (Villoria, Astúries, - Madrid, 1894), bisbe de Córdoba i arquebisbe de Sevilla i de Toledo i cardenal. Havia publicat una sèrie d'articles sobre filosofia, història, economia política i societat a diversos diaris com *La Cruzada*, *Ciencia cristiana* o *La ciudad de Dios*.

³⁶⁹ Jacques Bénigne Bossuet (Dijon, França, 1627 - París, França, 1704, clergue, intel·lectual i predicador. Defensor de l'origen diví del poder i del predomini del rei sobre l'església catòlica a França. El major llegat són les seves *Obres complertes*.

³⁷⁰ Edouard Drumont (París, França, 1844 - 1917), periodista, escriptor i polític francès. Significat nacionalista i antisemita. Des del 1878 fins el 1914 va publicar 20 obres entre les quals destaquen *La mongeta de França* (1886), *Jueus contra França* (1899) i *Retrats antics, quadres antics* (1903) .

³⁷¹ Jean Charles Léonard Simonde de Sismondi (Ginebra, Suïssa, 1773 - 1842), escriptor, economista i historiador. Va publicar entre d'altres *obres Tractat sobre la riquesa comercial* (1803), *Història de les repúbliques marineres* (1807), el 29 volumens de *Història de França*, i *Nous principis d'economia política* (1819) en el qual analitzava les doctrines d'Adam Smith.

³⁷² Pierre Leroy - Beaulieu (Saumur, França, 1843 - París, França, 1916), economista i professor de finances de l'Escola Lliure de Ciències Polítiques. Algunes obres seves són *El treball de les dones al segle XIX* (1873), *Assaig sobre el repartiment de la riquesa* (1882), *El col·lectivisme* (1885) i *L'Estat modern i les seves funcions* (1889)

³⁷³ Charles Périn (Mons, Bèlgica, 1815 - 1905) advocat i economista va publicar una colla d'articles a diverses publicacions entre 1849 i 1890 entre els quals destaquen *El progrés material i la renúncia cristiana* (1854) , *Les lleis de la societat cristiana* (1876), *La cooperació cristiana* (1886) i *Nota sobre el salari just segons l'Encíclica Rerum Novarum* (1892).

³⁷⁴ Joaquín Costa Martínez (Montzón, 1846 - Graus, 1911), polític, jurista, economista i historiador. És el major representant del regeneracionisme espanyol. Entre les seves obres editades mereixen ser recordades *Oligarquia i caciquismo. Colectivismo agrario y otros escritos*, *La fórmula de la agricultura española*, *El arbolado y la patria* i *Último día del paganismo y primero... de lo mismo*.

³⁷⁵ John Ruskin (Londres, 1819 - Branwood, 1900) , escriptor , sociòleg, economista i reformador social. Va escriure obres de ciència, geologia, crítica literària, ornitologia i mitologia. Alguns dels seus títols més reeixits són *Les set llànties de l'arquitectura* (1849) , *Economia política de l'art* (1857), *Dos camins* (1859) i *La moral del pòls* (1866).

³⁷⁶ Herbert Spencer (Derby, Regne Unit 1820 - Brighthon, Regne Unit, 1903). Filòsof, sociòleg i psicòleg. Cal destacar les seves obres *L'estàtica social* (1850), *Principis de psicologia* (1855), *Principis de biologia* (1864), *La classificació de les ciències* (1864), *La sociologia descriptiva* (1873) i *L'individu contra l'Estat* (1884). Se'l pot considerar un dels principals pensadors de finals del segle XIX.

exercicis espirituals que va fer l'any 1923 n'hi ha una que diu: he fet més de quaranta vegades els exercicis de Sant Ignasi retirat dins un convent [...]"

La darrera nota biogràfica de Manuel Raventós és un recull dels *Honors pòstums* que se li van concedir en forma de necrològiques aparegudes a diaris i revistes i de l'acte d'homenatge en memòria del seu ex-president que se celebrà l'1 d'abril de 1930 a la seu de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre de Barcelona. En aquesta sessió intervingueren quatre oradors : Manuel Florensa i Farré³⁸², Síndic de la Confederació Sindical Hidrogràfica de l'Ebre, que destacà la vessant colonitzadora de l'homenatjat; Cristòfor Mestre, que aleshores dirigia l'Estació de Viticultura i Enologia de Vilafranca del Penedès, el qual se centrà en l'aspecte vitivinícola, el pare Ignasi Casanovas, S.J. que

³⁷⁷ Frédéric Bastiat (Bayona, França, 1801 - Roma, Itàlia, 1850), teòric liberal francès, economista i membre de l'Assemblea Nacional. Una de les seves obres més coneguda és *Sofismes econòmics* que conté fortes crítiques a les polítiques estatistes. L'obra més famosa és *La llei* (1859) en la que l'autor defineix un sistema just de les lleis i com aquestes faciliten una societat lliure.

³⁷⁸ Luigi Taparelli (Torino, Itàlia, 1793 - Roma, Itàlia, 1862) . Religiós de la Companyia de Jesús. Les seves obres són *Assaig teòric del dret natural fonamentat en els fets* (1840 - 1843, *Exàmen crític dels ordenaments representatius en la societat moderna* (1854), *Les raons de la bellesa segons els principis de Sant Tomàs d'Aquino* i *Curs elemental sobre el dret natural a l'ús a les escoles* .

³⁷⁹ Piotr Alekséievitx Kropotkin (Moscú, Rússia, 1842 - Dmitrov, Unió Soviètica, 1922). Militar i pensador que va esdevenir un dels teòrics de l'anarquisme rus influït per Proudhon i Bakunin. Entre les seves obres més rellevants s'hi troben *La conquesta del pa* (1886), *Camps, fàbriques i tallers* (1899), *Ajuda mútua* (1902) i *Memòries d'un revolucionari* (1906).

³⁸⁰ Gustave de Molinari (Bèlgica, 1819 - França, 1912) , economista belga, exponent del pacifisme, del comerç lliure, de la llibertat d'expressió i de la llibertat d'associació i es va oposar al colonialisme, al neocolonialisme, al proteccionisme, al nacionalisme , al coporativisme i a l'intervencionisme econòmic. Dues de les seves obres més importants són *La producció de seguretat* (1849) i *Les Soirées de la Rue Saint-Lazare* (també el 1849).

³⁸¹ Gilbert Keith Chesterton (Londres, 1874 - Beaconsfield, Regne Unit, 1936. És un dels grans escriptors i periodistes britànics del tombant de segle. Algunes de les seves obres més valorades són *El Napoleó de Notting Hill* (1904), *L'home que va ser dijous* (1908), *Manalive* (1912) i *El retorn de Don Quijote* (1927).

³⁸² Manuel Florensa i Farré (Lleida, 1885 - 1976) advocat i polític . Després de pertànyer al Partit Liberal (de 1911 a 1917) quan va ser diputat a les Corts Generals, es va afiliar a la Lliga Regionalista i després a la lliga Catalana. Va ser diputat altra vegada a partir de 1923 i ho tornaria a ser durant la Segona República en representació del Front Català d'Ordre.

tractà sobre l'espiritualitat de Manuel Raventós i el Baró d'Esponellà³⁸³, que presidí l'acte i feu al final una glosa del personatge. En les seves darreres paraules Manuel Florensa digué: "[...] Qui sàpiga el que és replantar terres, fer-les aptes per a la irrigació, plantar-les, construir-hi habitacions, colonitzar en fi una finca i un desert com era Raïmat, quedarà astorat davant de l'activitat i del prodigi de tècnica que resulta el fet pel senyor Raventós: perquè ell va actuar contra els saladars i aiguamolls fins aconseguir fer un lloc atractiu i sanitos del que era una terra erma i pobra, preocupant-se també tant de la salut del cos com de la de l'ànima de la gent que ell dirigia. Per això el nom d'en Raventós, que com a tècnic i com a viticultor era prou conegut arreu d'Espanya, és com a colonitzador de terres noves després del resultat acomplert a Raïmat, la primera autoritat nacional".³⁸⁴

L'intervenció de Cristòfor Mestre va ser més extensa que la de qui l'havia precedit i tractà sobre la preparació intel·lectual del difunt i el seu paper en la lluita contra la fil·loxera, el cultiu intensiu de la vinya, l'elaboració de l'escumós Codorníu³⁸⁵, la perfecció i lluita comercial, la vinificació a Raïmat, la conservació del most per fred, la dessecació de brises i la concentració de mostos. Mestre va acabar la seva intervenció dient: "[...] Amb armes tan fecundes com l'estudi i el treball constant, lluitant contra la ignorància i la deixadesa sempre amb idela selevats, contribuí intensament a la prosperitat del país. Bastaria considerar, per a justificar-ho, els milions de ceps que, quan la fil·loxera, s replantaren amb el consell tècnic de don Manuel, col·laborant amb altres de Sant

³⁸³ Carles de Fortuny i de Miralles (Barcelona, 1872 - 1931), president de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre de 1923 a 1931.

³⁸⁴ Publicació de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre de la *Sessió necrològica a la memòria de l'expresident Ecxm.Sr.D.Manuel Raventós i Domènech*, p .13 i 14

³⁸⁵ En la seva intervenció Cristòfor Mestre va comentar de passada que a la dècada dels vint havia fet un viatge a la Champagne on havia pogut observar el procés de degorjat glaçant el coll de les ampolles, operació que a ell li havia semblat una perfecció. Mestre afirmà que li havia comentat a Manuel Raventós i que aquest li havia dit "que ja havia estudiat i assajat el mètode, però que l'havia abandonat perquè presentava més inconvenients que avantatges". No va ser fins a la dècada dels seixanta que finalment es va començar a aplicar a Codorníu i a la resta d'empreses d'elaboració de xampany.

Sadurní, que foren els directors tècnics de la viticultura catalana, i els milions d'ampolles de xampany que la seva activitat ha fet que es produís al nostre país, deixant de comprar-les a l'estranger [...] Procurem imitar-lo en la mesura de la nostra capacitat i que el seu record ens sigui un estímul, i la seva bondat i laboriositat un exemple"³⁸⁶.

La llarga intervenció del P. Ignasi Casanovas, S.J. ³⁸⁷ va analitzar el personatge, la seva espiritualitat cristiana i la seva obra³⁸⁸. Per fer-ho va resseguir alguns fragments d'un reguitzell de textos escrits pel propi Raventós els anys 1888, 1889, 1890, 1894, 1901, 1916 i 1924, entre d'altres³⁸⁹. Així el 21 de desembre de 1888, quan Raventós tenia 26 anys, feia aquesta reflexió : " El món no és més que comèdia: gran teatre i gran funció. Déu és el director d'escena. A l'un li dona paper de ric i a l'altre de pobre: a l'un de rei i a l'altre de súbdit. Ai del que no faci bé el seu paper! Ben fet, tots ténen gran mèrit. Als millors els dóna el paper de pobre. Escolteu els aplaudiments de Déu, perquè els comedians dolents d'aquest món sempre aplaudeixen el pitjor. Són tan inconseqüents! En un teatre aplaudiran el pobre i no el rei; perquè el gran teatre del món sempre aplaudiran els grans papers i no els grans actors". El 21 de desembre de 1889 era molt més intimista: " Déu meu: jo us donaré a tastar els fruits de la meva collita, els vins del meu celler, i Vós em dureu si són bons o no. Jo us ensenyaré cada dia els meus treballs, es explicaré els meus negocis, us comunicaré els meus plans, us ensenyaré les meves vinyes i tot allò que en dic meu per l'amor amb què ho cuido, però solament és de Vós".

³⁸⁶ Publicació de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre de la *Sessió necrològica a la memòria de l'expresident Ecxm.Sr.D.Manuel Raventós i Domènech*, p .34 i 35

³⁸⁷ Ignasi Casanovas i Camprubí (Santpedor, Bages, 1872 - Barcelona , 1936). Membre de la Companyia de Jesús. Publicà les *Obres escollides del doctor Torras i Bages* (1913 - 1914) i les *Obres completes del doctor Jaume Balmes* (1925 - 1927). Seria assassinat a Barcelona a l'inici de la Guerra Civil.

³⁸⁸ Publicació de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre de la *Sessió necrològica a la memòria de l'expresident Ecxm.Sr.D.Manuel Raventós i Domènech*, p . 37 i següents

³⁸⁹ Tots ells es van publicar posteriorment a l'obra *Flors i violes*.

El 8 d'abril de 1890 Raventós escrivia durant els seus exercicis espirituals a Manresa: "[...] Dubte crudel! Seria millor que em retirés dels negocis per a donar-me a l'oració? Entenc que no. El treball ja és virtut. Déu m'ha posat al davant d'aquesta hisenda i en circumstàncies tals que sembla ser el millor no moure-me'n i omplir la casa amb olor cristiana, de manera que tots els objectes respirin santedat. Jesús i Josep feien de fusters i havien de remoure el món. La Verge cosia. Qualsevol de nosaltres en son lloc hauria cregut que això era perdre el temps. Llàstima que un home com jo s'ocupi en aitals quefers! Ai, Déu meu! Jo sóc el vostre mosso, a Vós us toca d'assenyalar-me la feina, i a mi de fer-la bé".

El 8 d'octubre de 1894 (Raventós tenia per tant 32 anys i ja havia arribat a la maduresa) es preguntava: " Què faré avui per servir a Déu ? Com empraré el dia? Sóc el vostre encarregat, Déu meu, i he de rebre ordre de Vós. Si em llevo és per a servir-vos, si escric cartes és per a servir-vos, si menjo és que alimento un criat vostre perquè tingui forces per a servir-vos exclusivament , perquè jo no tinc cap més missió en aquest món que servir-vos [...] Però com voleu que us serveixi ? Us tinc signats rebuts del que m'haveu lliurat i posat en nom meu. M'heu donat la vida, la intel·ligència, els estudis, l'educació; tot quan tinc, de Vós ho he rebut; tot quant sóc, per Vós ho sóc i a Vós ho dec. Més encara: Vós sereu el meu premi i la meva recompensa per a tota la l'eternitat. Poc és, doncs, que tingui el deure estricte de consagrar-me tot sencer al vostre servei. Però com voleu que us serveixi...? Vós m'heu encomanat de cuidar aquesta hisenda, sóc el vostre procurador. Ho faré tan bé com sàpiga. Vós m'heu encomanat fills vostres perquè els tingui per fills meus. Jo els educaré, jo els ensenyaré a estimar-vos i a servir-vos, jo em consumiré i em mataré pel ells. Vós m'heu encarregat una pila de fills vostres predilectes perquè són pobres. Jo els influiré en el què pugui, jo els estimaré, els ajudaré, els acostaré a Vós. Jo em donaré a tots com Vós os heu

donat a mi. Refresqueu, Senyor, en mon cervell la convicció de què tot el que cuido no és meu, sinó vostre; que no obliidi un instant que ho de cuidar, no al gust meu sinó al gust vostre."

Sis anys després, l'11 de febrer de 1901 Raventós escrivia : "El cap d'un partit polític deia fa poc les següents paraules: —La religió és cosa sagrada. Cadascú deu guardar-la en el més secret de la seva consciència. Jo la tinc tancada al cor i no admeto que ningú em preguntí com penso i com sento en aquesta qüestió. Suscitar qüestions religioses és tornar un segle endarrera. Perseguir el clergat i les monges és ésser molt atrassat. Voler fer adeptes a les pròpies idees religioses ho és menys. Si defensem la llibertat hem de voler que cada u pensi com vulgui.

Jo ajudant Déu, no hi pensaré mai de consemblant manera. Ah, Senyor!: sou el meu Déu i el meu Amor, i per tot arreu voldria conquistar-ne adeptes: per tot el món voldria parlar de Vós i declarar que us estimo. Si mai fos cap de partit polític, voldria en el saló de les nostres sessions el vostre retrats o sia el Sant Crist [...]"

Un altre text citat pel pare Casanovas en la sessió necrològica de l'1 d'abril de 1930 , escrit per Manuel Raventós a Lleida el 20 de maig de 1916 , que reflectia la seva espiritualitat deia així: "[...] Si l'activitat que dedico a afers exteriors la dediqués i l'hagués dedicat a conrear la meva ànima, quin altre camí no hauria fet. Si planto menys arbres a Raïmat, plantés més virtuts al meu interior, si en lloc de poder i esporgar i regar i netejar els arbres, jugués podat, esporgat i regat i netejat el meu cor, quina pau interior no tindria i com podria fer les dues coses en lloc d'oblidar la segona.

Conreu, bona terra, adobs, aigua, esborronar, esporgar, podar, apuntalar, curar malalties, treure la sal, etc.etc. Quantes coses per a fer créixer un xop ! Què hem fet per a fer créixer drete l'ànima! Quanta més cura necessitem nosaltres que un arbre[...]"

Finalment, en els exercicis espirituals de 1924 (Raventós tenia 62 anys i n'hi quedaven sis de vida) afirmava: " Cada Sant sol posseir una gran passió. aquesta passió judicada bona per l'enteniment és la que porta als sants a fer heroïcitats (Eymieu). Molt sovint és un pensament inflammat per la passió, una idea fixa que tal volta s'expressa amb una frase: A major glòria de Déu diu Sant Ignasi. *Quid hoc ad aeternitatem?*, diu Sant Francesc Xavier. *Patir i no morir*, diu Santa Teresar. *Amor* diu Ramon Llull. Jo hauria de triar una frase per a suggestionar-me, per a apasionar-me'n. Ah Déu meu" Sí; ja la tinc triada; si em sembla que la visc: *Tot per Déu*. A un home que ha de cuidar tantes coses en un dia, el deure del qual, amb gust o sense gust, és escriure cartes, portar comptes, viatjar, etc. quin altre consell se li pot donar sinó que ho faci tot per Déu? I així puc ésser Sant. Déu meu, gran Sant, fent-ho tot per Vós. Cada vespre en dormir diré: —Tot per Déu. Cada matí en despertar-me diré: —*Tot per Déu*".

En resum, segons el pare Ignasi Casanova, Manuel Raventós : "[...] Entengué que la primera i principal de totes les seves obres era el perfeccionar-se a si mateix. Tasca difícil per a tot home, però difícilíssima per a l'home de tantes i intenses qualitats com tenia ell. L'ideal de perfecció el veia claríssim; les forces personals per a formar-se a si mateix, ajudat de la gràcia de Déu, les sentia enèrgiques, despertes i constants [...] Heus ací, doncs, que la primera i principal acció diària que don Manuel va proposar-se com a llei de la seva vida, com a obligació del seu treball, fou la meditació. No ho faria millor un religiós, tant si és home contemplatiu que redueix totes les seves activitats al conreu del seu esperit, com si és un home de vida activa i apostòlica que després de santificar-se a si mateix es llença al món, per a conquerir-lo per a Jesucrist[...]"

" Tota la vida va quedar-li [a Manuel Raventós] com emmutllada pels Exercicis Espirituals de Sant Ignasi. Vida espiritual fundada en l'amor a Déu, forta com la llenya de la creu de Jesucrist, activa amb el treball de totes les hores, metòdica de cap a cap sense deixar res a la rutina i a la peresa. De les dues branques en que es parteix la

vida espiritua, contemplativa i activa, hem de de dir que ell era un vertader professional de la vida activa, que uneix l'oració amb l'acció, i escampa en les seves meditacions notes d'ascètica solidíssima, que son l'antitesi rodona del sentimetalisme qwue es filtra en la teoria i en la pràctica de certs espiritualismes malaltissos i desorientats'.[...] La primera partida del seu pressupost de despeses era l'almoïna, que ell anomenava el pressupost de Déu. En el darrer balanç de 1929 que es tancà pocs dies abans de la seva mort, aquesta partida ocupava també el primer lloc. I quin pressupost! Essent i tot secretíssima que la mà esquerra no sabia el que feia la dreta, el que se sap, admira".

Les darreres paraules de la intervenció del pare Casanovas en l'acte d'homentatge a Manuel Raventós van ser aquestes: " Les gran cases pairals solen tenir el seu arbre típic, que s'albira de lluny, i sovint té molta anomenada. És com el campanar de l'església que canta el *sursum corda* ! Des del lladoner de gran plançonada, que dóna mànecs per a totes les eines de la casa, fins a l'expiritualíssim xiprer que amb el dit enlaire predica germanor i assenyala el camí del cel, tota mena d'arbres prenen la representació pairal, i tots tenen bon aire estètic i savoria intensa d'espiritualitat.

Can Codorníu també té el seu arbre. És un roure, però un roure com jo n'he vist mai cap. No puja com un gegant a barallar-se amb les tempestes i fer de parallamps de les muntanyes, sinó que eixampla una capsada rodona, gerda i agomboladora que arriba a tocar de branques a terra, talment com una lloca que aixampla les ales per a covar els seus pollets a l'erda de davant la casa. Aquells assaonats vinyetars que el volten el deuen haver engreixat, perquè juntés la força de la muntanya amb la magnificiència del pla.

Trobo que aquest roure centenari, que personifica molt bé la casa pairal, és també un símbol del seu darrer amo. Té la força i la ubèrrima fecunditat; beu molt al rou del cel, i xucla molt endins la saó de la terra; porta la

saba nova de noves generacions. *Nova et vetera* és la fórmula de germanor entre la tradició i el progrés. Fusta de roure, gerdor i fecunditat de vinya abundosa, en la presència de Déu, a major glòria de Déu, això es don Manuel Raventós.

Ara el roure centenari, gerd i esponerós, grifolla a un i altre cap de Catalunya. A Raïmat floreix el desert i s'omple de magnificències paradisiàques. A Tortadés, al cor de les Guilleries, un altre roure centenari que fa niu a les àliques i jóc al senglar, brotona amb un empelt del Penedès. Que Déu continui beneïnt ,el roure de Can Codorníu, que beneeixi els plançons arrelats en altres terres, i beneeixi també aquest Institut, casa pairal de tota la pagesia catalana. Així serà, si tots viuen de la saba de l'espiritualitat cristiana".³⁹⁰

A tots aquests elogis merescuts caldria afegir-hi alguns comentaris que cal emmarcar en el context de l'època. Manuel Raventós practicava la seva espiritualitat cristiana a la vida quotidiana i també a la seva empresa de Sant Sadurní mentre en va ser el principal gestor³⁹¹. Hi aplicava els principis propis de l'església catòlica catalana, formulats pel bisbe vilafranquí Josep Torras i Bages i matissats per la interpretació dels jesuïtes dels quals era un fervent incondicional³⁹². A la pràctica això es traduïa en un paternalisme sovint desmesurat i poc comú envers els seus empleats (*dependents* en deia ell) molt difícil d'entendre des la perspectiva actual i impossible de practicar anys després, quan l'obrerisme a Catalunya es va radicalitzar a partir de la creació el 1907 de Solidaritat Obrera i de la fundació el 1910 de la Confederació Nacional del Treball (CNT) a Barcelona.

³⁹⁰ Publicació de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre de la *Sessió necrològica a la memòria de l'expresident Ecxm.Sr.D.Manuel Raventós i Domènech*, p .62 i 63

³⁹¹ Quan el 1914 va emprendre l'aventura de Raïmat va començar a traspasar progressivament la direcció de Sant Sadurní als seus fills.

³⁹² Es fa molt difícil determinar en quina manera el van influir el reguitzell d'altres autors nacionals i internacionals que Manuel Raventós havia llegit en vida, atès que entre la relació dels mateixos que s'ha inclòs en pàgines anteriors hi trobem una barreja tan heterogènia que ho fa gairebé impossible. En els àmbits social i econòmic, per exemple, hi podem trobar posicions molt concretes... i les contràries.

Les darreres mostres d'aquest paternalisme es van manifestar els anys 1919, 1920 i 1921 amb motiu d'uns conflictes laborals a la seva empresa i a la seva hisenda, quan encara va fer prevaldre la seva voluntat per sobre la dels seus fills els quals es mostraven menys predisposats que el pare en resoldre aquesta mena de contenciosos de forma *fraternal*. En qualssevol cas els Raventós es van mantenir al marge de la patronal catalana que a la dècada dels vint va promoure la creació del Sindicat Lliure per reprimir els obrers sota la protecció del governador civil de Barcelona, Severiano Martínez Anido. Potser per això —i també pel manteniment d'un cert esperit derivat de la doctrina social de l'església, per no veure's implicats en el conflicte rabassaire ja que conreaven les seves terres amb personal contractat a sou, i per no haver-se significat amb la dictadura de Primo de Rivera—, cap membre d'aquesta família va ser víctima de la revolució de 1936.

Podríem convenir que la substitució del model laboral basat en el paternalisme practicat per Manuel Raventós i Domènech pel de les noves relacions de producció modernes derivades de la lluita de classes, es va anar produïnt de forma progressiva a mesura que ell es va anar retirant de les seves responsabilitats empresarials a la fàbrica de xampany de Sant Sadurní, la qual cosa no vol dir que els seus successors reneguessin totalment dels principis que havien inspirat al seu pare, com es posaria de manifest a la vaga de l'empresa dels mesos d'agost i setembre de 1931. O dit d'una altra manera: l'etapa final del personatge (1914 - 1930) va coincidir amb els grans canvis que van afectar a la vida social i política del país, de tal manera que els seus pensaments i el seu model de convivència van anar quedant enquistats i obsolets, no van evolucionar i van esdevenir desfasats. La dècada posterior a la seva mort va ser tant convulsa que si hagués sobreviscut no l'hauria pogut entendre i encara menys assumir.

Tot i això Manuel Raventós no era el prototip de l'empresari local habitual a l'època, al contrari, va ser un cas excepcional. A Sant Sadurní i també a Raïmat va demostrar una gran intel·ligència, imaginació i capacitat de treball al servei òbviament dels seus objectius personals i familiars. També era excepcional la seva espiritualitat, més pròpia d'un clergue, d'un religiós o d'un misioner que d'un laic. El 1923 va escriure a *Flors i violes*, quan fins aleshores ja havia fet quaranta (40) vegades els exercicis espirituals de Sant Ignasi a Manresa. El seu referent era, com ja s'ha indicat, el bisbe Torras i Bages, però també Jaume Balmes i en algunes ocasions citava el poeta i cavaller valencià medieval Ausiàs March (1400 - 1459) i l'escriptor filòsof i teòleg Ramon Llull (1232 - 1316). Alguns pensaments i reflexions s'inspiren en *La imitació de Crist* de Tomàs Kempis.

A part de tots aquests testimonis elogiosos envers la figura de Manuel Raventós amb motiu de la seva mort, mig segle després, un altre contemporani seu, Jaume Baqués i Font (Sant Sadurní d'Anoia, 1904 - Caracas, Venezuela, 1987) va dedicar-li quatre pàgines de les seves memòries, recollint-hi una bona colla d'anècdotes prou significatives: " Al Sr. Manuel Raventós ja vaig tenir ocasió de conèixe'l quan jo era petit, o sigui, quan ell venia a casa, cada diumenge, a visitar el meu pare que llavors tenia de fer llit degut a un accident que va sofrir fent de carreter a casa seva, és dir, a can Codorníu. Però anem a pams. Primer em caldria dir que en aquell temps els carreters d'aquesta casa éren més considerats i millor pagats que els altres obrers, amb un sou fixe de 18 pessetes setmanals (i un ampolla de xampany de la bolva per Nadal³⁹³). Però això sí, cada dia tenien de ser a les 6 del matí a peu del canó —tant si nevava, com si plovia com si fes sol. De feina rai, que no en mancava mai. I així fou que un mal dia hivern que el meu pare, carregant esporgalls d'acàcia, tingué la mala sort de que si li encastés fins l'òs de la cama una punxa d'aquest arbre, havent d'estar al llit una colla de mesos per recuperar-se.

³⁹³ **Durant dècades es va mantenir aquest costum, que consistia en obsequiar el personal amb ampolles de xampany descartades en el darrer moment perquè contenien una bolva en suspensió que malmetia la imatge del producte, però no la seva qualitat.**

A l'època no hi havia cap llei que obligués al patró a pagar els treballadors en cas d'accident, ni res semblant. Així és que a casa les hauríem passat negres sense el sou del meu pare, i si no hagués estat, com deïa, que cada diumenge el Sr. Manuel venia en sortint de missa³⁹⁴, acompanyat de la seva dona i del seu fill Jaume i , mig d'amagat, deixava caure sobre la taula de casa uns durets, dissimuladament [...] Heus aquí com filava aquell home. No hi havia cap llei que l'obligués en aquell cas, però ell sabia que hi havia una altra llei que calia complir. I això que era molt reconsagrat an tot allò que tenia a veure amb la *pela*³⁹⁵. Vull dir que se la mirava molt abans d'afluixar-la. I a mi em consta al respecte que rondinava a les minyones quan les veia pelant patates i feien les peles massa gruixides. En aquelles circumstàncies sentenciava fent un joc de paraules: —Si els pobres, quan fan aquesta feina, féssin les peles més primes, serien menys pobres i tindrien més *peles*.

Era un home que filava prim i sensible de debò. Un exemple: no sé si sabeu l'amor que tenia pels arbres, com estimava l'arbrat. Si no ho sabeu us diré que ell va convertir els llocs més aspres i anacssibles a la vegetació com són els costers espadats de les Illes, del Torrent de can Ferrer i del Serralet³⁹⁶ , així com l'erm de Raïmat [.....]"

Tambe afirmà Baqués a les seves memòries que Raventós era un gran propagandista : " En aquest rengle [es referia a la publicitat] al senyor Manuel ningú li passava la ma per la cara. Els joves d'ara³⁹⁷ molts d'ells ignoren el guirigall que va armar aquell home quan va fer anar el vell de cal Querol del carrer Sant Antoni a transitar, amb una carreta carregada de caixes de xampany i arrossegada per bous, pels carrers de la Portaferrisa, Santa Anna i

³⁹⁴ La família Baqués vivia a la Plaça de l'Església de Sant Sadurní.

³⁹⁵ Denominació coloquial de la pesseta.

³⁹⁶ Totes aquestes denominacions corresponen a diferents indrets de la finca de can Codornú a Sant Sadurní.

³⁹⁷ Jaume Baqués va redactar les seves memòries els anys setanta i vuitanta i es troben dipositades a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès en el fons que porta el nom d'aquest autor. Els seus records personals de Manuel Raventós correspondrien per tant a la primera , a la segona i a la tercera dècada del mateix segle.

voltants, i produïnt una trencadissa de mil dimonis que va fer que la gent, curiosos els uns i alarmats els altres no paréssin de preguntar:

—Què passa? Què passa?.

I quan es va aclarir la cosa, la gent i els diaris de l'endemà no paraven de dir i anomenar la marca Codorníu, la carreta de bous del mas Codorníu que duia xampany Codorníu a Barcelona [...] Després el nostre biografiat va passar en pràctica un altre sistema de propaganda. S'entaulava en els millors hotels de les ciutats per on passava i, un cop assegut, el primer que demanava era xampany Codorníu. I si el cambrer li deïa que no en tenien —com acostumava a esdevenir al principi— aleshores el nostre home es posava fet una fúria exclamant:

—Com és possible no tenir xampany Codorníu ? El millor d'Espanya! Quina vergonya no tenir-lo en aquest hotel ! Doncs ja us podeu espavilar, doncs jo no em moc d'aquí fins que me'l serviu. Ja podeu anar a comprar-lo a [aquí Manuel Raventós indicava l'adreça d'un establiment local on es venia el seu xampany].

I quan finalment li servien xampany Codorníu cridava el cambrer i li donava una propina mentre ostensiblement prometia a tots els cambrers de l'hotel que a la seva propera visita pagaria 15 cèntims [de pesseta] per cada tap de xampany Codorníu que li presentéssin

Jaume Baqués el qualifica de polític d'ocasió i un catalanista de cap a peus: " A aquell home la política no l'atreïa gran cosa. I els títols honorífics no li deïen res. Nosaltres, els de Sant Sadurní, tots sabíem que quan va venir el rei i li va oferir no sé quins títols de noblesa, ell els havia rebutjat amablement. I si va intervenir en política va ser en una sola ocasió al llarg de la seva vida. El 1909 va acceptar presentar-se per candidat a diputat quan es produí el miracle de Solidaritat Catalana [...] Però amb tot, el nostre home va resultar ser un candidat molt rar i diferent dels altres; un candidat que quan anava pels pobles del camp de Tarragona, en lloc de fer mítings de plaça i

campanar, s'enduia els pagesos cap a les vinyes i allí els donava lliçons de com tenien de podar i treballar la vinya. Però no obstant, aquella campanya electoral de Solidaritat Catalana, de retruc, també va ajudar a promocionar la fama de la seva marca de xampany. Jo recordo molt bé que a *La Campana de Gràcia* i a *L'Esquella de la Torratxa* que éren els setmanaris més populars d'aquell temps, sortia la seva figura rodanxoneta en forma d'ampolla de xampany, coronada, naturalment, amb l'efígie del seu cap rodó i pelat, que representava el tap de suro de l'ampolla".

Segons Jaume Baqués, Manuel Raventós era un home que no acceptava impositcions, però no era venjatiu: " Jo recordo que l'any 1919, quan els treballadors del xampany van demanar augment de sou amenaçant de declarar-se en vaga si no sel's concedia aquell augment, el Sr. Manuel es negà a apujar-los. I aquella vaga va fracassar. Però després, quan ja havia pasat tota aquella mala maror, a tots els treballadors els va apujar i pagar el sou que havien demanat quan van anar a la vaga. I quan dos anys després els seus pagesos van anar a la vaga pel mateix motiu, també aquesta va fracassar. Però un temps després , quan ja havia passat el soroll, també els va apujar el jornal. I quan l'any 1920 la poderosa, mesquina, retrògrada i reaccionària patronal catalana va manar tancar les fàbriques de tot Catalunya, quan va ordenar aquell famós *lock-out*³⁹⁸ en resposta a les peticions d'augment de salaris que fèien els treballadors, el Codorníu també va acatar aquelles ordres i va tancar la fàbrica. Però mentre va durar l'*ou cuit*³⁹⁹, que dèiem nosaltres, de la patronal , en total unes tres setmanes, el Codorníu d'amagat i contravenint les ordres generals dels patrons, anava pagant el sou de sempre als seus treballadors".

En l'enumeració dels atributs de Manuel Raventós, Baqués afegia: " Era un català de socarrel. Mentre ell va manar a can Codorníu tot es feia en català: comptes, avisos, noms, en fi, tot.[...]". També el considerava un

³⁹⁸ Clausura temporal del centre del treball decidida unilateralment per l'empresari en resposta a un conflicte laboral plantejat pels obrers.

³⁹⁹ Sembla una adaptació sorneguera al català de l'expressió *lock-out*.

estalviador i aprofitador a no poguer més: " En aquell temps a Can Codorníu tot el que podia servir es guardava i s'aprofitava. Els lligams dels paquets de fusta per fer les caixes es recollien tots curosament i servien per lligar martingales⁴⁰⁰ quan venia l'hivern i es feia poda llarga dels ceps. I els filferros que lligaven les paques de fundes de palla d'arròs que venien de València per a protegir les ampolles de xampany, servien després per lligar els feixos de serments que sortien de la vinya i que s'utilitzaven per fer el foc on s'escalfaven els obrers [...] I els milers i milers de taps de suro que el Codorníu pagava a 15 cèntims cada un als cambrers dels hotels, un cop rentats i estarrufats amb aigua calenta, tornaven a servir per fer el tiratge⁴⁰¹ del vi del xampany. I pel setembre, quan es treia la flor del suc del raïm que servia per fer el xampany , el reprintsat no s'enviava a monsieur Delapierre sinò al Sr. Baqués, el mistelaire de Sant Sadurní, el qual elaborava la deliciosa mistela que era molt sollicitada pels taverners de Barcelona [...]" .

Segons Baqués Manuel Raventós també era tenaç i perseverant : "M'explicava el Jaume Martí de cal Manel del boc del carrer Nou⁴⁰² (el meu sogre) que quan ell feia de cap de colla dels pagesos de Can Codorníu, un dia l'amo els va manar fer un camí eun un pedregall que hi ha havia a la banda de can Catassús⁴⁰³. Quan el meu sogre li va comentar al Sr. Manuel que aquell treball era impossible de fer amnb les eines de que disposaven aquest li va contestar:

—Impossible?, va home va! Però no us heu fixat en aquell fum que surt de les roques quan les colpejeu a cops de mall? Aquell fum fa marevelles. Seguiu picant i ja veureu com us en sortireu".

⁴⁰⁰ Expressió local en desús que significava lligar les redoltes dels ceps un cop s'havien podat a l'hivern.

⁴⁰¹ L'operació d'emplenar i tapar les ampolles de xampany just en iniciar-e el procés d'el.laboració.

⁴⁰² El carrer Montserrat. Al tram més alt se l'anomenava carrer de les Àrpies.

⁴⁰³ Barriada situada al nord de can Codorníu, a un parell de quilòmetres escasos de distància

Els dos darrers atributs de Manuel Raventós, segons Jaume Baqués, el descrivien com progressista i intransigent com un bou: " A principis d'aquest segle, quan tot just es parlava de l'electricitat el Sr. Manuel va instal·lar una turbina que proveïa de força i de llum elèctric a les seves caves i cellers [...] Quan els paletes que treballaven a preu fet per bastir el mur de pedra que envolta el mas Codorníu van reclamar unes pessetes de més, que segons ells s'havien guanyat en aquell treball, pessetes que el Sr. Manuel es va negar a pagar; el vell Miguel paleta del carrer de Sant Antoni es va presentar als escriptors i es va enfrontar sense èxit amb el Sr. Manuel. Llavors, com que tots dos tenien el seu geni, es van escalfar de tal manera que al Sr. Manuel li va tocar el rebre, físicament parlant. D'aquest incident se'n van aprofitar els seus enemics polítics que havien estat derrotats per Solidaritat Catalana, traient-li aquesta cançó satírica:

" A un catalanista guapo,
que es pensava que era un senyor,
me li van tocar l'esquena
dintre del seu *recibidó*.

Vinga, vinga els quatre duros,
el paleta va cridar,
però com que l'amo feia el ronso
el crostó li va tocar" .

Amb el títol de *Flors i violes. Pensaments que deixo als meus fills* Manuel Raventós va voler transmetre als seus descendents "algunes consideracions, que, entenent avui que us poden ser profitoses, recullo, trio per fer-vos-en un ramet, al qual espero que trobareu un dia bona olor, perquè us recordarà les vicissituds de la vida del vostre pare"⁴⁰⁴. La primera d'aquestes consideracions hauria estat escrita el 1888 a Manresa amb motiu d'un dels seus exercicis espirituals de Sant Ignasi i les darreres corresponen a finals de la dècada dels vint, i totes elles permeten conèixer una mica més què pensava íntimament l'hereu de can Codorníu. Per fornir un pomell de pensaments prou representatiu de Manuel Raventós se'n ha fet una selecció: el novembre de 1888, quan es plantejava editar la revista *Resumen de Agricultura*, manifestava: "Crec que he de publicar aquesta revista: 1er, perquè serà una força catòlica; 2on perquè serà una força agrícola; 3er perquè m'obligarà a estudiar i llegir agricultura; 4art, perquè em donarà facilitats si vul muntar un Institut agrícola catòlic; 5è perquè serà anunci dels meus productes".⁴⁰⁵ El 15 d'abril de 1889, amb motiu d'una greu malaltia de la seva esposa i del seu fill gran, comentava: "[...] Ja he format nova família. Tinc una esposa i un fill; si perdia aquest, fóra un àngel més davant Vós, i encara que em deixés greu dolor, l'estimo tant, que, perquè no conegués les amargantors de la vida, quasi em privaria de fer-li festes; però si se'm moria l'esposa, qui podria consolar-me? ¡Pobre esposa meva! ¡Ella mateixa no sap com l'estimo! ¿I amb tot, l'he de perdre? El metge m'ho diu a mi, i jo no ho puc dir a ella i m'ho de de passar sol [...]".⁴⁰⁶

El 31 de juliol de 1890 reflexionava sobre les accions de caritat: "El P. Salvador Raventós⁴⁰⁷ em recomana molt les caritats crescudes; diu que és l'única cosa que pot sostenir les nostres cases durant generacions. Diu que faci caritat per als pobres i caritat de propaganda [...] No s'ha de confondre la caritat amb el descuit dels negocis,

⁴⁰⁴ Dedicatòria escrita el 26 de març de 1901 i publicada en el pròleg de l'edició de l'obra *Flors i violes* de l'any 1963.

⁴⁰⁵ Manuel Raventós Domènech, *Flors i violes*, Volum I, p, 92

⁴⁰⁶ Manuel Raventós Domènech, *Flors i violes*, Volum I, p, 95 i 96

⁴⁰⁷ El jesuïta Sadurní Raventós i Fatjó, fill seu.

perdonant pagaments; no exigint el compliment dels compromisos o donant excés de jornal i fent tractes massa generosos. Això seria descuit, no caritat; això porta la ruïna d'una casa. La caritat és donar el diner guanyat i cobrat, sense que ens hi duguin compromisos, ni consideracions humanes, ni descuit ni abandó [...] ".⁴⁰⁸ El 3 d'octubre de 1890 qüestionava els rics sobrevinguts: " Inconvenients de la riquesa. Els qui hereten riquesa solen no servir per res; partidaris de la comoditat, de no molestar-se, tot ho voldrien fer sense que costés sacrifici; per tot voldrien trobar dependents [...]".⁴⁰⁹ . I el 8 de juliol de 1891 aconsellava: " [...] Lleveu-vos de matí; quan els treballadors comencen el jornal hi heu d'ésser, perquè exigir d'ells per un miserable jornal un interès que vosaltres no teniu és absurd[...]".⁴¹⁰

El 4 de novembre de 1894 intentava compaginar l'ordre laboral amb les necessitats dels obrers: " [...] Així el propietari que per al major ordre de la casa no atén a les necessitats de famílies pobres comet un desordre, despatxar una dona perquè tingué a casa un malalt a cuidar és una injustícia. S'ha de tenir ordre, però no pas un rigor, que és un veritable desordre de principis [...] Cert és que aquesta doctrina es presta que n'abussin els treballadors fingint-se malalts per poder trebnallar per ells durant la collita, però s'ha de procurar de no incòrrer en altre abús per tallar aquest"⁴¹¹. El 3 d'agost de 1897 apelava a uns resorts sobrenaturals per matinejar: " [...] Els motius que em fan llevar a les quatre no són naturals, sinó sobrenaturals, ja que es tracta del servei de Déu [.....] Tenint en compte que els meus treballadors del camp es lleven a les quatre per servir-me a mi, i no he d'ésser

⁴⁰⁸ Manuel Raventós Domènech, *Flors i violes*, Volum I, p, 119

⁴⁰⁹ Manuel Raventós i Domènech, *Flors i violes*, Volum I, p, 127 i 128

⁴¹⁰ Manuel Raventós i Domènech, *Flors i violes*, Volum I, p, 160

⁴¹¹ Manuel Raventós i Domènech, *Flors i violes*, Volum I, p, 190

menys obligat jo per a servir-vos a Vós, Déu meu ? [...] "⁴¹² Quatre dies després insistia en el mateix⁴¹³: " [...] A les quatre m'he llevat, Senyor, en sentir la vostra veu. Encara és fosc. Jo us en dono mercès[.....]".

La primera reflexió sobre la seva eventual dedicació a la política es plantejà el 1898, altra vegada en uns exercicis espirituals a Manresa: " He d'ésser polític? He d'ésser diputat? No ho sé. Déu meu i Amor meu, els dubtes m'ofeguen; Vos doneu més clares les vostres ordres. Si sense veure-hi clar em carregó d'obligacions i de compromisos, corro perill de malgastar mes escasses forces. El que veig clar és que no em convé abraçar poc [...] Que convé que els catòlics i els agricultors siguin diputats és cert; però no pas jo , perquè jo, encara que amb bona voluntat (si bé no tanta com altres de més interessats), tinc el cervell fosc, són un cagadubtes i un somiaplans. Mentre no hi vegi clar no em ficaré en política, si bé m'inclinaré als catalanistes i treballaré per D. Joan Permanyer⁴¹⁴, no acceptant ser diputat [...] ." ⁴¹⁵ D'aquesta mateixa època són dues consideracions sobre els treballadors de la seva empresa: "Què són els treballadors Déu meu? Quina és la meva missió amb ells? Cal pensar, cuidar, educar, estimar els fills de Déu que a ell [l'amo] ha encomanat, o sigui els treballadors seus i els pobres del seu poble. Són fills de Déu estimats, i Déu ha dit al pare de família:

—Vetlla per ells. No han de pasar cap pena que l'amo no tingui notícia, no han de pasar cap pena que no trobin consol en l'amo [...] "⁴¹⁶.

⁴¹² Manuel Raventós i Domènech, *Flors i violes*, Volum I, p, 202 i 203

⁴¹³ Manuel Raventós i Domènech, *Flors i violes*, Volum I, p, 204

⁴¹⁴ Joan Josep Permanyer i Ayats (1848 - 1919) , un dels fundadors de la Unió Catalanista. Durant més de 20 anys va ser degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona. El 1898 va ser diputat a Corts espanyoles per Vilafranca del Penedès. Després s'afilià a la Lliga Regionalista.

⁴¹⁵ Manuel Raventós Domènech, *Flors i violes*, Volum I, p 208

⁴¹⁶ Manuel Raventós Domènech, *Flors i violes*, Volum I, p, 226

"¿Et queixes dels dependents? ¿ Què has fet per tenir-los bons, per millorar-los? [...] Tria els més puntuosos, els que s'estimen més, i a aquests dónals's importància [...] Estima'ls força, perquè t'estimin. [...] No els renyis gaire per no fer-los perdre la dignitat. No els vulguis convèncer de les seves faltes, perquè els humiliaries. Avisa-les només, procurant excusar-les [...] Celebra força els mèrits i agraiexe'n la fidelitat [...] Dóna les ordres ben clares, però deixant una part de la seva iniciativa i, aquesta part que hi posen, accepta-la amb gust, tal com te la donin [...] Tracta-hi sovint i de tota mena d'asumptes, particularment dels que a ells els interessin [...] De tots els treballadors, n'has de fer amics teus [...] Quasi sempre els amos tenen la culpa dels grans defectes dels seus dependents".⁴¹⁷

El 28 de febrer de 1900 les seves preocupacions era d'una altra naturalesa: " Procura, fill meu, resar cada dia les teves oracions del matí i del vespre, encomar-te a Déu, a la Verge, a l'Àngel de la Guarda i a sant Josep, oferint les teves obres en llevar-te, fent examen d'ells abans d'anar al llit. No deixis mai de dir el Rosari. ¿Recordes com així t'ho ensenyàvem de petit? I de les oracions del vespre, te'n recordes? ¿ Recordes que ens agenollàvem tots al voltant del llit i resàvem al vespre? Allí fiu el nostre niu.

Totes les oracions són bones, però cap millor que la que allí dèiem i que en un altre pensament trobaràs. Com jo us he ensenyat, ensenyeu vosaltres els vostres, ja que us he ensenyat el que vaig aprendre dels meus pares. ¡Quina cadena més formosa la d'una successió de famílies , de la qual les primeres anelles estan en el cel prop de Déu! En la terra el niu d'on surten els anellets tendres i se solden a la cadena, en la terra la fornall on, amb penes i dolors, misèria i fam o riqueses i honors, però sempre amb sofriment [...]"⁴¹⁸ .

⁴¹⁷ Manuel Raventós Domènech, *Flors i violes*, Volum I, p, 230

⁴¹⁸ Manuel Raventós Domènech, *Flors i violes*, Volum I, p, 75

El 16 d'octubre de 1908 va escriure el pensament que titulà *La mort del fill*: " Fa pocs dies, el 8 d'aquest mes, morí a Barcelona, als vint anys, el meu estimat fill Josep.¿Què és difícil escriure res d'aquesta matèria que vuit dies seguits ha omplert el meu cervell! L'enteniment treballa, treballa seguidament, i salta d'un record a l'altre sense poder-se subjectar abans a cap abans triat. Omplen el cor alternativament l'amor i el dolor, l'enyorança i el consol, l'edificació i el remordiment, l'aplanament i l'esperança.

Fou ben bonica la mort del meu fill. Un dia abans m'omplia de festes i atencions; durant la última nit les feia a la seva mare i a la seva germana. Dèia:

—Tan tranquil·la que estava la mamà a Sant Sadurní i ¿ qui li havia de dir que tenia un fill que se li moria a Barcelona?

Es confessà amb gran devoció, preguntant si l'endemà seria al cel; volgué combregar contra el parer del metge i volgué ésser extremunciat. Rebé tots els sagraments i passades vuit hores, morí. Demanà perdó a la seva mare:

—Mamà, ja em perdona? I el papà, ja em perdona les vegades que no l'he cregut?.

La seva mare el tranquil·litzava que si, i que ens havia cregut sempre. Tenia una gran excitació nerviosa, produïda pels grans dolors de l'apendicits, segons el metge".⁴¹⁹

A Lleida va escriure el 27 de febrer de 1918 el pensament 467 que titulà *Déu és l'amo*: " De vegades dic que estaria més tranquil si en comptes de ser amo fos dependent i cuidés com encarregat una cosa d'un altre, però que tingués l'amo a prop que carregués amb la responsabilitat. Això és, Déu meu, Vós sou l'Amo i jo sóc

⁴¹⁹ Manuel Raventós Domènech, *Flors i violes*, Volum I, p. 282 i següent.

l'encarregat. He de cuidar els fills, el negoci, els pobres, els treballadors, tot com a casa vostra. No he de mirar que surtin bé les plantacions o altres coses, sinó que he de mirar principalment de fer la vostra voluntat.

Jo estimo més aquell que fa millor la meva voluntat que aquell que fa les coses bé per la seva iniciativa. Val més un curós plantador d'arbres que un bon sembrador de blat. Vós maneü i Vós pagueu; si faig la vostra voluntat, la responsabilitat és vostra, vostre l'èxit i vostre el fracàs (quan no n'hi ha). Vos haveu calat foc als pallers. *Deus dedit, Deus abstulit* (Déu ho dóna i Déu ho pren) . ¡ Bon amo és Déu, que no es pot equivocar!".⁴²⁰

Quinze dies després, també a Lleida, escrigué els pensaments 468 i 469 als quals va posar per títols *No fantasejar, no divagar* i *Propòsits. Necessitat dels propòsits*. El primer era molt breu: " Fa perdre molt temps divagar, cansa el cervell inútilment, complica les coses, no deixa complir els propòsits"⁴²¹; i el segon feia així: "La necessitat dels propòsits resulta de la mateixa essència de l'home. L'home té anima i cos, naturalment cau i necessita un esforç de l'ànima per a tirar amunt. La part sensible cau, tira avall, la raó i la voluntat l'aixequen. Si no rema, el corrent l'arrossega. Per això som en aquest món, per remar cap amunt. Els estudis són la il·lustració de l'enteniment, per defensar-nos en la vida; ja és un esforç, ja eduquen. Els hàbits del treball necessiten esforços per a adquirir-los. Tota la vida humana és pensar, resoldre i fer [...]".⁴²²

El 19 d'agost de 1920 ja havia arribat al pensament 515 : " He de fer bones obres ara que sóc al món, després no en serà l'hora. Encara sóc a temps de treballar. Tot ho puc fer encara, que l'Amo paga igual al qui

⁴²⁰ Manuel Raventós Domènech, *Flors i violes*, Volum I, p. 370 i següent.

⁴²¹ Manuel Raventós Domènech, *Flors i violes*, Volum I, p. 371.

⁴²² Manuel Raventós Domènech, *Flors i violes*, Volum I, p. 371

començaren al matí que als últims [...]".⁴²³ . A Barcelona va escriure els pensaments 610 i 611. El primer, el 16 de juny de 1928, que portava per títol *El primer atac de cor* era aquest: " Ahir al vespre, festa del Sagrat Cor de Jesús, vaig tenir un fort atac d'asma. La meva esposa em féu fer actes de contrició, creient que em moria. Avisaren al doctor B., i tal devia ésser el seu parer, que enviaren a buscar tot seguit el meu nebot doctor R., i el Pare T., de Sant Felip Neri, perquè em confessés. Déu pagui a la meva esposa, al gendre i a tots l'interès que demostraren per salvar la meva ànima. Vaig voler fer una confessió tan bé com vaig saber, com si fos l'última. El dilluns anterior, 11 de corrent, ja vaig tenir una primera indisposició, que passà tota sola".⁴²⁴

Dos mesos després amb el títol *El perill d'una mort pròxima* va escriure:" La necessitat de resoldre els problemes de la casa, tot això no sé com lligar-ho, perquè puc comptar molt poc amb l'esdevenidor. A més, és segur que a mi no em diuen clarament el meu estat de salut i els seus perills. Si jo no fos jo, i fos el meu confés i conseller, no trobaria grans dificultats a aconsellar com ara tinc a resoldre. Assajaré dues coses: 1a Quan pensi en una determinació, miraré què aconsellaria jo a un altre en el meu lloc. 2a Resoldré algunes coses sols amb el parer de l'esposa, que ella sap millor que jo el meu estat de salut".⁴²⁵ I el 9 de setembre de 1928 en el seu pensament 612, semblava talment que pretenia fer el darrer balanç de la seva vida⁴²⁶: " Seixanta sis anys! Ahir els vaig fer i encara vaig a les palpentes i com si no sabés on vaig. Estudiar, premis, exàmens, fou el meu motor fins a divuit anys. Poder ésser el primer o dels primers, era força gran que m'atreia. Més tard nous estudis, versos, fotografies i ple d'il·lusions per a lluir-me fos on fos. Morí mon estimat pare, jo tenia vint-i-dos anys i vivia a Can Codorniu ; llavors fer el

⁴²³ Manuel Raventós Domènech, *Flors i violes*, Volum I, p, 434

⁴²⁴ Manuel Raventós Domènech, *Flors i violes*, Volum I, p, 494 i següent.

⁴²⁵ Manuel Raventós Domènech, *Flors i violes*, Volum I, p, 495

⁴²⁶ Manuel Raventós Domènech, *Flors i violes*, Volum I, p, 495 i següents

Resumen de Agricultura, articles, conferències (la cobla de Sant Sadurní⁴²⁷), vins, xampany, ple també, però que la meva esposa feia girar cap a beneficis pràctics, perquè veia créixer molts fills. La propaganda agrícola arribà a ésser per a mi una missió. Vaig ser director de l'Escola d'Agricultura de la Mancomunitat. Més tard, Raimat i les plantacions d'arbres... i allí acabaren mes il·lusions i mes ideals.

Mon ver ideal fou abocar mos fills a l'agricultura i a la vida de fora, i força afició hi tenen. Ara? Quin ideal? Cap. Cap ideal material o intel·lectual. El Senyor beneí mes obres materials, m'han reeixit els negocis, tinc molt bons fills. Mes quan la vida s'acaba, s'acaben les il·lusions. Sortosament, Déu meu, no s'acaben les realitats, puix la vida ve després de la mort, mes ai!, que em trobo desproveït per a treballar per la vida eterna, que amb la mort comença.

Jo he tingut ideals, en mos ideals visibles i palpables hi he posat passió, i la passió ha sigut ma força. En Prat de la Riba em deia que era l'home de més força de voluntat que coneixia, i avui erri trobo feble, sense força de voluntat de cap mena. És que per a fer el que he de fer no hi sé posar passió, i això és una feblesa. Demés, mon cos no segueix i l'ànima se sent aixafada.

⁴²⁷ Podria referir-se al grup dels sadurninencs anomenats els Set Savis de Grècia que es reunien habitualment a can Guineu. O potser es tracta d'un error tipogràfic en el text original: de **colla** a **cobla**.

Oh Déu meu, Déu meu ! Tota ma vida he treballat per Vós ; tot ho he fet amb intenció de complir mon deure, o siguin vostres ordres, i avui, que em canvieu de feina, ja no us sé servir. Purifiqueu, Déu meu, la meva intenció. Ompliu-me de Fe, d'Esperança i de Caritat, i el que em quedi de vida serà solament per a Vós".

Flor i violes pot ser considerat el testament moral de Manuel Raventós i Domènech i la seva voluntat era que tots aquells pensaments transcendíssin i fòssin d'utilitat als seus fills. Les seves íntimes reflexions ens permeten acabar de conèixer un personatge que en els seus afers espirituals aplicava la mateixa autoexigència que projectava sobre els interessos materials. Per aixó vivia amb un sentit una mica tràgic de la seva existència i amb una religiositat extrema. En la seva reflexió 488, escrita a Lleida el 28 de maig de 1919, feia una comparança entre l'esperit i el cos a partir d'una prescripció mèdica⁴²⁸: " Em digué el doctor N.:

—Fora carn, fora peix, fora llet, fora vi, licors i cafè, fora fumar, fora llegums, fora fregits, i poc pa solament verdures bullides, un xic d'arròs o patates, tot bullit, quatre ous al dia i medicines per a netejar la sang i algunes com aliment cerebral.

Aquest és el règim pel cos. Em convé per a l'ànima el mateix règim ? Fora filosofies, fora lectures complicades, o noves o indigestes, fora aliments forts o excitants. Mirar, veure i practicar el Kempis⁴²⁹, el rosari, la missa, treballar vivint ocupat pels altres, sense presses ni atrafegaments. Per què indigestar-nos fent provisió de tants coneixements inútils com si fos molt llarg nostre viatge ? L'aliment excessiu no aprofita. Nostre pa de cada dia ; lo que Déu envia a diari per a aliment de l'ànima és millor que lo que hom busca o desitja. Millor els ulls que el llibre, i per a mi, millor les orelles que els ulls (per aixó Déu em pren la vista i em conserva bona oïda). Ja m'ho dirà Déu el que vulgui.

⁴²⁸ Manuel Raventós i Domènech. *Flors i violes*. Volum II, p. 158 i següents

⁴²⁹ Es referia a l'obra del teòleg, escriptor i filòsof Tomàs de Kempis (1380 - 1471, *La imitació de Crist*.

L'ànima està embussada com les venes del cos ; som un calaix de sastre ; ens falten idees fixes i clares ; el dubte i la complicació, malalties intel·lectuals ens gasten i cansen. Recordo que em fatigava més quan menjava carns, que ara que menjo verdures. Després de la grip, que el metge em féu passar sis dies de dieta absoluta purga diària, el setè dia em vaig llevar i em vaig trobar fort. Digué el doctor N. que els que mengen durant la grip queden abatuts i febles, perquè amb la infecció es paeix malament, l'aliment fermenta, cria toxines i infesta la sang. Si jo sabés simplificar la meua vida espiritual, si sabés fer bé i a poc a poc el que faig ! Si em sabés quedar content i humil després de cada obra meua, dient després d'haver-ho fet bé : —Servent inútil sóc.

Hauria de tenir menys empresa, fer menys coses i tenir més pau i més tranquil·litat. *Fac quod facis*⁴³⁰. La meua oració, el Pàrenostre, l'Àvemària i el Glòria. Treballar en el que es presenti. Coses noves ? Per què ?... Filosofies ? Per què? La doctrina anteriorment desenrotllada parteix de que l'ànima, encara que aparentment, s'envelleix per envellir-se-li el cervell. En rigor el cos es fa vell, el cervell s'embussa i l'ànima és jove eternament, i com més forta i més viva, mes les eines amb què treballa se li rovellen i atrotinen. Tinguem això en compte, pensem en la caiguda del cos i del cervell, amb la major força de l'ànima. Això ens obligarà a estudiar poc i clar, afermant la fe, l'equilibri, la seguretat, la confiança en Déu ; afermar la direcció, perquè de nits o amb boira, o fins a les fosques amb llums apagats, camini ferma, segura i en direcció deguda”.

La mort esdevé una constant en les reflexions de Manuel Raventós, tant quan es produeix la desaparició d'un familiar estimat com quan se la planteja espontàniament. El 12 de juny de 1888, amb només 26 anys, amb motiu d'uns uns exercicis espirituals a Manresa, ja es turmentava amb l'expectativa de la mort⁴³¹: "Què és la mort? Els savis diuen que és l'acabament de la vida. El que és, és l'apartament de tot: es deixen els amics i totes les coses.

⁴³⁰ Dita llatina que traduïda al català equivaldria a : “El que hagi de fer, fes-ho aviat”.

⁴³¹ Manuel Raventós i Domènech. *Flors i violes*, Volum I, p 83 i següents.

Suposem que estic per morir, voltat de tota la família, que he rebut els darrers sagraments, que estic entre els dolors d'una ràpida agonia. El respirar fatigós i fluix; una suor freda per tot el cos; amb prou feines hi ha moviment als meus ulls ni en cap sentit; la imaginació treballa sola. On vaig?, em preguntaré? Quins països desconeguts m'esperen? No pas el nores, perquè l'ànima no mor i tinc la fe de Crist. Se m'obren ja les portes de l'eternitat, amb els seus goigs o amb els seus turments eterns. On aniré. Déu meu? On vaig?. Ai, que si arribo a caure a l'infern no he de sortir-ne mai més! La meva ànima deixa el cos; amb qui anirà? A la dreta m'espera l'Àngel i a l'esquerra Satanàs. Amb qui aniré?... Oh situació dolorosa per insegura!

Adéu, mare meva estimada, que en els teus pits vas criar-me, que en els teus genolls m'omplires de festes; em demanen i he de marxar. Adéu, esposa meva molt amada. D'avui endavant et quedaràs sola, perquè jo me'n vaig. Un buit sentiràs prop teu; no tindràs amb qui parlar. Sigues bona i sigues santa, esposa meva; perquè fora d'això res no importa. Què en tinc ara, d'haver estat un bon agricultor, un bon negociant, d'haver resolt difícils problemes, d'haver estudiat la fil·loxera i el míldiu i els ceps americans, si vaig a morir? He guanyat diners i els he de deixar. Més valdria haver guanyat virtuts, que podria endur-me-les, i deixar-vos bons exemples i santes lliçons que us aprofitessin per a ben morir.

Vaig a deixar-te, esposa meva. Pocs moments em queden. Pocs instants em queden, i amb prou feines puc parlar. Acosta't i escolta'm. No és veritat que m'estimes? Jo t'he estimat molt i t'estimo més encara, ara precisament que vaig a deixar-te. Vine aviat al cel, que allí t'esperaré, si Déu es digna a rebre aquest pecador entre els seus àngels. Tu saps els meus pecats; la seva malícia, tu no la saps, ni jo tampoc. El nostre cervell no pot capir-la. Un miserable cuc ofendre Déu, que mor en creu per redimir-lo ! No hi ha arribi a capir la malícia d'un tal

greuge. I aquest Déu ofès és qui ha de judicar-me; aquesta és la seva hora; hora molt terrible que ni vaig somiar quan pecava; hora plena d'esgarrifances i d'inseguretats.

Adéu, esposa meva molt estimada. Me'n vaig. On? No ho sé. Mes jo em dono a la voluntat de Déu, que em va criar, del Déu que em va redimir, del Déu que em pren la vida que em va donar.

Adéu, filllet meu molt estimat; tu no ploraràs ton pare, perquè no l'hauràs conegut. Oh, si pogués emportar-te amb mi, perquè no ofenguessis Déu! Sigues bo, sigues sant, sigues millor que ton pare. Feu-me tots un petó i deixeu-me morir. Ja sento que la sang no em circula pels peus; adéu, pregueu i deixeu-me parlar un minut amb el meu dolç Redemptor. Veniu, Redemptor meu, a recollir-me. Sóc un dolent fruit del sagrat arbre de la Creu. No puc venir sol, perquè la por i l'esgarrifor em gelen els passos. Veniu Vós a rebre'm; compadiu-vos de la meva misèria i del meu dolor. Compassió, Jesús meu, compassió!

Oh fred Sant Crist, que les meves mans tot just poden aguantar! Qui et pogués dar la vida que en eixa creu et vaig prendre! Tu ets, oh Sant Crist, el qui estrenyí contra el meu cor a Manresa ; amb llàgrimes t'he regat; sempre t'he contat les meves penes, i, per ésser mon company en aquesta hora, t'he guardat. Amb mi has viatjat pel món, per aquesta vall de llàgrimes que ara deixo: tu ets la santa imatge del meu Déu. Aquí a la meva ma dreta t'estrenyo, no et vull deixar fins que em senti l'esquerra estreta entre les mans de Déu... Queda't amb la meva esposa, guarda-la d'ofendre't. Fes que estimi i tingui cura de la meva mare... Queda't amb mon fill, porta'l pel món cap a Tu...".

La mort de Manuel Raventós (10 de gener de 1930) va coincidir amb el final de la Dictadura de Primo de Rivera (28 de gener de 1930), preludi dels canvis més trascendentals del segle XX a Espanya, a Catalunya i a Sant Sadurní. El general Dámaso Berenguer Fusté (San Juan de los Remedios, Cuba, 1873 - Madrid, 1953) va ser

l'encarregat del rei Alfons XIII per formar el que esdevindria el darrer govern de la monarquia (30 de gener de 1930) , però es va veure incapaç de controlar la situació. A Sant Sadurní es va constituïr l'Ajuntament (20 de febrer de 1930) presidit pel mateix alcalde que havia estat destituït arran del cop d'Estat de Primo de Rivera. Així l'empresari de cal Freixenet i membre de la Lliga, Joan Sala i Tubella, recuperava el càrrec que havia ostentat democràticament i ininterrompudament entre 1914 i 1923. L'acompanyàren alguns regidors dels seus anteriors mandats, com Pere Mir i Ràfols de can Guineu, Ildefons Solà i Esteva, Agustí Gramona i Canals, Emili Castells i Rosich, l'encarregat de can Codorníu Josep Montserrat i Font, Salvador Gibert i Singla i Pere Poch i Carbó de can Catasús, i d'altres de nous, com Jaume Nutó i Ferrer, Modest Rigol i Tubella, Antoni Manobens i Tubella, Josep Rovira Miquel del Solà i Sadurní Montserrat i Romagosa.

Al final d'aquest relat convé retenir, com va reconèixer l'escriptor i periodista Gaziol⁴³², que : " Catalunya va ser, d'entre totes les terres d'Espanya, la que més va contribuir a l'adveniment de la dictadura [de Primo de Rivera], i també la que durant els sis anys de la seva durada va fer menys per enderrocar-la".

⁴³² Agustí Calvet i Pascual (1887 - 1964) , director de *La Vanguardia* entre 1933 i 1936.

